Міністерство освіти і науки України
Подільський державний аграрно-технічний університет

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ПОДІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНО-ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Економічні науки

ВИПУСК 23

м. Кам'янець-Подільський – 2015

"Медобори-2006" видавництво

УДК 63.001
ББК 40,215.1
341

ISSN 2410-1125(print)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Іванишин Володимир Васильович – доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник сільського господарства України, ректор університету (голова)

Економічні науки

Волощук Катерина Богданівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємств університету

Дем'яненко Микола Якович – доктор економічних наук, професор, віце-президент НААН, Заслужений діяч науки і техніки України (за згодою)

Жук Валерій Миколайович – доктор економічних наук, професор, віце-президент НААН, Заслужений дія науки і техніки України (за згодою)

Мазур Наталія Анатоліївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту університету

Місюк Микола Васильович – доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету університету

Роляк Ангеліна Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов університету

Чикуркова Алла Дмитрівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування університету

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 9907 від 1.06. 2005 р.

Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету індексується в міжнародних каталогах та наукометричних базах : РІНЦ, Citefactor, ResearchBible, Google Scholar, MIAR

Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету затверджений постановами президії ВАК України (№ 1-05/2 від 27.05. 2009 р., № 1-05/3 від 08.07. 2009 р.) як наукове видання, в якому можуть бути опубліковані результати дисертаційних робіт з економічних наук.

Підписано до друку 27.08. 2015 р. за рішенням вченої ради ПДАТУ
(протокол № 1 від 27.08. 2015 р.)

Адреса редакційної колегії:
Подільський державний аграрно-технічний університет, вул. Шевченка, 13
м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області, 32316
тел. (03849) 2-43-55; 6-83-16; e-mail: main@pdatu.edu.ua
Виконавчий редактор – кандидат с.-г. наук, доцент **Р.Ю. Гаврилянчик**

© Подільський державний аграрно-технічний університет, 2015

УДК:330.341.1 :330.322.1:65.012.265 : 631.11

K. Voloshchuk, *Dr. Economics Science, professor State Agrarian and Engineering University in Podilya*

ESSENCE AND COMPONENTS OF INNOVATIVE INVESTMENT POTENTIAL OF THE AGRO-INDUSTRIAL ENTERPRISES

The summary. *In modern conditions it is necessary to understand its maximum opportunities to generate high activity which is shown in effective ensuring new and future technologies, products, processes, services as the innovative investment potential of the enterprise. We consider that the innovative investment potential of the enterprise is a set of resources and external and internal conditions of business activity, knowledge, abilities, practical skills, competences, experience of management and the personnel the forming readiness, ability of effective use of opportunities of the organization for satisfaction of needs of consumers, interests of owners and the personnel and achievement of mission and is more whole than the organization. At the same time it should be noted that innovative processes are influenced by various factors which can be generalized as influence on development of separate components and in general the innovative investment potential of the enterprises. The developed structurization of components of potential will promote its more objective assessment and gives base for definition of the directions of innovative and investment development of the enterprise.*

Keywords: *economy, investments, innovation, modernization, markets, potential, priorities, mechanism.*

К.Б. Волощук, *доктор економічних наук, професор ПДАТУ*[*]

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах під інноваційно-інвестиційним потенціалом підприємства слід розуміти його максимальні можливості генерувати високу активність, яка проявляються в ефективному забезпеченні нових і майбутніх технологій, продуктів, процесів, послуг. Розгорнута структуризація складових потенціалу сприятиме більш об'єктивній його оцінці та визначенню певних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства. Крім цього, можна зазначити, що кожна зі складових дає базу для більш точнішої оцінки загального інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства.

Ключові слова: *економіка, інвестиції, інновації, модернізація, ринки, потенціал, пріоритети, механізми.*

© К.Б. Волощук, 2015

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Прискорення розвитку національної економіки шляхом інтенсифікації інвестиційно-інноваційної діяльності спрямоване на проведення модернізації виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках, зменшення вразливості економіки України від зовнішніх негативних чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, **в яких започатковано розв'язання даної проблеми.** Дослідження проблем інноваційного розвитку підприємств проводили П. Друкер, М. Хаммер, Дж. Чампі, К. Маркхем, Р. Каплан, Д. Нортон, І. Массакі, В. Геєць, М. Ільчук, С. Ілляшенко, В. Іванов, П. Музика, М. Йохна, Н. Чухрай та ін. Основна маса публікацій з теорії потенціалів присвячена такій категорії, як економічний потенціал підприємства. Коло визначень економічного потенціалу підприємства дуже широке – надзвичайно вузького його розуміння як річного обсягу виробництва продукції до таких загальних категорій, як соціально-економічна система. Аналіз публікацій з проблеми формування й оцінки інноваційно-інвестиційного потенціалу вказує на її недостатнє теоретичне обґрунтування на рівні підприємства.

Формулювання цілей статті. Розробка підходів до інвестування інновацій як виду діяльності, що спрямований на пошук нових сфер і способів використання потенціалу підприємства і на цій основі нових товарів та технологій, їх просування на ринку з метою задоволення потреб і запитів споживачів ефективнішим від конкурентів способом, отримання за рахунок цього прибутку та забезпечення умов тривалого виживання і розвитку на ринку.

Вважаємо, що інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства реалізується при інтегральному відображенні поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних її персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага і, таким чином, максимально задовольняти корпоративні та суспільні інтереси.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економіка характеризується різким загостренням конкуренції товаро-

виробників, що викликано процесами глобалізації, свободою переливу капіталів і трудових ресурсів, зростанням диверсифікації споживацьких запитів, скороченням життєвого циклу товарів, різким посиленням ролі факторів НТП у забезпеченні економічного зростання як окремих підприємств, так і національних економік у цілому.

У цих умовах успіху на ринку досягають, насамперед, ті підприємства, регіони чи країни, які здатні оперативно і ефективно приводити у відповідність внутрішні можливості розвитку зовнішнім, що генеруються макро- і мікросередовищем. Це передбачає оцінку внутрішніх можливостей (стратегічного потенціалу) господарюючого суб'єкта і зіставлення їх із зовнішніми можливостями і загрозами, які визначають умови діяльності на конкретних товарних ринках. Як свідчить весь світовий досвід, основними засобами досягнення зазначеної відповідності внутрішніх можливостей розвитку зовнішнім є інновації. Саме вони є природним засобом адаптації до змін середовища господарювання, забезпечення умов тривалого виживання і розвитку на ринку.

Довгий час у вітчизняній економічній науці економічний потенціал підприємства ототожнювався з масштабом діяльності об'єкта, а для його характеристики використовувалися поняття розмір підприємства та його виробнича потужність. При цьому під розміром розумілися: виробнича площа, кількість робочих місць, загальна чисельність персоналу, обсяг продукції, сумарна вартість основних фондів, а під потужністю – обсяг продукції в натуральному вимірі. Однак і розмір, і потужність дають лише орієнтовне уявлення про можливості підприємства, тому що:

– виступають характеристиками, що не знаходяться в прямому взаємозв'язку з умовами й інтенсивністю використання ресурсів підприємства за призначенням;

– не відбивають ступінь ефективності використання ресурсів для оптимізації можливостей підприємства.

Однак потенціал є чимось більшим, ніж просто заданим набором визначених можливостей системи для ефективного функціонування при різних цілях. Потенціал є базовим елементом підприємства, що поєднує в собі мету, рушійну силу і джерела розвитку.

Його зміст визначають наступні характеристики:

– потенціал є динамічною характеристикою і виявляється тільки в процесі його використання;

– використання потенціалу повинне супроводжуватися його ростом;

– процес використання і нарощування потенціалу є безперервним і доповнює один одного [6, с. 12].

Найбільш поширене трактування сутності потенціалу підприємства як сукупності природних умов і ресурсів, можливостей, запасів і цінностей, які можуть бути використані для досягнення певних цілей, що близько до визначення Великого економічного словника. Крім того, іноді потенціал підприємства визначають як можливості господарської системи виробляти продукцію (що близько до його трактування як виробничої потужності) або як можливості продуктивних сил забезпечувати певний ефект, не уточнюючи, водночас, чи відповідає цей ефект поставленим цілям [5, с. 8].

Таким чином, практично всі визначення тією чи іншою мірою спираються на ресурси підприємства, з одного боку, та досягнення з їхньою допомогою поставлених цілей, з іншого. Не применшуючи значення ресурсів як базису у формуванні потенціалу підприємства, відзначимо, що сама по собі можливість не є гарантом досягнення будь-яких цілей.

Другою, не менш важливою складовою потенціалу виступають здібності власників, керівників, спеціалістів, менеджменту і персоналу підприємства мобілізувати ресурси у ході здійснення комплексу дій. З урахуванням того, що сукупність таких здібностей в економічній літературі прийнято називати компетенціями, то потенціал підприємства можна визначити як можливості системи ресурсів і компетенцій власників і працівників підприємства створювати результат для задоволення потреб споживачів за допомогою реалізації бізнес-процесів [2, с. 186].

Виходячи з виділених характеристик, ми вважаємо, що потенціал підприємства можна визначити як сукупність умов, можливостей, ресурсів і компетенції власників, працівників та спеціалістів для задоволення їх потреб і споживачів в процесі здійснення

виробничо-економічної діяльності, реалізації бізнес-ідеї, досягнення місії і цілей організації.

Інноваційний потенціал підприємства може розглядатися як система взаємопов'язаних чинників і ресурсів, які відповідають умовам забезпечення постійної інноваційної діяльності підприємства у сфері пошуку, розробки і впровадження інноваційних продуктів і процесів. Зрозуміло, що така система буде орієнтована на розвиток інноваційної активності підприємства і визначатиме його спроможність (матеріальну, інтелектуальну, інформаційну, економічну тощо) щодо реалізації цілей інноваційної діяльності на основі постійного пошуку, використання і розвитку нових сфер та способів реалізації наявних і перспективних внутрішніх та ринкових можливостей. Інноваційна діяльність має шанси на успіх лише за наявності й узгодженої взаємодії ринкового потенціалу [спроможність ринку сприймати інновації] та інноваційного потенціалу як можливості втілення підприємством досягнень науки і техніки у конкретні товари, які здатні задовольняти потреби ринку і споживачів [1, с. 49]. Виходячи з важливості розвитку інноваційного потенціалу для підприємств, постає необхідність розгляду питань його формування та управління розвитком.

Підсумовуючи викладене вище, вважаємо за доцільне надати таке визначення інноваційного потенціалу підприємства – це системна сукупність організаційно-управлінського і ресурсного та блоку інноваційної культури, що мають бути за певних діючих внутрішніх і зовнішніх чинників інноваційного клімату спрямовані на ефективну реалізацію інноваційної діяльності підприємства, метою якої є задоволення нових потреб як самого підприємства, так і суспільства в цілому. У цьому визначенні сконцентровано сукупність інноваційних складових, їхню цільову спрямованість, а також враховано чинник інноваційного середовища підприємств. Тому вважаємо його таким, що повніше розкриває сутність цієї економічної категорії.

Ключовим блоком інноваційного потенціалу є організаційно-управлінський, тобто здатність менеджменту підприємства мобілізувати і організувати свої потенційні можливості в єдину систему з метою отримання синергетичного ефекту для підприємств. До

складу організаційно-управлінського блоку входять бізнес-процеси підприємства.

Бізнес-процеси підприємства включають виробничо-технологічні процеси, процеси маркетингу і логістики, бюджетування, управління підприємством, розвитку інноваційного потенціалу, а також способи взаємодії, координації, комунікації і ухвалення управлінських рішень в процесі впровадження інновацій. Ресурсний блок інноваційного потенціалу є свого роду «плацдармом» для його формування, управління та оцінки, розташований за ієрархією відповідно до характеристики інноваційного потенціалу.

Ранжирування складових інноваційного потенціалу дозволяє виявити критичні чинники, які впливають на кінцевий результат управління. Але крім наявних потенціалів, необхідною є наявність ще одного блоку для ефективного розвитку інноваційного потенціалу, а саме: розвиненої інноваційної культури.

Інноваційна культура в структурі інноваційного потенціалу посідає важливе місце. Під інноваційною культурою слід розуміти міру сприйнятливості організації до нововведень, досвід впровадження нових проектів, політику менеджменту в області інновацій, відношення персоналу до новацій [3, с. 74]. Інноваційна культура підприємства має забезпечувати сприйняття персоналом нових ідей, готовність і здатність підтримувати та реалізовувати нововведення. Вона відображає ціннісну орієнтацію персоналу, яка закріплена знаннями, уміннями і навиками, а також мотивами і нормами поведінки. Необхідно відзначити, що інноваційна культура породжує тісний взаємозв'язок з іншими її формами, насамперед, з правовою, управлінською і організаційною. Розвиток інноваційної культури є могутнім організаційно-управлінським і правовим імпульсом для функціонування механізму саморегулювання інноваційної діяльності з боку працівників на підприємстві, що породжує організацію, упорядкований процес з певною структурою відносин, правил поведінки і відповідальністю працівників.

Слід визнати однією з головних причин недостатнього впливу на інноваційно-інвестиційний розвиток економіки України невідповідність корпоративної структури, яка формується в країні. На корпоративному рівні інвестиційний процес з точки зору відтворюваль-

ної функції має три задачі: забезпечувати заміщення спрацьованих чинників виробництва й тим самим підтримувати стабільність надходження в господарський обіг насамперед відтворювальних ресурсів, а також створювати нові можливості росту й збільшення реального багатства. З точки зору інноваційної функції завдання інші: підтримка життєздатності системи вироблення та комерціалізації нововведень, а також «посилення» у кінцевому продукті ефекту присутності знань як чинника виробництва.

При простому відтворенні корпоративні інвестиції здійснюються, як правило, задля підтримання діючих виробничих потужностей. Це витрати на капітальний ремонт, закупівлю запасних частин, придбання матеріальних ресурсів. Теоретично ця форма інвестування має забезпечуватися переважно за рахунок амортизаційних відрахувань. При розширеному відтворенні відбувається створення нових і розширення діючих виробництв. Ця діяльність може забезпечуватися за рахунок усіх джерел інвестування.

Таким чином можна стверджувати, що інвестиційна діяльність корпоративних структур за ознакою впливу на відтворювальні результати може мати одну з трьох форм: просте відтворення, розширене та інноваційне відтворення. Отже, інвестиції на стадії постіндустріального розвитку мають бути інноваційно орієнтованими. Це дозволяє запропонувати теоретичну концепцію про інноваційну функцію інвестицій, яка передбачає інноваційне оновлення основних фондів і технологічних процесів шляхом вкладення капітальних інвестицій у нові або значно удосконалені обладнання, устаткування, виробничі комплекси, а також придбання продуктів інтелектуальної власності: прогресивних технологій, патентів, ліцензій.

Оперативний потенціал, який існує у дійсний час, пов'язаний із можливостями суб'єкта господарювання виконати поставлене інноваційне завдання, виходячи з наявних факторів виробництва.

Поточний потенціал – можливість деякого суб'єкта господарювання виконати поставлене інноваційне завдання, використовуючи поточні тенденції розвитку ситуації щодо наявності/відсутності факторів виробництва. Зокрема, поточний інноваційний потенціал відрізняється від оперативного інноваційного потенціалу тим, що підприємство має поточні можливості залучити додаткові

ресурси (розширити фактори виробництва) для здійснення певного інноваційного рішення.

Перспективний потенціал – як можливість суб'єкта господарювання до вирішення будь-яких інноваційних завдань на підставі розвитку факторів виробництва. Відрізняється від поточного тим, що підприємство має можливості для розвитку факторів виробництва на підставі впровадження поточних інноваційних рішень та залучення додаткових ресурсів.

Інноваційна діяльність передбачає інвестування наукових досліджень і розробок, спрямованих на здійснення якісних змін у стані продуктивних сил і прогресивних міжгалузевих структурних зрушень, розробки і впровадження нових видів продукції і технологій.

Отже, можна стверджувати, що вагомою підсистемою інноваційно-інвестиційного потенціалу є його інвестиційний потенціал, що органічно співіснує з інноваційним потенціалом, взаємодоповнюючи один одного. Діалектика взаємодії інноваційного та інвестиційного потенціалів полягає в тому, що реалізація інвестиційного потенціалу здатна забезпечити перехід від економічного зростання до інтенсивного економічного розвитку лише за умови залучення та використання інноваційного потенціалу. У свою чергу, інноваційний процес, генерування новацій, трансфер інновацій економічно обґрунтовані та можливі лише за наявності інвестиційних ресурсів.

Інвестування відтворення основних фондів і приросту матеріально-виробничих запасів здійснюється як капітальні вкладення. Аналіз вітчизняних наукових і навчально-методичних джерел дозволяє зробити висновок, що зазвичай під терміном «інвестиційно-інноваційна діяльність» дослідники розуміють поєднання інвестиційної та інноваційної діяльності, в результаті якої вдається отримати прибуток або досягти соціального ефекту. Вважаємо, що при визначенні ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності беруться до уваги показники результативності певного об'єкта дослідження відповідно до поставлених завдань.

Вважаємо, що інноваційно-інвестиційний потенціал організації – сукупність ресурсів та умов діяльності, знань, вмінь, практич-

них навиків менеджменту і персоналу, що формують готовність і здатність організації до інноваційного розвитку (рис. 1).

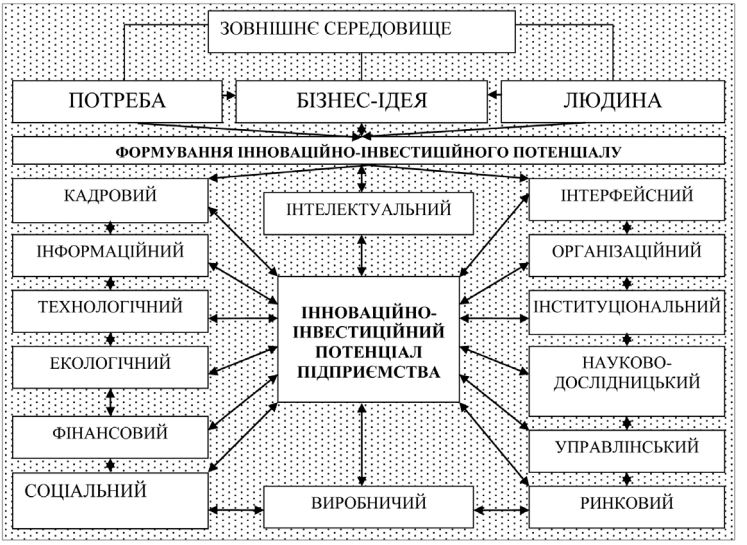

Рис. 1. Загальнотеоретична модель формування інноваційно-інвестиційного потенціалу агропромислових підприємств
Джерело: власні дослідження.

Важливо враховувати наступні складові: організаційну, яка загалом враховує також такі частини інноваційного потенціалу, як інформаційна та управлінська, виробничі, екологічні, технологічні, інтелектуальні і соціальні; фінансову, яка є базою для втілення прийнятих рішень та за своєю змістовністю включає до себе інвестиційні ресурси, визначення джерел фінансування нововведення, фінансової платоспроможності та стійкості підприємства тощо; матеріально-технічну, яка узагальнює виробничі можливості щодо втілення інноваційних рішень; кадрову, яка визначає наявність та здатність колективу працюючих виконати певне нововведення; ринкову, що характеризує ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку господарюючого суб'єкта зовнішнім, які генеруються ринковим середовищем.

Таким чином можна стверджувати, що формування інновацій-

но-інвестиційного потенціалу – процес ідентифікації та створення спектра підприємницьких можливостей, його структуризації та побудови певних організаційних форм для стабільного розвитку та ефективного відтворення виробництва. Характерними рисами розвитку потенціалу підприємства, як економічної системи, є: комплексність проблем і необхідність їхнього вивчення в єдності технічних, економічних, соціальних, психологічних, управлінських та інших аспектів; ускладнення розв'язуваних проблем і об'єктів; зростання кількості зв'язків між об'єктами; динамічність ситуацій, що змінюються; дефіцитність ресурсів; підвищення рівня стандартизації й автоматизації елементів виробничих і управлінських процесів; глобалізація конкуренції, виробництва, кооперації; посилення ролі управлінського фактора. Доцільно розуміти також здатність суб'єкта господарювання вирішувати поставлені завдання в оточенні факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Висновки. Вважаємо, що інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства – це сукупність ресурсів та зовнішніх і внутрішніх умов підприємницької діяльності, знань, вмінь, практичних навиків, компетенцій, досвіду менеджменту і персоналу, що формують готовність, здатність ефективного використання можливостей організації для задоволення потреб споживачів, інтересів власників і персоналу та досягнення місії і цілей організації. Водночас варто зазначити, що на інноваційні процеси впливають різні фактори, які можна узагальнити як вплив на розвиток окремих складових та в цілому інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств.

Звідси оцінку інноваційного потенціалу пропонується проводити на предмет достатності у підприємства фінансово-економічних ресурсів для ефективного забезпечення поточної виробничої та стратегічної інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2004. – 394 с.

2. Ґава В.Н. Потенціал підприємства: формування та оцінювання: навч. посіб. / В.Н. Ґава, Е.А Божко. – К.: ЦНЛ, 2004. – 224 с.

3. Забарна Е.М. Інноваційно-інвестиційний фактор економічного розвитку України / Забарна Е.М. – О.: Ін-т проблем ринку та екон.-екол. досліджень НАН України, 2006. – 304 с.

4. Інновації в маркетингу і менеджменті: монографія / За ред. д. е. н., професора С.М. Ілляшенка. – Суми: ТОВ «Друкарський дім» «Папірус», 2013. – 616 с.

5. Іванов В. Б. Потенціал підприємства: наук.-метод. посіб. / В. Б. Іванов, О. М. Кохась, С. М. Хмелевський. – К.: Командор, 2009. – 300 с.

6. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. / Н. С. Краснокутська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.

7. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України: монографія / [М.І. Диба, О.М. Юркевич, Т.В. Майорова, І.В. Власова та ін..]; за ред. д. е. н., проф. М.І. Диби і к. е. н. О.М. Юркевич. – К.: КНЕУ, 2013. – 425 с.

Аннотация. *В современных условиях под инновационно-инвестиционном потенциалом предприятия следует понимать его максимальные возможности генерировать высокую активность, которая проявляется в эффективном обеспечении новых и будущих технологий, продуктов, процессов, услуг. Развернутая структуризация составных потенциала будет способствовать объективной его оценке и определению конкретных направлений инновационно-инвестиционного развития предприятия. Кроме этого, можно отметить, что каждая из составных – база для более точной оценки общего инновационно-инвестиционного потенциала предприятия.*

Ключевые слова: *экономика, инвестиции, инновации, модернизация, рынки, потенциал, приоритеты, механизмы*

УДК: 334:338.43 «312» (477.43)

A. Chykurkova, *Doctor of Economics, Professor,*
M. Gorikhovskyi, *postgraduate State Agrarian and Engineering University in Podilya*

EXISTENT STATUS COOPERATIVE PROCESS IN KHMELNYTSKY REGION

Annotation. *After spending a historical analysis of cooperation, there was coverage of the theoretical aspects of the development and current state of the cooperative movement in the Khmelnitsky region. Conclusions and suggestions for further development of cooperatives and their reformation.*

Long process of formation and transformation of land reform and the creation of modern agriculture Ukraine, painfully passed on to the rural population, various aspects of trial and error authorities resulted in the consolidation of agricultural units and increase their land bank as a result fewer processed agricultural land by farmers or associations of citizens (cooperatives). Because of the elimination of farms and land fund sharing between farmers, most villages and towns began to disappear from the map of the state. The role of the farmer began to change.

Attempts to revive the village, but rather to restore the cooperative movement by working for farmers, and to improve the socio-economic situation, the initiative was the creation of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, which was called "Native Village". The paper shows that the initiative did not find a significant response in rural areas. Turning to the first source of historical processes of cooperation was Seen lendentsiyu that these issues were relevant nearly a century ago, and that the answers to the questions were given more sohodennnya B. Martos: "The purpose of this is a joint venture (cooperative) is not profit on capital, and increase earnings of its members and reduce spending on consumption".

The problem of cooperative movement, not in state support, and the lack of algorithms, a clear hierarchy, cooperation and coordination of efforts to obtain rezultatu.takym way, the current model of agricultural cooperation requires modernization vvsebichnoyi held in socio-economic conditions..

Keywords: *cooperatives, the historical basis of the cooperative movement, the development trend of cooperatives in the Khmelnitsky region.*

А.Д. Чикуркова, *доктор економічних наук, професор,*
М.В. Горіховський, *аспірант ПДАТУ*

СУЧАСНИЙ СТАН КООПЕРАТИВНОГО РУХУ В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Проведений історичний аналіз розвитку кооперації, висвітлені теоретичні аспекти розвитку та сучасного стану кооперативного руху в Хмель-

© А.Д. Чикуркова, М.В. Горіховський, 2015

ницькій області. Зроблені висновки та пропозиції щодо подальшого розвитку кооперативів та їх реформації.

***Ключові слова**: кооперація, кооперативи, кооперативний рух, тенденції розвитку кооперативів у Хмельницькій області.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Теперішнє становище агропромислового комплексу України призводить до укрупнення аграрних формувань та збільшення їх земельного банку, як наслідок – усе менше сільськогосподарських земель обробляється фермерами чи об'єднаннями громадян (кооперативами). Після земельної реформи, яка призвела до ліквідації колгоспів та розпаювання земельного фонду між селянами, більшість сіл та селищ почали переживати не найкращі часи. Глобалізаційні аспекти ведення сільськогосподарського бізнесу та створення агрохолдингів і латифундій призвело до критичного рівня безробіття на селі. Українці здавна займалися працею на землі, а тепер їх позбавили можливості трудитися. Кооператив з його видами здатний заповнити той вакуум безробіття та руйнації сільських територій. Об'єднання селян спільною працею дасть користь не тільки собі та селу, а й зможе зробити продукцію дешевшою та якіснішою, так як основна ціль селянства та їх об'єднань – працювати чесно та сумлінно на користь суспільству. Основною стратегічною ціллю агрохолдингів є прибуток та мінімізація затрат, а не розвиток сільських територій .

Тому на селі виникає та набуває актуальності кооперативний рух. Незважаючи на певні позитивні зрушення та акцентування на даній проблемі міністерства аграрної політики та продовольства, проблема залишається актуальною. Нинішні недоліки в оподаткуванні та підтримці кооперативного руху негативно позначаються як на господарській діяльності кооперативу, так і на розвитку та розповсюдженні руху. Поряд з цим простежуються неоднозначні тлумачення не тільки сутності кооперативів, їх видів, але й самої проблеми участі селян в кооперації не тільки в Хмельницькій області, а й загалом в усій Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Кооператив для українських

вчених-економістів не нове поняття. На проблеми його формування, шляхи розвитку, використання неодноразово звертали увагу такі вітчизняні дослідники та практики як Б. Мартос, Є. Андрос, М. Туган-Барановський, В. Тотоміянц, М. Аліман, Т. Оніпко, О. Корягін, О. Оніщенко, В. Зіновчук, М. Малік, О. Могильний, Г. Башнянин, В. Юрчишин та інші.

Теоретичне підґрунтя, історичний вплив на кооперацію в Україні, а також спроба державного регулятора втрутитися в кооперацію та захистити селян знову не досягло результату масовості та доцільності. У зв'язку з вище сказаним виникає потреба глибшого дослідження історичних, теоретичних і правових засад діяльності та розвитку кооперативного руху в Хмельницькій області.

Постановка завдання. Основною метою статті є історичний аналіз кооперації, а також висвітлення теоретичних аспектів розвитку та сучасного стану кооперативного руху в Хмельницькій області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українське селянство завжди було двигуном сільського господарства, але внаслідок політичних та популістських законів ситуація на селі з кожним роком погіршується, хоча як у кожному правилі є винятки. Спочатку аграрної реформи майже всі колгоспи стали кооперативами, а потім товариствами, де кожен селянин, який працював у колгоспі, потім в кооперативі, отримав право на землю, яке підтверджене державним актом на землю. Монополізація агрохолдингами ринку сільськогосподарської продукції призвела до масового росту безробіття в сільських регіонах, монополізації ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, скорочення чисельності сільського населення, масового виїзду за кордон працездатного населення, вимирання сіл, руйнування інфраструктури сіл та підприємств. З метою подолання цих явищ в аграрному секторі було прийнято рішення розвивати кооперативний рух. У дійсності виникла проблема з фінансуванням та організацією діяльності кооперативів. Щоб зрозуміти проблематику даного питання, треба повернутися до початків кооперативного руху в Україні, так би мовити вернутися до першоджерел.

Б. Мартос ще 1923 року почав працювати над курсом лекцій «Теорія кооперації», в якій акцентував увагу на причинах необхідності створення кооперативного об'єднання на селі. Він проводить ґрунтовний аналіз успішного, ефективного, прибуткового виробництва і

доходить висновку, що єдиною формою такого виробництва, котре за своєю суттю спрямоване не на зиск працюючих, а, навпаки, на плекання особистості, максимально можливе задоволення її матеріальних та духовних потреб, як і її правової захищеності, є кооперація. Особливо це стосується сільськогосподарської кооперації, яка за умов панування у суспільстві капіталу приватної власності, є єдино можливою формою протистояти експлуатації трудового люду [1].

Ринкова економіка може працювати ефективно, коли в ній немає місця монополізму, коли сповна реалізовуються засади конкуренції. Через це сільськогосподарська кооперація, за визначенням, усуває монополізм на ринку, значно розширює, зміцнює конкурентне середовище, а отже, і ефективність функціонування ринкової економіки.

За Мартосом мета кооперації – поліпшення добробуту, краще задоволення своїх матеріальних і духовних потреб, поліпшення умов життя своїх членів. Далі, це є вільне, добровільне об'єднання людей, селян, відтак наступною ознакою кооперації є рівноправність його членів. Подальшими ознаками кооперативу є принцип самодопомоги і створення спільного підприємства. Метою ж цього спільного підприємства є не зиск на капітал, а збільшення заробітку своїх членів і зменшення видатків на споживання [1].

На теренах Хмельницької області кооперативний рух сформувався ще 1925 року, але втратив свою актуальність та силу через колективізацію СРСР. З 1991 року при незалежній Україні кооперативний рух почав відтворюватися, але у спотвореній формі тієї сили, що була 1925 року. Кооператив став більше волевиявленням окремих людей та керівників підприємств, для того щоб урятувати свої колгоспи від руйнівних дій законів і постанов Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. З погляду теорії, закони та постанови були раціональними, але без практичної обробки та розробки алгоритмів реформації, зважання на людський фактор. Усе це призвело до болісного переходу в нову еру сільськогосподарських відносин та ролі селянина.

Економічний аналіз показує, що початковий етап відродження обслуговуючої кооперації припадає на 1997 р. і вже протягом 2000 р. в країні налічувалося 447 обслуговуючих кооперативів. Активна державна підтримка 2000-2004 рр. сприяла інтенсивному розвитку об-

слуговуючих кооперативів, кількість яких за даний період зросла в 2,5 раза.

Однак з 2005 р. чисельність товариств має тенденцію до зменшення (на 7,4% проти 2004 р.). 2007 р. кількість обслуговуючих кооперативів знову зросла – на 0,9% або 9 од. [2].

2007 року, щоб підсилити дію закону «Про сільськогосподарську кооперацію» та виділити окремо кошти для розвитку кооперації на селі, Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р.», що передбачала створення при Міністерстві аграрної політики України самостійного департаменту сільськогосподарської кооперації для контролю і організаційної розбудови обслуговуючої кооперації [3, 7, с. 698]. Дана постанова мала на меті виділити значні кошти та на законодавчому рівні укріпити позиції кооперативів.

2012 року за бюджетною програмою КПКВК 2801180 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» для державної підтримки сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам було виділено 5,0 млн грн, які наказом Мінагрополітики України було розподіллено між усіма регіонами країни.

Крім того, постановою Кабінету Міністрів України від 9 березня 2011 року № 272, якою затверджено порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, затверджено результати регіональних конкурсних відборів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів для надання їм державної підтримки у придбанні сільськогосподарської техніки, обладнання та устаткування вітчизняного виробництва на суму 3261,14 тис. гривень. Такою підтримкою скористались 30 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із 19 регіонів країни [4].

Разом з тим у зв'язку з не консолідованістю місцевих органів самоврядування та районних відділів управління сільським господарством ряду регіонів, а саме: АР Крим, Дніпропетровська, Закарпатська, Миколаївська, Хмельницька та Чернігівська області своїх пропозицій до комісії Мінагрополітики не подавали та не використали кошти на зазначені цілі.

Із затвердженої суми станом на 1 січня 2013 року використано 356,63 тис. грн, оформлено кредиторську заборгованість на суму 2446,3 тис. гривень, не використано 2197 тис. гривень [4], що ще раз показує прірву в діалозі кооперативів та влади. Слід акцентувати увагу на наступному: бюджетне фінансування кооперативної діяльності важливе, отже слід враховувати, що воно здатне позитивно вплинути на роботу кооперативів, якщо матиме цільовий та регулярний характер. Важливо забезпечити адресне надходження коштів безпосередньо членам кооперативних організацій, а також незалежний контроль за їх використанням. Крім того, потрібно зауважити, що бюджетна підтримка обслуговуючих кооперативів буде доцільною лише на початковому етапі їх розвитку. Значною мірою успіх у господарській діяльності цих підприємств залежатиме від їх здатності оперативно залучати кошти з інших джерел.

Кооперативний рух в Хмельницькій області проходить не простий етап свого розвитку. Сільськогосподарські кооперативи та обслуговуючі кооперативи займають малу частину загального сегмента, що видно з рис. 1.

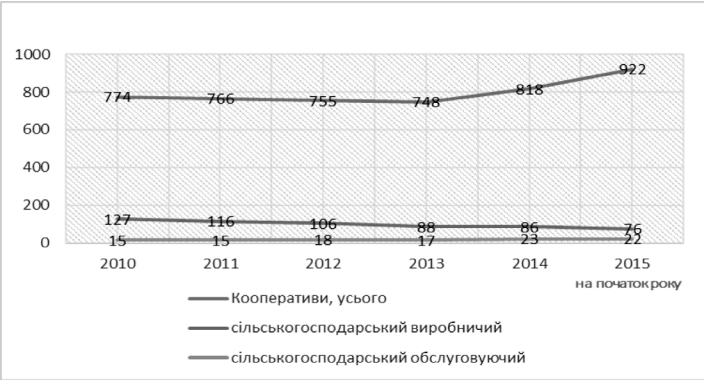

Рис. 1. Динаміка кількості зареєстрованих кооперативів у Хмельницькій області за 2010-2015 рр.
**Складено автором за даними ЄДРПОУ.*

Дана ситуація показує, що кооперативний рух в комерційному секторі з кожним роком додає все більше пунктів та розвивається, бо основна їх діяльність спрямована на торгівлю. Сільськогос-

подарські виробничі кооперативи в період з 2010 року на початок 2015 року втратили від своєї загальної кількості 51 кооператив. З такою тенденцією через 3-5 років даних кооперативів уже не буде. Причини скорочення прості: неграмотно створена система фінансової підтримки, тиск з боку агрохолдингів на кооперативи та їх поглинання, а також повна відсутність підтримки місцевих органів самоврядування, хоча, як зазначалося вище, є винятки. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи в більшій мірі своєї сутності будуються на зборі молока в селян, охолодженні його та продажі молокозаводам, тому ми бачимо тенденцію в рості цього напрямку на графіку.

Проблема кооперативного руху – не в державній підтримці, а у відсутності алгоритмів, чіткої ієрархії, взаємодії та координації зусиль для здобуття результату. Ця проблема не новітня для кооперативів Європи і вона була вирішена. Ось чому необхідно переймати досвід застосування італійсько-німецької моделі побудови кооперативів.

Дослідження динаміки розвитку кооперативного руху в аграрному секторі економіки Хмельницької області дозволяє стверджувати, що вона є досить залежною від рівня державної підтримки та досконалості нормативно-правового супроводу цих процесів. Серед основних тенденцій розвитку сільськогосподарської кооперації визначальними протягом останнього десятиліття були: стабільне скорочення кількості виробничих кооперативів; поява передумов для розширення мережі обслуговуючих кооперативів; підвищення регулювальної ролі держави при вирішенні протиріч в момент «зіткнення» інтересів кооперації з інтересами великого капіталу. Разом з тим дискусійним дотепер лишається питання щодо ролі держави стосовно подальшого розвитку виробничих кооперативів та пошук напрямів удосконалення системи моніторингу розвитку процесів кооперації на різних рівнях управління, що і стане предметом наших подальших досліджень. Незважаючи на те, що функціонування молочарських кооперативів дозволяє молокозаводам вирішувати низку сировинних проблем, не всі з них готові налагоджувати партнерські стосунки [9, с. 73-76].

Висновки. Кооперативний рух у Хмельницькій області відо-

бражає проблеми та недоліки цілої системи, яка притаманна любому з регіонів України. Слово рух означає дію, так і тут, кооперативи та їх члени рухаються в напрямі покращення свого становище в економічному сенсі, та самі цього не розуміючи, змінюють інтеграційні процеси, задають ноту розвитку всієї проблеми, але треба розуміти, що поодинці вони нічого не зможуть змінити. Тому потрібна чітка координації місцевої влади з кооперативами, або створення асоціації кооперативів України, бо в іншому випадку цей рух в напрямку сільськогосподарських виробничих та сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в найближчому майбутньому приречений на крах.

Список використаних джерел

1. Ідеї для XXI століття: великий кооператор Борис Мартос і сьогодення: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://incognita.day.kiev.uaIDEYI-DLYA-XXI-STOLITTIA-VELIKIJ-KOOPERATOR-BORIS-MARTOS-I-SOGODENNYA

2. Гуторов О.І. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація України: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / О.І. Гуторов, А.М. Соколова. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua

3. Пантелеймоненко А.О. Аграрна кооперація в Україні: теорія і практика: монографія / А.О. Пантелеймоненко. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 347 с.

4. Державна підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minagro.gov.ua/node/3719

5. Абрамова І.В. Фінансовий аспект державної підтримки формування та діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [Електронний ресурс] / І.В. Абрамова. – Режим доступу: http://www.znau.edu.ua/visnik/2012_1_2/33.pdf

6. Südtiroler Bauernbund [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sbj.it/ueber-uns/ueber-uns/

7. Про сільськогосподарську кооперацію : [закон України : офіц. текст: Документ 469/97-вр, чинний, поточна редакція – Редакція від 19.01. 2013, підстава 5495-17]. – № 5495-VI від 20.11.

2012. // ВВР. – 2013. – № 50. – С. 698.

8. Ініціатива «Рідне Село» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu//uploads/attach-2012-899837577.pdf

9. Тарасов Д. А. Основні аспекти розвитку обслуговуючих кооперативів в аграрному секторі України [Електронний ресурс] / Д. А. Тарасов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 3(27). – С. 73-76. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vbumb_2014_3_16.pdf

Аннотация. *Проведен исторический анализ кооперации, освещены теоретические аспекты развития и современного состояния кооперативного движения в Хмельницкой области. Сделаны выводы и предложения дальнейшего развития кооперативов и их реформации.*

Ключевые слова: *кооперация, кооперативы, кооперативное движение, тенденции развития кооперативов в Хмельницкой области.*

УДК 633.63.631.1

***V. Sinchenko**, doctor of agriculture,*

***V. Pyrkyn**, candidate of economics, Institute of Bioenergy Crops and Sugar Beet*

***U. Pastukh**, candidate of economics, State Agrarian and Engineering University in Podilya*

***A. Shamsutdinova**, **V. Askarov**, postgraduates, Institute of Bioenergy Crops and Sugar Beet*

EFFICIENCY BIO ADAPTIVE TECHNOLOGY SUGAR BEET

***Annotation.** In recent years crops of sugar beet in Ukraine significantly reduced because culture has become uneconomical. Sugar beets belong to labor-intensive crops, which costs up to 25,000 UAH. 1 ha and profitability while still low – 15-20%. To solve the problem of efficient sugar beet production is possible through the introduction of new advanced technologies.*

The Institute of Bioenergy Crops and Sugar Beet based on years of research and analysis developed bioadaptive modern technology of sugar beet.

The article runs about the essence of this technology and its components, taking into account biological, agronomic and economic characteristics, that makes it possible to realize the potential of culture.

The proposed technology allows with a minimal wastes to form a sugar beet productivity based on current disease-resistant hybrids, integrated application methods to control weeds, pests and diseases and effective use of technology.

The studies show that sugar beet production for bioadaptive technology allows to increase the yield of roots to the level of 60-70 t/ha, reduce overall costs by 15-20%, significantly limit the mechanical and chemical load of soil.

Reducing costs while going through the exclusion of certain manufacturing operations, combining several operations into one, use scientifically based technological solutions more advanced forms of chemicals and better use of the protective capacity of pesticides with optimum application rate.

***Keywords:** agriculture, efficiency, productivity, costs, sugar beet, bioadaptive technology, crop rotation, fertilizers, seeds, tillage, crop protection*

***В.М. Сінченко**, доктор с.-г. наук,*

***В.І. Пиркін**, кандидат економічних наук Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків,*

***Ю.А. Пастух,** кандидат економічних наук ПДАТУ,*

***А.В. Шамсутдінова, В.Р. Аскаров,** аспіранти Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків*

© В.М. Сінченко, В. І. Пиркін, Ю.А. Пастух, А.В. Шамсутдінова, В.Р. Аскаров, 2015

ЕФЕКТИВНІСТЬ БІОАДАПТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ

Розглядається сутність сучасної біоадаптивної технології виробництва цукрових буряків, її складових елементів з урахуванням біологічних, агротехнічних та економічних особливостей, що дає можливість максимально реалізувати потенціал цієї культури. Запропонована технологія дозволяє з мінімальними витратами формувати продуктивність цукросировини на основі сучасних стійких до хвороб вітчизняних високопродуктивних гібридів, застосування інтегрованих методів боротьби з бур'янами, шкідниками і хворобами та високоефективного використання технічних засобів.

***Ключові слова**: сільське господарство, ефективність, продуктивність, витрати, цукрові буряки, біоадаптивна технологія, сівозміна, мінеральні добрива, насіння, обробіток ґрунту, захист посівів.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне сільське господарство України віддзеркалює кон'юнктурно-ринкові особливості його розвитку в світі. У ньому проявляються зростаючі витрати енергоресурсів на одиницю приросту продукції, руйнування і забруднення навколишнього середовища, негативний вплив екстремальних погодних умов, водної і вітрової ерозії на сільськогосподарських угіддях, порушення екологічної рівноваги в агросистемах, наростання епіфітотій хвороб і епізоотій шкідників та поширення раніше невідомих їх видів, вплив негативних погодних явищ на зниження врожайності.

Нестійкий стан галузі землеробства, екстенсивний підхід до використання землі призвели до того, що приріст продукції рослинництва співвідноситься далеко непропорційно з витраченими енергоресурсами.

В останні роки виробництво цукрових буряків скорочується як економічно невигідної культури. На зміну їм прийшли соя, соняшник, кукурудза, яра вика, озима пшениця.

Цукрові буряки відносяться до трудомістких культур, в яких витрати на 1 га становлять до 25,0 тис. грн. при низькому рівні рентабельності (15-20%.) Найбільші витрати припадають на міндобрива – 18-20%, пальне – 16-17, засоби захисту рослин – 15-16%. У загальній структурі витрат ці три статті займають більше 50%.

Вирішити питання ефективного виробництва цукрових буряків можна через впровадження прогресивних технологій.

Інститутом біоенергетичних культур і цукрових буряків розроблена біоадаптивна технологія, яка з мінімальними витратами формує продуктивність культури на основі сучасних стійких до хвороб вітчизняних високопродуктивних гібридів, застосування інтегрованих методів боротьби з бур‘янами, шкідниками і хворобами та високоефективного використання технічних засобів.

Зменшення витрат при цій технології відбувається за рахунок виключення окремих операцій, поєднання в одну двох технологічних операцій, застосування науково обґрунтованих нових технологічних рішень, більш досконалих форм препаратів та максимального використання захисних можливостей пестицидів з мінімальними нормами застосування. Усе це призводить до зменшення хімічного навантаження на довкілля.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед основних факторів, які забезпечують ефективне функціонування системи землеробства, важливе місце належить сівозмінам. Запровадження сівозмін дозволяє раціонально організовувати експлуатацію території, уточнити співвідношення посівних площ основних груп сільськогосподарських культур і встановити порядок їх чергування.

Принципи побудови сівозмін передбачають, перш за все, правильний підбір попередників та оптимальне поєднання культур із дотриманням допустимої періодичності їх повернення на одне і те саме поле. Розробка і впровадження сівозмін – це агрозахід, що не потребує додаткових матеріальних коштів, але сприяє підвищенню продуктивності сільськогосподарських культур на 15-20 % і зменшенню витрат на 12-15% [1].

Не менш важливим фактором ефективного виробництва в сільському господарстві є раціональна система удобрення. Правильне застосування добрив, особливо азотних, має першочергове значення для отримання високої урожайності цукрових буряків. При цьому дуже важливо дотримуватися збалансованого співвідношення поживних речовин між собою.

Головне завдання системи удобрення відносно азотного жив-

лення буряків полягає у створенні такого режиму, за якого забезпечується помірне надходження азоту при проростанні насіння та на ранніх фазах росту рослини з поступовим збільшенням його надходження аж до закінчення періоду інтенсивного формування листків та коренеплоду. У другій половині періоду вегетації та особливо в кінці (до 15 червня) азотне живлення повинно послідовно обмежуватись з тим, щоб лише підтримувати активність тих метаболічних структур листкового апарату та коренеплодів, що містять азот.

Надлишок азоту в період інтенсивного накопичення цукру є неприпустимим. Треба завжди пам'ятати, що застосування азоту в нормах, що перевищують оптимальні, призводить до підсиленого росту листя, збільшення вмісту небілкового азоту, зменшення цукристості. Збільшення врожайності коренеплодів під впливом підвищених норм азотних добрив зазвичай не компенсує втрат від зменшення їх якості.

Фосфорне живлення рослин цукрових буряків є спорідненим з азотним у тому плані, що фосфор також входить до складу дуже важливих біологічних структур генетичного та структурно-функціонального апарату рослин. Однак у кількісному відношенні його роль в процесах новоутворень є суттєво меншою, ніж роль азоту. Пік потреби у фосфорі припадає на період інтенсивного цукроутворення та цукронакопичення, оскільки саме з фосфорною кислотою пов'язана макроенергетична акумуляція, перенесення та передача біологічних форм енергії (енергії фотосинтезу) для цих процесів.

Калій, на відміну від азоту та фосфору, не входить безпосередньо до складу органічних структур рослини, однак його роль, як одного з іонних регуляторів метаболічних мембран, активно проявляється в усі періоди росту та розвитку цукрових буряків. Саме тому збільшення потреби у калії є пов'язаним з найбільшою метаболічною активністю бурякової рослини, що припадає на період максимального синтезу вуглеводів у листках, перетворенні їх у цукор, активного їх перенесення, ресинтезу та синтезу в коренеплоді.

Застосування добрив має бути збалансованим за поживними речовинами, дозами і строками внесення з урахуванням біологіч-

ної потреби рослин цукрових буряків стосовно конкретних ґрунтово-кліматичних умов у зонах бурякосіяння.

Цукрові буряки добре ростуть та дають високі врожаї тільки за нейтральної чи слаболужної реакції ґрунтового розчину (pH = 6,5-7,0). Висока кислотність ґрунту пригнічує рослини буряків. Для нейтралізації кислотності слід застосовувати дефекат в сухому вигляді після дво-, трирічного і більш тривалого зберігання. Це дає можливість збільшити урожайність коренеплодів до 3 т/га [2].

Для економічної оцінки втрат з ґрунту основних елементів живлення було проведено розрахунок вартості обсягів безповоротного виносу поживних речовин. За цими розрахунками по всіх роках встановлений від'ємний баланс (табл. 1) [3].

Таблиця 1

Обсяги поживних речовин, безповоротно винесених урожаями з ґрунтів

Показники	Роки							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Надходження поживних речовин у ґрунт, кг/га д.р.								
з органічними добривами								
N	8,0	8,0	7,5	7,1	5,8	5,0	5,7	6,1
P_2O_5	4,0	4,0	3,75	3,6	2,9	2,6	3,1	3,4
K_2O	10,0	10,0	9,0	8,5	7,0	5,6	5,7	6,2
всього	22,0	22,0	20,25	19,2	15,7	13,2	14,5	15,7
з мінеральними добривами								
N	21	33,9	32,4	39,5	40,9	49,7	40,1	48,2
P_2O_5	5,4	8,4	8,3	10,5	11,9	10,5	8,1	10,6
K_2O	6,1	8,9	10,3	12,2	14,6	12,8	9,1	12,7
всього	32,5	51,2	51	62,2	67,4	73,0	57,3	71,5

Продовження табл.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
всього								
N	29,0	41,9	39,9	46,6	46,7	54,7	45,8	54,3
P_2O_5	9,4	12,4	12,0	14,1	14,8	13,1	11,2	14,0
K_2O	16,1	18,9	19,3	20,7	21,6	18,4	14,8	18,9
всього	54,5	73,2	71,2	81,4	83,1	86,2	71,8	87,2
Винос, кг/га								
N	77,7	76,4	95,3	81,1	65,6	119,0	118	121,5
P_2O_5	28,4	27,0	33,1	28,9	22,8	47,7	47,2	52,1
K_2O	79,2	69,7	95,5	82,4	65,1	121,4	119,7	126,3
всього	185,3	173,1	223,9	192,4	153,5	288,1	284,9	299,9
Баланс, ± кг/га д.р.								
N	-48,7	-34,5	-55,4	-34,5	-18,9	-64,3	-72,2	-67,2
P_2O_5	-19	-14,6	-21,05	-14,8	-8,0	-34,6	-36,0	-38,1
K_2O	-63,1	-50,8	-76,2	-61,7	-43,5	-103,0	-104,9	-107,4
всього	-130,8	-99,9	-152,65	-111,0	-70,4	-201,7	-213,1	-212,7
Баланс, ± тонн								
N	-45602	-29727	-46085	-27163	- 1767	-35446	-43107	-59118
P_2O_5	-17791	-12580	-17511	-11702	-5215	-26543	-26133	-29810
K_2O	-59086	-43773	-63388	-49970	-37573	-83307	-83248	-74746
всього	-122479	-86080	-126984	-88836	-41021	-145296	-152488	-163674

Науково обґрунтована система удобрення цукрових буряків спрямована не тільки на підвищення їх продуктивності, але й на максимально можливу економію мінеральних добрив, яка в умовах дефіциту та високої вартості має велике господарське значення. Вона має так розподілити елементи живлення, які вносяться з добривами в ґрунт, щоб вони знаходилися саме там, де в них є

потреба в кожний окремий період росту цукрових буряків.

Разом з тим використання обмежених кількостей добрив вимагає найбільш раціональної технології їх застосування, насамперед, локального внесення добрив на підставі даних агрономічного паспорту земельної ділянки, що забезпечує високу окупність їх врожаями, а відтак і значний економічний ефект.

У зв'язку з цим необхідно вести постійний контроль за балансом елементів живлення всіх культур сівозміни.

Одним із головних векторів у відтворенні родючості ґрунтів агроценозів є стабілізація і відтворення в них вмісту гумусу. Оскільки в основі синтезу гумусових сполук знаходиться мікробіологічна трансформація органічної речовини, питання системного надходження її до ґрунтів повинно стати одним із найважливіших у землеробстві. При цьому слід зазначити, що накопичення гумусу може здійснюватися лише за позитивного балансу між надходженням органічної речовини в ґрунт і її гуміфікацією, з одного боку, та мінералізацією гумусових сполук, з іншого.

В Україні сьогодні через відсутність розвиненого тваринництва спостерігається дефіцит гною. А тому одним із недорогих шляхів забезпечення ґрунтів органічною речовиною є сидерати. Перевагами цього агрозаходу є поліпшення фізичного й хімічного стану ґрунтів, збагачення їх поживними речовинами, захист від ерозії, створення умов такзваного біодренажу.

Основний обробіток ґрунту біоадаптивної технології є одним із головних технологічних процесів, направленим на підвищення продуктивності цукрових буряків. В останні роки на практиці більше застосовується напівпаровий обробіток ґрунту. Він дешевший і технологічні операції виконуються, коли пік використання технічних засобів ще не наступив.

Даний агрозахід включає:

– використання на добриво побічної продукції культур попередників. За даними досліджень останніх років, заорювання на добриво соломи озимої пшениці здатне підвищувати урожайність коренеплодів на 1,3-2,1 т/га, цукристість – на 0,1-0,3%, збір цукру – на 0,14-0,22 т/га. Оптимальною нормою компенсаційного добрива в розрахунку на 1 тонну соломи є внесення $N_{10}P_5K_5$, що покра-

щує умови мінералізації соломи в ґрунті та збалансовує її склад за елементами живлення.

– лущення стерні дисковими лущильниками безпосередньо після збирання озимої пшениці;

– глибоку оранку оборотним плугом після внесення органічних і мінеральних добрив у кінці липня-на початку серпня;

– культивацію, дискування або боронування при появі бур‘янів, після випадіння опадів увесь осінній період [4].

На полях, добре підготовлених та вирівняних з осені, весною доцільно провести тільки суцільне розпушування верхнього шару ґрунту або навіть відразу проводити сівбу цукрових буряків.

Якщо ґрунт з осені виходить ущільненим, то передпосівний обробіток доцільно виконувати агрегатом зчіпка СП-16 + борони ВНІС-Р + ЗБЗСС-1,0 + ЗОР-07.

Рівень урожайності коренеплодів і вміст цукру в них значно залежить від тривалості вегетаційного періоду, який визначається строками сівби і збирання цукрових буряків. За рахунок цього забезпечується необхідна для одержання високих урожаїв тривалість вегетаційного періоду – не менше 160-180 днів від появи сходів до збирання.

Як показує узагальнення результатів наукових досліджень та практики буряківництва, запізнення зі строком сівби на 5-6 днів проти оптимального завжди призводить до недобору врожайності коренеплодів мінімум на 2-3, а нерідко й на 7-10 т/га та зменшення їх цукристості на 0,1-0,4%. Ця закономірність стосується не лише зон та ґрунтових умов, але й усіх без винятку років вирощування буряків, незалежно від погодних умов.

За сучасної технології вирощування цукрових буряків сівбу насіння проводять на кінцеву густоту стояння рослин з тим, щоб отримати 5,0-6,0 рослин, рівномірно розміщених за довжиною рядка.

Впровадження нових вітчизняних високопродуктивних гібридів сприяє одержанню високої урожайності цукрових буряків і збору цукру. У нових гібридах селекціонерам вдалося подолати від‘ємну кореляцію між урожайністю цукрових буряків і вмістом цукру. Останні вітчизняні ЧС гібриди в умовах виробничої пере-

вірки впродовж 2011-2014 рр. показали значне підвищення продуктивності [4].

Крім того, гібриди Ольжич і Булава стійкі до різних вірусних, грибкових хвороб і шкідників (нематоди) та абіотичних факторів. Екологічне і економічне значення стійких до листкових хвороб гібридів полягає в тому, що не потрібно застосовувати хімічні засоби захисту рослин від хвороб.

Нові ЧС гібриди забезпечують високу якість цукросировини за вмістом цукру, низький вміст в ньому калію, натрію і амінного азоту.

Догляд за посівами цукрових буряків проводиться шляхом посходових обприскувань при появі сходів бур‘янів. Перший обробіток посівів цукрових буряків проводять у фазі сім’ядоль у бур’янів такою композицією: бетанал експерт або Біцепс Гарант, 1,0 л/га.

За умови теплої погоди за появи нової хвилі сходів бур’янів (орієнтовно через 6-10 днів) обприскування повторюють, застосовуючи композицію: бетанал експерт (Біцепс Гарант), 1,0 л/га + карібу 0,03 кг/га + тренд 90, 0,2, л/га. В умовах холодної погоди застосовують бакову суміш Бетанал експерт (Біцепс Гарант) + Пілот (1,0 + 1,0 л/га) або Бетанал експерт (Біцепс Гарант) + Пірамін Турбо (1,0 + 2,0 л/га). Якщо з’являється нова хвиля бур’янів (10-14 днів після другого), таку ж композицію застосовують втретє.

Проти однорічних і багаторічних злаків у суміш за другого внесення додають один з граміцидів: центуріон – 0,3-0,5 л/га, тарга супер – 2,0-3,0 л/га, Міура – 0,6-0,8 л/га, пантера – 1,0-2,0 л/га та інші [5].

Науковими дослідженнями встановлено, що максимальний урожай з високими технологічними якостями сировини забезпечується за наступній оптимальній кількості рослин на 1 га в період збирання:

– у зоні достатнього зволоження – 115-120 тис. шт.;

– у зоні нестійкого зволоження – 110-115 тис. шт.;

– у зоні недостатнього зволоження – 100-110 тис. шт.

Така густота рослин дає можливість вирощувати більш рівномірні за масою коренеплоди – 1000-1500 г. Ці коренеплоди не мають дуплистості, позбавлені кореневих гнилей, мають високу цукристість і з них легше вилучається цукор, так як вони краще зберігаються в ка-

гатах на заводі.

Що стосується розпушування ґрунту в міжряддях, то його проводять з метою поліпшення водно-повітряного режиму ґрунту, покращення умов для росту і розвитку рослин буряків у ранній період вегетації, а також захисту від коренеїду. Відмова від розпушування ґрунту збільшує непродуктивні витрати вологи з верхніх шарів ґрунту в період до змикання листків у міжряддях.

Міжрядні розпушування проводяться в фазі першої пари сходів (шарування) на глибину 5-6 см та перед змиканням листя в міжряддях на глибину 8-10 см.

Серед найбільш поширених хвороб листків цукрових буряків є церкоспороз, альтернаріоз, фомоз, борошниста роса та інші, які проявляються у другій половині вегетації рослин (при епіфітотії) і можуть призвести до повного знищення листкового апарата і значних втрат урожайності та цукристості коренеплодів. Ці хвороби викликають порушення у рослин фізіологічних процесів, морфолого-біологічної будови, що призводить до пригнічення їх росту і розвитку і навіть загибелі.

Для запобігання масової ураженості цукрових буряків цими хворобами слід провести профілактичні обприскування посівів рекомендованими фунгіцидами: Альто Супер, 33% к.е. (0,5 л/га), Рекс Топ, 25% к.е. (0,5-1,0 л/га), Імпакт, 25% к.е. (0,25-0,30 л/га), Альто 400 к.е. (0,2 л/га) одночасно з позакореневим підживленням.

Весь технологічний процес від основного обробітку ґрунту до збирання продукції повинен бути єдиним, а кожна технологічна операція у ньому тісно пов‘язана з іншими і доповнювати одна одну. Порушення одного з ланцюгів технології призводить до зменшення продуктивності і від‘ємних наслідків у економіці господарств всіх форм власності.

Отже, впровадження біоадаптивної технології вирощування цукрових буряків за рахунок нових високопродуктивних вітчизняних гібридів, ефективних агротехнічних і технологічних елементів, мінімізації технологічних операцій сприяють отриманню урожайності коренеплодів 60-70 т/га, зменшенню витрат на 15-20%, мінімальному хімічному навантаженню [5].

Список використаних джерел

1. Адаптивні системи землеробства і сучасні агротехнології – основа раціонального землекористування, збереження і відтворення родючості ґрунтів. / За ред. д.с.-г.н. В.Ф. Каменського. – К.: ВП «Едельвейс». – 2013. – 308 с.

2. Визначення економічної ефективності технологій, нової техніки, винаходів та завершених наукових розробок в рослинництві (методичні рекомендації) / М.В. Роїк [та ін.]. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД». – 2013. – 90 с.

3. Організаційно-економічні нормативи витрат та інформаційно-статистичні матеріали з виробництва рослинницької продукції за біоадаптивними технологіями (методичні рекомендації). / Під ред. д.с.-г.н. В.М.Сінченка та к.е.н. В.І. Пиркіна. – К.: ІБКіЦБ НААН, ТОВ «Нілан ЛТД». – 2014. – 194 с.

4. Роїк М.В., Пиркін В.І., Сінченко В.М. Високоефективна технологія виробництва цукрових буряків. – К.: ІЦБ НААНУ, Глобус Прес, 2010. – 166 с.

5. Управління технологічними процесами виробництва цукрових буряків за біоадаптивною технологією (рекомендації) / М.В. Роїк [та ін.] – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД». – 2013. – 52 с.

Аннотация. *Рассматриваются элементы биоадаптивной технологии выращивания сахарной свеклы, которые способствуют повышению продуктивности свеклосырья с минимальными затратами.*

Ключевые слова*: сельское хозяйство, эффективность, продуктивность, затраты, сахарная свекла, биоадаптивная технология, севооборот, семена, минеральные удобрения, обработка почвы, защита посевов.*

УДК 631:368.914.2

V. Ryduk, *doctor of Economic Sciences, associate Professor, State Agrarian and Engineering University in Podilya*

THE INVESTMENT ASPECT OF THE EFFECTIVE FUNCTIONING OF THE PENSION INSURANCE

Annotation. *Examines issues of investment of pension assets of the second level of the national pension system, the formation of an optimal investment portfolio for the participants of mandatory funded pension schemes, stock market role in the effective functioning of the accumulative pension insurance. Considerable attention is accented on the characteristic of reliable investment products that give high investment income, are protected against various financial risks and can be used in the long term, which is crucial for pension assets. Important role for the establishment of a reliable and efficient system for the use, protection and preservation of pension assets of the second and third levels of national pension system and the place in it of the investment mechanism. Particular attention is drawn to the formation of amounts of administrative expenses in the pension system that affect the formation of pension resources of its participants, noted the foreign experience in this matter and the possibility of its use in our country. The evaluation of the practical use of stock market on pension assets of pension plans and noted the reasons for their ineffective attract. The article analyzes the formation mechanism of financial relations between the owners of the pension assets and service providers for their service on the formation and use of the investment portfolio, especially its use in the initial stage of operation of the second level according to the current domestic pension legislation. Suggested the use of new financial instruments for investment of pension assets of accumulative pension programs.*

Keywords: *pension assets, investment portfolio, investment products, stock market, pension insurance, participants in the second level of the domestic pension system, pension legislation.*

В.К. Рудик, *доктор економічних наук, доцент ПДАТУ*

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ АСПЕКТ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Вивчаються питання інвестування пенсійних активів другого рівня національної пенсійної системи, формування оптимального інвестиційного портфеля для учасників обов'язкових накопичувальних пенсійних програм, роль фондового ринку у ефективному функціонуванні накопичувального пенсійного страхування. Значна увага акцентується на характеристиці надій-

© В.К. Рудик, 2015

них інвестиційних продуктів, які дають високий інвестиційний дохід, захищені від різноманітних фінансових ризиків і можуть використовуватися в довгостроковій перспективі, що є надзвичайно важливим для пенсійних активів. Важлива роль відводиться створенню надійної і ефективної системи використання, захисту і збереження пенсійних активів другого і третього рівнів вітчизняної пенсійної системи і місцю в ній інвестиційного механізму. Проведена оцінка практичного використання фондовим ринком пенсійних активів недержавного пенсійного забезпечення, відмічено причини їх неефективного залучення.

Ключові слова: *пенсійні активи, інвестиційний портфель, інвестиційні продукти, фондовий ринок, накопичувальне пенсійне страхування, учасники другого рівня вітчизняної пенсійної системи, пенсійне законодавство.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Забезпечення громадян пенсійного віку в нашій країні достатньо високим рівнем життя вимагає від державних інститутів формування нового типу вітчизняної пенсійної системи, яка б відповідала сучасним європейським стандартам. На сьогоднішній день реалізується новий етап пенсійної реформи, який передбачає створення цілісної національної пенсійної моделі, в якій би ефективно функціонували всі три її рівні, що передбачені українським законодавством.

Довгостроковий період функціонування накопичувальних пенсійних програм вимагає інвестування пенсійних активів їх учасників у різноманітні фінансові інструменти фондового ринку. Формування інвестиційного портфеля для громадян, що будуть задіяні в обов'язковому державному накопичувальному пенсійному страхуванні, повинно сприяти захисту їх фінансових ресурсів. На сьогодні ще не достатньо досліджені питання щодо формування оптимального механізму інвестування пенсійних активів другого рівня, пропозицій по інвестиційних продуктах для них, визначення ролі національного фондового ринку для системи пенсійного страхування. Тому ці проблеми є особливо актуальними у сфері пенсійного забезпечення і досить активно обговорюються у наукових колах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Найбільш дискусійним в

наукових колах, виступає питання формування механізму запровадження і функціонування системи обов'язкового державного накопичувального пенсійного страхування, яка формує другий рівень вітчизняної пенсійної системи. Науковці, експерти, які займаються дослідженням накопичувального пенсійного страхування, пропонують свої варіанти його практичного використання. Основну увагу вони приділяють захисту пенсійних активів учасників накопичувальних пенсійних програм. Серед них можна відмітити Коваля О., Федоренка А., Лібанову Е., Ткаченко Л., Горюк Н., Кириленко О. Важливі питання, що стосуються захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм обговорюються на круглих столах, форумах, відображаються у відповідних програмах розвитку фінансового сектору USAID/FINREP, які присвячені проведенню пенсійної реформи в країні.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити вплив інвестування пенсійних активів на ефективність функціонування накопичувального пенсійного страхування, що лежить в основі другого і третього рівнів вітчизняної пенсійної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна українська пенсійна система базується на принципах пенсійного страхування. В основі всіх трьох її рівнів лежить сплата страхових пенсійних внесків, врахування страхового стажу. Тому створення ефективної системи пенсійного страхування є важливою умовою становлення цілісної вітчизняної пенсійної моделі. Із трьох рівнів поки що практичного застосування не має другий рівень, який прогнозується запровадити найближчим часом.

Нове пенсійне законодавство засвідчує, що при запровадженні обов'язкового накопичувального пенсійного страхування основна увага буде сконцентрована на формуванні інструментів та напрямів інвестування пенсійних активів. Саме ці питання викликають найбільший інтерес у науковців, учасників фондового ринку, урядовців, законодавців. Через законодавчу базу повинні бути розроблені «правила гри» щодо інвестування грошових коштів обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, які були би зрозумілі всім учасникам другого рівня.

Особливістю накопичувальних пенсійних програм є те, що обов'язкові страхові внески до них здійснюються протягом усього

періоду трудової діяльності людини. Цей період може становити 30 і більше років, тобто є достатньо тривалим. Крім того, дані внески, відповідно до вітчизняного законодавства, не можна вилучати з системи другого рівня до досягнення громадянином пенсійного віку [8, 9].

У зв'язку з цим довгостроковий характер даних пенсійних накопичень об'єктивно зумовлює потребу в надійних фінансових продуктах як об'єктах інвестування пенсійних активів з належним забезпеченням зобов'язань за цими фінансовими інструментами. Вони повинні сприяти збереженню і зростанню вартості пенсійних активів учасників накопичувальних пенсійних програм протягом тривалого періоду. Як показують розрахунки експертів, вже протягом перших десяти років функціонування загальнообов'язкової державної накопичувальної пенсійної системи можна буде накопичити фінансовий потенціал в обсязі майже 10% ВВП [1]. Він може стати досить потужним джерелом фінансування національної економіки і здійснювати значний вплив на розвиток і удосконалення фінансової системи держави.

Ефективне використання значного обсягу фінансових ресурсів другого рівня вимагає наявності достатньо розвинутого фондового ринку, який міг би поглинути їх через свої фінансові інструменти. Сучасний стан українського фондового ринку показує, що він ще не достатньо диверсифікований і не досяг рівня розвитку більшості економічно розвинутих країн. На сьогоднішній день основною формою інвестування пенсійних активів недержавними пенсійними фондами (НПФ) третього рівня в нашій країні є банківські депозити.

На українському ринку наразі не існує у достатній кількості інших інструментів для інвестування. Існує істотний брак середньо- та довгострокових державних облігацій, а довіра до ринку корпоративних облігацій зменшилась внаслідок значних дефолтів облігацій та через неліквідність цього ринку. Ринок акцій вітчизняних емітентів не дуже цікавий для компаній з управління активами, а через обмеження з боку валютного регулювання НПФ, по суті, не можуть інвестувати кошти в цінні папери іноземних емітентів. За висновками зарубіжних експертів, для того, щоб фондовий ринок України досяг потрібного рівня розвитку, знадобиться, мабуть, досить довгий період часу [1; с. 2].

Практичне використання добровільних накопичувальних пен-

сійних програм на третьому рівні національної пенсійної системи дає можливість оцінити ефективність інвестування і рівень захисту пенсійних активів їх учасників. Оцінка більшості експертів показує, що він є недостатнім для учасників недержавного пенсійного забезпечення. Із виділених проблем вони звернули увагу на наступні: не застосовуються міжнародні стандарти фінансового обліку і звітності; високі адміністративні витрати (оплата послуг адміністратора, компаній з управління активами, зберігача, аудитора і т.д.); потребує удосконалення ведення обліку на індивідуальному пенсійному рахунку; відсутність достатньої кількості надійних фінансових інструментів для інвестування пенсійних активів; відсутність довіри у населення [3, с. 11].

Одним із першочергових завдань, яке необхідно вирішити при інвестуванні пенсійних активів учасників обов'язкових накопичувальних пенсійних програм на початковому етапі функціонування другого рівня, є визначення оптимального розміру адміністративних витрат. Як показує досвід функціонування третього рівня, недержавне пенсійне забезпечення в Україні характеризується досить високим середнім розміром адміністративних витрат в недержавних пенсійних фондах. Якщо 2010 року він становив 5,6% від вартості пенсійних активів, то 2011 року зріс до 6,2%, а 2012 року – 6,4% [10, с. 12]. Тільки за два роки середній розмір адміністративних витрат в НПФ збільшився на 0,8% вартості пенсійних активів. За оцінкою одного із зарубіжних регуляторів фінансових ринків збільшення адміністративних витрат на 0,25% знижує пенсійну суму на індивідуальному рахунку протягом 40 років на 7,5%.

Для недержавного пенсійного забезпечення в Україні характерним є відсутність чіткого обмеження винагород суб'єктів, які надають послуги недержавним пенсійним фондам і відповідно єдиної бази визначення таких винагород, що не сприяє об'єктивно оцінити обсяг адміністративних витрат на НПФ. Законодавчо не обмежені окремі види винагород, що сплачуються за надання послуг у системі недержавного пенсійного забезпечення, призводять до завищення вартості послуг торговців цінними паперами та додаткових необґрунтованих витрат за рахунок активів недержавних пенсійних фондів.

Вітчизняні експерти у сфері недержавного пенсійного забез-

печення відмічають, що наявність різної бази визначення винагород суб'єктів, що її обслуговують, а також неможливості чіткого обмеження їх загальних обсягів, ускладнює формування загального розміру адміністративних витрат, що можуть бути здійснені за рахунок пенсійних активів НПФ [9, с. 180].

Про високі розміри адміністративних витрат у вітчизняних НПФ в порівнянні з іншими країнами свідчать дані таблиці 1.

Таблиця 1

Розмір адміністративних витрат в окремих країнах

№	Країна	% загальної вартості пенсійних активів
1	Іспанія	1,3
2	Чехія	1,4
3	Угорщина	1,0
4	Словенія	0,9
5	Нова Зеландія	0,7
6	Австралія	0,6
7	Словаччина	0,5
8	Польща	0,4
9	Данія	0,1
10	Україна	5,9
11	Македонія	1,9
12	Латвія	1,9
13	Нігерія	1,3
14	Болгарія	1,2
15	Коста-Ріка	1,0

Джерело: [3; 8]

Вони є найвищими і в багато разів перевищують відповідні показники в країнах, що відображені в таблиці. На початковому етапі запровадження другого рівня корисно врахувати і використати досвід багатьох країн Східної Європи, які в перші роки його функціонування також вирішували проблеми зниження адміністративних витрат. На сьогодні Польща, Словаччина, Словенія мають досить низький розмір адміністративних витрат в загальній вартості пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм.

Даний факт в черговий раз підтверджує висновок, що вітчизняний фондовий ринок не достатньо розвинутий, обсяги залучення пенсійних активів на третьому рівні ще не достатні і не сприяють зниженню адміністративних витрат недержавних пенсійних фондів. У зв'язку з цим є доцільним пропозиції держави, які відображаються в новому національному пенсійному законодавстві про те, що адміністрування пенсійних активів другого рівня на початковому етапі його функціонування буде здійснювати Накопичувальний пенсійний фонд. Він буде виконувати функції їх обліку, збереження, інвестування, розробки інвестиційної політики. Прогнозується, що адміністративні витрати в ньому будуть набагато нижчі, ніж в недержавних пенсійних фондах. Враховуючи відсутність практичного досвіду використання фінансових ресурсів обов'язкових накопичувальних пенсійних програм, така регулююча державна інвестиційна модель є найбільш оптимальною і, на думку автора, дозволить запровадити другий рівень найближчим часом.

Механізм формування фінансових відносин між власниками пенсійних активів і надавачами послуг по їх обслуговуванню щодо формування і використання інвестиційного портфеля у новому пенсійному законодавстві відрізняється від більшості інших країн. Протягом перших двох років адміністрування для всіх учасників другого рівня буде здійснювати Пенсійний фонд України. Рада Накопичувального фонду, яка входить в його організаційну структуру, буде давати розпорядження компаніям з управління активами, в які види активів і в якому співвідношенні вони повинні інвестувати пенсійні кошти другого рівня. Уряд та інші гілки державної влади на даному етапі беруть на себе зобов'язання щодо формування їх

інвестиційного портфеля. Розмір інвестиційного доходу від вкладень пенсійних коштів буде періодично повідомлятися учасникам кожною із компаній з управління активами. Приватні компанії з управління активами, які мають здійснювати інвестування страхових пенсійних внесків, будуть обиратися шляхом проведення тендеру на умовах, передбачених відповідними нормативними документами.

З точки зору захисту пенсійних активів дана модель мінімізує ризики, які можуть виникнути при запровадженні обов'язкової накопичувальної пенсійної системи. Маючи досвід роботи з солідарною пенсійною системою, Пенсійний фонд України, на думку більшості фахівців, зможе ефективніше за інші фінансові інститути здійснювати адміністрування другого рівня на початковому етапі. Проводячи персоніфікований облік для солідарної пенсійної системи, він у своїй базі даних вже має усіх потенційних учасників обов'язкової накопичувальної пенсійної системи і на даний час співпрацює з усіма роботодавцями, які будуть здійснювати відрахування та переказ внесків до другого рівня. Як відмічають аналітики Проекту розвитку фінансового сектору FINREP, які досліджували дане питання, це зменшить адміністративне навантаження при запровадженні другого рівня [1].

Поступовому розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів, які можуть використовуватися для інвестування фінансових ресурсів обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, сприяла Концепція, яка була прийнята 2009 року розпорядженням Кабінету Міністрів України. Цей нормативний документ передбачає здійснення емісії облігацій внутрішньої державної позики виключно для інвестування пенсійних активів другого рівня. Незважаючи на те, що у Концепції рівень дохідності цінних паперів враховує розміри інфляції, вона ще не може повністю вирішити питання випуску державних пенсійних облігацій, а лише створює початкову законодавчу базу в реалізації даного питання. Тому спеціалісти, юристи, науковці, представники спеціальних фінансових інститутів продовжують роботу над удосконаленням умов випуску та обігу державних цінних паперів з довгостроковими термінами інвестування та ринковими принципами формування їх дохідності.

Науковці інституту демографії і соціальних досліджень імені М.В. Птухи вважають, що державні облігації, які будуть використовуватися для інвестування пенсійних активів другого рівня, повинні мати змінну відсоткову ставку, що враховує поточний рівень інфляції в країні, довгострокові терміни обігу, а також законодавче обмеження їх розміщення серед фінансових інститутів, які мають ліцензійне право на розпорядження пенсійними активами обов'язкового накопичувального пенсійного страхування і не використовувати ці цінні папери на вторинному ринку. Крім того, державні пенсійні облігації, після настання терміну погашення, за бажанням їх власників можуть бути конвертовані в аналогічні цінні папери нових випусків або в інші державні облігації [13, с. 170].

Нове вітчизняне пенсійне законодавство передбачає також використання інших фінансових інструментів на другому рівні. До них належать нерухомість, банківські депозити, облігації місцевих позик, корпоративні облігації українських емітентів, акції українських емітентів, акції та облігації іноземних емітентів, державні цінні папери іноземних емітентів [14]. У ньому регламентується порядок і особливості їх використання в обов'язкових державних накопичувальних пенсійних програмах. Враховуючи сучасний стан національного фондового ринку, на думку вітчизняних фахівців, саме ці види інвестиційних продуктів доцільно використовувати на початковому етапі запровадження другого рівня.

На переконання більшості вітчизняних і зарубіжних експертів певну частку інвестиційного портфеля пенсійних активів другого рівня повинні складати цінні папери іноземних емітентів. Враховуючи диверсифікацію і високий рівень розвитку міжнародного фондового ринку, це дало б можливість отримувати високі інвестиційні доходи від них. Чинне пенсійне законодавство передбачає можливість використовувати для інвестування пенсійних коштів другого і третього рівнів фінансові інструменти іноземних спеціалізованих фондових інститутів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи проведені дослідження, можна зробити висновок, що участь держави щодо розвитку вітчизняного фондового ринку є ключовою в сучасних умовах. Через створення спеціалізованих фінансових

інститутів, формування відповідної законодавчої бази вона повинна забезпечити стабільну динаміку покращення ринку капіталів в країні. Це в свою чергу дасть можливість проводити ефективну інвестиційну політику щодо фінансового потенціалу системи накопичувального пенсійного страхування. Для покращення національного економічного середовища особливо важливо, що пенсійні активи становитимуть постійне внутрішнє джерело інвестицій, а це має багато переваг порівняно із зовнішніми запозиченнями: незалежність від курсу валют, менші видатки на обслуговування тощо. Головна увага в цьому випадку має бути приділена процедурі відбору проектів для інвестування, що давала б змогу поєднати низький ризик з достатнім рівнем доходності. Розвиток національного фондового ринку, його доступність для більшості населення сприятиме більш ефективнішому використанню накопичувальних пенсійних програм як другого, так і третього рівнів національної пенсійної системи.

Список використаних джерел

1. Аналіз пропонованої обов'язкової накопичувальної системи // Проект розвитку фінансового сектору / USAID. – Лютий, 2011. – с. 4; [Електр. ресурс:]. – http//penson/kiev.ua/files/pillar2paper_feb2011_ua.pdf

2. Грушко В.І. Вплив глобальних та інтеграційних процесів на розвиток інститутів фінансового ринку України // Економічний вісник Донбасу. – 2009. – № 4(18). – С. 110 -115.

3. Загальнообов'язкове державне соціальне та пенсійне забезпечення у цифрах та фактах. – Міністерство соціальної політики України. Пенсійний фонд України, 2010. – С. 59. – Електронний ресурс. – http//www/misp/gov/ua.

4. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [№ 3668-VI від 8.07. 2011 р. Електронний ресурс. – http:// zakon1.rada.gov.ua.

5. Звіт про роботу Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 9 місяців 2011 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www/dfp.gov.ua.

6. Кириленко О.П., Козак Г.І. Захист пенсійних накопичень у контексті інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів

//Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 38-49; С. 46.

7. Коваль О.П. Місце і роль загальнообов'язкової накопичувальної складової в багаторівневій пенсійній системі України: антикризовий аспект //Фінанси України – 2012. – № 6. – С. 75-76.

8. Криза розподільчої пенсійної системи в Україні та напрями диверсифікації пенсійного портфеля: Аналітична доповідь до засідання круглого столу 15.09. 2010 / Національний інститут стратегічних досліджень: [Електр. ресурс]. – http://www.niss.gov.ua/Table/15092010/index.htm.

9. Круглий стіл з обговорення питань щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (другого рівня) 16.09. 2010 / Комітет Верховної Ради з питань фінансів та банківської діяльності: [Електр. ресурс]. – http://www.capitalmarkets.kiev ua./strukture/pension – reform/events_ua.

10. Моніторинг фінансового сектору FINREP: – Електронний ресурс. – www. Finrep. Kiev.ua.10 жовтня 2011 р.

11. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. – http://www.ukr-stat.gov.ua

12. Пенсионные системы после кризиса: обзор центра макроэкономических исследований Сбербанка России. Май 2011 г. [Електр. ресурс:]. – Режим доступу: http://www.sbrf.ru/com-mon/img/uploaded/files/pdf/press_center/pens_syst.pdf

13. Пенсійна реформа в Україні: напрямки реалізації (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. – Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. – 2010. – 270 с.

14. Ринок пенсійних послуг: сучасний стан та перспективи розвитку. Матеріали Українського агентства фінансового розвитку. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/119.hrm.

15. Стенограма панельної дискусії «Пенсійна реформа», що відбулася на Гайдарівському форумі 19.10. 2012 [Електр. ресурс:].– Режим доступу: http://www.strategy2020.rian.ru/stenograms/2012030/366255773.html

16. Україна: через десять років після Мадриду /(стан реалізації Мадридського міжнародного плану дій з питань старіння в

Україні у 2007-2012 рр.). Міністерство соціальної політики України Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України Фонд ООН в галузі народонаселення (ЮНФПА). – К., 012.

17. Финансовый кризис и пенсионные системы в развивающихся странах [Електр. ресурс:]. – Режим доступу: http:dialogs.org.ua/ru/cross/page21953.htm

Аннотация. *Изучаются вопросы инвестирования пенсионных активов второго уровня национальной пенсионной системы, формирования оптимального инвестиционного портфеля для участников обязательных накопительных пенсионных программ, роль фондового рынка в эффективном функционировании накопительного пенсионного страхования. Значительное внимание акцентируется на характеристике надежных инвестиционных продуктов, которые дают высокий инвестиционный доход, защищены от различных финансовых рисков и могут использоваться в долгосрочной перспективе, что является чрезвычайно важным для пенсионных активов. Важная роль отводится созданию надежной и эффективной системы использования, защиты и сохранности пенсионных активов второго и третьего уровней отечественной пенсионной системы и месту в ней инвестиционного механизма. Проведена оценка практического использования фондовым рынком пенсионных активов негосударственного пенсионного обеспечения, отмечены причины их неэффективного привлечения.*

Ключевые слова: *пенсионные активы, инвестиционный портфель, инвестиционные продукты, фондовый рынок, накопительное пенсионное страхование, участники второго уровня отечественной пенсионной системы, пенсионное законодательство.*

УДК 334.716

V. Slobodyan, *candidate of economic sciences, professor State Agrarian and Engineering University in Podilya*

D. Slobodyan*, graduate student of Kyiv National Economic University V.M. Hetmana*

FINANCIAL RISKS AGRICULTURAL SECTOR: NEW CHALLENGES

Annotation*. Pidsumovuyuchy the material, it should be noted that in addition to traditional financial risks in the agricultural sector, new, that requires a serious and pragmatic approach to minimize them. Among the first group should identify fluctuations in food prices in particular, lower prices for Ukraine traditionally exported agricultural products. The sharp depreciation of the national currency leads to severe financial condition of agricultural and processing enterprises up to their bankruptcy.*

Annexation of the Crimea, fighting in the east of Ukraine led to significant loss of gross domestic product and increased financial risks the agricultural sector for the future.

Therefore, to minimize the financial risk in agriculture should constantly monitor the political, social and economic situation in the country and in the world, highlighting especially the most dangerous financial risks. To neutralize them should be promptly developed and implemented appropriate measures.

Defining in this case should be the role of government. We believe that in this sense should play an important role in particular financial instruments and, in general, the stability of the financial system of the agricultural sector. Among financial instruments should be noted: insurance, budget support agricultural sector, concessional loans, pricing.

Keywords: *risks, classification financial risks, agriholdings, devalvatsyya hryvnu, price, financial system, mynymyzatsyya financial risks.*

В.Д. Слободян, *кандидат економічних наук, професор ПДАТУ,*

Д.В. Слободян*, аспірант Київського національного економічного університету ім. В. М. Гетьмана*

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ: НОВІ ВИКЛИКИ

Узагальнено теоретичні основи фінансових ризиків в аграрному секторі економіки України. Подано визначення економічної суті фінансових ризиків. Розглянуто класифікацію фінансових ризиків за різними ознаками: економічним змістом, видами діяльності, об'єктами, характером діяльності, галузевою і територіальною ознакою, можливістю усунення, ступенем допустимості, величиною.

© В.Д. Слободян, Д.В. Слободян, 2015

Проаналізовано найбільш суттєві фінансові ризики на теперішній час. Серед них ризики, пов'язані зі зниженням ціни на сільськогосподарську продукцію, девальвація гривні, а також комплекс ризиків, пов'язаних з анексією Криму та веденням військових дій на сході України.

Ключові слова: *ризики, класифікація фінансових ризиків, агрохолдинги, девальвація гривні, ціна, фінансова система, мінімізація фінансових ризиків.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Аграрний сектор економіки України протягом останніх шести років своїм розвитком сповільнив економічне падіння ВВП країни. Проте навіть на фоні рекордних урожаїв країна ризикує зіткнутись з серйозними проблемами в аграрному секторі. Попри відомі фактори природного та кліматичного характеру, на ріст фінансових ризиків в сільському господарстві впливають інші суттєві обставини (якто, падіння світових цін на продукцію сільського господарства, політична ситуація, бойові дії на сході України тощо).

У цих умовах основним фактором мінімізації фінансових ризиків повинна бути стала фінансова система аграрного сектору економіки. Однак, як показує практика, фінансова система не завжди ефективно протистоїть росту фінансових ризиків. З огляду на це актуальним є розгляд питання про взаємозв'язок між фінансовими ризиками та стабільною фінансовою системою АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням фінансових ризиків присвячені роботи багатьох вчених економістів: Вишнівської Б. [1]**,** Камінського А. Б. [2] , Коваленко Л.О. [3], Музичук О. [4], Соскіна О. [5] та інших. Зокрема, аналізується сутність ризиків, їх класифікації та вплив на фінансовий стан суб'єктів господарювання і шляхи мінімізації. Формуванням сталої фінансової системи присвячені роботи Правдюк Н Л. [6], Лупенка Ю. О., Фещенка В. [7] та інших.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз існуючих фінансових ризиків та вплив сталої фінансової системи аграрного сектору на їх мінімізацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ринковій економіці існують різні можливості для інвестиційних вкладень. При

виборі юридичною або фізичною особою напряму вкладень капіталу одним із основних критеріїв служить оцінка ризику, яка передбачає:

– визначення ризику;

– дослідження основних видів ризику;

– вибір методів оцінки ризику (експертний, економіко-математичне моделювання та інші);

– підбір методів управління ризиком (лімітування, диверсифікація, страхування, бюджетна підтримка тощо).

У цілому ризик у ділових операціях – це економічна категорія, що відображає ступінь успіху (невдачі) господарюючого суб'єкта в досягненні своїх цілей з урахуванням різних факторів як прямої, так і непрямої дії.

Фінансові ризики насамперед пов'язані зі змінами на фінансовому ринку та змінами в економіці. Це можуть бути зміни відсоткових ставок, валютних курсів, зміни в діяльності галузі або конкретного суб'єкта господарювання. До фінансових ризиків відносять кредитний, валютний, галузевий, ліквідності та структури капіталу, а також ризик країни.

У цілому фінансовий ризик, як міру економічної або соціальної невизначеності, можна охарактеризувати:

– за величиною (високий, середній, низький);

– за ступенем допустимості (допустимий, критичний (локальний), катастрофічний);

– за об'єктами – ризик підприємця, підприємства, банку, тобто окремих юридичних і фізичних осіб;

– за видами діяльності (ризик виробничої, посередницької, торгівельної та інших видів діяльності);

– за економічним змістом (чистий ризик, спекулятивний);

– за характером (операційний, інфляційний, кредитний, валютний);

– за галузевою і територіальною ознакою (галузевий, загальноекономічний, регіональний, країни);

– за можливістю усунення (диверсифікований, не диверсифікований).

Враховуючи зазначене вище, перейдемо до аналізу ситуації

щодо теперішнього стану фінансових ризиків в агропромисловому комплексі країни.

Як повідомив міністр аграрної політики України О. Павленко у виступі на міжнародній інвестиційній конференції NEW Ukraine 13 травня 2015 р., аграрний сектор забезпечує 38 відсотків українського експорту і залишається привабливим для інвесторів попри економічну кризу та конфлікт на Донбасі [8]. За даними компаній ”Зерно.ua ”, за останнє десятиліття експорт зерна з країни зріс на 77 відсотків [8]. Саме експорт продовольства забезпечує найбільші надходження валюти до України – більше 12 млрд. доларів на рік. За його словами, сільське господарство може отримати в найближчі два роки закордонні інвестиції на суму більше 8 млрд. доларів. Сільське господарство є привабливим для інвестицій в умовах кризи та бойових дій на сході країни.

Враховуючи ці дані в контексті теми дослідження, що розглядається, можна припустити, що аграрний сектор характеризується допустимим рівнем фінансових ризиків, принаймні в найближчому майбутньому. Разом з тим хочеться вірити, що всіма учасниками діалогу щодо інвестицій в сільське господарство враховано ті ризики, які спрацювали негативно для нашого суспільства в цілому та бізнесу зокрема.

Водночас, як відмічає О. Музичук, реальна ситуація 2014 р. була далеко не ідеальна. Незважаючи на збільшення врожаю та експорту, за підсумками січня-червня 2014 р. рівень збитковості підприємств сільського господарства становив 3,8 відсотка [4]. Однією з причин цього став рекордний урожай в світі, який, на думку керівника аналітичного департаменту IK SP Advisors В. Ваврищука, збив ціни на зерно, що сягали максимальних показників 2012 р., до 4-річного мінімуму [4].

Наслідки падіння цін на світових ринках для аграріїв погіршились і за рахунок внутрішніх чинників. Насамперед девальвація гривні спричинила подорожчання боргових зобов’язань аграрних підприємств. Річ у тому, що з огляду на зависокі ставки на кредити всередині країни агрохолдинги, які мали можливість брати кредити за кордоном, воліли вишукувати резерви саме там. Але стрімка девальвація гривни звела нанівець всі фінансові розрахунки ком-

паній. Дешева гривня не грає на користь експортерам сільськогосподарської продукції. Так як падіння світових цін на їх продукцію за деякими позиціями досягло майже дворазової величини, то валютна виручка насправді може виявитись не такою, як очікували.

Як відмічає О. Музичук, одним із прикладів того, наскільки серйозно падіння гривні вдарило по виробниках, став агрохолдинг "Мрія". Ця компанія в серпні 2014 р. змушена була оголосити дефолт. До загальногалузевих проблем додалися ще й внутрішні особливості бізнесу компанії. Так, спеціалізація виробництва вирощування картоплі, цукрового буряка і виробництво з них цукру орієнтована в основному на внутрішній ринок. Тому можливостей виручки компенсувати кредити в іноземній валюті у холдинга виявилось недостатньо [4].

Повертаючись до класифікації фінансових ризиків, можна відмітити, що у випадку з агрохолдингом "Мрія" його фінансові ризики характеризуються так: за величиною – високий, за ступенем допустимості – критичний з деякими ознаками катастрофічності, за видом діяльності – комбінований (виробнича, торгівельна та інші види діяльності), можливість усунення наслідків – частково диверсифікований.

При цьому варто зазначити, що ті самі проблеми, з якими зіткнулась "Мрія", долають й інші агрохолдинги. Навіть такий аграрний гігант на українському ринку, як "Миронівський хлібопродукт" в січні-червні 2014 р. отримав чистий збиток у розмірі 270 млн. доларів проти чистого прибутку 90 млн. доларів за аналогічний період 2013 р. Агрохолдинг має значні заборгованості через інвестування у розвиток компанії, але у зв'язку зі знеціненням гривни їх погашення стає дедалі складніше.

Ще одним негативним чинником для аграрного сектору економіки України стала анексія Криму та військові дії на сході. Так, компанія KSG Agro, яка третину своєї продукції рослинництва вирощувала в Криму, завершила перше півріччя 2014 р. зі збитком у 18,9 млн. гривень, хоч за аналогічні місяці 2013 р. прибуток агрохолдингу склав 11,5 млн. доларів. Агрохолдинг "Агротон", який має свої активи на території Луганської області, отримав 36,6 млн. доларів [4].

Один із найбільших власників сільськогосподарського виробництва О. Бахматюк відмічає, що втратив із анексією Криму та військовим конфліктом на Донбасі чверть промислових потужностей та 38 відсотків внутрішнього ринку збуту для яєць [8].

У зв'язку з цим слід зазначити про деякі аспекти про взаємозв'язок сучасної ситуації на сході України, пов'язаної з військовими діями, та ризиками економіки і аграрного виробництва зокрема. Можна з певністю сказати, що військові дії на території України є визначальним фактором дестабілізації економічної системи і трансформації зовнішньоекономічної діяльності держави. Це призвело до значного посилення негативних тенденцій в динаміці базових макроекономічних показників (ВВП), зниження курсу національної валюти, інфляції, бюджетного дефіциту, зменшення золотовалютних та стратегічних резервів, запасів окремих видів ресурсів. І, звичайно, це повною мірою проявило себе в аграрній сфері, де з'явились нові ризики діяльності, в тому числі фінансові.

Д. Гордієнко відмічає, що протягом століть формувались історичні тенденції вирішення політичних суперечностей за допомогою воєнного фактора. Воєнна історія свідчить про тісний зв'язок між війною і економікою, що має вирішальний вплив на хід і результат війни, перемогу і поразку держав [9, с. 6]. Д. Глассман стверджує: "Деякі люди думають, що війна – це поштовх для економіки, але це не так: війна виснажує ресурси суспільства, наприклад гроші йдуть на створення бомби, яка є буквально самознищенням, а не довгостроковими інвестиціями, скажімо, як автомобільних заводів чи комп'ютерів" [10].

Д. Махортих відзначає, що внутрішні ризики розвитку економіки України, пов'язані головним чином з військовими діями на Донбасі, призводять до скорочення виробництва в регіоні, погіршення умов залучення зовнішнього фінансування, зростання видатків бюджету на фінансування силових структур і відновлення інфраструктури. Вторинні ефекти внутрішніх політичних і економічних потрясінь, анексії Криму та військових дій на Донбасі поширились на більшість секторів економіки. Унаслідок цього поглиблюються існуючі диспропорції, прискорюється падіння ВВП, скорочення об'ємів промислового виробництва, зовнішньої тор-

гівлі, зниження обсягів освоєння капітальних інвестицій в умовах відпливу інвестиційних капіталів з огляду на відсутність гарантій безпеки для інвестора та високий рівень ризику [15, с. 8].

К. Юрченко та Я. Жалило зазначають, що військова агресія в Криму і окупація території створюють значні додаткові ризики не лише для півострова, але й для макрорегіону в цілому. Руйнуються багаторічні економічні зв'язки і міжнародні стосунки, транспортні і логістичні маршрути перевезень, погіршуються кредитні і інвестиційні рейтинги приватних компаній [12, с. 6].

Водночас західні інвестори, що працюють в українському АПК, погоджуються, що аграрна галузь має найбільший в світі потенціал, однак корупційні ризики та незавершеність реформ є недостатньо добрими для інвесторів. Такої думки дотримується, зокрема, президент Американсько-Української ділової ради Морган Вільямс [8].

Висновки. Підсумовуючи викладений матеріал, слід зазначити, що, крім традиційних фінансових ризиків, в аграрному секторі економіки з'явились нові, що вимагають досить серйозного і прагматичного підходу до їх мінімізації. Серед першої групи слід виділити коливання цін на продовольство, а саме: зниження цін на традиційно експортовану Україною продукцію сільського господарства. Різке знецінення національної валюти призводить до тяжкого фінансового стану аграрних і переробних підприємств аж до їх банкрутства.

Анексія Криму, військові дії на сході України призвели до значних втрат валового національного продукту і посилення фінансових ризиків аграрного сектору економіки на майбутнє.

Тому для мінімізації фінансових ризиків в аграрній сфері слід постійно моніторити політичну, економічну, соціально-економічну ситуацію в країні та світі, виділяючи в першу чергу найбільш небезпечні фінансові ризики. Для їх нейтралізації повинні своєчасно розроблятись та реалізовуватись відповідні заходи.

Визначальною в цій справі повинна бути роль держави. Вважаємо, що в цьому сенсі повинні відігравати важливу роль фінансові інструменти зокрема і, в цілому, стабільність фінансової системи аграрного сектору. Серед фінансових інструментів слід

відмітити: страхування, бюджетна підтримка аграрного сектору, пільгове кредитування, цінова політика.

Список використаних джерел

1. Вишнівська Б. Методи мінімізації фінансових ризиків / Б. Вишнівська // Економіст. – 2007. – № 6. – С. 58-59.

2. Камінський А.Б. Моделювання фінансових ризиків / А.Б. Камінський. – К.: Київський ун-т, 2006. – 303 с.

3. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – К.: Знання, 2008. – 483 с.

4. Музичук О. Ризики аграрного сектору [Електронний ресурс] / О. Музичук. – Режим доступу: http://www.ukurier.gov.ua

5. Соскін О. Фінансово-економічні ризики розвитку України в умовах сучасної кризи [Електронний ресурс] / О. Соскін. – Режим доступу: http://kibit.com.ua/ru/press/artic/ew

6. Правдюк Н.Л. Формування сталої фінансової системи аграрного сектору / Н. Правдюк // Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 2. – С. 14-17.

7. Лупенко Ю., Фещенко В. Сучасні інструменти для фінансування аграрного сектору економіки [Електронний ресурс] / Ю. Лупенко, В. Фещенко. – Режим доступу: http//www.unif.com.ua/analit_mat/sdv/132.htm

8. Солонина Є. Український АПК цікавить інвесторів попри війну? [Електронний ресурс] / Є. Солонина – Режим доступу: data:text/html;charset=utf

9. Гордиенко Д.В. Взаимосвязь войны, политики и экономики [Электронный ресурс] / Д. Гордиенко. – Режим доступу:http //www.cstf.ru/files//csef/articles/1098/1098.pdf

10. Glassman J.K.Wold of investing: Investments in time of war/ K.Glassman – New York Times, 2003.

11. Махортих Д.О. Щодо тенденцій розвитку економіки України у 2014-2015 рр. / Д. Махортих // Інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – 2014. – Серія "Економіка". – № 32.

12. Юрченко К.Г. Щодо системних наслідків тимчасової окупації Криму в економічній сфері / К. Юрченко, Я. Жаліло // Інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – 2014. – Серія "Економіка". – № 33.

Аннотация. *Обобщены теоретические основы финансовых рисков в аграрном секторе экономики. Приведено определение экономической сущности финансовых рисков. Рассмотрена классификация финансовых рисков по разным признакам: экономическому содержанию, видам деятельности, объектам, характеру деятельности, отраслевому и территориальному признакам, возможности устранения, степени допустимости, размерам.*

Проанализировано наиболее современные существенные риски. Среди них риски колебания (снижения) мировых цен на сельскохозяйственную продукцию, девальвация гривны, а также комплекс рисков, повязанных с аннексией Крыма и ведением военных действий на востоке Украины.

Ключевые слова: *риски, классификация финансовых рисков, агрохолдинги, девальвация гривны, цена, финансовая система, минимизация финансовых рисков.*

УДК 331.101(477)

N. Koval, *candidate of Economic Sciences, State Agrarian and Engineering University in Podilya*

STATE AND MEASURES INCREASE EMPLOYMENT

Abstract. *We consider important principles of state policy and topical issues of achieving an optimal level in the current socio-economic conditions of Ukraine factors that increases the level of employment and the use of his work in the agricultural sector of the economy. Particular attention is paid to the economic (structural shift in the economy, economic slowdowns, insufficient aggregate demand, inflation, fluctuations in seasonal production, scientific and technological progress, the ratio of input prices), social (inadequate labor laws, transfer payments, lack of professional and territorial labor mobility, insufficient development of employment programs, and low status of education, training and retraining, lack of information about available jobs, low economic activity of different groups of the population) and demographic (changes in population, changes in gender and age structure of the population) factors that affect the formation of full employment in difficult economic conditions enterprises of Ukraine.*

Keywords: *labor, population, employment, unemployment, demographic situation.*

Н.В. Коваль, *кандидат економічних наук, доцент ПДАТУ*

СТАН ТА ЗАХОДИ ПІДВИЩЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Розглядаються важливі принципи державної політики та актуальні питання досягнення оптимального рівня у сучасних соціально-економічних умовах розвитку України чинників, які забезпечують підвищення рівня зайнятості населення та використання його праці в аграрній сфері економіки.

Ключові слова: *праця, населення, зайнятість, безробіття, демографічна ситуація.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зайнятість населення – це найбільш узагальнена характеристика, що відображає досягнутий рівень економічного розвитку країни. Вона об'єднує в собі виробництво і споживання, визначає характер їхніх взаємозв'язків. Підвищення відсотка незайнятого населення – найяскравіша ознака проблем в економіці. Тільки 2014 року рівень безробіття в Україні

© Н.В. Коваль, 2015

збільшився і становив 9,3% (1 847,6 тис. осіб) порівняно з 7,3% 2013 р. і це лише початок. Зрозуміло, криза торкнулася не тільки нашої країни. Сьогодні кожна з країн впроваджує нові програми боротьби з безробіттям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. В економічній науці питанням, що пов'язані з проблемами зайнятості населення, уже досить тривалий час присвячують свої дослідження вітчизняні вчені: Амосов О., Богиня Д., Бугуцький О., Гудзинський С., Дієсперов В., Завіновська Г., Здоровцов О., Купалова Г., Лібанова Е., Лотоцький І., Малік М., Онищенко О., Шпикуляк О., Якуба К. та ін. Дослідженням питань міграційних процесів приділяють постійну увагу економісти, соціологи, географи: Агафонова М., Долішній М., Ковальов С., Крапивенко Д., Левцун О., Резніченко Н., Улянецька О., Шокало О. та інші. Ці питання є актуальними і в регіональному масштабі, оскільки завдяки постійному відтоку населення та виникаючому дефіциту праці відчутних змін зазнає економіка України.

Матеріал та методика досліджень. Для проведення дослідження використовувалися статті і монографії відомих вчених-економістів, матеріали статистичних збірників Державної служби статистики України та загальноукраїнського соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України і дані особистих соціологічних досліджень. Ретроспективний аналіз аналітичної інформації здійснювався за допомогою абстрактно-логічного, статистичного, аналітичного та інших методів дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретичне і методологічне обґрунтування проблеми зайнятості населення та визначення шляхів і напрямів покращення демографічної ситуації в сучасних соціально-економічних умовах розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні до зайнятого населення відносяться громадяни, що проживають на території держави на законних підставах [4]:

а) працюючі по найму на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) на підприємствах, в установах і організаціях, незалежно від форм власності, у міжнародних та іноземних організаціях в Україні і за кордоном;

б) громадяни, які самостійно забезпечують себе роботою, включаючи підприємців, осіб, зайнятих індивідуальною трудовою діяльністю,

творчою діяльністю, члени кооперативів, фермери та члени їх сімей, що беруть участь у виробництві;

в) обрані, призначені або затверджені на оплачувану посаду в органах державної влади, управління та громадських об'єднаннях;

г) громадяни, які проходять службу в Збройних Силах України, Службі безпеки України, Державній прикордонній службі України, військах внутрішньої та конвойної охорони і Цивільної оборони України, органах внутрішніх справ України, інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства України, альтернативну (невійськову) службу;

е) особи, що проходять професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації з відривом від виробництва; навчаються в денних загальноосвітніх школах і вищих навчальних закладах;

ж) працюючі громадяни інших країн, які тимчасово перебувають в Україні і виконують функції, не пов'язані із забезпеченням діяльності посольств і місій.

Економічна сутність зайнятості відтворює діяльність зі створення суспільного продукту (національного доходу). Отже, чим повніше зайняті трудові ресурси, тим краще використовується трудовий потенціал країни, окремих її регіонів, галузей, підприємств, а також більше виробляться суспільного продукту. Це є першоосновою, на якій базується державна програма зайнятості населення.

Соціальна сутність зайнятості полягає в тому, що вона відображає не тільки потребу людей у прибутках, а й необхідність особи в самовираженні через суспільно корисну працю та відображає ступінь задоволення своїх потреб при певному рівні соціально-економічного розвитку суспільства [5].

Слід зазначити, що три моделі державної політики зайнятості пропонує виділяти Буряк П.Ю.: першою моделлю є європейська, що характеризує скорочення числа зайнятих при підвищенні продуктивності праці. Така політика передбачає дорогу систему допомог для великої чисельності безробітних; другою – скандинавська – покращує рівень забезпечення зайнятості населення шляхом утворення робочих місць в державному секторі з середніми умовами оплати праці. Але ця політика розрахована на державні кошти, за дефіциту яких наступає спад виробництва, що породжує звільнення працівників; третьою – американська

модель, яка в основному орієнтується на утворення робочих місць, що не потребують високої продуктивності. А тому для значної частини населення, при такому підході безробіття зменшується, але збільшується число людей з низькими доходами [2, с. 56]. В Україні поєднуються тенденції американської та європейської (але без ефективної системи допомог) моделей.

Державна політика зайнятості населення залежить від темпів і характеру ринкових перетворень і має метою адаптацію незайнятого населення до потреб ринку праці та соціальний захист безробітних. Зарубіжний досвід свідчить про різні підходи окремих країн щодо розподілу коштів на активні й пасивні заходи політики зайнятості. У Франції, Німеччині, Англії переважають витрати на підтримування рівня доходів населення, а на активні заходи витрачається значно менше коштів. У Франції частка витрат на активні (створення додаткових і нових робочих місць) й пасивні (виплата допомоги по безробіттю) заходи відповідно складає 28,4 і 71,6%; в Англії – 29,1 і 70,9%; у Німеччині – 44,1 і 55,9%. Протилежну картину спостерігаємо у Швеції та Італії, де відповідні співвідношення становлять 67,6 і 32,4% та 51,6 і 48,4% [3, с. 54-55].

До активних заходів можна віднести:

– створення нових додаткових робочих місць шляхом реструктуризації галузей економіки, розвитку приватного бізнесу, особливо малого й середнього, створення умов для іноземного інвестування та для організації самозайнятості населення;

– профорієнтація, підготовка й перепідготовка кадрів;

– організація громадських робіт;

– посилення територіальної та професійної мобільності робочої сили;

– розширення послуг служби зайнятості.

До пасивних заходів належать: виплата допомоги у зв'язку з безробіттям і надання допомоги членам сімей, які перебувають на утриманні безробітних.

Однією з перших конвенцій, що була створена 1919 року Міжнародною організацією праці (МОП), стала «Конвенція про безробіття». Вона поставила питання про створення систем безкоштовного бюро зайнятості, організацію комітетів з представників підприємств. 1950 р. набрала чинності конвенція МОП про організацію служби зайнятості, яка передбачала орга-

нізацію роботи служб, що фінансуються державою для реалізації програм досягнення і підтримання повної зайнятості населення [1].

У сучасному світі кожна країна намагається сформувати ефективну систему страхування на випадок безробіття. Суспільне явище «безробіття» в Україні раніше офіційно не визнавалося. Лише Законом України «Про зайнятість населення» було введене поняття безробітного, створено Державну службу зайнятості, а з 2001 р. введено систему соціального страхування на випадок безробіття. До 2011 року в нашій країні кожне підприємство відраховувало до Фонду страхування на випадок безробіття внески з фонду оплати праці по підприємству та внески із заробітної плати кожного працівника. З 01.01. 2011 р. такі внески нараховуються та утримуються в складі Єдиного соціального внеску.

Отже, фонди страхування на випадок безробіття формуються за рахунок внесків підприємств та громадян. При цьому в Україні найменший, після Японії, розмір внесків (табл. 1). Але в Японії підприємства орієнтуються на довічний найм працівників. Зрозуміло, що більший розмір внесків обумовлює значні видатки, а тому в даному випадку виникає необхідність ефективного їх спрямування.

Таблиця 1

Розміри відрахувань у фонди соціального страхування на випадок безробіття в деяких країнах світу

Країни	Загальний розмір відрахувань до фонду соціального страхування на випадок безробіття	У тому числі відрахування	
		по підприємствах (у % до ФОП)	по працівниках (у % до зарплати)
Франція	8,43	5,13	3,30
Канада	7,03	4,13	2,9
Німеччина	6,50	3,25	3,25
США	6,20	6,20	0
Австрія	6,0	3,0	3,0
Нідерланди	7,25	5,05	2,20
Іспанія	7,80	6,20	1,60
Швеція	5,42	5,42	0
Італія	4,41	4,41	0
Японія	1,15	0,75	0,40
Україна	3,0	2,5	0,5

Джерело: [2, с. 57].

Безробіття характеризує ту соціально-економічну ситуацію в суспільстві, коли частина активних працездатних громадян не може знайти роботу, яку вона здатна виконувати, що зумовлено перевагам пропозиції над попитом. Хоча й існує думка, що безробіття є стимулом трудової дисципліни й активності працюючого населення, однак соціально-економічні втрати від безробіття настільки значні, що в усьому світі докладається багато зусиль для його мінімізації, але жодній країні до цих пір не вдається його повністю ліквідувати.

Безробітні громадяни (за висновками МОП) є особами віком 15-70 років (зареєстровані й незареєстровані в державній службі зайнятості), які одночасно: 1) не мають роботи (прибуткового заняття); 2) шукають роботу або намагаються організувати власну справу; 3) готові приступити до роботи протягом наступних двох тижнів [5, с. 322]. До цієї категорії належать також особи, що навчаються за направленнями служби зайнятості, знайшли роботу і чекають відповіді або готуються до неї приступити, але на даний момент часу ще не працюють.

Рівень безробіття (за методологією МОП) збільшився з 7,3% 2013 р. до 9,7% 2014 р. Причому рівень безробіття молоді у віці до 24 років склав 23,1%. Зростає й такий показник, як рівень зареєстрованого безробіття: на 01 березня 2015 р. на обліку у Державній службі зайнятості перебували 521,3 тис. громадян, тоді як середньорічний показник 2014 р. становив 460 тис. [6, с. 6]

У кількісних показниках безробітних в цілому по країні на кінець 2014 року знаходиться 1,8 мільйона осіб. Зокрема, серед міських жителів цей показник склав 9,5%, а серед сільських – 10,2%. У регіональному розрізі найвищий відсоток безробіття зафіксований у Житомирській області – 12,3%. Високі показники також продемонстрували Чернігівська область (12,1%), Тернопільська (12%), Луганська (11,8%), Полтавська (11,8%), Рівненська (11,7%) та Донецька області (11,3%). Найменший відсоток безробіття зафіксований в Одеській області – 7% і в Києві – 7,2% [7].

Безробіття становить макроекономічну проблему, оскільки на нього передусім впливають економічні чинники:

– структурні зрушення в економіці, які призводять до масштабних змін у структурі й кількості попиту на робочу силу і мають особливо тяж-

кі наслідки та періоди стагнації або зниження ділової активності;

– зниження темпів економічного розвитку, що зумовлюють зменшення кількості робочих місць, порушення збалансованості чисельності працівників із кількістю їхніх робочих місць;

– недостатній сукупний попит;

– інфляція, що виявляється у скороченні капітальних вкладень (зменшення інвестицій призводить до скорочення виробництва й рівня зайнятості), а також у зниженні реальних доходів населення, що зумовлює збільшення пропонування робочої сили за умови зниження попиту на неї;

– співвідношення цін на фактори виробництва, яке веде до переважання працеощадних технологій;

– сезонні коливання процесів виробництва, які зумовлюють зміни в попиті на робочу силу;

– науково-технічний прогрес, наслідки якого посилюють безробіття через комплексний вплив, який виявляється у впровадженні працезберігаючих технологій, автоматизації виробництва («витискає» велику кількість некваліфікованої праці); в ускладненні виробництва, що неминуче призводить до спеціалізації, а в кінцевому підсумку до збільшення структурних диспропорцій між попитом і пропозицією робочої сили.

Зазначимо, що соціальними чинниками є:

– недосконале трудове законодавство, як наслідок компромісу між вимогами працівників і профспілок, з одного боку, і державою – з іншого; посилює негнучкість ринку праці; призводить до скорочення попиту на живу працю в підприємців, зменшуючи її частку;

– трансфертні платежі, що впливають як на зниження, так і на підвищення безробіття;

– недостатня професійна і територіальна мобільність робочої сили;

– недостатній розвиток програм зайнятості;

– низький рівень і статус системи освіти, професійної підготовки й перепідготовки;

– брак інформації про вільні робочі місця;

– низька економічна активність різних груп населення.

Важливими також є демографічні чинники: зміни в чисельності

населення; зміни статево-вікової структури населення [5, с. 324].

На основі цих тверджень розглянемо зміни у показниках зайнятості і безробіття населення України (табл. 2).

Таблиця 2

Показники зайнятості і безробіття в Україні

Показники	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. до 2005 р., %
Число зайнятих (у віці 15-70 р.), тис. осіб	20680	19180,2	19231,1	19261,4	19314,2	18073,3	87,4
Рівень зайнятості населення (у % до населення у віці 15-70 років)	57,7	58,4	59,1	59,6	60,2	56,6	х
Чисельність безробітних у віці 15-70 р. (за методологією МОП), тис. осіб	1601	1713,9	1661,9	1589,8	1510,4	1847,6	115,4
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	7,2	8,2	8,0	7,6	7,3	9,3	х
Число зареєстрованих безробітних (працездатного віку), тис. осіб	881,5	1712,5	1660,9	1589,2	1510,3	1847,1	209,5
Рівень зареєстрованого безробіття, %	3,1	8,9	8,7	8,2	7,8	9,7	х

Джерело: [7].

2014 р. число зайнятих скоротилося на 12,6% (2606,7 тис. чол.) в порівнянні з базисним 2005 р. та на 1240,9 тис. осіб – з 2013 р. і склало 18073,3 тис. чол. Рівень зайнятості населення знизився і становив 56,6%. Проте спостерігається значний ріст чисельності безробітних (за методикою МОП) у віці 15-70 р. в порівнянні з 2005 р. на 15,4%, а з 2013 р. – на 22,3% (337,2 тис. чол.). Аналогічна тенденція спостерігається в числі зареєстрованих безробітних. Так, в порівнянні з 2005 р. у 2 рази, з 2013 р. – на 22,3% (336,8 тис. осіб). Відповідно рівень безробіття зріс за методологією МОП і склав 9,3%, а рівень зареєстрованого безробіття становив 9,7%. Найбільш уразливою соціально-демографічною групою при цьому була молодь.

Згідно із Законом України «Про зайнятість населення»

соціально-трудові відносини зайнятості в Україні ґрунтуються на таких принципах:

1) виключне право громадян розпоряджатися своїми здібностями до праці, заборона обов'язкової, примусової праці (окрім випадків, спеціально встановлених законодавством). Цей принцип передбачає право людини працювати чи не працювати у певній сфері діяльності. Сфера найманої праці стає однією з рівноправних областей суспільно корисної діяльності (навчання, виховання дітей, ведення домашнього господарства, зміцнення здоров'я, громадська і благодійницька діяльність, спорт та інші незаборонені види діяльності);

2) створення державою умов для реалізації права громадян на працю, захист від безробіття, на допомогу в працевлаштуванні і матеріальну підтримку в разі втрати роботи згідно з Конституцією України.

В економічній теорії і практиці розроблена система показників, яка відображає рівень ефективності зайнятості:

1. Пропорції розподілу ресурсів праці суспільства за характером їхньої участі в суспільно-корисній діяльності. Вони показують, на якому рівні продуктивності задовольняється потреба населення в робочих місцях і якими шляхами досягається повна зайнятість. Чим вища продуктивність праці, тим більше передумов для високих доходів працівників, вдосконалення сфери праці, підвищення якості трудового життя та ін. Відповідно громадяни можуть мати більше вільного часу без зниження рівня життя. Тому повна зайнятість зі зростанням продуктивності праці досягається при зменшенні рівня участі працездатного населення в суспільному виробництві.

2. Рівень зайнятості працездатного населення в суспільному господарстві відображає потребу громадян в оплачуваній роботі та суспільного господарства у працівниках. Цей показник визначається відношенням чисельності населення, зайнятого професійною працею, що приносить дохід, до загального числа працездатного населення. У будь-якому випадку високий рівень зайнятості означає

її низьку ефективність, оскільки не забезпечує достатній рівень продуктивності праці й відповідний розмір рівня її оплати.

3. Структура розподілу працівників за галузями економіки, що по суті являє собою пропорції розподілу трудового потенціалу за видами занять. Сучасна галузева структура зайнятих в Україні відображає низьку ефективність зайнятості й потребує докорінних змін згідно із загальносвітовими тенденціями, для яких характерні високі темпи зростання чисельності й частки працюючих в галузях сфери послуг та науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. На жаль, в наш час для економіки України характерні прямо протилежні тенденції, що можуть назавжди відкинути країну з групи науково розвинених держав.

4. Професійно-кваліфікаційна структура працюючих показує стан розподілу працюючого населення за професійно-кваліфікаційними групами і відображає міру збалансованості підготовки кадрів з потребою економіки у кваліфікованих працівниках. Сучасна професійно-кваліфікаційна структура працюючого населення України явно не ефективна і значно відрізняється від аналогічної структури в країнах з високорозвиненою економікою. Серед зайнятих висока частка працівників фізичної праці, низькокваліфікованих робітників і надзвичайно мала частка технічних виконавців. Це засвідчує про збереження в нашій економіці застарілих технологій. Значно погіршує показники професійно-кваліфікаційної структури інтенсивна еміграція з України висококваліфікованих робітників, спеціалістів, науковців. Проблеми набуття якісної професійної освіти також призводять до погіршення цих показників. Вирішення вказаних проблем потребує особливої уваги держави.

Наведена система показників дозволяє на макрорівні оцінити рівень зайнятості з позицій її ефективності. Такі оцінки важливі не лише для виявлення проблем, але й для визначення нових тенденцій у зайнятості населення. Сам зміст цих показників засвідчує, що зайнятість має не лише економічне,

але й велике соціальне значення. У зв'язку з цим вона стає важливим елементом соціально-економічної політики держави і пріоритетним напрямом у розвитку соціально-трудових відносин.

Вважаємо, що у послідуючі роки державна політика України щодо зайнятості населення повинна базуватися на таких принципах:

– забезпечення рівних можливостей усім громадянам незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, віку, політичних переконань, ставлення до релігії, в реалізації права на вільний вибір виду діяльності відповідно до здібностей та професійної підготовки з урахуванням особистих інтересів і суспільних потреб;

– сприяння забезпеченню ефективної зайнятості, запобіганню безробіттю, створенню нових робочих місць та умов для розвитку підприємництва;

– координації діяльності у сфері зайнятості з іншими напрямами економічної і соціальної політики на основі державної та регіональних програм зайнятості;

– співробітництва професійних спілок, асоціацій (спілок) підприємців, власників підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів у взаємодії з органами державного управління в розробці, реалізації та контролі за виконанням заходів щодо забезпечення зайнятості населення;

– міжнародного співробітництва у вирішенні проблем зайнятості населення, включаючи працю громадян України за кордоном та іноземних громадян в Україні.

Варто підкреслити, що більше 60% працівників 2014 р. отримували заробітну плату нижче середнього рівня, а 5,2% – нижче прожиткового мінімуму, який до того ж є очевидно заниженим.

У контексті трудової міграції більш ніж красномовним виглядає порівняння української зарплатні із заробітками в країнах призначення працівників-мігрантів. Так, середня зарплата в Україні, що ледь перевищує 100 євро, є майже у 17 разів меншою, ніж в Італії, в 6 разів меншою, ніж у Польщі, майже в 4 рази – ніж в Росії (табл. 3).

Таблиця 3

Середня заробітна плата в Україні та основних країнах-імпортерах української робочої сили, 2014-2015 р.

№ п/п	Країна	Середня зарплата, євро
1	Італія	1923
2	Іспанія	1734
3	Греція	1004
4	Португалія	985
5	Польща	669
6	Чехія	762
8	Росія	429
9	Україна	116

Джерело: [6, с. 6]

Цікаво порівняти ці дані з інформацією, опублікованою в серпні Євростатом про становище з працевлаштуванням у країнах Євросоюзу (28 країн), в зоні євро (18 країн) та інших державах. За підрахунками статистичної служби Європейського союзу, безробітними до серпня 2014 року в країнах ЄС були визнані 24 мільйони 642 тисяч чоловіків і жінок, з них 18 мільйонів 326 тисяч перебували в зоні євро. У середньому рівень безробіття в 18-ти країнах євро був на рівні 11,5%, а в державах Євросоюзу – 10,2%. У країнах Євросоюзу, округляючи, безробітним є кожен десятий громадянин; двоє з двадцяти.

Найнижчі показники вимушено відпочиваючих були зареєстровані в Австрії – 4,7% та Німеччини – 4,9%, а найвищі (27%) – в Греції (червень 2014) і Іспанії – 24,4%. Для порівняння, рівень безробіття в США у вересні 2014 р. склав 6,1% [7].

Отже, оцінка можливого розвитку трудової міграції з України у короткотерміновій перспективі зводиться до такого: в умовах глибокої економічної кризи інтенсивність виїздів за кордон з метою працевлаштування міграційного потоку зі східного на західний напрямок пришвидшиться; склад працівників-мігрантів може

зазнати змін в результаті збільшення серед них частки фахівців та молоді, яка виїздить на навчання; панівна на сьогодні циркулярна модель трудової міграції може поступово трансформуватися на більш тривале, постійне перебування за кордоном; не виключено зростання нелегального сегменту трудової міграції з України [6].

Висновки. Таким чином, найближчою тактичною ціллю політики зайнятості має бути збалансування попиту і пропозиції праці. Це можливо лише при комплексному підході, що включає стимулювання підвищення попиту на працю (покращання в цілому умов підприємницької діяльності, розвиток малого підприємництва та самозайнятості, створення додаткових робочих місць на державних підприємствах, стимулювання розширення попиту на працю на недержавних підприємствах). Важливим питанням є сприяння зменшенню пропозиції праці, подолання характерної нині для України над зайнятості (вдосконалення програм соціальної допомоги матерям, студентам, пенсіонерам, продовження термінів навчання та збільшення числа тих, хто стаціонарно навчається).

Для ефективного використання трудового потенціалу як головного чинника виробництва та сприяння зайнятості населення пріоритетним завданням є формування якісного людського потенціалу з високим рівнем загальної та професійної освіти, його відповідності потребам економіки, з високою культурою праці, схильністю до інновацій, мобільністю і здатністю адаптуватися до нових умов трудової діяльності.

Список використаних джерел

1. Болотіна Н.Б. Трудове право України: навч. посіб. / Н.Б. Болотіна. – К.: Знання, 2008. – 375 с.

2. Буряк П.Ю., Карпінський Б.А., Григор'єва М.І. Економіка праці й соціально-трудові відносини. / П.Ю. Буряк, Б.А. Карпінський, М.І. Григор'єва. – К.: ЦНЛ, 2004. – 440 с.

3. Завіновська Г.Т. Економіка праці: навч. посіб. – Вид. 2-ге, без змін. / Г.Т. Завіновська. – К.: КНЕУ. – 2006. – 300 с.

4. Закон України «Про зайнятість населення» // Відомості Верховної Ради України, № 5067-17 від 05.07. 2012.

5. Економіка праці і соціально-трудові відносини. / Є.П. Ка-

чан, О.П. Дяків, В.М. Островерхов та ін.; За ред. Є.П. Качана. – К.: Знання, 2008. – 407 с.

6. Малиновська О. Трудова міграція населення України: чого чекати в найближчому майбутньому? / О. Малиновська. – Міграція. – № (04) 158, квітень 2015. – С. 6-7.

7. Статистичні матеріали Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.qov.ua.

Аннотация. *Рассматриваются важные принципы государственной политики и актуальные вопросы достижения оптимального уровня в современных социально-экономических условиях развития Украины факторов, обеспечивающих повышение уровня занятости населения и использования его труда в аграрной сфере экономики.*

Ключевые слова: *труд, население, занятость, безработица, демографическая ситуация.*

УДК 338.24:631.115.11

***T. Berkuta**, **E. Dobrovolska**, associates professor**,** State Agrarian and Engineering University in Podilya*

TRENDS COOPERATIVE AND INTEGRATION PROCESSES IN THE AGRICULTURAL SECTOR UKRAINE

***Annotation.** Created on the basis of cooperative organizational structure of production influenced the planning and administrative methods of management became oderzhavlenoho centrally-command nature of the activities that led to the deformation of socio-economic nature of cooperation. An effective tool for solving social and economic problems of the village and involvement in economic processes of small farms is cooperation. Formation of cooperative production associations to create the closest connection owners in the workplace.*

In a market economy in Ukraine important to join the world integration processes, reduction of closeness and construct the optimal development of the domestic agricultural sector to meet international standards.

The basic trends in the development of cooperative and integration processes in the agricultural sector of Ukraine. Grounded importance of agricultural cooperatives and open the main features of modern cooperative associations. The results of the study of horizontal agricultural cooperatives. The ways of further improving production of agricultural cooperation.

Modern agrarian production in Ukraine is in crisis because of lack of resources and lack of adaptability of enterprises of all legal forms to market conditions, and as a result of the absence of an effective mechanism of interaction owners. Formation of cooperative production associations to create the closest connection owners in the workplace. Also, cooperative production has positive resource trends. Therefore, a study of the sector and improving industrial cooperation is extremely important in the modern world.

***Keywords:** cooperation, cooperative agricultural production, agricultural sector integration processes.*

***Т.В. Беркута, Е.В. Добровольська**, кандидати економічних наук, доценти ПДАТУ*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КООПЕРАТИВНИХ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Виявлено основні тенденції розвитку кооперативних та інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки України. Обґрунтовано важливість розвитку сільськогосподарських кооперативів та розкриті основні риси су-

© Т.В. Беркута, Е.В. Добровольська, 2015

часних кооперативних об'єднань. Наводяться результати дослідження діяльності горизонтальних сільськогосподарських кооперативів. Розкриваються шляхи подальшого удосконалення виробничої сільськогосподарської кооперації.

Ключові слова: *кооперація, сільськогосподарський виробничий кооператив, аграрний сектор, інтеграційні процеси.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дієвим інструментом вирішення соціально-економічних проблем села і залучення до економічних процесів дрібних селянських господарств є кооперація. Формування кооперативних виробничих об'єднань дозволяє створити найбільш тісний зв'язок власників на виробництві. У контексті сільського розвитку кооперація розглядається не лише як засіб протистояння великому капіталу, але й як економічна основа розвитку місцевих громад, підвищення ділової активності сільського населення. Її розвиток сприятиме подоланню низки негативних соціальних явищ, які особливо загострились в кризовий період. У сучасних умовах виділяються дві тенденції розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі: перший стосується розвитку агробізнесу, який передбачає створення великих, національних і транснаціональних компаній; другий – розвитку кооперації, заснованої на об'єднанні сільськогосподарських виробників з метою виведення продукції своїх членів на внутрішній та зовнішній ринки.

Особливої актуальності набувають тенденції розвитку кооперативного руху, наповнення його новим економічним і соціальним змістом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Вагомий внесок у розвиток теорії кооперації в нашій країні зробили економісти-аграрники, насамперед: В. Андрійчук, С. Бабенко, В. Гончаренко, Ф. Горбонос, В. Дієсперов, В. Зіновчук, М. Малік, Л. Молдаван, О. Онищенко, І. Прокопа, П. Саблук, В. Юрчишин та ін. Учені наголошують, що, зважаючи на умови

формування вітчизняного АПК та кращий світовий досвід, кооопе-рація має стати для вітчизняного аграрного сектору засобом виходу на якісно новий рівень функціонування. Серед чинників, котрі стримують кооперативні процеси в аграрному секторі, виокремлюють: недостатню підтримку з боку держави сільськогосподарських кооперативів [1]; тривале зволікання з вирішенням проблеми усунення протиріч у законодавчій базі; ігнорування проблеми доступу дрібних товаровиробників до аграрного ринку [2]; нерозвиненість кредитної кооперації; низький професійний рівень управлінського персоналу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; низьку ефективність функціонування існуючого механізму сільськогосподарської кооперації [3]; низький рівень поінформованості людей щодо особливостей функціонування кооперативів. Та попри вказані проблеми, більшість експертів схиляється до думки, що поступове їх розв'язання дасть змогу створити необхідні умови для ефективної роботи дрібних та середніх сільгоспвиробників, включити вироблене у фермерських і селянських господарствах до маркетингового ланцюга [4], забезпечити їх просування на оптові й роздрібні ринки та наповнити внутрішній ринок вітчизняною продукцією.

Незважаючи на значну кількість наукових публікацій, не всі теоретичні й прикладні тенденції розвитку сільськогосподарської кооперації достатньою мірою вивчені, що і обумовлює актуальність проблеми.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідження основних тенденцій розвитку кооперативних та інтеграційних процесів на сучасному етапі розвитку аграрного сектору економіки України та розкриття основних рис сучасних кооперативних об'єднань.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вітчизняні вчені, досліджуючи сутність поняття "кооперація", наголошують на таких ключових моментах у його розумінні, як об'єднання зусиль у вирішенні певної проблеми та особливі організаційно-правові форми [5].

Чисельність залучених до кооперативного руху в різних сек-

торах економіки світу становить майже 1 млрд чоловік, а це – сьома частина населення кулі. Кооперативи активно розвиваються більше ніж у 100 країнах. В Європі кооперація забезпечує основні канали збуту продукції, зокрема в Скандинавії – 70%, Нідерландах – 65, Німеччині та Франції – 52-55% [6]. В Україні діє 851 обслуговуючий кооператив, при тому що потреба у створенні додатково становить 12176 сільськогосподарських кооперативів, з них: виробничих – майже 2200 і обслуговуючих – 9770. Обумовлено це тим, що досить значна частка в загальному виробництві належить господарствам населення, зокрема 76% яловичини, 56 – свинини, 18 – м'яса птиці і 78% молока. І саме кооперативи покликані включити їх до економічного обороту [7].

Отже, Україна суттєво відстала від світової практики кооперації, адже її становлення відбувалося безсистемно, виходячи з поточної ситуації. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, протягом останнього десятиліття кількість сільськогосподарських кооперативів невпинно скорочується, тенденція змінилась тільки 2013 р. і то лише стосовно обслуговуючих кооперативів (рис. 1).

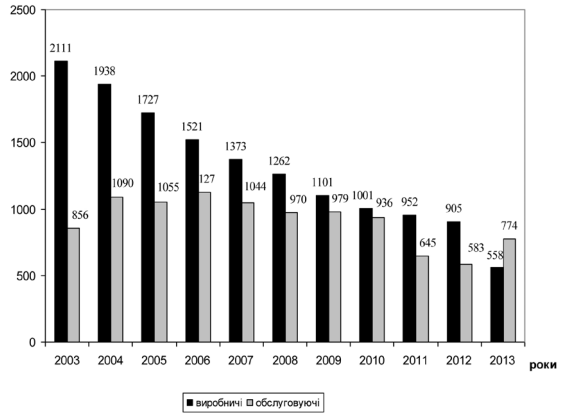

Рис. 1. Динаміка кількості сільськогосподарських кооперативів в Україні за 2003-2013 рр., од. [8]

На тлі відсутності підтримки на державному рівні відбувається постійне скорочення кількості виробничих сільськогосподарських кооперативів.

Однією з ключових причин такої ситуації було зволікання з вирішенням питання щодо визначення на законодавчому рівні сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як неприбуткових організацій. Неузгодженість норм Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію", що визначав обслуговуючі кооперативи як організації, що не ставлять за мету отримання прибутку, та Податкового кодексу, згідно з яким обслуговуючий кооператив не внесено до переліку неприбуткових установ та організацій, і він оподатковується на загальних підставах [1], призводила до подвійного оподаткування: членів обслуговуючого кооперативу, а також наданих ним послуг. У результаті тривалої й кропіткої роботи наприкінці 2012 р. прийнято суттєво доопрацьований Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" [9]. Закон визначає типи та види кооперативів; містить положення про умови їх діяльності; чітко й однозначно вказує, що сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи є неприбутковими організаціями; декларує державну підтримку їх.

Пошук і апробація нових форм кооперації активно триває в багатьох країнах світу. Деякі з них пропонують свої моделі втілення кооперативної ідеї, що відрізняються від традиційного бачення кооперативного руху. Роль сільськогосподарської кооперації не обмежується лише економічними функціями, вона перетворюється в квінтесенцію соціального життя сільської громади.

При формуванні виробничих кооперативів значну роль починають відігравати інтеграційні процеси. На сучасному етапі більшість кооперативних об'єднань мають вигляд горизонтальних об'єднань спеціалізованих кооперативів, які в процесі взаємодії доповнюють один одного. При формуванні горизонтальних об'єднань рекомендовано схему взаємодії, представлену на рис. 2.

Рис. 2. Горизонтальна схема формування виробничого кооперативного об'єднання
Джерело: власні дослідження автора

Кооперативні підприємства, як прояв вищої форми сільськогосподарської кооперації, формуються в умовах кризового стану економіки. Проте розвиток кооперації повинен мати певні передумови політичного, соціального, економічного, психологічного та юридичного характеру. Створення кооперативів було відповіддю на зростання агресивності ринкового середовища.

Кооперативи у процесі становлення розраховували в першу чергу на кошти своїх клієнтів-власників і тому їх еволюція до рівня сучасних підприємств агробізнесу була тривалою, відбувалася шляхом переходу від простих і вузькоспеціалізованих форм співробітництва до складних та багатофункціональних.

У процесі формування горизонтальних об'єднань виробничої кооперації зростає як загальний ефект такого об'єднання, так і результативність кожного включеного в нього спеціалізованого кооперативу. Оцінюючи специфіку горизонтального об'єднання у виробничій кооперації, варто відмітити, що при створенні такого формування поєднання лише спеціалізованих форм агровиробництва у формі кооперативів не дає достатнього ефекту, так як аграрний ринок у чистому вигляді в сучасних умовах має ряд проблем функціонування.

Тому варто застосовувати схему вертикальної інтеграції виробничої кооперації в аграрному секторі, яка, спираючись на сільськогосподарське виробництво, охоплює як внутрішнє, так і зовнішнє середовище господарської діяльності аграрних кооперативів різної спеціалізації.

Таке об'єднання дозволяє аграрним виробникам реально впливати на сферу поствиробничого просування продукції (заготівля, збереження, переробка, торгівля); знижує тиск комерційно-посередницьких структур, які швидко заповнили нішу у матеріально-технічному постачанні, що колись належала державі; компенсує відсутність стартового капіталу і підвищує довіру кредитних установ до нового типу бізнесу; забезпечує розвиток кредитної кооперації та її інтеграцію з сільськогосподарською кооперацією; змінює сприйняття кооперативів, обережне ставлення самих сільськогосподарських товаровиробників до концепції ринкового кооперативу, що є для них принципово новою. Така комбінована виробнича кооперація поєднує сільськогосподарську та несільськогосподарську діяльність. Усі ці види кооперативів відповідають згаданим вище критеріям, тому їх слід вважати традиційними.

Малі та середні господарства, які представлені у вигляді особистих селянських та фермерських господарств в Україні, забезпечують не тільки виробництво основних видів сільськогосподарської продовольчої продукції, а й повною мірою реалізують екологічну та соціальну функції сільського господарства, оскільки вирощують переважно екологічно чисту та органічну продукцію у власних господарствах, яку не лише особисто споживають, але й реалізують на ринку, також забезпечують самозайнятість та зайнятість членам родини. Однак конкурувати з великими торговими аграрними підприємствами особистим селянським та фермерським господарствам важко, оскільки конкурентоспроможність сільськогосподарського виробника залежить не тільки від виробництва навіть якісної сільськогосподарської сировини, а також значною мірою від наступних стадій просування продукції від виробника до споживача: переробки, постачання, маркетингу, сервісу, реклами, збуту тощо. Тому об'єднання фермерських та особистих селянських господарств значною мірою розширяють можливості у сфері обслуговування та просування сільськогосподарської продукції, сприяють зміцненню їх економічного становища. Отже,

сільськогосподарська кооперація є формою ефективного функціонування малих і середніх господарств у системі аграрних відносин за умов глобалізації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У результаті проведеного дослідження виявлено, що:

1. Сільськогосподарський кооператив є ефективною, соціально-економічною формою господарювання в аграрному секторі економіки за умов глобалізації, оскільки, з одного боку, надаючи необхідні послуги господарствам-членам, сприяє їх конкурентоспроможності та ефективному господарюванню, а з іншого – забезпечує ефективне та бережливе використання природних ресурсів, зайнятість сільського населення, самозайнятість фермерів при збереженні їх господарської самостійності у співпраці з кооперативом;

2. Серед основних тенденцій розвитку сільськогосподарської кооперації визначальними протягом останнього десятиліття були: стабільне скорочення кількості виробничих кооперативів; поява передумов для розширення мережі обслуговуючих кооперативів; підвищення регулюючої ролі держави при вирішенні протиріч в момент «зіткнення» інтересів кооперації з інтересами великого капіталу;

3. У процесі формування сучасних виробничих кооперативів в аграрному секторі потрібно орієнтуватись на горизонтальну та вертикальну інтеграцію. Така система дає не лише економічний, а й соціальний ефект, сприяючи стабілізації життя в сільській місцевості, що є надзвичайно важливим в умовах глибокої кризи села, що спостерігається на Україні.

Список використаних джерел

1. Аналітична записка. Щодо першочергових напрямів підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні [Електронний ресурс]. – К. : НІСД, 2012. – Режим доступу :http://www.niss.gov.ua/articles/817

2. Малік М. Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК [Електронний ресурс] / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2010. – № 3. – С. 7. – Режим доступу: http: //archive.nbuv.gov.

ua/portal/soc_gum/e_apk/2010_3/10_03_01.pdf

3. Фінашина Г. В. Економічна оцінка досконалості механізму сільськогосподарської кооперації [Електронний ресурс] / Г. В. Фінашина // Вісник Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва, серія "Економічні науки". – 2011. – № 5. – Режим доступу:http://archive.nbuv.gov.ua.

4. Стратегічна ініціатива // Газета «Рідне село» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.ridneselo.com/node/374

5. Зіновчук В. В. Економічна сутність поняття «кооперація» [Електронний ресурс] / В. В. Зіновчук, А. Д. Корягіна // Українська кооперація. – 2010. – № 3. – Режим доступу:http://www.ukrcoop-journal.com.ua/2010-3/content.htm.

6. Гриценко М. Чому в Україні не розвиваються сільськогосподарські кооперативи [Електронний ресурс] / М. Гриценко. – Режим доступу :http://galinfo.com.ua/news/108592.html.

7. Присяжнюк М. В Україні існує потреба у створенні 12176 сільськогосподарських кооперативів [Електронний ресурс] / М. Присяжнюк. – Режим доступу:http://www.rbc.ua/rus/news/economic.

8. Аналітична доповідь. Організаційно-економічні інструменти державної аграрної політики в Україні [Електронний ресурс]. – К.: НІСД, 2014. – С. 17. – Режим доступу:http: //www.niss.gov.ua/content/articles/files/1219_dop-de6c9.pdf.

9. Про внесення змін до Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 20.11. 2012 р. № 5495-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80.

Аннотация. *Выявлены основные тенденции развития кооперативных и интеграционных процессов в аграрном секторе экономики Украины. Обоснована важность развития сельскохозяйственных кооперативов и раскрыты основные черты современных кооперативных объединений. Обобщены результаты исследования деятельности горизонтальных сельскохозяйственных кооперативов. Раскрываются пути дальнейшего совершенствования производственной сельскохозяйственной кооперации.*

Ключевые слова: *кооперация, сельскохозяйственный производственный кооператив, аграрный сектор, интеграционные процессы.*

УДК 330.11.001.76

***V. Lavruk**, candidate of Economic Sciences, associate Professor, State Agrarian and Engineering University in Podilya*

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO STUDY OF MODERNIZATION PROCESSES

***Annotation.** Studied theoretical and methodological basis for the realization of modernization transformations, identifies the components and stages of the process of modernization, which allows you to create a new logistics base for the use of the latest technologies and to ensure the production of innovative products.*

It is established that the main driving forces of modernization transformations is the state, society, market. It is proved that in the national economy the main role in the modernization transformation belongs to the state.

Define the functions of the state (integration, institutional, consolidating, reinforcing) in the implementation of the modernization process.

It is proved that the integration function provides coordination, pooling of the resource potential of economies to implement structural adjustment and reorientation of production to innovative development.

Institutional function generates modernizing the infrastructure of the economy. Consolidating function associated with the identification, support and motivation of all institutes and institutions of the economy on the implementation of certain priorities.

Mineral locking feature provides the scope of the relevant market and social institutions, control of strategic resources, protection of the rights of economic entities.

It is established that the importance for the development of modernization of the enterprises is the concentration of investment resources and their target direction on technical re-equipment of production for the purpose of production of competitive products on the domestic and foreign markets.

But because public policy should contribute to relevant changes in the structure of the economy and the priority development of high-tech industries.

***Keywords**: state, institution, modernization, process, transformation, innovation, strategy.*

***В.В. Лаврук**, кандидат економічних наук, доцент ПДАТУ*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Досліджено теоретико-методологічні засади реалізації модернізаційних

© В.В. Лаврук, 2015

трансформацій, визначені складові і етапи процесу модернізації. Установлено, що основними рушійними силами модернізаційних перетворень є держава, суспільство, ринок. Доведено, що в національній економіці основна роль в модернізаційних перетвореннях належить державі. Визначено функції держави (інтеграційна, інституційна, консолідуюча, закріплююча) в реалізації модернізаційного процесу.

Ключові слова: *держава, інститут, модернізація, процес, трансформація, інноваційний розвиток, стратегія.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. При формуванні ринкових відносин прискорення темпів модернізації економіки обумовлює важливість визначення пріоритетів у її розвитку. Реалізація пріоритетів розвитку та досягнення високої ефективності і конкурентоспроможності національної економіки та її галузей вимагають відповідних структурних та інституційних перетворень суспільного господарства. Означені цілі є стратегічними у часовому і сутнісному вимірі, оскільки потребують, як свідчить економічна практика, безпосереднього втручання, спрямованого на формування більш досконалої структури економіки, що дозволить перейти економічній системі в новий її якісний стан. Подібні трансформації економічних систем можна віднести до модернізації виробництва. Модернізація характеризує зміни типу поведінки економічних суб'єктів, які спрямовані на якісні прогресивні зміни існуючих інституційних форм, оновлення технологічних основ економічної системи, підвищення її конкурентоспроможності. З цих позицій модернізація може бути визначена як сукупність соціальних і технологічних перетворень, спрямованих на подолання економічного відставання підприємств на основі оновлення матеріально-технічної бази, застосування новітніх технологій і виготовлення конкурентоспроможної продукції .

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретико-методологічна проблема дослідження модернізаційних процесів була розвинута у працях провідних вітчизняних і зарубіжних науковців: К. Блека, О. Белоруса, В. Вольчіка, В. Гейця, С. Глазьєва, Н. Гражевської, У. Джорджа, Т. Парсонса, В. Полтеровича, О. Сухарєва, А. Чухна, Є. Ясіна [1-13].

Серед науковців, які вивчали процеси модернізації, майже не

існує розбіжностей у визначенні її змісту, а тому їхні концепції відрізняються лише окремими контекстами. Зокрема, Є. Ясін визначає модернізацію як структурну перебудову економіки, що передбачає корінне відновлення виробничого потенціалу та повсюдне впровадження нових технологій [11, с. 55]. О. Белорус розглядає модернізацію як структурну і інституційну трансформацію економіки з метою її успішної глобалізації та досягнення максимально високої ефективності й конкурентоспроможності [1, с. 257]. В. Геєць трактує означений процес як інтенсивний, або випереджальний розвиток країни на основі інноваційної стратегії [4, с. 11]. У цей же час низька активність модернізаційних процесів в національній економіці, необхідність визначення концептуальних положень забезпечення інноваційного розвитку зумовлюють необхідність подальшого вивчення проблем, що стосуються методології модернізаційних трансформацій та механізмів їхньої реалізації.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних аспектів модернізаційних трансформацій, визначення їхніх складових і рушійних сил, розробка напрямів покращення процесу модернізації виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження свідчать, що спроби змінити хід еволюції суспільного господарства можна віднести до того періоду, коли людство перейшло від простої констатації фактів господарського життя із застосуванням описово-емпіричних методів і накопичило певний господарський досвід про перебіг економічних процесів і їх закономірність та почало використовувати його у практиці господарювання. Разом з цим початкові спроби внести елементи «керованості» в економічний розвиток не змінювали основ функціонування суспільства, а тільки «координували» його на певних напрямах, з яких визначався головний. Першими модернізаційними проектами стали моделі економічної політики, що базувались на ефективних державних регуляторах і отримали назву "політики випереджального розвитку" [9, с. 169]. Концепція випереджального розвитку була вперше обґрунтована Ф. Лістом у XIX ст. Автор доводив визначальну роль держави в здійсненні даної стратегії і її провідну роль у реалізації конкурентних переваг національної економіки [3, с. 149]. Таку ж політику обрав С.Ю. Вітте для реформування економі-

ки Росії наприкінці XIX ст., а після Другої світової війни політика випереджального розвитку активно втілювалась в Японії.

Модернізаційні стратегії розвитку постійно еволюціонували і лише на межі XX-XXI ст. до рушійних сил модернізації у теоретичному пошуку «приєдналося» суспільство. Якщо у цей період науковці відводили державі пасивну роль, то Дж. М. Кейнс відносив державу до механізму функціонування ринкової економіки. Після цього в економічній теорії значна увага надається не тільки господарській діяльності індивідуумів і фірм, але й національній економіці в цілому. Тут же необхідно зазначити, що попередньо до Дж. М. Кейнса макроекономічні аспекти ринкової економіки досліджував М. Туган-Барановський. Вчений важливою проблемою економічної політики вважав досягнення збалансованого розвитку між розширенням виробництва і нагромадженням капіталу, зростанням споживання і реалізацією суспільного продукту [3, с. 114]. Поряд цим проблема зміни стратегії соціально-економічного розвитку ним не розглядалася. В основному він наголошував на необхідності поєднання переваг ринкового механізму та конкуренції з регулюючим впливом державних і громадських інститутів.

Другий етап дослідження співвідношень впливу держави і ринку на соціально-економічний розвиток розпочався у першій половині XIX століття після початку циклічної кризи. Зазвичай дослідники циклічних коливань (Т. Мальтус, С. Сісмонді, К. Родбертус) визнавали випадковий характер криз, що обумовлювалися чинниками екзогенного характеру. Водночас їх послідовники, серед яких були українські вчені (С. Булгаков, Є. Слуцький, В. Желєзнов, І. Янжул), доводили, що циклічність є властивістю ринкового господарства і обумовлена вона чинниками ендогенного характеру.

Після проведення досліджень циклічності економічного розвитку розпочався етап наукового пошуку напрямів та інструментарію регулюючого впливу держави на економіку з метою стабілізації її розвитку. Характерні зміни і надбання в процесі реалізації «керованого розвитку» відводили саме державі домінуючу роль, особливо це стосується країн, які знаходяться в стадії розвитку. Ці твердження поділяв і Дж. М. Кейнс. Разом із тим П. Самуельсон, К. Макконнел, С. Брю обґрунтовували необхідність поєднання ринкових і державних регуляторів розвитку рин-

кової економіки. У такому стані держава мала доповнювати ринкові елементи: конкуренцію, вільне ціноутворення, коливання попиту і пропозиції.

У кінці 50-х рр. були розроблені концепції індустріального (Ж. Фурастьє, Р. Арон, У. Ростоу) і посткапіталістичного суспільства (Р. Дарендорф), в яких розглядалися моделі доганяючого розвитку, модернізації і конвергенції різних систем. Концепція постіндустріального розвитку була розроблена Дж.К. Гелбрейтом, яка поклала початок розвитку теорії глобалізму [3, с. 53].

Особливо активно модернізаційні процеси досліджувались західною наукою у 60-х рр. XX ст. (період деколонізації). Це той період, коли колишні колоніальні країни Азії, Африки і Латинської Америки після отримання "свободи" обрали шлях розвитку за "західним" взірцем. Успішні прогнози не збулися, бо модернізація проходила у формі "вестернізації" – залучення поверхових ознак західного способу життя [10]. Основною проблемою у дослідженні модернізаційної теорії став пошук шляхів підвищення рівня розвитку країн третього світу. Основна причина економічної відсталості цих країн криється в них самих (відсутність ефективних інвестицій).

Класична версія теорії модернізації має таку теоретичну структуру: сучасне або традиційне суспільство. Західні країни вважаються сучасними, тоді як країни третього світу – відсталими. У теорії модернізації допускається можливість прискорених позитивних змін за допомогою взаємодії таких складових інструментів, як іноземна допомога, впровадження прогресивних технологій, реформи правових та економічних інститутів.

Структурна компонента теорії модернізації зумовлює еволюційне бачення економічного, соціального та політичного розвитку в рамках науково-технічного прогресу і демократичних перетворень. Соціально-психологічний аспект теорії модернізації віддзеркалює високий рівень розвитку західних суспільств тим, що їх громадяни володіють потребою в раціональності і відрізняються націленістю на виконання поставлених завдань. Оскільки ринкова економіка довела свої переваги і є прогнозованою, то набуття певного стану "ринковості" забезпечує більш успішну реалізацію модернізаційного проекту.

У вітчизняній економічній літературі дослідження модерніза-

ційних перетворень особливо актуалізувались, коли перед пострадянськими економіками постало завдання вибору стратегії "доганяючого" розвитку, або "випереджального розвитку" [1, 7, 9, 10]. У результаті економіки, які потребували модернізації, отримали назву перехідних. Вихідною умовою для реалізації модернізаційного проекту у вітчизняних умовах вважались специфічні реалії перехідної економіки, яка трансформується у ринкову.

Зазначимо, що модернізація має свій напрямок і кінцеву мету. Враховуючи те, що це прогресивна і кардинальна зміна економічного розвитку, необхідно охарактеризувати її кінцевий вигляд як певну "ідеальну модель", а також визначитись зі складовими і етапами процесу модернізації. Метою є формування постіндустріальної економіки, яка вирішує головну проблему індустріальної економіки у сфері обмеженості ресурсів, де домінує сфера послуг, нематеріальне виробництво, нематеріальні потреби та інтереси, тобто це "стрибок" у якісно нову стадію суспільно-економічного розвитку [9, с. 244]. Безперечно досягти нового стану економіки і суспільства можливо тільки при широкому залученні основних сучасних рушійних сил (держави, суспільства, ринку) соціально-економічних перетворень. Незавершеність структурних реформ в національній економіці і недосягнення навіть кінцевої мети трансформації вимагає посилення економічної ролі держави, оскільки механізми ринку ще не повністю стабілізувались, а суспільство, яке проходить складний шлях адаптації, не має достатніх реальних важелів впливу на хід перетворень у країні. Реальним суб'єктом, що має впливати на хід перетворень, є держава.

Найбільш дієвою має бути участь держави у реалізації структурної перебудови. Для реалізації структурних реформ необхідно дотримуватись єдиної національної комплексної програми, яка є наслідком стратегічних модернізаційних перетворень. Така програма повинна включати структуроформуючі і структурозабезпечуючі заходи. Перші пов'язані з розвитком пріоритетних галузей економіки, що є конкурентоспроможними, або мають такий потенціал. Структурозабезпечуючі заходи спрямовані на "закріплення" структуроформуючих, а тому реалізуються через застосування відповідних підтримуючих інструментів: сприяння на державному рівні зайнятості і перекваліфікації населення депресивних виробництв, стимулювання розвитку на-

уко- і техномістких виробництв, їх експорторозширенню, венчурний бізнес та запровадження нових технологій.

Структурна перебудова економіки розуміється не тільки як удосконалення галузевої структури, але й комплексні інституціональні та регіональні зміни [5, с. 138]. Такі перетворення мають довгостроковий характер, спрямовані на досягнення якісних перетворень галузевої структури, раціонального розміщення продуктивних сил і створення відповідних інститутів, що забезпечать їх функціонування [5, с. 139]. У процесі структурних перетворень держава має використати весь потенціал наявних інструментів, а саме: фіскальну і монетарну політику, а також політичні, організаційні, правові норми та інституції, що є сферою переважно державного регулювання.

Основними етапами структурної політики мають стати переорієнтація вітчизняних підприємств з енерговитратних і матеріаломістких до капіталомістких і наукомістких; зростання рівня конкурентоспроможності економіки; подолання техніко-технологічної відсталості окремих регіонів та раціональний розподіл ресурсів. Процеси закріплення ринкових основ функціонування господарського механізму і структурна перебудова економіки повинні бути детерміновані "модернізаційним трендом", оскільки вони мають відбуватись прискорено за умов відсталості країни на "цілу технологічну епоху". Отже, стратегія модернізації має реалізувати одночасно перехід до ринкової економіки і становлення "постіндустріального технологічного способу виробництва" [9, с. 446]. Зазвичай процес модернізації не завершується формуванням ринкової економіки. За умов ринкових перетворень процес техніко-технологічного переоснащення буде відбуватись паралельно до відповідного екзогенного стимулювання та наявних ендогенних передумов та інституцій. Формою модернізації економіки до постіндустріального стану вважається випереджальний розвиток, але для його забезпечення необхідно задіяти наявний інтелектуальний капітал, впроваджувати його в інформаційно-телекомунаційні технології та значно підвищити продуктивність праці [9, с. 447]. Знаходячись у стані, що не вважається вихідним для формування постіндустріальної економіки, наблизитись до якої можна за рахунок прискорення процесів модернізації шляхом об'єднання та інтегрування її основних етапів, а саме: трансформації до ринку зі структурною перебудовою, реалізуючи при

цьому прискорений розвиток.

Необхідно зазначити, що модернізаційний рух не можна розпочати з класичних чи кейнсіанських пропозицій і передумов навіть після досягнення ринкового характеру економіки. Набуті під час трансформації негативні ситуації і особливості потребують обов'язкового врахування. До них необхідно віднести: значний державний борг, який в умовах глобалізації обмежує модернізаційний потенціал економіки; нерівномірність розвитку ряду елементів ринкової інфраструктури; структурну перебудову окремих галузей, що потребують системного підходу; соціальне напруження за умов значної диференціації доходів, власності та набутого негативного досвіду під час стабілізації ринкових відносин.

Модернізаційний проект розвитку висуває нові вимоги до існуючих рушійних сил економічної еволюції (держави, ринку, суспільства). Дослідження їх співвідношення стало актуальним в умовах здійснення в Україні трансформаційних перетворень. Визначити межі впливу і розподілити функції між модернізаційними рушійними силами необхідно з позицій національних інтересів і пріоритетів розвитку, оскільки означені складові потребують урахування різних непередбачуваних вимог. Установлено, що держава, виступивши основним ініціатором реформ і зруйнувавши "стару" систему регулювання економічного і соціального розвитку, не набула реальної сили як суспільний інститут і все через те, що не була підтримана громадянським суспільством. Спостерігається відсутність основи стабільного соціального розвитку, яка також може стати рушійною силою модернізаційних змін. Не сприяють розвитку регулюючих можливостей суспільних інститутів проблеми (тінізація економіки, формування олігархічного капіталу) перехідного стану, що негативно впливає на модернізаційний рух.

У цьому контексті регулюючі функції держави не можна зводити до заміщення процесів ринкової самоорганізації або до "… тільки надбудови над ринковою стихією" [9, с. 109]. Держава має здійснювати вплив на суспільні і ринкові інститути на усіх рівнях їх розвитку, поєднувати економічну лібералізацію з інтересами суспільства і суб'єктами ринку. У даному випадку держава є "провідником" модернізаційного розвитку. Водночас вона направляє на

реалізацію даної мети суспільство і коригує дію ринкових факторів.

Усе це спонукає виділити наступні функції держави у реалізації модернізаційного процесу:

1. Інтеграційна – має забезпечити координацію, об'єднання всього ресурсного потенціалу економіки для реалізації структурної перебудови і переорієнтації виробництва на інноваційний розвиток.

2. Інституційна – формує модернізаційну інфраструктуру економіки на основі не тільки імпорту нових інститутів, але й закріплення неформальних інститутів, які є притаманними стратегії модернізації. Ця функція забезпечує нейтралізацію і ліквідацію неефективних та неадекватних інститутів.

3. Консолідуюча – в основному її дія пов'язана з визначенням, підтриманням і мотивуванням всіх інституцій та інститутів економіки на реалізацію визначених пріоритетів.

4. Закріплююча – забезпечує дію відповідних ринкових і соціальних інститутів, здійснює контроль стратегічних ресурсів, захист прав економічних суб'єктів.

Висновки. Отже, теоретично обґрунтовані концепції модернізації з'явились у процесі творчого пошуку й визначення нових шляхів економічного розвитку підприємств. Модернізація є процесом трансформації економічної поведінки виробничої системи. Вона спрямована на якісні прогресивні зміни існуючих інституційних форм, оновлення технічних і технологічних основ економічної системи та підвищення її конкурентоспроможності. Окрім цього, модернізація забезпечує соціальні і технологічні перетворення, спрямовані на подолання економічного відставання.

Основними рушійними силами модернізаційних перетворень є держава, суспільство і ринок. При визначенні сучасних реалій національної економіки і пріоритетів модернізаційних перетворень основна роль відводиться державі, яка у реалізації модернізаційного процесу має забезпечувати виконання інтеграційної, інституційної, консолідуючої і закріплюючої функцій.

У процесі здійснення модернізаційного руху першочергове значення має інтеграційна, інституційна і консолідуюча функції. На останніх етапах впровадження модернізації основна роль відводиться

закріплюючій функції. Вважаємо, що реалізація першої функції повинна забезпечити високий рівень конкурентоспроможності та інноваційної активності бізнесу. Вона поєднується з одночасною дією другої функції. Цей процес потребує відновлення технологій, освоєння нових ринкових ніш і організаційних нововведень (інституційні інновації). Усе це можливо здійснити за рахунок розробки механізмів та інструментів пріоритетної підтримки державою інноваційних проектів. Досить складним завданням у цих специфічних виробничих вихідних умовах є реалізація консолідуючої функції, оскільки базою для її виконання є суспільство та його інститути.

Вважаємо, що в перспективі прискорення модернізаційних економічних процесів буде залежати від залучення інвестицій і концентрації інвестиційних ресурсів для забезпечення інтенсивного розвитку високотехнологічних виробництв, впровадження інноваційних програм та проектів, спрямованих на технічне переоснащення виробництва продукції.

Список використаних джерел

1. Белорус О.Г. Экономическая система глобализма [Текст] / О.Г. Белорус. – КНЕУ. – 2003. – 266 с.

2. Вольчик В.В. Институциональные изменения в контексте модернизации хозяйственных порядков [Текст] / В.В. Вольчик, В.В. Кот // Журнал институциональных исследований. – 2013. – Т. 5. – № 4. – С. 36-57.

3. Гражевська Н.І. Економічні системи епохи глобальних змін [Текст] / Н.І. Гражевська. – К.: Знання, 2008. – 431 с.

4. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань [Текст] / В. Геєць // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 4-14.

5. Глазьев С.Ю. Национальная политика экономического развития в условиях глобальных экономических сдвигов [Текст] / С.Ю. Глазьев // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – Д.: Вид-во ДУЕП, 2008. – № 1. – 460 с.

6. Сухарев О.С. Институциональные и технологические изменения: границы анализа эволюционной теории [Текст] / О.С. Сухарев // Журнал институциональных исследований. – 2013. – Т. 5. – № 2. – С. 88-115.

7. Чухно А. Актуальні проблеми розвитку економічної теорії на сучасному етапі [Текст] / А. Чухно // Економіка України. – 2009.

– № 4. – С. 14-28.

8. Чухно А. Актуальні проблеми розвитку економічної теорії на сучасному етапі [Текст] / А. Чухно // Економіка України. – 2009. – № 5. – С. 15-35.

9. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України [Текст] / А. Чухно. – К.: ЛОГОС. – 2003. – 617 с.

10. Ясин Е. Г. Модернизация экономики и система ценностей [Текст] / Е.Г. Ясин. – М.: ГУ ВШЭ. – 2003. – 83 с.

11. Black C. (1966). The dynamics of modernization: a study in comparative history. – New York, Harper and Row.

12. George W. (1987). Modernization process and demographic changes // Sociological Review. – Vol. 15. – No. 1.

13. Parsons T. (1975). The present status of "Structural-Functional" Theory in sociology. In: Parsons T. Sosial systems and the evolution of action theory. – New York, The Free Press.

Аннотация. *Исследованы теоретико-методологические основы реализации модернизационных трансформаций, определены составляющие и этапы процесса модернизации. Установлено, что основными движущими силами модернизационных преобразований является государство, общество, рынок. Доказано, что в национальной экономике основная роль в модернизационных преобразованиях принадлежит государству. Определены функции государства (интеграционная, институциональная, консолидирующая, закрепляющая) в реализации модернизационного процесса.*

Ключевые слова: *государство, институт, модернизация, процесс, трансформация, инновационное развитие, стратегия.*

УДК 519.865.7; 33.27; 631.164

P. Fugelo, N. Fugelo, *State Agrarian and Engineering University in Podilya*

SPECIAL MATHEMATICAL METHODS OF ANALYSIS AND PREDICTION OF FINANCIAL AND ECONOMIC SYSTEM DEVELOPMENT UNDER UNCERTAINTY AND WHEN UNDER RISK

Abstract. *The paper has highlighted the urgency of intensifying investment activity during Ukraine's transition to a market economy and recovery of its production and financial system from the state of economic depression.*

Attention is focused on the importance of investment risk assessment and its relationship with the company's financial well-being. An overview is given of the most common mathematical theories, methods, and models of risk measurement and risk unsuitability to the new economic conditions.

The necessity is substantiated for the development and implementation of special research techniques used for economic financial systems and risk analysis, which, on the one hand, would allow one to take Ukrainian realities into account, on the other - to make use of the latest achievements of mathematical economics.

This work has revealed the essence of the approach to risk analysis of a company's bankruptcy level using fuzzy logic model that allows you to create a model not only specific to the country, period, industry, but enables you to adjust it to the quantity and quality indicators of a particular company with the help of the theory of hyperbolic distributions.

This method allows us to measure safety performance in what is known as scale relations, opening me prospect of using it as an objective tool in comparative studies.

Application of both the hyperbolic distributions theory and fuzzy logic theory for analysis and forecasting of financial and economic systems aimed at the minimization of investment risk has been suggested.

Keywords: *investment, investment risks, risk analysis, financial and economic system of mathematical economics, bankruptcy, fuzzy logic, fuzzy sets, hyperbolic distributions.*

М.А. Фугело, *кандидат фізико-математичних наук, доцент,*
П.М. Фугело, *кандидат економічних наук, в. о. доцента ПДАТУ*

СПЕЦІАЛЬНІ МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ АНАЛІЗУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧІНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ І РИЗИКУ

© М.А. Фугело, П.М. Фугело, 2015

Висвітлено актуальність інтенсифікації інвестиційної діяльності в період переходу України до ринкових відносин. Акцентовано увагу на важливості оцінки інвестиційного ризику. Зроблено огляд найбільш розповсюджених математичних теорій, методів та моделей вимірювання ризиків, визначено їх недоліки. Обґрунтовано необхідність розробки та реалізації спеціальних математичних методів дослідження фінансово-економічних систем і аналізу ризиків. Розкрито сутність підходу до аналізу ступеня ризику банкрутства підприємства з використанням апарата нечіткої логіки. Розглянуто можливість вимірювання показника фінансової безпеки підприємства з використанням теорії гіперболічних розподілів. Запропоновано комбіноване застосування теорії гіперболічних розподілів і теорії нечіткої логіки для аналізу та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем.

Ключові слова: *інвестиційна діяльність, інвестиційні ризики, аналіз ризиків, фінансово-економічна система, математична економіка, банкрутство підприємства, нечітка логіка, нечіткі множини, гіперболічний розподіл.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Однією з проблем ефективного розвитку економіки України та виведення українського виробництва і фінансової системи зі стану економічної депресії є залучення інвестицій. Саме інвестиції є ресурсом, що визначає ефективну діяльність будь-яких соціально-економічних систем. Для інвестора першорядне значення має оцінка ризику неповернення кредиту, яка тісно пов'язана з фінансовою стійкістю підприємства, а отже, і ступенем ризику його банкрутства.

На жаль, слід констатувати, що поширені на сьогодні економіко-математичні методи і моделі для здійснення аналізу та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем, здійснення аналізу ризиковості їх діяльності є малоефективними. Основна причина для більшості з них полягає в нездатності оперувати якісними показниками та неможливості охопити повну множину сценаріїв розвитку економічної системи. Таким чином виникає необхідність розробки спеціальних математичних методів аналізу фінансового стану економічних систем і зокрема діагностики банкрутства підприємств. Досить актуальною на сьогодні є також проблема впровадження у фінансовий менеджмент методів управління фінансами, що враховують всю наявну інформаційну невизначеність щодо

об'єкта управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Для забезпечення можливості ефективного проведення інвестиційної політики важливу роль відіграє система підтримки прийняття рішень, яка базується на методах фінансової та економічної математики. Серед найзначніших досліджень, предметом яких є аналіз проблеми прийняття рішень за умов невизначеності та пов'язаний з нею ризик, а також методи його зниження, слід відзначити роботи таких українських вчених як А. Азарова, В. Вітлінського, О. Герасименка, С. Наконечного, В. Ситника, І. Ткаченка, О. Ястремського та інших. Серед зарубіжних дослідників, які внесли значний вклад в розробку цієї проблеми, необхідно відзначити Г. Александера, М. Грубера, Л. Канторовича, Ю. Лукашина, А. Первозванського, І. Фішера, У. Шарпа та інших.

Що стосується досліджень, пов'язаних з підвищенням ефективності діяльності фінансово-економічних систем шляхом застосування нових математичних методів аналізу та прогнозування розвитку даних систем, слід відмітити роботи А.В. Матвійчука, А.О. Нєдосєкіна, А.П. Ротштейна, Д.І. Котєльнікова, А.І. Кофмана, В.В. Круглова, В.В. Борисова, Л. Заде, Ю. Ліна, М. Сугено, Г. Канга та інших. Разом з тим залишається ще недостатньо дослідженою проблема оптимізації та прогнозування наслідків при розробці інвестиційних стратегій.

Метою статті є висвітлення спеціальних математичних методів аналізу та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка України переживає затяжну соціально-економічну кризу. Виробництво та фінансова система країни продовжують перебувати у стані депресії. За цих умов інвестиційна діяльність у державі є одним з головних напрямів відтворення та розширення основних фондів і підвищення виробничих потужностей.

Інвестиції відіграють значну роль у забезпеченні ефективності функціонування економічної системи і суспільного відтворення в цілому, оскільки безпосередньо впливають на можливість еко-

номічного зростання на довгострокову перспективу. Інвестиційна активність відноситься до числа найважливіших показників економічної динаміки. Інтенсивністю цього показника визначається стан економіки.

Для розвитку економіки України важливе значення мають прямі фінансові інвестиції, які в силу цілого комплексу причин характеризуються низькою активністю. Проведений аналіз свідчить, що Україна не належить до країн, яким іноземні інвестори надають перевагу. У світовому потоці прямих іноземних інвестицій на українську економіку припадає менше 1%. Незначний потік прямих іноземних інвестицій можна пояснити тим, що серед європейських постсоціалістичних країн Україна сприймається як країна з найбільшим ризиком. За оцінкою Європейського центру досліджень, підприємницький ризик інвестицій в Україну складає 80% [1]. Під ризиком інвестицій розуміють можливість виникнення збитків від вкладення коштів у цінні папери. Очевидно, що для інвестора є досить важливим питання інвестиційного ризику. Проблема ускладнюється тим, що в Україні майже відсутні спеціалісти, які здатні були б в умовах економічної кризи та високого фінансового ризику ефективно займатися розробкою і оцінкою інвестиційних проектів та прогнозуванням курсів цінних паперів (ЦП) на фондовому ринку. Разом з тим оцінка ефективності фінансових інвестицій є дуже важливою для якісного налагодження роботи організацій, які займаються саме інвестиційною діяльністю на ринку цінних паперів [2, с. 8].

Один з ефективних підходів для вибору підприємств, в які варто вкладати кошти, полягає у визначенні рейтингу їх акцій, що базується на широкому колі фінансових показників, доступних із фінансових звітів цих підприємств. Отже, фінансова звітність підприємства є ефективним джерелом інформації для інвесторів. Статистичні дослідження показують, що портфелі, які формуються з акцій більш високої рейтингової категорії, дають і більший прибуток. Результативність подібного підходу підтверджують також рейтинги ведучого консультаційного агентства США по інвестиціях в акції – Value Line [3]. Тому кількісне визначення фінансового благополуччя підприємства є досить актуальною задачею інвесту-

вання. Джерелом об'єктивних оцінок стійкості фінансового стану підприємства може служити діагностика банкрутства. Розрахунок ймовірності банкрутства підприємства (компанії) і часу, протягом якого воно може відбутися, є необхідним етапом перед інвестуванням грошей в акції підприємства або перед його кредитуванням.

Банкрутство – визнана судом або оголошена боржником його нездатність в повному обсязі задовольнити вимоги кредиторів по грошових зобов'язаннях. Тобто, задача визначення ступеня ризику банкрутства є актуальною як для власника підприємства, так і для його кредиторів.

Ступінь ризику банкрутства – це комплексний показник, який характеризує як фінансовий стан підприємства, так і якість управління ним, що, в результаті, одержує своє вираження у фінансовому еквіваленті, хоча і не вичерпується одними лише фінансовими наслідками [4, с. 143].

Для успішного аналізу ризику банкрутства підприємства необхідно збирати спостереження за діяльністю підприємства за якомога триваліший період часу. До того ж, форми звітності, що використовуються для аналізу, повинні достовірно відображати справжній фінансовий стан підприємства. Це пов'язано з тим, що наявні сигнали неблагополуччя присутні у фінансовій звітності підприємства задовго до його краху. Банкрутство можна впевнено передбачити за кілька років до його фактичного настання, причому точність прогнозування за два роки практично не відрізняється від точності прогнозування за рік [5].

Вивчення економічної літератури, присвяченої оцінці ступеня ризику, дозволяє виділити такі найбільш розповсюджені методи: статистичний; аналізу доцільності витрат; експертних оцінок; використання аналогів. На основі цих методів розроблено два найбільш поширених підходи до передбачення банкрутства. Перший базується на фінансових даних і включає оперування деякими коефіцієнтами, такими як Z – коефіцієнт Альтмана та іншими. Другий, що оперує якісними показниками, на зразок до методу Аргенті, виходить з даних по збанкрутілих компаніях і порівнює їх з відповідними даними досліджуваної компанії [6].

Аналізуючи найбільш розповсюджені математичні теорії, мо-

делі та підходи до вимірювання ризиків, можна констатувати про велику умовність їх застосування, а звідси і недостатню надійність та неоднозначність отриманих на їх основі результатів. Особливо це стосується імовірнісних методів аналізу фінансово-економічних систем. Стосовно оцінювання інвестиційних ризиків, це пояснюється тим, що події, які відбуваються на фондовому ринку, часто не мають властивості стійкої повторюваності й однорідності. Тому застосування в аналізі такого розповсюдженого інструмента, як імовірності, наштовхується на серйозні перешкоди модельного характеру [7]. А що стосується загальних недоліків згаданих методів, то вони полягають в їх нездатності оперувати якісними показниками при оцінці ризиків і їх невідповідності новим економічним умовам.

Зростаюча неспроможність поширених на сьогодні економіко-математичних методів і моделей для здійснення аналізу та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем, оцінки ризиковості їх діяльності вимагає впровадити в аналіз ризиків такий економіко-математичний апарат, який враховував би українську дійсність і базувався на сучасних досягненнях економічної науки та математики. Одним із економіко-математичних інструментів, який найбільше відповідає вищезгаданим вимогам, є теорія нечіткої логіки. Основи цього вчення були закладені ще на початку другої половини XX століття у фундаментальних роботах професора університету Берклі Лотфі Заде [8]. Наукові праці, присвячені прогнозуванню економічних показників із використанням апарата нечіткої логіки, в основному з'явилися лише в останнє десятиліття.

Досить адаптованими до умов України є дискримінантні та нечіткі моделі аналізу фінансового стану підприємства, розроблені А.В. Матвійчуком [2]. Це моделі з набором незалежних і найбільш інформативних факторів впливу, що забезпечують найбільш адекватний поділ фінансових показників підприємств-банкрутів і фінансово стійких підприємств в умовах вітчизняної економіки.

Розглянемо основні етапи підходу до аналізу ризику банкрутства із використанням апарату нечіткої логіки, розроблені А.О. Недосєкіним [7] і апробовані А. В. Матвійчуком [2, 4].

Етап 1 (показники). Експерт-аналітик на свій розсуд формує

набір окремих показників *Xi, i* = 1,…, N, які найбільш важливі для оцінки ризику банкрутства даного підприємства. Щоби уникнути дублювання критеріїв з погляду їхньої значимості для аналізу, відібрані показники повинні оцінювати різні за природою сторони ділового і фінансового життя підприємства.

Етап 2 (лінгвістичні змінні і нечіткі підмножини). Спочатку повна множина Е станів підприємства розбивається на п'ять підмножин:

E_1 – нечітка підмножина станів «граничної кризи»;

E_2 – нечітка підмножина станів «неблагополуччя»;

E_3 – нечітка підмножина станів «імовірної загрози»;

E_4 – нечітка підмножина станів «відносного благополуччя»;

E_5 – нечітка підмножина станів «повного благополуччя».

Далі у відповідності до утвореної множини *E* повна множина ступенів ризику банкрутства *G* розбивається на п'ять підмножин:

G_1 – нечітка підмножина «граничний ризик банкрутства»;

G_2 – нечітка підмножина «ступінь ризику банкрутства високий»;

G_3 – нечітка підмножина «ступінь ризику банкрутства середній»;

G_4 – нечітка підмножина «низький ступінь ризику банкрутства»;

G_5 – нечітка підмножина «ризик банкрутства незначний».

Носій множини *G* – показник ступеня ризику банкрутства *g* – приймає значення від нуля до одиниці за визначенням.

Для будь-якого окремого фінансового чи управлінського показника X_i повна множина його значень B_i розбивається на п'ять підмножин:

B_{i1} – підмножина «дуже низький рівень показника *Xi*»;

B_{i2} – підмножина «низький рівень показника *Xi*»;

B_{i3} – підмножина «середній рівень показника *Xi*»;

B_{i4} – підмножина «високий рівень показника *Xi»;*

B_{i5} – підмножина «дуже високий рівень показника *Xi*».

Причому в даному підході приймається, що зростання окремого показника *Xi* пов'язано зі зниженням ступеня ризику банкрутства, з покращенням стану розглянутого підприємства. Якщо для даного показника спостерігається зворотна тенден-

ція, то в аналізі його варто замінити оберненим. Наприклад, показник частки позикових засобів в активах підприємства слід замінити показником частки власних засобів в активах.

До того ж, якщо в ході аналізу виявляється, що деякий показник X_i у відповідності до класифікації належить рівню підмножини B_{ij}, то стан підприємства кваліфікується як E_j, а ступінь ризику банкрутства – як G_j. Виконання цієї умови впливає на правильну кількісну класифікацію рівнів показників і на правильне визначення рівня значимості показника в системі оцінки.

Етап 3 (значимість). Поставимо у відповідність кожному показнику X_i рівень його значимості r_i для аналізу. Щоб оцінити цей рівень, потрібно розташувати всі показники в порядку убування значимості таким чином, щоб виконувалося правило

$$r_1 \geq r_2 \geq \ldots \geq r_i \geq \ldots \geq r_N \qquad (1)$$

Якщо система показників проранжована в порядку убування їхньої важливості, то значимість i-го показника можна визначати за правилом:

$$r_i = \frac{N - i + 1}{\sum_{i=1}^{N} i}. \qquad (2)$$

Співвідношення (2) відображає той факт, що про рівень значимості показників невідомо нічого, крім (1). У принципі, значимості критеріїв можуть бути встановлені й на основі експертних суджень за умови, що сума всіх значимостей r_i, $i = \overline{1,N}$ буде дорівнювати одиниці. У роботі [7] в якості співвідношення (2) пропонується використовувати коефіцієнт Фішберна. Проте, якщо просумувати величини значимостей всіх показників, розрахованих за цим правилом, то отримана сума в загальному випадку не буде дорівнювати одиниці [2]. Відповідно, результат, який буде отримано, не буде адекватним поставленій задачі.

У випадку, якщо всі показники мають рівну значимість

або система переваг немає, тоді

$$r_i = 1/N. \quad (3)$$

Етап 4 (класифікація ступеня ризику). Побудуємо класифікацію поточного значення показника ступеня ризику g як критерію розбивки множини *G* на нечіткі підмножини. Результати зведемо в табл. 1:

Таблиця 1

Класифікація значень показника ступеня ризику

Інтервал значень *G*	Найменування підмножини
$0{,}8 \le g \le 1$	G_1 – «граничний ризик банкрутства»
$0{,}6 \le g \le 0{,}8$	G_2 – «ступінь ризику банкрутства високий»
$0{,}4 \le g \le 0{,}6$	*Gз* – «ступінь ризику банкрутства середній»
$0{,}2 \le g \le 0{,}4$	G_4 – «низький ступінь ризику банкрутства»
$0 \le g \le 0{,}2$	G_5 – «ризик банкрутства незначний»

Етап 5 (класифікація значень показників). Представимо в табл. 2 класифікацію поточних значень *x* показників *X* як критерій розбивки повної множини їхніх значень на підмножини виду *B*:

Таблиця 2

Класифікація поточних значень обраних показників

Найменування показника	Критерій розбивки по підмножинах				
	B_{i1}	B_{i2}	B_{i3}	B_{i4}	B_{i5}
X_1	$x_1<b_{11}$	$b_{11}< x_1<b_{12}$	$b_{12}< x_1<b_{13}$	$b_{13}< x_1<b_{14}$	$b_{14}< x_1$
...	...	...	...	...	...
X_i	$x_i<b_{i1}$	$b_{i1}< x_i<b_{i2}$	$b_{i2}< x_i<b_{i3}$	$b_{i3}< x_i <b_{i4}$	$b_{i4}< x_i$
...	...	...	...	...	...
X_N	$x_N<b_{N1}$	$b_{N1}< x_N <b_{N2}$	$b_{N2}< x_N <b_{N3}$	$b_{N3}< x_N <b_{N4}$	$b_{N4}< x_N$

Етап 6 (оцінка рівня показників). Зробимо оцінку поточного рівня показників $X_i = x_i$ за фінансовою звітністю та експертними судженнями для різних часових періодів, щоб мати змогу прослідкувати динаміку змін схильності підприємства до банкрутства.

Етап 7 (класифікація рівня показників). Проведемо класифікацію поточних значень x_i, $i = \overline{1,N}$ за критерієм табл. 2. Результатом проведеної класифікації є табл. 3, де λ_{ij} – рівень належності носія x_i нечіткій підмножині B_j.

Таблиця 3

Класифікація рівня показників

Найменування показника	Результат класифікації по підмножинах				
	B_{i1}	B_{i2}	B_{i3}	B_{i4}	B_{i5}
X_1	λ_{11}	λ_{12}	λ_{13}	λ_{14}	λ_{15}
…	…	…	…	…	….
X_i	λ_{i1}	λ_{i2}	λ_{i3}	λ_{i4}	λ_{i5}
…	…	…	…	…	…
X_N	λ_{N1}	λ_{N2}	λ_{N3}	λ_{N4}	λ_{N5}

Тут приймається, що $\lambda_{ij} = 1$, якщо $b_{i(j-1)} < x_i < b_{ij}$ та $\lambda_{ij} = 0$ у протилежному випадку (коли значення x_i не попадає в обраний діапазон класифікації).

Етап 8 (оцінка ступеня ризику). Тепер виконаємо формальні арифметичні дії по оцінці ступеня ризику банкрутства g:

$$g = \sum_{j=1}^{5} k_j \sum_{i=1}^{N} r_i \lambda_{ij}, \quad (4)$$

$$k_j = 0{,}9 - 0{,}2(j\text{-}1), \quad j = \overline{1,5}, \quad (5)$$

де λ_{ij} визначається по табл. 3, а r_i – по формулі 2 чи 3.

Етап 9 (лінгвістичне розпізнавання). Класифікуємо отримане значення ступеня ризику за базою даних, яку наведено в табл. 1. Результатом класифікації є лінгвістичний опис ступеня ризику банкрутства і в додаток до цього ступінь впевненості експерта в правильності його класифікації. Тим самим висновок про ступінь ризику підприємства здобуває не тільки лінгвістичну форму, але й характеристику якості отриманих тверджень.

Виклад методу завершено.

Процес, що веде до банкрутства підприємства, відноситься до процесів прогресуючого «зараження» або закономірностей із зростаючою (спадаючою) ефективністю і математично може бути описаним за допомогою теорії гіперболічних розподілів.

Гіперболічні розподіли розглядалися в працях італійського економіста Вальфредо Парето, англійських вчених Уілліса, С.К. Бредфорда, Гарольда Юли, американських науковців Альфреда Лоткі та Дж. Ціпфа, радянських дослідників Арапова М.В., Орлова Ю.К., Гнеденко Б.В., Колмогорова А.М. та інших [9, 10]. Авторами цієї статті теорія гіперболічних розподілів використовувалась для оцінки агроризиків і ранжування регіонів за рівнем агробезпеки [11, 12]. Теорії нечіткої логіки та гіперболічних розподілів мають спільні етапи, необхідні для їх практичної реалізації. Зокрема, алгоритми їх застосування передбачають формування експертом-аналітиком набору окремих показників, які найбільш важливі для діагностики банкрутства даного підприємства.

Слід визнати, що методика оцінки і класифікації рівня відібраних показників з використанням теорії нечіткої логіки є більш досконалою, ніж проведення цієї процедури за альтернативною теорією. Що ж стосується кількісного показника фінансової небезпеки підприємства, то, на наш погляд, він є більш інформативним, коли визначається за алгоритмом гіперболічних розподілів. У цьому випадку відповідний показник вимірюється в так званій шкалі відношень, що дає підстави вважати його досить об'єктивним інструментом при порівняльних дослідженнях.

Висновки. Одне з особливо актуальних сьогодні для України завдань полягає в активізації інвестиційної діяльності. Розробка надійної ефективної системи підтримки прийняття рішень при проведенні інвестиційної діяльності на ринку цінних паперів зможе суттєво допомогти фінансовим аналітикам вирішувати свої завдання та приймати оптимальні рішення щодо ефективного вкладення коштів.

Оптимізація та прогнозування наслідків при розробці інвестиційних стратегій неможлива без використання математичної економіки. Прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності потребує нових математичних методів та інструментарію обґрунтування.

У зв'язку з дефіцитом наявних наукових методів для аналізу та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем в математичній економіці розробляються нові теорії управління фінансовими системами, що функціонують в умовах суттєвої невизначеності та трансформуються уже відомі методи. Зокрема, до таких можна віднести теорію нечіткої логіки та теорію гіперболічних розподілів. Проведений аналіз показує, що з метою підвищення ефективності діагностики фінансової стійкості підприємства та прогнозування його розвитку доцільно поєднувати методи, що базуються на згаданих теоріях. Очевидно є перспективним також поєднання теорії нечіткої логіки та теорії гіперболічних розподілів з іншими теоріями прогнозування.

Список використаних джерел

1. Урбан І.Г. Стратегія залучення іноземних інвестицій [Електронний ресурс] / І.Г. Урбан. – 2011. – Режим доступу: http://libfor.com

2. Матвійчук А. В. Аналіз і управління економічним ризиком: Навч. посібник – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.

3. Ежов А.А., Шумский С.А. Нейрокомпьютинг и его применение в экономике и бизнесе (серия «Учебники экономико-аналитического института МИФИ» под ред. проф. В.В. Харитонова). – М.: МИФИ, 1998. – 224 с.

4. Матвійчук А. В. Аналіз та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем із використанням теорії нечіткої логіки: Монографія – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 206 с.

5. Trippi R., Turban E. Neural Networks in Finance and Investing: Using Artificial Intelligence to Improve Real World Performance. 2nd edition. – Chikago: Irwin, 1996. – 821 p.

6. Эйтингон В.Н., Анохин С.А. Прогнозирование банкротства: основные методики и проблемы [Электронный ресурс] http://iteam.ru/publications/strategy/section_16/article_141/

7. Недосекин А.О. Нечетко-множественный анализ рисков фондовых инвестиций. – СПб. : Типография «Сезам», 2002. – 181 с.

8. Заде Л.А. Понятие лингвистической переменной и его применение к принятию приближенных решений. – М.: Мир, 1976. – 165 с.

9. Арапов М.В. Закон Ципфа и принцип диссимметрии системы. // Семиотика и информатика. – М., ВИНИТИ, 1978. – Вып. 10. – С. 74–95.

10. Mandeebrot B. New Methods of Statistical Economics – «Journal of Political economy», 1963. – P. 421-440.

11. Фугело П.М. Агробезпека регіонів – шлях до мінімізації ризиків АПК // Збірник наукових праць «Аграрний вісник Причорномор'я». – Одеса, 2010. – № 53. – С. 360-366.

12. Фугело П.М., Фугело М.А. Дослідження соціально-економічних систем на основі теорії гіперболічних розподілів // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. – Мелітополь, 2010. – № 1(9). – С. 355-361.

Аннотация. *Предложено комбинированное применение теории гиперболических распределений и теории нечеткой логики для анализа и прогнозирования развития финансово-экономических систем.*

Ключевые слова: *инвестиционная деятельность, инвестиционные риски, анализ рисков, нечеткая логика, гиперболическое распределение.*

УДК 336.6

M. Chornobay, L. Chornobay, *Ph. D, Associate Professors State Agrarian and Engineering University in Podilya*

PROVIDING COMPREHENSIVE RURAL DEVELOPMENT UNDER DECENTRALIZATION

Abstract. *In modern terms the problem of transition to integrated rural sustainable development and is particularly relevant, since most of the necessary reforms must meet conditions to ensure sustainable development of agriculture and rural areas in general. Integrated rural development should be aimed at creating conditions favorable environment for the welfare of the rural population to ensure the competitiveness of rural areas and full realization of their economic potential.*

Integrated rural development - a process of sustainable functioning rural communities on the basis of ensuring the effective development of economic, social, environmental, and settlement components ensure reproduction of labor potential of village.

Performance indicators integrated rural development are: the increase of agricultural production; diversification of the rural economy; food security; natural growth of the rural population; raising the level and quality of life in rural areas; improve soil fertility and environmental situation in rural areas.

The development of rural areas should facilitate the transition from its agricultural village concept to a more diversified, which involves stimulating the development of other areas of human activity, including green tourism, services and accommodation in the countryside and processing industry, which would focused on local raw materials (food processing, mining and production of building materials, etc.).

Thus rural development policy is a complex task and is reduced to two things: a) the supply of public services in rural areas; b) support economic development of the village.

Keywords: *rural development, decentralization, employment, rural, agriculture, non-agricultural activities, rural economy.*

М.М. Чорнобай, Л.М. Чорнобай*, кандидати економічних наук, доценти ПДАТУ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У сучасних умовах проблема переходу сільських територій до комплексного стійкого розвитку є особливо актуальною, оскільки більшість необхідних

© М.М. Чорнобай, Л.М. Чорнобай, 2015

перетворень повинні відповідати умовам забезпечення стійкого розвитку сільського господарства і сільських територій в цілому. Комплексний розвиток сільських територій має бути спрямований на створення умов сприятливого середовища для зростання добробуту сільського населення з метою забезпечення конкурентноздатності сільських територій та повної реалізації їх економічного потенціалу.

Ключові слова: *сільські території, децентралізація, зайнятість, сільська місцевість, сільське господарство, несільськогосподарські види діяльності, сільська економіка.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток сільських територій є складним та багатогранним процесом, який поєднує економічні, соціальні, екологічні та інші процеси і є одним із основних пріоритетних напрямів стратегічного розвитку більшості країн. У той же час виникають значні ускладнення з реалізацією державних програм розвитку сільських територій, які пов'язані з їх природно-кліматичними, соціально-економічними особливостями. Копіювання досвіду розвитку сільських територій розвинутих країн не завжди є доцільним, оскільки в Україні село споконвічно було колискою розвитку виробництва, культури, традицій, мови. Аграрне виробництво при цьому займає ключову роль, оскільки забезпеченість земельними ресурсами та потенційні можливості аграрного сектору України можуть вирішально вплинути на забезпечення продовольчої безпеки у світовому масштабі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженню проблем розвитку сільських територій приділяли увагу багато вітчизняних учених, серед яких Д.П. Богиня, О.А. Біттер, В.С. Дієсперов, М.І. Долішній, Г.І. Купалова, М.К. Орлатий, О.І. Павлов, І.В. Прокопа, П.Т. Саблук, Л.О. Шепотько, В.В. Юрчишин, К.І. Якуба та ін. Ними вже напрацьовано теоретичні положення, на базі яких можна робити певні узагальнення та проводити подальші дослідження.

Формулювання цілей статті: визначення напрямів забезпечення комплексного розвитку сільських територій в умовах децентралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Пріоритетності комплексному стійкому розвитку сільських територій як напряму аграрної політики України в контексті євроінтеграційного спрямування додає позиція ЄС, згідно якої стійкий сільський розвиток є основою програми його розвитку та фундаментальним принципом всієї політики розвитку села в найближчому майбутньому та на перспективу [4].

Розвиток сільських територій – це процес стабільного й збалансованого забезпечення розвитку сільської поселенської мережі і сільськогосподарського виробництва на основі реалізації комплексу державного та місцевого рівня економічних, соціальних і екологічних заходів, спрямованих на збереження і збагачення людського потенціалу села – першооснови розвитку сільських територій [1].

Вважаємо, що вказане визначення є „вузьким", оскільки орієнтується лише на сільськогосподарське виробництво, а не на сільського мешканця, який є основою функціонування сільської поселенської мережі.

На нашу думку, комплексний розвиток сільських територій – це процес стабільного функціонування сільських територіальних громад на основі забезпечення ефективного розвитку економічної, соціальної, екологічної, поселенської складових та забезпечення відтворення трудового потенціалу села.

Показниками ефективності комплексного розвитку сільських територій можуть бути: зростання ефективності сільськогосподарського виробництва; диверсифікація сільської економіки; продовольча безпека країни; природній приріст сільського населення; підвищення рівня і якості життя на селі; покращення родючості ґрунту та екологічної ситуації в сільських районах.

Звуження сфери зайнятості на селі, руйнування об'єктів інфраструктури, низький рівень та якість обслуговування селян тощо призвело до того, що основою сучасної моделі існування та розвитку сільської громади є високий рівень безробіття та низький рівень життя. При цьому піднімається питання земельної реформи, яка серед українських громадян асоціюється

в першу чергу зі зняттям мораторію на продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Земельна реформа не повинна і не може розглядатись виключно як впровадження ринку землі. Насамперед земельна реформа має стати рушієм відновлення та подальшого розвитку сільськогосподарського виробництва. Чомусь одразу виникає аналогія з приватизацією у минулому промислових підприємств, які спочатку доводили до банкрутства, а потім за мізерні кошти викуповували.

Таким чином, необхідно розробити та реалізувати іншу соціально-економічну модель функціонування сільської громади, метою якої буде ефективне подолання безробіття, підвищення рівня та якості життя селян.

Пріоритетною умовою стабілізації розвитку сільських територій та поліпшення життя в сільській місцевості є підтримка економічної активності як на державному, так і на місцевому рівнях.

Європейський Союз на сьогодні розглядає три основних пріоритети в розвитку сільських територій – поліпшення конкурентноздатності сільського і лісового господарства для сільських територій, підвищення або посилення управління землею, диверсифікація сільської економіки і якості життя в сільській місцевості. ЄС робить переорієнтацію – дедалі більше коштів він направляє на розвиток сільської місцевості, а не на сільськогосподарське виробництво.

Подолання існуючого занепаду сільських територій реально за умови забезпечення раціонального використання їх ресурсного потенціалу. При цьому пріоритетними є наступні завдання:

– формування крупнотоварного сегмента сільськогосподарського виробництва;

– розбудова інфраструктури аграрного ринку;

– відродження соціальної сфери села та її соціальної інфраструктури;

– ефективне і раціональне використання земельних ресурсів;

– ефективне і раціональне використання місцевих ресурсів (лісових, водних, будівельної сировини тощо);

– розвиток несільськогосподарських видів діяльності та підприємництва на селі.

Ключову роль у вирішенні вказаних завдань в сучасних умовах мають відіграти сільські голови, сільські ради, актив села. Їх завдання – створити сприятливі умови та ініціювати формування і розвиток на селі малого та середнього бізнесу, обслуговуючих кооперативів, підприємств з переробки сільськогосподарської сировини, підприємств з виробництва будівельних матеріалів (на основі місцевої сировини), закладів сфери обслуговування населення, тощо. Основна мета цієї діяльності – самодостатність сільської територіальної громади, можливість вирішення поточних економічних і соціальних завдань за рахунок власних ресурсів.

При цьому можна використати досвід Канади, де питання надання капіталу під створення нових або розширення діючих підприємств в сільській місцевості вирішується на рівні громади. Причому позика громади, а також провінції, є безпроцентною, повернення якої розраховано на 5 років. Для поліпшення доступності банківських кредитів розроблено програму допомоги сільським підприємцям, згідно з якою сільські кредитні спілки надають гарантії позик.

Сьогодні система місцевого самоврядування не задовольняє потреб суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування у більшості сільських територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, захисту її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування, утворених ними установами та організаціями високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях.

Ключовими, на нашу думку, проблемами при цьому є несприятливе життєве середовище на селі та відсутність можливостей для самореалізації людини, що веде до старіння, знелюднення сіл, активізації переміщення сільської молоді у міста. Тому вкрай важливо терміново змінювати сам механізм відносин на рівні територіальної громади, між територіальними громадами, між територіальною громадою і державою.

Назрів процес реформування місцевого самоврядування. Наразі в Україні 10278 сільських рад. Вони представляють інтереси 28445 сільських населених пунктів. Звичайно, є багато сіл із на-

селенням 200-500 осіб, вони вимирають, а сільські ради там діють. Позиція уряду та адміністрації Президента – скоротити їх на основі об'єднання до чотирьохсот.

Відповідно до статті 2 Закону України „Про добровільне об'єднання територіальних громад" добровільне об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюється з дотриманням таких принципів:

конституційності та законності;
добровільності;
економічної ефективності;
державної підтримки;
повсюдності місцевого самоврядування;
прозорості та відкритості;
відповідальності [2].

Законопроект передбачає запровадження простого механізму об'єднання малих територіальних громад між собою. Об'єднані громади збільшують свої території, матеріальні, інфраструктурні (школи, дитячі садки, заклади культури, об'єкти торгівлі і громадського харчування тощо) та фінансові ресурси.

При цьому багато науковців і практиків висловлюють чіткі застереження щодо цього процесу. Сільська рада – основа життєдіяльності села. Після ліквідації сільських рад в невеликих селах автоматично постане питання про закриття сільських шкіл, закладів культури, медичних установ, що призведе до погіршення й так непростого життєвого рівня на селі. Аналогію можна провести з радянським досвідом укрупнення колгоспів, коли розвивалося лише те село, де була центральна садиба колгоспу, а всі навколишні бригадні села були залишені напризволяще. З цього почався занепад українського села.

Вважаємо, що об'єднання громад має відбуватися економічно обґрунтовано. Повноваження з розпорядження земельними ресурсами мають перейти місцевому самоврядуванню. Сільським радам необхідно надати право проведення реєстрації майнових прав, нотаріальних дій (за спадщиною), актів цивільного стану громадян та знищити неприйнятну бюрократичну дозвільну систему, яка діє в державі. Зараз вкрай важливо наблизити владу до людей, а міс-

цевому самоврядуванню надати повноваження і фінансові ресурси для соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Крім цього, в Україні потрібно провести фінансову децентралізацію, залишати більшість податків в селі. Агрохолдинги мають платити податки не за місцем реєстрації, а за місцем розміщення земельних ділянок та ведення господарської діяльності. Зараз вони використовують земельні ресурси і погіршують їх якість, знищують сільські дороги, зменшують кількість робочих місць, за що не несуть ніякої відповідальності, а місцеві сільські бюджети майже нічого не отримують.

Більшість податків та зборів має залишатися для розвитку місцевих громад, що дасть можливість утримувати соціальну сферу на селі та стимулювати розвиток виробництва на території сільських рад через відкриття сільськогосподарських виробничих та обслуговуючих кооперативів, переробних підприємств, закладів сфери послуг та інших. Це дасть можливість створити нові робочі місця та відродити українське село.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок в даному напрямку. Комплексний розвиток сільських територій повинен сприяти переходу села від його аграрної концепції до більш диверсифікованої, яка передбачає стимулювання розвитку інших сфер людської діяльності, зокрема зеленого туризму, сфери послуг, а також розміщення в сільській місцевості переробних та промислових підприємств, які б орієнтувалися на місцеву сировину (переробка сільськогосподарської продукції, видобуток корисних копалин та виробництво будівельних матеріалів, тощо). Відтак політика розвитку сільських територій є комплексним завданням і зводиться до вирішення двох проблем: а) постачання суспільних послуг в сільській місцевості; б) підтримка економічного розвитку села. У рамках останнього завдання несільськогосподарська зайнятість, на додаток до сільського господарства, є важливим джерелом зайнятості на селі та можливістю підвищити доходи сільського населення, а відтак і стандарти життя в селах України.

Список використаних джерел

1. Дієсперов В.С. Сталий сільський розвиток: проблеми становлення: монографія / Дієсперов В.С. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 216 с.

2. Закон України „Про добровільне об'єднання територіальних громад" від 05.02. 2015 р. № № 157-VIII / Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 13. – ст. 91.

3. Павлов О.І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель: монографія / О.І. Павлов. – Одеса: Астропринт, 2009. – 344 с.

4. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій: монографія / [Саблук П.Т., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. П.Т. Саблука, М.Ф. Кропивка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 454 с.

5. Формування економічних умов розвитку сільських територій / Матеріали Третьої міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених / [Саблук П.Т., Лузан Ю.Я., Жук В.М. та ін.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 271 с.

Аннотация. *В современных условиях проблема перехода сельских территорий к комплексному устойчивому развитию является особенно актуальной, поскольку большинство необходимых преобразований должны соответствовать условиям обеспечения устойчивого развития сельского хозяйства и сельских территорий в целом. Комплексное развитие сельских территорий должно быть направлено на создание условий благоприятной среды для роста благосостояния сельского населения с целью обеспечения конкурентоспособности сельских территорий и полной реализации их экономического потенциала.*

Ключевые слова: *сельские территории, децентрализация, занятость, сельская местность, сельское хозяйство, несельскохозяйственные виды деятельности, сельская экономика.*

УДК 657.221

A. Dovbush, *candidate of Economic Sciences, assistant professor Ternopil national economic university*

ACCOUNTING PECULARATIES OF THE LIVESTOCK IN FARMING

Annotation. *Results of the bookkeeping account investigation pecularaties as one of the main means of labor in farming – namely the livestock industry are suggested. It has been proved that the greater percentage of their proportion is taken by the livestock. That's why, it requires proper accurate accounting system of livestock and constant information support on its usage in the process of management. The existence of a great number of irrelevants in accounting systems edification of the given objects determines the given research topic.*

It is defined that in accordance with the position of Regulations (standard) of the bookkeeping account 30 "Biological assets" for the to livestock reflection in the accounting system a synthetic account 16 "Long-term biological assets." is assigned. Accordingly, all the remaining biological assets that are not related to long-term are accounted on the 21 "Current biological assets." Practical features of the livestock accounting in the running of the farming are outlined. The existing legislation provides that animals which are not non-current assets are not amortized. However, it has also been stressed that actual spendings on the circulating assets purchase for the private usage and service provision are subjected to amortization, including spendings on the long-term biological assets. So, practical recommendations concerning the depiction in the accounting effects of culling the cattle from the herd are grounded. They will allow to waive from depreciation on these animals and will determine production costs more accurately relating the accounting and depreciation of the livestock. Suggested proposals will improve information support necessary for management, simplifying the bookkeeper's work.

Keywords: *accounting, account of the big horned live-stock, account in farming facilities.*

А.В. Довбуш, *кандидат економічних наук, доцент Тернопільського національного економічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ У ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Наведено результати дослідження особливостей бухгалтерського обліку – одних із головних засобів праці галузі тваринництва у фермерських господарствах. Доведено, що найбільше відсоткове значення в їх питомій

© А.В. Довбуш, 2015

вазі займає велика рогата худоба. Встановлено існування цілого ряду недоречностей у побудові системи обліку вказаних об'єктів. Наведено обґрунтовані практичні рекомендації, що стосуються обліку та нарахування амортизації великої рогатої худоби, що покращить інформаційне забезпечення, необхідне для управління при одночасному спрощенні роботи бухгалтера.

Ключові слова: *бухгалтерський облік, облік великої рогатої худоби, облік у фермерських господарствах.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Будь-який виробничий процес вимагає використання певних виробничих засобів, застосування яких має свою специфіку, що зумовлено особливостями формування зазначених засобів як для галузі рослинництва, так і для тваринництва.

Необхідно зазначити, що засоби виробництва поділяються на засоби праці і предмети праці. Зокрема, засоби праці – це знаряддя виробництва, які пов'язані з виробництвом продукції, а також матеріальні об'єкти, що необхідні для здійснення процесу праці. Вони є важливим об'єктом бухгалтерського обліку, що обслуговують виробництво протягом тривалого часу, зберігаючи при цьому свою речову форму. У процесі виробництва засоби праці поступово зношуються і переносять свою вартість на продукцію, яка виготовляється, частинами, по мірі зносу, тоді як предмети праці – це матеріали, з яких виготовляється продукція. Предмети праці беруть участь в процесі виробництва одноразово, тобто, повністю споживаються в одному виробничому циклі [1, с. 22].

Беручи до уваги класифікацію засобів виробництва, особливості їх формування у тваринництві, вартість й питому вагу на прикладі науково-виробничого господарства „Мрія", структуру зазначених засобів у табличному вигляді можна відобразити так (табл. 1).

Таблиця 1

*Структура засобів виробництва та їх питома вага у тваринництві**

№ п/п	Засоби виробництва	Вартість, грн.	Питома вага, %
Засоби праці			
1	земельні ділянки	334700	7,8
2	будівлі та споруди	674000	15,7
3	транспортні засоби	278400	6,48
4	інструменти, прилади та інвентар	238500	5,55
5	основне стадо великої рогатої худоби	1293000	30,11
Предмети праці			
6	корми	645000	15,02
7	засоби захисту від хвороб	392300	9,15
8	тварини на вирощуванні та відгодівлі	437800	10,2
Всього		4293700	100

** Складено на основі фінансової звітності*

Наведені дані свідчать про склад засобів галузі тваринництва фермерського господарства „Мрія", яке можна розглядати як типове. Проте за останні роки уже почала виокремлюватись певна їх спеціалізація. Хоча в більшості фермерських господарств галузь тваринництва є збитковою, а тому фактично не одержує широкого поширення, у даному фермерському господарстві зазначена галузь є досить розвинутою.

З аналізу табличних даних видно, що питома вага засобів праці даної галузі – 65,64%, що рівне 2818600 грн., тоді як питома вага предметів праці даного фермерського господарства – 34,36%, що рівне 1475100 грн. Зокрема, найбільшу питому вагу займають велика рогата худоба (30,11%) та будівлі і споруди (15,7%), які входять до складу засобів праці.

Беручи до уваги ту важливу роль, яку ці засоби відіграють у

виробничому процесі, їх досконаліть та ефективність використання в кінцевому результаті має значний вплив на прибуток господарства, а нарахування амортизації є регулятором, що визначає оподатковуваний прибуток.

Формулювання цілей статті. Тому це вимагає належної побудови чіткої системи бухгалтерського обліку великої рогатої худоби, постійного інформаційного забезпечення про використання їх у процесі господарювання. Обґрунтована їх оцінка, амортизаційна політика має суттєвий вплив на виробничий процес, можливості їх оновлення та підвищення ефективності роботи господарства. Отже, обґрунтована побудова обліку тварин великої рогатої худоби має суттєвий вплив на діяльність фермерського господарства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженням різнопланових проблем бухгалтерського обліку у фермерських господарствах присвячені роботи ряду вчених: М.Я. Дем'яненка, П.Т. Саблука, В.М. Жука, О.П. Бородкіна, В.Б. Моссаковського, Т.В. Кононенко, О.Б. Зайцева та інших авторів. Проте деякі питання, які стосуються обліку великої рогатої худоби у фермерських господарствах, до цього часу залишаються дискусійними, а прийняті рекомендації носять тимчасовий характер.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Порядок обліку, основні вимоги до визнання, складу та оцінки в бухгалтерському обліку інформації про довгострокові та поточні біологічні активи, а також розкриття інформації у фінансовій звітності визначається національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку 30 „Біологічні активи", 7 „Основні засоби" та 9 „Запаси". У Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств для обліку і узагальнення інформації про наявність й рух досліджуваних нами активів відведено синтетичний рахунок 16 „Довгострокові біологічні активи" та 21 „Поточні біологічні активи".

Усі витрати, понесені на придбання (вирощування) довгострокових біологічних активів, акумулюються на однойменному

рахунку 155 „Придбання (вирощування) довгострокових біологічних активів". Передача їх на баланс господарства супроводжується бухгалтерським проведенням по дебету рахунків 163 „Довгострокові біологічні активи тваринництва, які оцінені за справедливою вартістю" та 164 „Довгострокові біологічні активи тваринництва, які оцінені за первісною вартістю" і кредиту рахунку 155 „Придбання (вирощування) довгострокових біологічних активів".

Основне стадо великої рогатої худоби, поряд з іншими засобами, є вагомою частиною у складі основних засобів даних господарств. Їх облік ведеться на рахунках 163 „Довгострокові біологічні активи тваринництва, які оцінені за справедливою вартістю" та 164 „Довгострокові біологічні активи тваринництва, які оцінені за первісною вартістю". Вибуває велика рогата худоби з основного стада внаслідок втрати продуктивності, падежу, стихійного лиха, безкоштовної передачі. При простому відновленні основного стада кількість голів, що вибули, відновлюються за рахунок надходження нового поголів'я. Вибракувані тварини можуть бути направлені на відгодівлю, реалізовані або забиті на м'ясо. Усі дані про вибракування вказуються в „Акті на вибракування тварин з основного стада" або „Акті на вибуття тварин".

На їх основі балансову вартість продуктивних і робочих тварин списують на суму зносу по дебету рахунку 134 „Накопичена амортизація довгострокових біологічних активів" і кредиту рахунків 163 „Довгострокові біологічні активи тваринництва, які оцінені за справедливою вартістю" та 164 „Довгострокові біологічні активи тваринництва, які оцінені за первісною вартістю". Далі вибракувану і поставлену на відгодівлю худобу оцінюють за балансовою вартістю і оприбутковують по дебету рахунку 21 „Поточні біологічні активи" і кредиту рахунків 163 „Довгострокові біологічні активи тваринництва, які оцінені за справедливою вартістю" та 164 „Довгострокові біологічні активи тваринництва, які оцінені за первісною вартістю".

Важливе місце в бухгалтерському обліку тварин великої рогатої худоби займає їх амортизація (знос). Це є одне з найбільш складних і дискусійних питань амортизаційної політики у фермерських господарствах. Дане питання виникло після виходу у світ

Податкового кодексу, де передбачалося при визначенні податку враховувати амортизацію по всіх основних засобах, включаючи тварини основного стада. Відповідно з цього випливає, що тварини, які не є необоротними активами, обліковуються на рахунку 21 „Поточні біологічні активи", не амортизуються. При вибутті їх списують в розмірі 100% вартості [2].

Однак окремі положення вищезгаданого кодексу носять суперечливий характер. Так, передбачено, що амортизації підлягають фактичні витрати на придбання оборотних активів для власного виробничого використання та надання послуг, включаючи витрати на придбання довгострокових біологічних активів. Однак зазначається, що амортизації не підлягають і повністю відносяться до складу валових витрат звітного періоду витрати на придбання і поточних біологічних активів.

Законодавство щодо встановлення норм амортизації довгострокових біологічних активів викликає неоднозначні думки науковців з цих питань. Так, професор Бородін О. вважає, що застосування норм амортизації „…призведе до зменшення платежів до бюджету". Він висловлює припущення, що „…у зв'язку з тим, що групові норми амортизації відрізняються від індивідуальних строків експлуатації кожного об'єкта, можливі ситуації коли об'єкт експлуатуватиметься, перенісши свою первісну вартість разом з сукупними витратами на поліпшення на валові витрати" [3].

Інші економісти, такі як В. Моссаковський та Т. Кононенко, дотримуються думки, що „…розрахунок амортизації на сільськогосподарських підприємствах призводить до значного зростання її суми. Таке становище (а його можна розглядати як прискорений метод нарахування амортизації) слід сприймати як позитивне явище ..." [4, с. 18].

На перший погляд може здатися, що для фермерських господарств подібний підхід не має суттєвого значення. Однак сьогодні в період економічної кризи, слабкої державної підтримки та нестійкого становища даних господарств вирішення вказаної проблеми за допомогою методів прискореної амортизації є досить актуальним. Тим більше, дані господарства можуть самостійно приймати рішення про прискорену амортизацію довгострокових біологічних

активів, хоча виникають деякі непорозуміння стосовно того, що в одній групі об'єднані основні довгострокові біологічні активи, які мають досить велику варіацію строку служби.

Проте необхідно зазначити, що придбання великої рогатої худоби у фермерських господарствах зустрічається дуже рідко. Переважно даними господарствами закупляється молодняк у племінних господарствах певного віку, потім вирощується і переводиться в основне стадо. Отже, до вартості уже переведеної великої рогатої худоби в даному випадку включається оплата за придбаний молодняк і витрати на поточне вирощування. Також виникають непорозуміння у тих фермерських господарствах, які своїми силами вирощують велику рогату худобу, переводячи її в основне стадо, на які повинна нараховуватися амортизація на загальних засадах.

Досить часто зустрічаються складності при встановленні норм амортизації. Загальний розрахунок амортизації передбачає встановлення первісної та справедливої вартості об'єктів, а також очікуваний термін використання. За нашим переконанням, перші дві величини визначити легко, тоді як термін експлуатації встановити заздалегідь досить важко. Це пов'язано з рядом причин, а саме: впливом експериментальних ситуацій; особливостями здійснення формування основного стада тощо.

Загалом, у сільському господарстві за розробленими технологіями щорічно має вибраковуватися 20-26% корів, тобто термін експлуатації складає від 4 до 5 років. Відповідно відсоток амортизаційних відрахувань при ліквідаційній вартості великої рогатої худоби на рівні половини її первісної вартості становитиме 10-12%. З цього приводу О.Б. Зайцева зазначає: „Наші дослідження, як і багатьох інших авторів, стверджують на необхідності амортизації великої рогатої худоби в період лактації (1-5 років), поки зростає її продуктивність. На основі проведених розрахунків обґрунтована норма амортизації в 13,3%" [5, с. 113]. Зокрема, необхідно зазначити, що середні дані про тривалість експлуатації корів в основному стаді дуже відносні, так як одні можуть перебувати в ньому 3-4 місяці, тоді як інші – до 32 розтелів.

Якщо при середній тривалості експлуатації в 4 роки буде нарахована амортизація в розмірі 40-50 відсотків первісної вартості, а велику рогату худобу надалі продовжуватимуть використовувати,

то її справедлива вартість зменшиться настільки, що при вибракуванні буде отримано прибуток, а це свідчить про необґрунтованість нарахування амортизації та відповідно і визначення собівартості в минулому. Тих тварин, які через тривалу експлуатацію матимуть нульову оцінку, необхідно дооцінювати, проте їх фактична ліквідаційна вартість буде значно меншою або на рівні фактичної виручки від продажу.

Розглядаючи питання про нарахування амортизації основного стада великої рогатої худоби, необхідно визнати, що зменшення збитків від продажу вибракуваних тварин основного стада шляхом нарахування амортизації призводитиме до зменшення прибутковості галузі звітного періоду.

При вибракуванні тварин великої рогатої худоби з основного стада перевищення їх балансової вартості над виручкою від реалізації необхідно списувати не на фінансові результати, а на здорожчання продукції, отриманої від цього стада, тобто на рахунок 23 „Виробництво". Дана операція істотно вплине на наслідки діяльності господарства, особливо при стабільному складі стада. У разі, якщо виручка від продажу реалізованих тварин основного стада великої рогатої худоби перевищує балансову вартість, прибуток слід розглядати як прибуток від інвестиційної діяльності. При вибракуванні тварин основного стада великої рогатої худоби, яке сталося внаслідок інфекційних захворювань, збитки слід відносити на рахунок 85 „Інші затрати".

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Отже, в умовах сьогодення мова повинна йти про якість продукції, яка прямо пропорційно визначає і ціну. Зараз у фермерських господарствах половина великої рогатої худоби є племінною, інша частина місцевих, поліпшених порід. А звідси нараховувати амортизацію на це поголів'я є безсумнівно доцільним. У той же час виручка від реалізації – це реалізація іншої продукції – м'яса. М'ясо тварини після 8 років використання за якістю буде набагато кращим і його ціна повинна бути більшою, ніж м'ясо 11-12-річної тварини. Тому, якщо місцеве покращене поголів'я має на 40-50% вищу вартість, а ліквідаційна вартість становить до 20-30%, то балансова вартість племінної худоби поза сумнівом повинна амортизуватися і

головним в даному випадку повинна бути економічна суть, а не вплив на відповідний показник, як наприклад собівартість. Вона покривається ціною реалізації, ринковими умовами. Це дасть змогу в повному обсязі відобразити витрати по виробництву певної продукції, визначити реальну її рентабельність й ціну.

Список використаних джерел

1. Облік у селянському (фермерському) господарстві (посібник) [М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблук, О.Д. Радченко, Л.І. Лавріненко, В.М. Жук, В.Б. Моссаковський, М.М. Коцупатрий, Н.Л. Правдюк]; За ред. М.Я. Дем'яненка. – К.: ІАЕ, 2001. – 403 с.

2. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.visnuk.com.ua.

3. Бородкін О. Про нову систему обліку основних засобів / О. Бородкін // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 2. – С. 19-24.

4. Моссаковський В.Б., Кононенко Т.В. Деякі питання нарахування амортизації та системи оподаткування на підприємствах АПК / В.Б. Моссаковський, Т.В. Кононенко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 2. – С. 18-20.

5. Зайцева О.Б. Принципи вдосконалення обліку необоротних активів / О.Б. Зайцева // Вісник ЖДТУ. – № 1 (23). – С. 113-115.

Аннотация. *Приведены результаты исследования особенностей бухгалтерского учёта – одних из главных средств работы в фермерских хозяйствах, а именно: области животноводства. Доказано, что наибольшее процентное значение в их удельном весе занимает крупный рогатый скот. Установлено существование целого ряда неувязок в построении системы учёта указанных объектов. Приведены обоснованные практические рекомендации, которые касаются учёта и начисления амортизации крупного рогатого скота. Предложения улучшат информационное обеспечение, необходимое для управления, при одновременном упрощении работы бухгалтера.*

Ключевые слова: *бухгалтерский учёт, учёт крупного рогатого скота, учёт в фермерских хозяйствах.*

УДК 658.115б

***V. Kovalchuk, O. Lavruk**, candidates of Ekonomichnih Sciences,*
***YU. Bilik,** Acquirer, State Agrarian and Engineering University in Podilya*

MANAGEMENT OF POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

***Annotation.** The paper investigates the theoretical, methodological and practical aspects of the formation and operation of enterprises in the modern development of market relations. The essence of the problem is that in today's operational management for the analysis of industrial and economic opportunities of businesses using concepts and categories of resource potential, which reveal its production capacity and indirectly – economic growth and economic stability in the dynamics of the market. Therefore there is a need in the theoretical understanding and practical implementation in the management concept of «economic potential», which is more complete and meaningful economic entity discloses the possibility to achieve sustained economic effect.*

The transformation of the concept of "resource potential of enterprise" in the category of "economic potential" due to the development of market processes, first of all, the growing importance of economic factors in ensuring competitive advantage businesses. Concept category of "economic potential" more fully reveals not only the manufacturing capabilities of the operating system, but mainly improves the mechanism of economic management.

The functioning of the new management concept also promotes economic culture managers, personnel of enterprises as a whole, it activates the creation of complex administrative, economic and social conditions for the functioning of the production system. A problem for the use of concept "Economic potential of enterprise" is an insufficient level of professional jurisdictions of administrative shots, priverzhenost' many of them to pryamrmu administirovaniyu in place of improvement of ekonomicheskikh mechanisms of management – development of economic relations.

***Keywords:** enterprise, operations management, enterprise resources, economic potential.*

***В.Г. Ковальчук, О.С. Лаврук,** кандидати економічних наук, доценти,*
***Ю.І. Білик,** здобувач ПДАТУ*

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено управлінські аспекти формування та функціонування ресурсного потенціалу сучасних аграрних підприємств, обґрунтовано запровадження в понятійний апарат управління поняття «економічний потенціал підприємства» як агрегованого показника його можливостей досягнути економічного зростання.

***Ключові слова:** підприємство, ресурси, економічний потенціал, економічне зростання, управління.*

© В.Г. Ковальчук, О.С. Лаврук, Ю.І. Білик, 2015

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Управління операційними системами спрямоване, головним чином, на досягнення раціональної комбінації ресурсів підприємств. Ресурси розуміються як сукупність факторів виробництва – матеріально-речових, фінансових, трудових, що залучаються у виробничий процес на основі технології.

Раціональна комбінація у даному випадку – це збалансоване, оптимальне співвідношення та взаємодія факторів виробництва, при яких досягається найвагоміший виробничий, економічний та соціальний результат. Вирішенню проблеми значною мірою сприяло запровадження ринку – особливої системи ведення справ, в якій головним регулятором виступає економічний чинник – рівень прибутковості. Специфічні ринкові закони – попиту, пропозиції, вартості – сформували дієвий економічний механізм господарювання, в основі якого є пошук балансу економічних інтересів виробника і споживача. Домінування економічної складової пронизує усі рівні відтворювальних процесів, докорінним чином змінює систему управління економікою – на зміну управлінській вертикалі вибудовується більш горизонтальна модель ефективного виробничого менеджменту. Прерогатива у виборі сфери та форми діяльності належить не державі, а безпосередньому виробнику – фізичній чи юридичній особі.

Для української економіки, що вступила в наступний етап реформування, важливо відстежувати і впроваджувати сучасні ринкові тенденції. Особливо це актуально для вітчизняного аграрного сектору, який спроможний зайняти провідні позиції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Одним з напрямків сучасного виробничого менеджменту є концепція економічного потенціалу підприємства – управління ресурсами за можливостями досягнення ним економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Увага до теоретичних та праксеологічних аспектів формування та ефективного використання ресурсного потенціалу підприємств зростає по мірі розвитку та удосконалення ринкового механізму господарювання, коли об'єктивно сформувалися критерії оцінювання саме економічних можливостей господарюючих

суб'єктів в умовах конкуренції. Науково та методологічно розробляють дану проблематику Н.О. Власова, Н.С. Краснокутська, Р.В. Марушков, Л.І. Самоукін, В.С. Спірін та інші дослідники [10, с. 6-7]. Лейтмотивом їх пошуків є дослідження понять, категорій, структури потенціалу підприємств в умовах сучасного ринкового середовища, що визначило потребу у формулюванні агрегованого показника можливостей підприємства – його економічного потенціалу.

Постановка завдання. Наковці і практикуючі менеджери, підприємці, бізнесмени об'єктивно відчувають потребу в тому, щоб оперувати більш точними оцінюючими критеріями, практичним інструментарієм управління з тим, щоб домогтися більш раціональної комбінації ресурсів саме за можливостями досягати підприємством значимого і стабільного економічного результату в перспективі.

Метою дослідження є аналіз сутнісно-змістовних характеристик поняття, категорій економічного потенціалу підприємств в системі показників їх виробничих та економічних можливостей.

Матеріали і методика дослідження: індукція і дедукція, наукова абстракція та екстраполяція, соціологічні опитування, формулювання робочої гіпотези, побудова статистичних ранжованих рядів, інші види теоретичного та емпіричного пізнання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формулювання поняття «потенціал підприємства» обумовлено, головним чином, особливостями протікання ринкових процесів – їх динамікою та мінливістю, нестабільністю цін, співвідношенням між попитом і пропозицією, відповідно, потребою постійного визначення місця підприємства на ринку, його можливостей в досягненні цілей та завдань. Практика господарювання в умовах конкурентного середовища засвідчила, що підприємство повинно володіти певними можливостями з тим, щоб не тільки максимально використати сприятливу ринкову кон'юнктуру, але й досягати стабільності при зміні ринкових пріоритетів. Теорія і практика виробничого менеджменту для цього запозичила термін «потенціал» (від лат. potentia – сила) – джерела, можливості, засоби, які можуть бути використані для вирішення будь-яких задач, досягнення певної цілі [6, с. 1043]. Методологія питання вказує на комплексність проблеми формулювання агрегованого показника, що відображав би характеристики поточних та перспективних можливостей

підприємства, адже його складовими є як матеріально-речові фактори, так і соціальні, зрештою, й сама система управління операційними процесами. Цим обумовлена актуальність теми потенціалу підприємств як системоутворюючої категорії – ось уже майже 30 років продовжуються наукові дискусії щодо його сутності, здатності відображати і кваліфікувати стани, явища та процеси діяльності господарюючих суб'єктів.

За планової соціалістичної економіки потенціал підприємства ототожнювався з масштабами діяльності (виробничі площі, кількість робочих місць, загальна чисельність персоналу, сумарна вартість виробничих фондів, а потужність – з обсягом продукції в натуральному виразі), тобто, наголос робився на екстенсивних факторах зростання [4, с. 6].

Потенціал підприємства розглядається і як можливість господарської системи виробляти продукцію, рівень розвитку продуктивних сил, що близько до його трактування як виробничих потужностей підприємства. Отже, потенціал підприємства зводиться переважно до існування ресурсної бази для здійснення певного виду діяльності [4, с. 7].

У цьому зв'язку виробничий менеджмент оперує категорією «структура потенціалу підприємства», завдяки чому вирішується задача досягнення оптимального співвідношення факторів виробничого процесу.

Рис. 1. Структура ресурсів підприємства
Джерело [4, с. 5]

Схема дає можливість виділити в структурі потенціалу підприємства об'єктивні та суб'єктивні складові. До об'єктивних факторів відносяться виробничі, фінансові, інформаційні, інфраструктурні можливості підприємства; до суб'єктивних – кадрові, управлінські, креативні, організаційні, соціально-психологічні аспекти функціону-

вання організації.

Сучасною концепцією ефективності операційних систем є домінування саме суб'єктивної складової – людського фактора, професійних компетенцій персоналу, апарату управління в пошуку «ноу-хау» удосконалення виробництва тощо.

Проведений аналіз дає підстави зробити висновок, що потенціал підприємства – це складна поліструктурна система, яка характеризується наступними основними ознаками: 1) потенціал підприємства визначається його реальними можливостями в певній сфері діяльності; 2) можливості підприємства визначаються станом його ресурсів; 3) ресурсний потенціал підприємства приводиться в дію системою виробничих та економічних відносин, управлінням виробничими, економічними та соціальними процесами й формує можливості операційної системи в досягненні поточних та перспективних цілей.

Предметом дослідження є виявлення характеристик потенціалу підприємства як економічного явища. Методологія даного підходу в тому, що це відповідає тенденціям домінування економічної складової в товарному виробництві. Показники економічної ефективності розглядаються сьогодні не як супутні, а як головні у визначенні доцільності функціонування операційних систем.

Дане питання набуває особливої актуальності для вітчизняної економіки, коли вже фактично завершено формування сучасних бізнес-структур і належить шукати шляхи економічного зростання.

У діяльності сучасних підприємств можливо виділити наступні ознаки ресурсного потенціалу як економічної системи:

– конкурентне середовище впливає на підприємство переважно як на економічну систему, існування жорсткого господарського розрахунку на рівні суб'єкта діяльності;

– домінування економічних критеріїв при виборі організаційно-правових форм бізнесу, що визначає зміст ергономічних процесів, досягнення позитивної синергетики організації;

– формування структури активів підприємства з урахуванням ступеня їх ліквідності, можливостей диверсифікації підприємства, перетікання капіталу у більш прибуткові види і сфери діяльності;

– кожен з елементів ресурсів підприємства в першу чергу оцінюється як складова економічних можливостей підприємства, а вже

потім з функціональної точки зору;

– економічний ефект може бути досягнутий лише за умови раціональної комбінації ресурсів;

– тільки наскрізний, комплексний характер економічної діяльності, що охоплює всі ланки і етапи виробничої та комерційної діяльності, забезпечує економічне зростання;

– безумовне домінування економічних підходів в організації трудових процесів, незмінність правила про переважання росту продуктивності праці над зростанням фондів споживання;

– випереджаюче формування досконалої системи економічних відносин в колективі як найбільш дієвого фактора зростання економічної активності персоналу і продуктивності праці;

– запровадження системи нормативів постійного економічного моніторингу діяльності усіх складових та організації в цілому поточного періоду та на перспективу;

– настав час ефективних менеджерів з розвиненим економічним мисленням, здатних орієнтуватися в макро- та мікроекономічних процесах.

Систематизація цих та інших проявів дає підстави зробити висновок, що поняття «економічний потенціал» є цілісною, структурованою системою економічної діяльності підприємства, яка сформувалася в господарській практиці і значно розширює ресурсно-функціональну концепцію.

Критерієм такого визначення є розуміння сучасними менеджерами значущості економічного аспекту у формуванні та використанні ресурсного потенціалу підприємства, прийнятті управлінських рішень. Категорія економічного потенціалу стає ключовою у формуванні управлінських систем – формуються переважно горизонтальні структури управління, в основі яких знаходяться економічні потреби та інтереси суб'єкта діяльності, його економічні компетенції, видозмінюються й функції регуляторної політики держави, що відповідає ринковим принципам.

Отже, належить доповнити праксеологічний зміст економічного потенціалу з метою використання його як системного засобу управління виробничими, економічними і соціальними процесами підприємств.

Рис. 2. Структура економічного потенціалу підприємства
Джерело: розроблено авторами.

Досліджуючи явище економічного потенціалу підприємства, виявлено, що цілісної системи економічного управління підприємствами поки-що не досягнуто, більшість заходів мають фрагментарний, а не системний характер: 80% опитаних керівників аграрних підприємств розуміють економічний потенціал як показник економічних можливостей підприємства; 50% оцінюють виробничі фонди за економічною ознакою, проте 70% опитаних керуються вартісними показниками; виключена практика, коли управлінські рішення приймаються без детального економічного аналізу; більшість головною проблемою вважають відсутність фінансових ресурсів.

Висновки. Потенціал підприємства є комплексною категорією оцінки можливостей суб'єкта діяльності щодо досягнення ним поточних та перспективних цілей. Потенціал розглядається як структура елементів ресурсів – матеріально-речових, фінансових, технологічних, організаційних, соціальних, які формуються відповідно до галузі та профілю діяльності підприємства. В управлінні потенціалом підприємства використовують їх видові, функціональні, вартісні, компетентнісні та інші характеристики. В умовах розвитку ринку пріоритетним напрямком управління потенціалом підприємств є його кваліфікація як економічної системи. Ознаками системності є економічні можливості елементів ресурсів підприємства в досягненні економічних компетенцій, що реалізуються в конкурентних перевагах. Економічний зміст потенціалу формується як домінування економічних параметрів в управлінні формуванням та функціонуванням підприємства як економічної системи.

Список використаних джерел

1. Економіка підприємства. Збірник практичних задач і конкретних ситуацій: Навч. посібник / [С.Ф. Покропивний, Г.О. Швиданенко, О.С. Федонін та ін.] за ред. С.Ф. Покропивного – К.: КНЕУ, 2000. – 328 с.

2. Задихайло Д.В. Корпоративне управління: Навч. посібник. / Д.В. Задихайло, О.Р. Кібенко, Г.В. Назарова – Харків : Еспада, 2006. – 688 с.

3. Завадський Й.С. Менеджмент. Т. 1. / Й.С. Завадський – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 543 с.

4. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навчальний посібник / Н.С. Краснокутська – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.

5. Саблук П. Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд в майбутнє: Науково-популярні нариси у трьох томах. Т 2. Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення./ П.Т. Саблук – К.: Інститут аграрної економіки, 2001. – 484 с.

6. Советский энциклопедический словарь: Советская энциклопедия. – М.: 1983. – 1600 с.

7. Тирпак В.І. Економіка нових форм господарювання: Навчальний посібник / В.І. Тирпак – Тернопіль: Джура, 2000. – 360 с.

8. Черв'яченко А.В. Теоретичні підходи до визначення ефективності соціально-економічної системи та її видова класифікація. / А.В. Червяченко // Економіка розвитку. – 2006. – № 1. – С. 46-48.

Аннотация. *Исследованы управленческие аспекты формирования и функционирования ресурсного потенциала современных аграрных предприятий, обосновано внедрение в категориальный аппарат понятия «экономический потенциал предприятия» как агрегированного показателя его возможностей достичь экономического роста.*

Ключевые слова: *предприятие, ресурсы, экономический потенциал, экономический рост, управление*

УДК 044.4'24:657:331.2

T. Marusei, I. Mushenik, *Candidates Degree in Economics, lecturer State Agrarian and Engineering University in Podilya*

THE AUTOMATION OF ACCOUNTING OF THE SALARY BY MEANS OF THE INFORMATION TECHNOLOGY

Annotation. *The articles deals with the questions of the automation of personnel records and salary accounting at the modern enterprise. The problems of the automation of work accounting and specialized software programs are described.*

The specificity of accounting of work and salary in configuration «1C: Salary and Personnel Management 8.2.» is analyzed. It is proved that it is a decision of a new generation which takes into account both legal requirements and actual practice of enterprises and promising global trends of the development of approaches to the motivation and personnel management and this software can be successfully used in the departments of human resources management and in the accounts department, and in other departments interested in the efficient organization of employees.

The basic principles of accounting work and its remuneration are defined. They are: an integration of personnel accounting, work accounting and it's payment in a single unit; a centralization of information processing of accounting of work and pay; an automated collection of information of the day and time of employees at work; an automation of standard payment transactions; an automated control over the accuracy of manual calculations and adjustments.

The peculiarities of the theoretical and practical aspects of using computer information systems in the organization of accounting in paying employees are also defined. The basic principles of implementation of the automated system at the enterprise are studied and it can ease the duties of administrative management department; reduce the cost of labor and means for gathering information, its analysis and getting various forms of reporting; get more reliable, accurate, detailed information; solve new management challenges qualitatively.

Keywords: *staff, salary, personnel records, problems of work accounting, software programs, information system, automated information technology, "1C: Salary and Personnel Management 8.2.".*

Т.В. Марусей, І.М. Мушеник, *кандидати економічних наук, доценти ПДАТУ*

АВТОМАТИЗАЦІЯ ОБЛІКУ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розглянуто питання автоматизації ведення кадрового обліку та обліку заробітної плати на сучасному підприємстві, висвітлено проблеми автоматизації обліку праці, охарактеризовано спеціалізовані програмні продук-

© Т.В. Марусей, І.М. Мушеник, 2015

ти. Проаналізовано специфіку ведення обліку праці та заробітної плати у конфігурації «1С: Зарплата і Управління персоналом 8.2». Також висвітлено особливості теоретичних та практичних аспектів застосування комп'ютерних інформаційних систем в організації бухгалтерського обліку виплат працівникам. Досліджено основні принципи впровадження автоматизованої системи на підприємстві.

Ключові слова: *персонал, заробітна плата, кадровий облік, проблеми ведення обліку праці, програмні продукти, інформаційна система, автоматизована інформаційна технологія, «1С: Зарплата і Управління персоналом 8.2».*

Постановка проблеми в загальному її вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними значеннями. Персонал – це важливий ресурс будь-якого підприємства, який поряд з іншими ресурсами потребує обліку та ефективного управління. Від того, як побудовано управління персоналом, у багатьох випадках залежить ефективність роботи підприємства в цілому. Тому питання обліку заробітної плати завжди є актуальним.

Ведення обліку праці, нарахування та виплати заробітної плати є важливим елементом системи обліку та управління підприємством, оскільки, з одного боку, допомагає визначити суму витрат підприємства на оплату праці і відповідно визначити фактичну собівартість виготовленої продукції, виконаних робіт та наданих послуг, з іншого боку, дозволяє максимально ефективно використовувати наявні трудові ресурси підприємства. Незважаючи на значну важливість автоматизації обліку праці та її оплати для облікової системи підприємства, автоматизація обліку праці та оплати є складною ділянкою автоматизації обліку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемам створення автоматизованих інформаційних систем обліку в останні роки приділяється багато уваги у вітчизняних науково-практичних та навчальних публікаціях. Так, праці А. Берези, Ф. Бутинця, О. Дубій, В. Ситника, Л. Терещенко, Гужви В.М., Маклакова С.В., Рогач І.Ф., Сендзюк М.А., Антонюк В.А. та ін. присвячені концептуальним теоретичним питанням створення і функціонування комп'ютерних інформаційних систем обліку суб'єктів господарювання.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення особливостей

теоретичних та практичних аспектів застосування інформаційних комп'ютерних систем в організації бухгалтерського обліку виплат заробітної плати працівникам.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення ринкової економіки в сучасних умовах характеризується переходом до нової економічної моделі, головне місце в якій займають інформаційні технології, засновані на комунікаційних засобах та засобах обробки і збереження інформації. Широке застосування інформаційних технологій для автоматизації рутинних обчислювальних процедур в установах України за останні декілька років стало нормою. Впровадження інформаційних технологій послужило потужним прискорювачем для створення цілої індустрії з розробки програмно-технічних комплексів автоматизації виробничих процесів.

Облік праці і заробітної плати по праву займає одне з провідних місць у системі бухгалтерського обліку на будь-якому підприємстві. Праця є найважливішим елементом витрат виробництва та обігу. Заробітна плата – основне джерело доходу робітників і службовців; з її допомогою здійснюється контроль за мірою праці та споживання; вона використовується як найважливіший економічний важіль управління економікою.

На багатьох підприємствах облік оплати праці є тією ділянкою обліку, яку насамперед автоматизують, адже вона характеризується значним обсягом вхідної інформації і відповідно розрахункових робіт. Тому в організації обліку та складання звітності з обліку оплати праці широко розповсюджені сучасні інформаційні системи [3].

Основними завданнями обліку праці і заробітної плати є такі: у встановлені терміни проводити розрахунки з персоналом підприємства з оплати праці (нарахування зарплати та інших виплат, сум до отримання тощо); своєчасно і правильно відносити в собівартість продукції (робіт, послуг) суми нарахованої заробітної плати та обов'язкових відрахувань у позабюджетні фонди (Пенсійний фонд, фонд обов'язкового медичного страхування, Фонд соціального страхування та Державний фонд зайнятості населення); збирати і групувати показники з праці і заробітної плати для цілей оперативного керівництва і складання необхідної звітності, а також розрахунків з державними соціальними позабюджетними фондами.

Основними засадами ведення обліку праці та її оплати є:

– інтеграція кадрового обліку, обліку праці та її оплати в єдине ціле;

– централізація обробки інформації з обліку праці та її оплати;

– автоматизований збір інформації про вихід працівників на роботу та відпрацьований ними час;

– автоматизація типових розрахункових операцій;

– автоматизований контроль за правильністю проведення ручних розрахунків та коригувань.

Сучасні бухгалтерські програмні продукти є комплексним інструментом для автоматизації обліку та управління підприємствами. У більшості випадків їх функції зведені до облікових завдань конкретного підприємства. На вітчизняному ринку програмного забезпечення для ведення обліку оплати праці та складання звітності пропонується багато програм різних виробників. Однією з них є програмний продукт «1С: Підприємство». Для підвищення ефективності управління підприємством фірма «1С» в програмному комплексі «1С: Підприємство» створила конфігурацію по управлінню кадрами та розрахунку заробітної плати. Якщо раніше такою програмою була конфігурація «1С: Зарплата і Кадри 7.7», то з розвитком ринку і появою підвищених вимог до інформаційних технологій фірма «1С» випустила більш досконалий продукт «1С: Зарплата і Управління персоналом 8.2», що відповідає всім запитам працівників, які здійснюють кадрове управління, планування і розрахунок заробітної плати [7].

Типова конфігурація є інструментом для реалізації кадрової політики підприємства, а також автоматизації різних служб підприємства, починаючи зі служби управління персоналом і лінійних керівників до працівників бухгалтерії по наступних напрямках: планування потреби в персоналові; забезпечення кадрами; планування витрат на персонал; управління компетенціями і атестація працівників; управління навчанням працівників; управління фінансовою мотивацією персоналу; ефективне планування зайнятості персоналу; облік кадрів і аналіз кадрового складу; трудові відносини, в тому числі кадрове діловодство; розрахунок заробітної плати персоналу; управління грошовими розрахунками з персоналом, включаючи депонування неотриманих працівниками сум; нарахування регламентованих законодавством податків і збори з Фонду

оплати праці; відображення нарахованої зарплатні, податків, зборів і резервів у витратах підприємства [7].

Програма «1С: Зарплата і Управління персоналом 8.2» призначена для комплексної автоматизації розрахунку заробітної плати і політики підприємств. Це прикладне рішення нового покоління, в якому враховані як вимоги законодавства, так і реальна практика роботи підприємств, а також перспективні світові тенденції розвитку підходів до мотивації і управління персоналом. Дане програмне рішення може успішно застосовуватися в службах управління персоналом і бухгалтеріях підприємств, а також в інших підрозділах, зацікавлених в ефективній організації роботи співробітників.

У програмі паралельно ведуться два види обліку: управлінський і регламентований (бухгалтерський). Управлінський облік ведеться по підприємству в цілому, а регламентований (бухгалтерський) – окремо для кожної організації (підрозділу) [6].

З допомогою даного програмного рішення можна вести кадрову управлінську й облікову діяльність декількох організацій, підтримувати документування й автоматизацію процесу підбору та оцінки кандидатів, розробляти і застосовувати схеми фінансової мотивації працівників з використанням різних показників ефективності діяльності як окремого працівника, так і підприємства. Для розрахунку й обліку заробітної плати в програмі автоматизована за такими параметрами: розробка схем мотивації працівників; облік результатів виробничої діяльності; автоматичний розрахунок широкого кола нарахувань – від оплати згідно окладу до оплати лікарняних і відпусток по середньому заробітку; гнучке налаштування використовуваних нарахувань і утримань. При цьому йдуть взаєморозрахунки з працівниками підприємства, а також облік витрат на оплату праці в складі собівартості продукції і послуг. Автоматизовано весь комплекс розрахунків з персоналом, починаючи від введення документів про фактичне вироблення, оплати лікарняних листів і відпусток, аж до формування документів на виплату зарплати та депонування, а також звітності в державні наглядові органи [3].

Для отримання підсумків, а також зведеної чи детальної інформації в програмі «1С: Зарплата і Управління персоналом 8.2» використовуються звіти. Кількість і склад звітів, котрі можуть бути отримані при викорис-

танні системи, повністю визначаються у конфігурації. Дані для звітів вибираються на основі введеної чи розрахованої автоматично інформації.

Потужні аналітичні звіти, що формуються у системі, надають користувачу інформацію в довільних розрізах; кадрова служба отримує цінний інструмент автоматизації рутинних завдань, у тому числі анкетування і підготовка звітів про працівників з різними умовами відбору і сортування; працівники підприємства будуть впевнені в тому, що в будь-який момент зможуть швидко отримати необхідні їм довідки, відомості про свою відпустку, дані персонального обліку в Пенсійному фонді тощо.

Дана конфігурація формує всі необхідні уніфіковані форми з обліку праці і заробітної плати та інші необхідні звіти, які дозволяють отримувати інформацію за будь-який розрахунковий період.

На сьогодні впровадження автоматизованої системи на підприємстві дозволяє:

– полегшити виконання службових обов'язків адміністративно-управлінського персоналу;

– скоротити витрати праці і засобів на збір інформації, її аналіз та отримання різних форм звітності;

– отримувати більш достовірну, точну, детальну інформацію, яка повною мірою відповідає потребам управління;

– вирішувати якісно нові управлінські завдання.

Висновки. Програмне забезпечення фірми «1С» – досить затребуване і знаходиться в користуванні у більшості сучасних підприємств. Воно є сучасним, зручним та функціональним. Це ідеальне рішення, яке повністю задовольняє вимоги щодо автоматизації обліку за заробітною платою. Розробник здійснює підтримку користувачів програм свого виробництва, розробляє сучасні сервіси для більш широкого обслуговування клієнтів і надання послуг по супроводу програмного забезпечення. Фірма постійно виправляє існуючі недоліки, вдосконалює та оновлює програмні продукти відповідно до змін у законодавстві України. Впровадження програми «1С: Зарплата і Управління персоналом 8.2» значно полегшить роботу бухгалтерії, підвищить продуктивність праці та ефективність діяльності підприємства в цілому.

Список використаних джерел

1. Информационные системы в экономике [Текст]: [учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям «Финансы и кредит», «Бухгалтерский учет, анализ и аудит»] / Г.Н. Исаев. – М.: Омега-Л, 2008. – 462 с.

2. Кузьменко А.В. Актуальність та перспективи автоматизації бухгалтерського обліку [Текст] / А.В. Кузьменко, І.Д. Піголь // Економічні науки. – 2012. – С. 32-35.

3. Лебедь А.В. Автоматизація обліку оплати праці [Текст] / Лебедь А.В. // Економіст. – 2009. – № 31. – С. 85-88.

4. Программа "1С: Зарплата и Кадры" [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lc.ru. – 14.03.2015.

5. Титоренко Г.А. Автоматизированные информационные технологии в экономике [Текст]: учебник / за ред. проф. Титоренко Г.А. – М.: ЮНИТИ, 2011. – 399 с.

6. Щирба І.М. Облік розрахунків за заробітною платою в умовах комп'ютерної обробки даних [Текст] / Щирба І.М. // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3 – С. 19-23.

7. 1С: Зарплата и управление персоналом 8.2: практическое пособие / коллектив авторов; под ред. Н.В. Селищева. – 2-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2013. – 352 с.

Аннотация. *Рассмотрены вопросы автоматизации ведения кадрового учета и учета заработной платы на предприятии, освещены проблемы автоматизации учета труда, охарактеризованы специализированные программные продукты. Проанализирована специфика ведения учета труда и заработной платы в конфигурации «1С: Зарплата и Управление персоналом 8.2». Также освещены особенности теоретических и практических аспектов применения компьютерных информационных систем в организации бухгалтерского учета выплат работникам. Исследованы основные принципы внедрения автоматизированной системы на предприятии.*

Ключевые слова: *персонал, заработная плата, кадровый учет, проблемы ведения учета труда, программные продукты, информационная система, автоматизированная информационная технология, «1С: Зарплата и Управление персоналом 8.2».*

УДК 65.014.1

O. Burlakov, *candidate of economic sciences, lecturer,*
O. Nishodovska, *assistant State Agrarian and Engineering University in Podilya*

INFORMATION SUPPORT RESEARCH

Annotation. *At the present stage of development of market relations, when the rate of accumulation and transfer of information increases, there was a contradiction between the production of information and possibilities of consumption, processing and use. The article analyzes the formation and development of information technology, which is a factor of the Information Society, analyzed the role of information technology in various fields of human activity in Ukraine. Actual issues relevant methods of targeting researchers in the most productive search and use relevant information materials and their prospects for implementation today.*

Structural reform of the economy of Ukraine demands to accelerate the development of market infrastructure, which include, including market information products and services, modern telecommunication systems and integrating into the international information space. The country has built up post-industrial society with high levels of information policy, the computerization of all areas of management, infrastructure and telecommunications. So before companies and organizations, the goal is to promote the introduction of modern information technology systems with the latest software.

Planning for Information Technology systems should lead to the creation of an integrated computer information system – a single computer system undertaking the collection, processing, storage, provides for the exchange of information on all areas of management. So not only possible to increase the competitiveness and efficiency of agricultural enterprises, but also make their implementation of new information and economic environment of the planet and improve the quality of development and making management decisions on agricultural enterprises.

Keywords: *information, information science, information technology, Internet.*

О.С. Бурлаков, *кандидат економічних наук, доцент,*
О.Ю. Нісходовська, *асистент ПДАТУ*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин, коли темпи накопичення і передачі інформації зростають, виникло протиріччя між виробництвом інформації та можливостями її споживання, переробки і використання. У статті дається аналіз становленню і розвитку інформаційних технологій, які виступають фактором розвитку інформаційного суспільства, проаналі-

© О.С. Бурлаков, О.Ю. Нісходовська, 2015

зовано роль інформаційних технологій в різних сферах людської діяльності в Україні. Розглянуто актуальні питання, відповідні методики орієнтації наукових працівників на найбільш продуктивний пошук і використання відповідних інформаційних матеріалів та перспективи їх впровадження на сучасному етапі.

Ключові слова: *інформація, інформаційне забезпечення, наука, інформаційні технології, Internet.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Початок XXI століття в Україні пов'язаний із інтенсивним розвитком інформаційних технологій, які проникають в усі сфери людської діяльності, забезпечують поширення інформаційних потоків у суспільстві, формують глобальний інформаційний простір. Сьогодні будь-яка сфера діяльності потребує інформаційного забезпечення. Жодне виважене рішення будь-де, чи то в науці, політиці, економіці, чи комерційній діяльності не можна приймати без належного інформаційного забезпечення. Тому кожна людина, в якій би сфері вона не працювала, користуючись документованою інформацією, має володіти основами її пошуку, аналізу й використання. Особливо це необхідно на сучасному етапі розвитку суспільства, його переходу від індустріального до інформаційного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням формування сучасної інформаційної парадигми, організації інформаційного забезпечення і його оптимізації, розвитку концепції інформації та управління досліджували та продовжують вивчати такі зарубіжні та українські науковці: Р.Ф. Абдєєв, В.Д. Андрєєв, М. Аокі, В.А. Анташов, І.П. Босак, М.П. Денисенко, Л. Бріллюен, Е.К. Гільде, В.В. Годін, К. Друрі, В.І. Ісаков, Р. Ентоні, О.В. Карпенко, І.К. Корнєєва, М.В. Макарова, Р. Манн, І.А. Маркіна, С.М. Петренко, Т. Пітерс, М.С. Пушкар, М.Є. Рогоза, М.Я. Розенберг, В.І. Ткач, В.А. Шевчук, Д. Хан, А. Яругова та інші. Аналізом стану технічної складової інформаційної інфраструктури займаються переважно фахівці з технічних наук, зокрема О. Додонов, В. Попадинець, М. Рогожин. Ефективність інформаційних комп'ютерних технологій досліджували А. Ба-

совський, Л. Бандоріна.

Метою статті є аналіз становлення і розвитку інформаційного забезпечення як основного інструменту управління та формування його сутності в різних сферах людської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою будь-якого наукового дослідження є інформація – сукупність повідомлень (відомостей), яка визначає рівень наших знань про ті чи інші явища, факти, події та їх взаємозв'язки.

До найважливіших властивостей інформації належать:

– адекватність – відповідність реальним процесам і об'єктам;

– релевантність – відповідність тим завданням, для вирішення яких вона призначена;

– правильність – відповідність способу вираження інформації її змісту;

– точність – відображення відповідних явищ з мінімальним викривленням або мінімальною помилкою;

– актуальність або своєчасність – можливість її використання тоді, коли потреба в ній особливо велика;

– загальність – незалежність від окремих змін;

– ступінь деталізації – детальна інформація.

Крім того, інформація ще має здатність нагромаджуватися, втрачатися, забруднюватися й ущільнюватися.

Право на інформацію мають усі громадяни України, юридичні особи і державні органи. З метою задоволення інформаційних потреб органи державної влади та місцевого самоврядування створюють інформаційні служби, системи, мережі, бази і банки даних. Для прискорення відбору потрібної інформації і підвищення ефективності праці в Україні створена загальнодержавна служба науково-технічної інформації (НТІ). Вона включає галузеві інформаційні центри: Республіканський інститут, НТІ в НДІ, інформаційні центри, відділи НТІ в НДІ, конструкторських бюро на підприємствах.

У сфері інформаційної індустрії державна політика України ґрунтується на таких документах: Законі «Про національну програму інформатизації» (04.02.1998 № 74/98-ВР, зміни від 02.12.2012), указі Президента «Про вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення Президента України та органів державної влади»

(14.07. 2000 № 887/2000) та ін. У цих документах наголошується, що для забезпечення користувачів своєчасною, достовірною та повною інформацією вагомого значення набуває використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави. Ці та інші закони передбачають визначення основних понять у сфері інформаційної діяльності.

У процесі підготовки та проведення будь-якого дослідження можна виділити п'ять головних етапів:

– етап накопичення наукової інформації: бібліографічний пошук наукової інформації, вивчення документів, основних джерел теми, складання огляду літератури, вибір аспектів дослідження;

– формулювання теми, мети і завдання дослідження, визначення проблеми, обґрунтування об'єкта і предмета, мети, головних завдань, гіпотези дослідження;

– теоретичне дослідження – обґрунтування напрямів, вибір загальної методики, методів, розробка концепції, параметрів, формулювання висновків дослідження;

– проведення експерименту – розробка програми, методики, одержання і аналіз даних, формулювання висновків і результатів дослідження;

– оформлення результатів наукового дослідження, висновків, рекомендацій, уточнення наукової новизни та практичної значущості.

Інформаційне забезпечення (ІЗ) являє собою сукупність бази даних та системи управління базою даних, системи вхідної і вихідної інформації, а також уніфіковану систему документації. Інформаційне забезпечення включає в себе всю економічну інформацію підприємства, установи, способи її подання, зберігання перетворення. ІЗ організовується на основі технічного і програмного забезпечення і є по відношенню до них забезпеченням більш високого рівня.

Завдання інформаційного забезпечення – інформування учасників НДП про стан досліджуваних об'єктів, функціонування їх і відповідності нормативно-правовим актам та законодавству у господарському механізмі підприємств. Інформаційне забезпечення є засобом комунікації науковців з питань, що стосуються їхньої професійної діяльності.

Виходячи із завдань інформаційного забезпечення і його ролі в

НДП, учений М.Т. Білуха [1] класифікує так інформаційне забезпечення, поклавши в його основу професійну інформаційну комунікацію, пізнавальність інформації та його зміст (рис. 1).

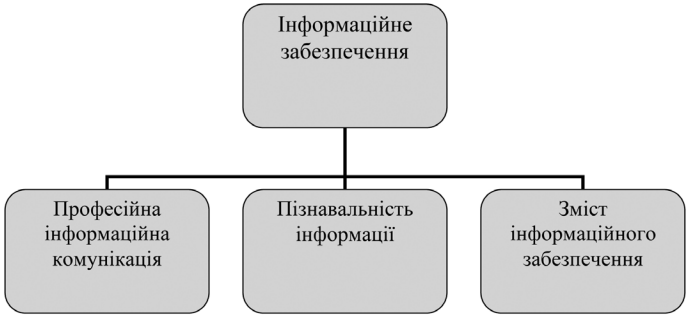

Рис. 1. Класифікація інформаційного забезпечення

Організація і проведення досліджень значною мірою залежить від складу, змісту та характеру залучених джерел інформаційного забезпечення, які у свою чергу визначаються метою і практичним призначенням розробок. Наприклад, економічні дослідження потребують багатоаспектної інформації, яку можна класифікувати так:

– законодавчі акти;

– нормативні матеріали;

– наукова література (монографічна та періодична);

– матеріали конференцій, симпозіумів, нарад;

– статистичні довідники, статистичні матеріали об'єкта дослідження (підприємства, організації);

– матеріали анкетного обстеження й особистих спостережень тощо.

Забезпечення інформацією управлінських структур (держави, корпорацій, організацій) проводиться, перш за все, за рахунок організацій, що спеціально займаються збором даних (наукові центри різного типу, державні органи статистики). Значну роль в ІЗ управлінських структур відіграють засоби масової інформації, які не тільки представляють великий масив інформації, але й формують на її основі громадську думку, що впливає на управлінські рішення. Другим важливим напрямом ІЗ є формування інформаційних даних для автоматичної системи

управління (АСУ). Інформація, що вводиться в систему АСУ, є необхідним елементом всієї системи, без якої неможливе математичне, технічне, організаційно-правове її функціонування. Ця інформація, яка вводиться в систему, її передмашинна обробка – основа сучасних автоматизованих інформаційних систем.

Основне завдання при інформатизації управлінської діяльності – залучення кінцевого користувача в процес створення, супроводження та розвитку систем інформаційного забезпечення. Для передачі інформації потрібна організація комунікаційних зв'язків, а саме: електронна пошта. В її основі лежать глобальні комп'ютерні мережі, використовуються сучасні інформаційні технології. Вони дозволяють доставляти необхідну інформацію від відправника до одержувача за кілька хвилин. Держателем комунікаційних каналів електронної пошти є Інтернет – світова співдружність мереж. Мережа Internet є глобальною системою з'єднаних комп'ютерних мереж, складовими якої є електронна пошта та всесвітня мережа www (абревіатура від World Wide Web – світове павутиння). Головним принципом використання Internet є відкритість. Internet складається з сотень вільно об'єднаних мереж і немає жодної окремої групи людей або організації, що відповідають за його роботу. Багато компаній цілодобово працюють в Internet. Новітні технології мають значну перевагу по швидкості і якості передачі даних у порівнянні з традиційними. Проте їхні послуги поки що досить дорогі.

Висновки. Залежно від розвитку суспільства інформація має специфічні форми прояву, по-різному впливає на процеси соціально-економічної розбудови як окремої країни, так і всього світового господарства. Нині, коли людство переживає процеси впровадження інформаційних і телекомунікаційних технологій, коли знання набувають рушійної сили в економічному розвитку, коли майже всі країни світу перейшли на шлях ринкової економіки, інформація набуває свого нового значення, перетворюючись на економічну категорію. Інформація розглядається як основний чинник отримання економічних переваг, оскільки вже не потрібно доводити той факт, що країна, яка має високий рівень інформатизації, більш самостійна у визначенні своїх свобод, стратегії й тактики розвитку, більш вільна у своїх діях на шляху інтеграції у світове господарство та утвердження свого позитивного

іміджу на світовому ринку. Категорію інформаційне забезпечення пропонується розглядати як соціальну, технологічну і економічну категорію, що має вимір у часі та просторі та є ключовим елементом у системі інформаційно-аналітичного забезпечення управління будь-якого рівня.

Список використаних джерел

1. Білуха М.Т. Методологія наукових досліджень / М.Т. Білуха. – К. ; АБУ, 2002. – 480 с.

2. Закон «Про національну програму інформатизації» від 4.02. 1998 року № 74/92. 8 // ВР України.

3. Іванова В. Щодо формування системи інформаційного забезпечення розвитку економіки України / В. Іванова // Економіст. – 2008. – № 4. – С. 61-63.

4. Кисільова Т.У. Застосування мобільних інформаційних технологій підприємства. // Держава і регіони. Економіка та підприємництво. – 2009. – № 5. – С. 8-11.

5. Курташова І.В. Електронний документообіг і його особливості // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 3. – С. 231-237.

6. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – К. : Логос, 2003.

7. Экономический потенциал административных и производственных систем: Монография / Под. общ. ред. О.Ф. Балацкого. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2006. – 973 с.

Аннотация. *На современном этапе развития рыночных отношений, когда темпы накопления и передачи информации возрастают, возникло противоречие между производством информации и возможностями ее потребления, переработки и использования. В статье дается анализ становлению и развитию информационных технологий, выступающих фактором развития информационного общества, проанализирована роль информационных технологий в различных сферах человеческой деятельности в Украине. Рассмотрены актуальные вопросы, соответствующие методики ориентации научных работников на наиболее продуктивный поиск и использование соответствующих информационных материалов и их перспективы внедрения на современном этапе.*

Ключевые слова: *информация, информационное обеспечение, наука, информационные технологии, Internet.*

УДК 657.633.

L. Kushnir, *candidate of economic sciences State Agrarian and Engineering University in Podilya*

ACCOUNTING CONTROL OF THE PRODUCTION COST

Abstract. *To check the reliability of data recording, the legality of transactions, identifying shortages, violations widely practiced inventory control of raw materials, packaging, finished product. An effective method is to control the processing of raw materials, resulting in the posting establish completeness and correctness of finished goods write-off of raw materials are drawn by a special act. This method is used in cases when checking acts debiting of raw materials for processing exhibit significant excess of standards, the low percentage yields (juices and vegetables, canned goods, etc.)*

Production costs vary in composition, economic purpose, a specific gravity in the manufacture and sale of products, dependence on the volume of production and so on. This makes it necessary cost of defined grouping criteria. Depending on the nature of the production costs divided by product and production process stages (stages, allotment). Different cost centers provide their account of the structural units (shops, departments, sections, teams), the centers of responsibility. Expenditures are classified by a number of other factors: the economic elements and items costing, inappropriately, the degree of homogeneity, including the cost method.

Cost of sales consists of the production cost of products sold during the reporting period, unallocated overhead costs and constant of excess production costs. By way of inclusion in the cost of expenses are divided into direct and indirect. The costs of crop production, including a particular type of product that directly included in its cost based on initial documents called straight.

For all types of testing methods are widely used visual control, in the collection of information in the monitoring of production processes, survey jobs, and techniques of economic analysis, including economic and statistical methods in the selection of alternative assessments and forecasting of promising solutions to new technologies and forms organization of production.

Thus, the control process in accounting is the means by which the chief accountant unites labor, materials, technology, information and people to achieve their goals into account before production. Effective control of book production costs of any industry promotes the optimal use of resources, minimizing production costs. Organizational aspects of accounting control can be adjusted at both the state and at the enterprise level. A prerequisite for the proper organization of accounting controls production is efficient cost management, which should provide the greatest economic benefits. Monitoring should provide a unified approach to recording homogeneous business operations, their evaluation and reflection in the accounting registers and reporting costs.

To identify deviations and violations of evidence compared to normative, ie,

using sources such as instructions for accounting and reporting recommendations from planning and production business, a variety of standards of labor and material resources, standards, rules, regulations, legislative documents. In the article the features of control associated with accounting costs. This emphasis on the value of the components that form the magnitude and direction of spending cuts. Accounting and Control act defining the management structure links the company and carried out by accountants with compulsory knowledge of the process.

Keywords: *accounting control, accounting, production costs, production costs.*

Л.А. Кушнір, *кандидат економічних наук, доцент ПДАТУ*

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА

Проаналізовано особливості контролю, пов'язаного з бухгалтерським обліком витрат виробництва. При цьому наголос робиться на величину складових, що формують величину витрат та напрямки їх скорочення. Облік і контроль виступають визначальними ланками управлінської структури підприємства та здійснюються працівниками бухгалтерії з обов'язковим знанням технологічного процесу.

Ключові слова*: бухгалтерський контроль, бухгалтерський облік, витрати виробництва, собівартість продукції.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Бухгалтерський контроль витрат виробництва охоплює сукупність процедур, що проявляються за певного об'єму облікової інформації і спрямовуються на перевірку збереження й примноження власності економічного суб'єкта, раціонального та ощадливого використання фізичного і фінансового капіталу, а також доцільності та законності існування господарських операцій. Кожне виробниче підприємство ставить собі за мету отримання прибутків, які спираються на дієвий контроль витрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дану тематику досліджували вітчизняні вчені: Коцупатрий М.М., Петренко С.М., Бутинець Т.А., Завгородній В.П., Кірейцев Г.Г., Білуха М.Т., Дерій В.А., Гуцаленко Л. В., Марчук У.О. та інші. Однак остаточного вирішення питання визнання обліку і контролю витрат виробництва підпри-

© Л. Кушнір, 2015

ємств в контексті прийняття податкового кодексу України та відповідних внесених змін до положень (стандартів) бухгалтерського обліку не отримали і потребують відповідних напрацювань.

Формулювання цілей статті. Інтеграційні процеси в світовій економіці та міжгалузева глобалізація відносин веде до збільшення кількості можливих альтернатив на всіх рівнях управління виробництвом, до свободи у прийнятті рішень. При цьому важливе значення має економічна доцільність напрямів інвестицій у нові технології чи нову техніку, змін у структурі виробництва й управління тощо. Превалююче значення у вирішенні таких питань має бухгалтерський контроль, основою перевірки якого є оперативність і достовірність витрат.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для перевірки достовірності даних обліку, законності операцій, виявлення нестач, порушень широко практикують контрольні інвентаризації сировини, тари, готової продукції. Ефективним методом є контрольні переробки сировини, в результаті яких встановлюють повноту оприбуткування готової продукції та правильність списання сировини, що оформляють спеціальним актом. Цей метод застосовують у тих випадках, коли при перевірці актів списання сировини на переробку виявляють значні перевищення її норм, низький процент виходу продукції (соки плодоовочеві, консерви тощо).

Витрати на виробництво відрізняються за складом, економічним призначенням, питомою вагою у виготовленні та реалізації продукції, залежністю від обсягу виробництва тощо. Це робить необхідним групування витрат за визначеними ознаками. Залежно від характеру виробництва витрати поділяються за видами продукції та етапами виробничого процесу (стадіями, переділами). Різні місця виникнення витрат передбачають їх облік за структурними підрозділами (цехами, відділами, ділянками, бригадами), центрами відповідальності. Витрати також класифікуються за рядом інших ознак: за економічними елементами та статтями калькуляції, цільовим призначенням, ступенем однорідності, способом включення до собівартості.

Згідно з П(С)БО 16 „Витрати” собівартість реалізованої продукції складається з виробничої собівартості продукції, реалізова-

ної протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та понаднормованих виробничих витрат.

До виробничої собівартості продукції включаються:

– прямі матеріальні витрати;

– прямі витрати на оплату праці;

– інші прямі витрати;

– загальновиробничі витрати.

За способом включення до собівартості витрати поділяються на прямі і непрямі. Витрати на виробництво продукції рослинництва, зокрема окремого виду продукції, які безпосередньо включаються до її собівартості на підставі первинних документів, називаються прямими.

До складу прямих матеріальних витрат відносяться ті, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат, а саме:

– сировина і матеріали, купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби, інші матеріальні витрати;

– витрати на оплату праці: заробітна плата та інші виплати робітникам, зайнятим на виробництві продукції;

– інші виробничі витрати: відрахування на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв, амортизацію тощо.

Підприємство може самостійно встановлювати перелік і склад змінних та постійних витрат і обирати методику розподілу змінних загальновиробничих витрат, виходячи зі специфіки своєї діяльності. Обрану базу розподілу накладних витрат зазначають в примітках до фінансової звітності та в наказі про облікову політику підприємства.

Не включаються до виробничої собівартості і списуються на витрати періоду, в якому вони були здійснені, наступні витрати:

– понаднормативні відходи;

– витрати на зберігання, крім тих, які безпосередньо необхідні у виробничому процесі, що передував наступній стадії виробництва;

– адміністративні накладні витрати;

– витрати на збут.

Випуск продукції, яка буде реалізована, і одержання прибутку

є головною метою виробничої діяльності підприємства. Виробничі процеси – це другий етап виробництва. Характерною особливістю цього етапу, як центрального у виробничій системі, є формування витрат на виробництво продукції рослинництва.

Облік витрат на виробництво продукції організовується з метою розподілу витрат на кожну окрему операцію або кожен окремий продукт, що необхідно для оцінки запасів і визначення фінансового результату.

Завдання обліку витрат на виробництво продукції полягає в накопиченні витрат, яке досягається шляхом зведених даних для обчислення собівартості одиниці продукції.

Метою зведення даних в системі накопичення витрат є встановлення величини витрат по двох головних об'єктах – продукції (для оцінки вартості запасу) і центрах відповідальності (з метою контролю за рівнем витрат). Таким чином, система обліку виробничих витрат – це сумування витрат за центрами відповідальності і розподіл цих витрат на калькуляційну одиницю.

Там, де поточний облік витрат ведеться не окремо по кожному об'єкту калькуляції, а в цілому (наприклад, за групами однорідних виробів), виникає необхідність позасистемного розподілу витрат в межах кожної групи виробів між окремими видами продукції, що входять до даної групи**.**

Основною метою обліку виробництва є своєчасне, повне, вірогідне відображення фактичного розміру і складу та контроль за використанням усіх видів виробничих ресурсів, а також обсягу виробленої продукції в натуральних та грошових вимірниках. З формулювання мети можна визначити додаткові завдання обліку виробництва продукції:

– визначення складу та розмежування виробничих витрат за їх економічним змістом, місцем прикладення, елементами, статтями обліку, суміжними періодами та іншими ознаками, передбаченими відповідними стандартами бухгалтерського обліку;

– своєчасне та повне відображення виготовленої продукції;

– встановлення фактичного рівня собівартості одиниці продукції відповідно до затверджених положень та порівняння його з нормативним, розрахунковим та рівнем ринкових цін;

– формування відповідної інформації про обсяг витрат та виготовленої продукції в передбаченій системі документів, облікових реєстрів та звітності.

Щоб виконати ці завдання, обліковим працівникам необхідно чітко знати Положення (стандарти) бухгалтерського обліку та загальноприйняту класифікацію витрат. Адже в процесі своєї професійної діяльності та певних процедур з перевірки правильності записів господарських операцій і явищ бухгалтери, самі того не бажаючи, є безпосередньо дотичні до контролю діяльності підприємства. Тим самим вони запобігають не тільки механічним помилкам, неточностям, забудькуватості, але й зловживанням, які часто мають місце у структурних підрозділах та й в цілому на підприємстві.

Контроль виробничої діяльності здійснюють на підставі ряду документальних джерел**,** а саме:

– річних звітів;

– бізнес-планів;

– договорів з виробничими підрозділами;

– первинних документів з обліку робіт, виробничих витрат і оприбуткування продукції (облікових листів праці і виконаних робіт, дорожніх листів вантажного автомобіля (трактора), актів на списання насіння та садивного матеріалу, актів на списання мінеральних добрив, відомостей витрат кормів, актів на оприбуткування приплоду тварин, щоденників надходження продукції з поля та ін.);

– статистичної звітності;

– даних агротехнічного, зооветеринарного обліку та ін.

Одним із основних джерел перевірки є нормативна база**,** а саме:

– Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність України»;

– П(С)БО 15 «Дохід»;

– П(С)БО 16 «Витрати»:

– П(С)БО 9 «Запаси»;

– П(С)БО 7 «Основні засоби» та ін.

Контроль виробничої діяльності здійснюють не тільки на підставі річних звітів, планів економічного і соціального розвитку,

договорів на виконання госпрозрахункових завдань, виробничих звітів, журналу**,** первинних документів з обліку робіт, виробничих витрат і оприбуткування продукції, статистичної звітності, а й даних оперативного, зооветеринарного, агротехнічного обліку та ін.

За всіх видів перевірки широко використовують прийоми візуального контролю, тобто збір інформації в процесі спостереження за виробничими процесами, обстеження робочих місць, а також прийоми економічного аналізу, в тому числі економіко-статистичні методи при виборі альтернативних оцінок і прогнозуванні перспективних рішень щодо нових технологій та форм організації виробництва.

Для виявлення відхилень та порушень фактичні дані порівнюють із нормативними, тобто використовують такі джерела, як інструкції з ведення обліку і складання звітності, рекомендації з планування виробничої й комерційної діяльності, різноманітні нормативи використання трудових і матеріальних ресурсів, стандарти, правила, положення, законодавчі документи.

Окрім того, як наголошують Л.В. Гуцаленко і М.М. Коцупатрий, під час контролю доцільно практикувати проведення лабораторних аналізів, які дають змогу перевірити якість продукції та сировини, а також виявити факти порушення рецептури виготовлення продукції внаслідок недовкладення продуктів (цукор, олія, прянощі тощо) і привласнення їх. Ретельно перевіряють первинний облік приймання на переробку власної, давальницької, закупленої у населення та інших господарствах сировини [2, с. 69].

Яценко С.М. зазначає, що внутрішньогосподарський контроль уможливлює виявлення відхилень виробництва від правового та іншого нормативного регулювання, нормування, бюджетування та прийняття на цій основі відповідних управлінських рішень. Отже, внутрішньогосподарський контроль посідає важливе місце в системі обліку та є незамінним засобом її ефективного функціонування на всіх рівнях, починаючи від господарського суб'єкта [5, с. 14].

Будова системи внутрішньогосподарського контролю сучасного виробництва на підприємстві має відповідати його умовам

господарювання та забезпечити розвиток на макро- та мікрорівні. Дієвість внутрішньогосподарського контролю за виробництвом забезпечується за умови ефективного використання організаційно-управлінських актів підприємства, в тому числі тих, що регламентують організацію і методику його проведення [3, с. 64].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, контрольний процес в бухгалтерії є засобом, за допомогою якого головний бухгалтер об'єднує трудові ресурси, матеріали, технологію, інформацію і людей для досягнення поставлених цілей перед обліком виробництва. Ефективна організація бухгалтерського контролю витрат виробництва будь-якої галузі сприяє оптимальному використанню ресурсів, мінімізує витрати виробництва. Організаційні моменти бухгалтерського контролю можуть регулюватися як на рівні держави, так і на рівні підприємства. Передумовою правильної організації бухгалтерського контролю виробництва є оперативне управління витратами, яке повинне забезпечити найбільші економічні вигоди. Контроль повинен забезпечити єдиний підхід до відображення в обліку однорідних господарських операцій, їх оцінки та відображення в регістрах бухгалтерського обліку і звітності з витрат виробництва.

Список використаних джерел

1. Бутинець Т.А. Організаційні підходи до формування системи внутрішнього контролю / Т.А. Бутинець // Вісник ЖДТУ / Економічні науки. – 2013. – № 1(63). – С. 12.

2. Гуцаленко Л.В. Внутрішньогосподарський контроль. [Текст]: навч. посіб. / Л.В. Гуцаленко, М.М. Коцупатрий, У.О. Марчук – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 496 с.

3. Коцупатрий М.М. Внутрішньогосподарський контроль в управлінні діяльністю сільськогосподарських підприємств: Монографія / М.М. Коцупатрий, У.О. Марчук. – Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2014. – 268 с.

4. Петренко С.М. Внутрішній контроль діяльності підприємств і його інформаційне забезпечення: теорія, методологія, організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економічних наук / С.М. Петренко. – К., 2010. – 36 с.

5. Яценко С.Н. Внутрихозяйственный контроль в организациях алкогольной промышлености : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / С. Н. Яценко. – М., 2007. – 24 с.

Аннотация. *Проанализированы особенности контроля, связанного с бухгалтерским учетом затрат производства. При этом ударение делается на величину составляющих размер издержек и пути их сокращения. Учет и контроль выступают основными звеньями управленческой структуры предприятия и осуществляются работниками бухгалтерии с обязательным знанием технологического процесса.*

Ключевые слова: *бухгалтерский контроль, бухгалтерский учет, затраты производства, себестоимость продукции.*

УДК 331.215.1

O. Lysak, L. Andreeva, *Ph.D. of Economics, associate professors, Tavria State Agrotechnological University*

THE CONCEPT OF LABOR POTENTIAL REPRODUCTION

Summary. *The main factors of economic growth have changed radically in modern conditions. The solve many production problems was possible only by improving the efficiency of existing resources now, but with new methods and tools that make up the production capacity of the company. The labor potential occupies a special place of the production potential structure, the results of the use of which depends on the effectiveness of the entire national economy and the dynamics of the economy. Thus, the relevance of the study of the employment potential of enterprises determined by its role in increasing the efficiency and competitiveness.*

Investigation of the mechanism functioning labor potential reproduction will control the reproduction of labor potential at all stages, and identify the methods and tools of influence on this process.

The concept is intense play in accelerating economic growth and on this basis and intellectualization of labor productivity. Market relations contribute to balancing demand and supply of labor, making labor in those industries and the region, which provided the most effective use of their labor potential.

Benefits concepts of intensive labor potential reproduction is to ensure efficiency at the optimal use of labor, its skill and intellectualization by increasing knowledge-intensive production and the introduction of advanced technologies.

Keywords: *labor potential, labor potential reproduction, efficiency play, the formation of labor potential, use of labor potential.*

О.І. Лисак, Л.О. Андрєєва, *кандидати економічних наук, доценти Таврійського державного агротехнологічного університету (далі – ТДАТУ)*

КОНЦЕПЦІЇ ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Визначено поняття відтворення трудового потенціалу. Узагальнено погляди науковців на концепції щодо змісту процесу відтворення трудового потенціалу. Обґрунтовано концепцію відтворення трудового потенціалу на базі відтворення населення.

Ключові слова: *трудовий потенціал, відтворення трудового потенціалу, ефективність відтворення, формування трудового потенціалу, використання трудового потенціалу.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Концеп-

© О.І. Лисак, Л.О. Андрєєва, 2015

ції відтворення трудового потенціалу містять ряд основних понять, пов'язаних із відтворенням окремих категорій населення, що охоплюють поняття трудовий потенціал. Таким чином, обґрунтовуючи концепції відтворення трудового потенціалу, необхідно виходити з умови, що трудовий потенціал – це інтегрований показник, який об'єднує характеристики відтворення окремих його категорій, робочої сили в процесі постійного руху, формування, розподілу, обміну і споживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідження концепцій відтворення трудового потенціалу в своїх працях проводили в різний час українські та іноземні науковці: Богиня Д.П., Долишній М.І., Злупка С.М., Онікієнко В.В., Гнибіденко І.Ф, Грішнова О.А., Лібанова Е.М., Кіма М.Н., Магомедова М.М., Пирожкова С.І., Лича В.М., Якуба К.І. та інші. Але, незважаючи на велику кількість опублікованих розробок, досі відсутня єдність у визначенні складових процесу відтворення трудового потенціалу.

Формулювання цілей статті. Основною метою публікації є дослідження процесу відтворення трудового потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під відтворенням трудового потенціалу розуміють процес соціально-економічно-демографічного розвитку трудової активності певного покоління людей, причому первісним є демографічне відтворення, оскільки спочатку людина повинна виникнути як біологічна істота, як певний потенційний ресурс, який в соціально-економічній та соціально-психологічній системі набуває здатності до активної трудової діяльності. У той же час демографічна, соціально-економічна та соціально-психологічна підсистеми процесу відтворення трудового потенціалу не функціонують окремо, в різні проміжки часу – вони безперервно взаємодіють одна з одною, адже демографічний цикл відтворення являє собою період відтворення одного покоління людей (25-27 років), соціально-економічний цикл відтворення трудового потенціалу вимірюється тривалістю трудового періоду, а відтворення в соціально-психологічній підсистемі триває протягом усього життя людини.

Дослідження відтворення трудового потенціалу зумовлює розгляд його взаємозв'язку з близькими за змістом поняттями, перш за все, відтворенням робочої сили. Оскільки «глибоке пізнання законів відтворення трудового потенціалу, – як зазначає Стешенко В.С., – передбачає знання законів відтворення робочої сили» [1, с. 8].

Закони відтворення трудового потенціалу багато в чому повторюють закони відтворення робочої сили, але між ними існують і певні відмінності. Відтворення як трудового потенціалу, так і робочої сили прирівнюють до відтворення суспільного продукту, представляючи його у вигляді окремих фаз: виробництва, розподілу, обміну і споживання [2, с. 7-11]. При подальшому розгляді цього питання чітко прослідковуються відмінності між відтворенням трудового потенціалу і робочої сили. У першу чергу, відтворення їх різниться за масштабами та змістом. Як вірно стверджує Пирожков С.І., «…якщо в окремих фазах відтворення трудового потенціалу відтворюються всього лиш можливості населення до трудової діяльності (як сукупна працездатність), то в фазах відтворення робочої сили – саме ті якості і властивості працездатного населення, які обов'язково повинні бути використані в процесі її споживання» [3, с. 35]. Іншими словами, відтворення трудового потенціалу і відтворення робочої сили співвідносяться як «загальне» і «окреме».

Дійсно, відтворення робочої сили можна представити як процес відтворення специфічного суспільного продукту у вигляді чотирьох фаз: виробництва, розподілу, обміну і споживання. Фаза виробництва являє собою процес кількісного і якісного формування робочої сили шляхом:

1) послідовної заміни поколінь працездатного населення;

2) набуття здібностей до праці через систему загальної освіти, професійної підготовки та перепідготовки;

3) споживання матеріальних і духовних благ для відновлення (підтримки) життєвих сил.

У фазі розподілу робочої сили відбувається процес розміщення зайнятих у галузях і секторах економіки. Фаза обміну передбачає купівлю-продаж здатності до праці. Учасниками цього процесу виступають роботодавці (як покупці) та наймані працівники

(як продавці). На фазі споживання робочої сили відбувається використання робочої сили в процесі праці.

У процесі відтворення трудового потенціалу виділяють чотири фази: виробництво, розподіл, обмін і споживання. При цьому акцентується увага на демографічній складовій трудового потенціалу, яка суттєво впливає на весь процес його відтворення. Цей вплив пов'язаний з демографічною якістю населення, яка в свою чергу залежить від таких фундаментальних характеристик, як генофонд популяції, що відтворюється, стан її здоров'я [3, с. 36]. Від цієї складової напряму залежить рівень очікуваної працездатності населення і середня тривалість трудового періоду. Трубич С.Ю. зазначає, що «…хоча поділ процесу відтворення трудового потенціалу на окремі фази має зовнішню подібність з фазами відтворення робочої сили, вони не збігаються» [4, с. 27]. Тобто, він наповнює фази відтворення трудового потенціалу іншим змістом.

З іншої точки зору розглядає проблему відтворення трудового потенціалу Шаульська Л.В. Вона вважає, що «…поза увагою дослідників залишились три складові: збереження, реалізація та розвиток трудового потенціалу» [6, с. 110]. На її думку, збереження означає попередження та усунення загроз руйнування трудового потенціалу, що є актуальним в сучасних умовах розвитку нашої країни, коли тривалий час процес відтворення трудового потенціалу знаходиться під впливом руйнівних факторів, що негативно впливають на його розвиток. Етап розвитку автор характеризує як процес прогресивних змін кількісно-якісних характеристик трудового потенціалу. Що стосується етапу реалізації трудового потенціалу, то, за визначенням Шаульської Л.В., це процес купівлі-продажу найманої робочої сили, започаткування власного бізнесу [6, с. 111]. Тобто. цей етап інші дослідники виділяють як фазу обміну трудового потенціалу.

Недоцільно виділяти окремо фазу розвитку, оскільки весь процес відтворення трудового потенціалу на усіх етапах є процесом його розвитку, адже кожна окремо взята фаза передбачає покращення як кількісних, так і якісних характеристик трудового потенціалу.

Частина науковців також вважає, що категорії робоча сила і трудовий потенціал тотожні, але при цьому відмічається, що відтворення трудового потенціалу необхідно розглядати як відтворення сукупного працівника, соціально-економічних і матеріальних умов реалізації його здатностей до праці, а також відтворення системи взаємозв'язків між цими елементами в реалізації трудового потенціалу. При цьому відтворення трудового потенціалу виступає умовою відтворення робочої сили, яке, в свою чергу, визначає цілі і завдання відтворення трудового потенціалу [2, с. 21].

Залежно від структури втрат трудового потенціалу можливими є декілька етапів його відтворення. На першому з них переважає відтворення втрат за рахунок передчасних смертей працездатного контингенту, а на заключному етапі – скорочення резерву трудового потенціалу (скорочення терміну навчання, продовження продуктивної трудової діяльності у зв'язку з більш пізнім виходом на пенсію).

Таким чином, відтворення трудового потенціалу відбувається у часі та просторі під впливом факторів, які визначають формування, розвиток, розподіл та використання трудового потенціалу.

Узагальнення поглядів на концепції щодо змісту процесу відтворення трудового потенціалу показує їх розбіжності, що пов'язані з різними визначеннями цих понять. Зокрема, поширені визначення, що відтворення трудового потенціалу – процес формування його кількісних і якісних елементів, які характеризують сукупні можливості населення до трудової діяльності у відповідних історичних і соціально-економічних умовах. При цьому його сутність прирівнюється до відтворення суспільного продукту, тобто у вигляді окремих фаз: виробництва, розподілу, обміну і споживання.

На відміну від такого підходу пропонується обґрунтувати концепцію відтворення трудового потенціалу на базі відтворення населення, робочої сили, пов'язуючи останній підхід із зайнятістю, ринком праці, робочими місцями, якісними характеристиками. Якщо дотримуватися демографічної концепції відтворення трудового потенціалу, то сутність його відтворення зводиться до відтворення поколінь, що означає розгляд цього процесу в аспекті

міграції і соціальної мобільності в умовах певних соціально-економічних відносин.

У цьому випадку концепція відтворення трудового потенціалу повинна базуватись на визначенні пріоритетів соціально-економічної політики, що забезпечують найбільш сприятливі умови відтворення населення.

Концепцію відтворення трудового потенціалу в аспекті відтворення робочої сили необхідно розуміти як відновлення здатності людини до праці, тобто сукупності її інтелектуальних та фізичних здібностей, які використовуються в процесі виробництва.

У цьому підході визначальним при відтворенні трудового потенціалу приймається забезпечення у кожному новому поколінні розширеного відтворення працездатності, знань, умінь, свідомості, інтелектуального розвитку, які дають змогу людині виконувати роботу певного обсягу, якості і продуктивності відповідно до розвитку засобів і умов виробництва, внутрішнього і зовнішнього середовища пов'язаних з цілями суспільства.

Відтворення робочої сили як органічного елемента всього суспільного виробництва, являє собою її постійний рух: в процесі виробництва, розподілу, обміну, споживання. Змістом кожної з фаз є процеси, об'єктом яких виступає робоча сила. Фаза виробництва – кількісне і якісне формування робочої сили – відтворення, збереження і розвиток життєвих сил працівників, заміна звільнених і приріст чисельності працездатних, набуття і розвиток знань і умінь, необхідних для трудової діяльності; фаза розподілу – процес розміщення зайнятих в економіці за секторами, галузями і територіальними одиницями, включення їх у виробничий процес на певних робочих місцях і складання на цій основі сукупних робочих сил різного рівня; фаза споживання (використання) – структура зайнятості, організація використання робочої сили на підприємствах і використання індивідуальної робочої сили в процесі праці; фаза обміну – купівля-продаж здатності до праці, яка є товаром в ринкових умовах і має певну вартість.

З цих позицій можна розглядати концепції екстенсивного та інтенсивного відтворення трудового потенціалу.

Відмінності цих двох концепцій полягають у різних джерелах

їх формування. Згідно концепції екстенсивного відтворення трудового потенціалу відтворення робочої сили супроводжується залученням додаткової робочої сили у фазу використання. Це може бути обумовлено екстенсивним нарощуванням виробництва шляхом створення нових робочих місць та змінами у законодавстві, що регулюють вік працездатності.

Концепція інтенсивного відтворення полягає у прискоренні темпів економічного зростання і на цій базі продуктивності та інтелектуалізації праці. Ринкові відносини сприяють збалансуванню попиту та пропозиції робочої сили, спрямовуючи трудові ресурси в ті галузі і території регіону, де забезпечується найбільш ефективне використання їх трудового потенціалу.

Переваги концепції інтенсивного відтворення трудового потенціалу полягають у забезпеченні ефективності виробництва на базі оптимальності використання робочої сили, її кваліфікації та інтелектуалізації шляхом підвищення наукоємності виробництва та впровадження передових технологій.

Висновки. Із всього вищевикладеного можна зробити висновок, що в сучасних умовах корінним чином змінилися головні чинники економічного зростання. Якщо раніше промисловість розвивалася в основному за рахунок розширеного залучення до виробництва трудових, матеріальних, енергетичних ресурсів, то нині вирішення багатьох виробничих завдань стало можливим лише на основі підвищення ефективності використання наявних ресурсів, але із застосуванням нових методів і засобів, що складають виробничий потенціал підприємства. Особливе місце в структурі виробничого потенціалу займає трудовий потенціал підприємств, від результатів використання якого залежить ефективність всього національного господарства і динаміка розвитку економіки. Таким чином, актуальність вивчення трудового потенціалу підприємств визначається його роллю в підвищенні ефективності та конкурентоспроможності виробництва.

Дослідження механізму функціонування процесу відтворення трудового потенціалу дозволить контролювати відтворення трудового потенціалу на усіх етапах, а також визначити методи та важелі впливу на цей процес.

Список використаних джерел

1. Трудовая активность женщин / [В.С. Стешенко, В.П. Пискунов, Л.В. Чуйко и др.]. – К.: Наукова думка, 1984. – 235 с. – (АН УССР, Институт экономики.)

2. Колосова Р.П. Трудовой потенциал промышленности / Р.П. Колосова. – М.: Изд-во МГУ, 1987. – 161 с.

3. Пирожков С.И. Трудовой потенциал в демографическом измерении / С.И. Пирожков. – К.: Наукова думка. – 1992. – 180 с.

4. Трубич С.Ю. Трудовий потенціал: зайнятість населення України в умовах переходу до ринку / С.Ю. Трубич. – Тернопіль, 1996. – 198 с.

5. Ядранський Д. М. Трудовий потенціал в системі ринкових перетворень: монографія / Ядранський Д. М., Мішковець Л. В. – Д. : Моноліт, 2007. – 196 с.

6. Шаульська Л.В. Стратегія розвитку трудового потенціалу України / Л.В. Шаульська. – Донецьк, 2005. – 502 с. – (НАН України; Інститут економіки промисловості.)

Аннотация. *Определено понятие воспроизводства трудового потенциала. Обобщены взгляды ученых на концепции относительно содержания процесса воспроизводства трудового потенциала. Обосновано концепцию воспроизводства трудового потенциала на базе воспроизводства населения.*

Ключевые слова: *трудовой потенциал, воспроизводства трудового потенциала, эффективность воспроизводства, формирования трудового потенциала, использование трудового потенциала.*

УДК 631.155.2:634

***L. Boltyanska**, Ph.D. of Economics, Associate Professor,*
***B. Boltyanskiy,** Ph.D. of Tehnicheskyh, Associate Professor, Tavria State Agrotechnological University*

COOPERATION AND INTEGRATION GARDENING

***Summary.** Sexual formulated the basic aspects of cooperation and integration commodity fruit products of different ownership forms provided suggestions for reaching forms of cooperation and integration groups. The main tasks of cooperation condition. Highlights the conditions for the organization of cooperative units, the system of payments between participants of the cooperative, the benefits of cooperation farms and individual farms with large horticultural enterprises. With cooperation and integration of large gardening sector together with various organizational and legal forms seeks to obtain the final result. Under these conditions eliminated the monopoly as the one and the other. Partnership agreement based on cooperation allows to link the interests of producers of fruit products, probes and distributors. Collegiate solve problems with sales, installation of retail and wholesale prices. However, the weakest point is the financing of the scheme, since the current market requires updating existing technologies of products and process fruit processing. This requires significant investment. We believe that a solution can wake dating to the budget from the State of funds.*

***Keywords**: integrated formation, cooperation, integration, association, forms of cooperation in horticulture.*

***Л.О. Болтянська,** кандидат економічних наук, доцент,*
***Б.В. Болтянський,** кандидат технічних наук, доцент ТДАТУ*

КООПЕРАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ В САДІВНИЦТВІ

Сформульовані основні аспекти кооперування та інтеграції товаровиробників плодової продукції різних форм власності. Надані пропозиції щодо перспективних форм кооперації та інтеграційних формувань. Визначені основні завдання, умови кооперації. Висвітлені умови організації кооперативних формувань, система розрахунків між учасниками кооперативу, переваги кооперування фермерських господарств та особистих господарств населення з крупними садівничими підприємствами.

***Ключові слова:** інтегровані формування, кооперація, інтеграція, асоціація, форми кооперації в садівництві.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Агропромислова кооперація та інтеграція в садівництві розглядається

© Л.О. Болтянська, Б.В. Болтянський, 2015

як поєднання інтересів і засобів садівничих господарств в один процес виробництва продукції цієї галузі щодо забезпечення сировиною, її переробки, зберігання та реалізації. Метою формування кооперативних формувань є поєднання зусиль товаровиробників плодової продукції стосовно досягнення високого кінцевого результату, економічних інтересів товаровиробників продукції та підприємств по її промисловій переробці. Основним завданням інтеграції в галузі є забезпечення збереження плодової продукції в процесі її просування від початкової стадії (виробництва) до споживача (збуту).

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідження кооперативних відносин садівничих підприємств різних форм власності знаходять своє відображення в працях багатьох українських та іноземних науковців: О.Ю. Єрмакова, В.І. Майдебури, В.А. Рульєва, Д.Ф. Харківського, А.Ф. Чернявського, О.М. Шестопаля, В.В. Юрчишина та інших. Проте, незважаючи на велику кількість опублікованих розробок, існує недостатність висвітлення проблем даної тематики.

Формулювання цілей статі. Основною метою дослідження є висвітлення аспектів кооперативних відносин та форм інтеграції між садівничими підприємствами різних форм власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кооперативні відносини є основною формою взаємодії у сфері агропромислового виробництва, зокрема виробництва та просування плодової продукції до споживача. Особливо доцільним та ефективним буде кооперування суб'єктів різних організаційно-правових форм, які спеціалізуються на вирощуванні багаторічних насаджень. Це можуть бути сільськогосподарські підприємства різних форм власності, які мають низький та середній рівень спеціалізації плодової галузі, але за відсутністю фінансових можливостей не в змозі самостійно вести ефективне виробництво продукції цієї галузі. Одночасно ці господарства мають можливість бути учасниками кооперативу (діяльність якого пов'язана з плодовою продукцією) та існувати як окреме юридичне лице. У даному випадку член кооперативу повинен добровільно передати земельні (площі багаторічних насаджень) та

майнові (які використовуються при виробництві плодової продукції) паї у колективне користування. Він самостійно визначає оптимальну для себе організацію виробництва, строго дотримується технології вирощування плодів, несе відповідальність за виконання договірних зобов'язань.

Розрахунки зі своїми партнерами кооператив здійснює за ринковими цінами, враховуючи виключно економічну доцільність. Самостійно обирає канали продажу продукції, постачальників матеріально-технічних ресурсів тощо. Отриманий дохід розподіляється на кооперативні виплати, нарахування на паї та формування неподільного фонду. До кооперативних виплат відносять фактично ті виплати, що отримані понад собівартості технологічних робот, пов'язаних з виробничо-господарською діяльністю по вирощуванню плодової продукції. Кооперативні виплати розподіляються між членами кооперативу відповідно до їх участі в його діяльності. Виплати часток на паї здійснюється із залишкового доходу, який знаходиться у розпорядженні кооперативу, нарахування відбувається згідно встановленого статутом річного відсотку часток доходу на паї у грошовому вигляді або товарами, цінними паперами і навіть збільшенням частки паю за умови згоди учасників.

Формування неподільного фонду у садівничому кооперативі вважаємо досить важливим, враховуючи особливості цієї галузі, оскільки ці кошти в подальшому в змозі забезпечити розширене відтворення багаторічних насаджень та подальший розвиток інших видів діяльності, пов'язаних, наприклад, з переробкою плодової продукції. Одночасно фонд може виступити у вигляді страхового на випадок виникнення непередбачуваних несприятливих обставин.

Враховуючи взаємну зацікавленість сторін, в кооперативі встановлюються вимоги до умов приймання та видавання продукції, надання та розподілу засобів виробництва і використання механізованих послуг. Підвищення ефективності діяльності кооперативу полягає у збільшенні доходів його членів, тому всі послуги учасників кооперативу надаються по собівартості. Оскільки прибуток у кооперативі розподіляється пропорційно обсягу виконаних кооперативом робіт, то перспективи зростання їх ринкових цін не-

значні порівняно з перспективами комерційних структур.

За допомогою існування різних форм кооперування фермерським господарствам легше буде вирішувати проблеми з механіко-технічним обслуговуванням. Економічні відносини доцільно будувати за допомогою інтеграції фермерських господарств з садівничими сільськогосподарськими підприємствами у відповідні організаційні форми, які формуються з розвитком виробництва плодової продукції в особистих селянських господарствах. У загальному обсязі пропозиції плодової продукції на ринках області цьому сектору належить провідна частка, тому для подальшого розвитку галузі в регіоні необхідно врахувати можливість інтеграції власників особистих селянських господарств (що мають багаторічні насадження) з фермерськими або навіть з крупними садівничими сільськогосподарськими підприємствами. Очевидно, що малі товаровиробники в однаковій мірі зацікавлені в організації кооперування малого виробництва з крупними садівничими господарствами та навпаки. За допомогою цієї інтеграції малі товаровиробники знаходять повну впевненість у розвитку виробництва і реалізації цієї продукції.

В умовах кооперування крупних садівничих підприємств з малими можуть з'явитися досить різні форми співпраці залежно від конкретних умов і обставин. При кооперуванні відповідних організаційних форм основною вимогою до їх створення є максимальне використання можливостей малого виробництва, разом з тим не перешкоджаючи виконанню основних завдань крупних підприємств. При кооперуванні особистого і суспільного виробництва по вирощуванню плодової продукції важливо використовувати різні форми кооперування: від найпростіших до більш складних (рис. 1).

Перспективною формою кооперування малих підприємств з крупними садівничими господарствами, а також кооперування підприємств різних організаційно-правових форм є асоціації товаровиробників плодової продукції та продукції її переробки.

Рис. 1. Форми кооперування високоспеціалізованих крупних садівничих підприємств з власниками особистих селянських господарств

Такі інтегровані формування поєднують в собі три основні сфери: перша – виробнича – виробництво плодової продукції та продукції для переробки (з визначенням оптимальних за розміром виробництва плодових сировинних зон навколо промислових підприємств); друга – промислова переробки плодової продукції; третя – торгівельні організації по збуту готової плодової продукції та продукції її переробки.

Основним завданням даного інтегрованого формування є скоординована їх діяльність з чітким дотриманням пропорційних обсягів виробництва та передачею своєї готової плодової продукції іншому згідно технологічного циклу. Обов'язковим при роботі даного інтегрального об'єднання є оптимальні взаємоузгоджені синхронні дії всіх учасників. З цією метою необхідно обґрунтувати за площею багаторічних насаджень та обсягами виробництва оптимальний розмір кожної сировинної зони відповідно з напрям-

ком діяльності асоціації. Це необхідно для створення зон навколо переробних підприємств щодо виробництва плодової продукції як малотранспортабельної, яку економічно недоцільно перевозити на великі відстані від сільськогосподарських товаровиробників до місць її переробки. До того ж необхідно врахувати наявність чітко вираженого сезонного характеру виробництва плодової сировини, що істотно впливає на рівномірність використання переробних потужностей протягом року. З цією метою слід створювати складське господарство для членів асоціації, з розвитком постадійної глибокої переробки: первинна обробка сировини, яку можна зберігати досить тривалий термін, а в подальшому виготовляти та переробляти з неї готову продукцію.

Відмічаючи доцільність кооперування фермерських особистих селянських господарств по виробництву, реалізації плодової продукції та підвищенню їх ефективності, не можна не торкнутися питання кооперування малих підприємств з метою здійснення повного виробничого циклу: виробництво-переробка-реалізація продукції переробки. Даний вид кооперування дозволяє підвищити ефективність діяльності цих кооперативів в 1,5-2 рази. Проте досвід останніх років показав, що переробка сільськогосподарської продукції в цілому та продукції садівництва зокрема на місцях її виробництва не призводить до позитивних результатів. На невеликих підприємствах переробка плодової продукції за умови дотримання технологічного процесу занадто дорога із-за високих матеріальних витрат, пов'язаних з переробкою. З вищеназваного можна зробити висновок, що діяльність невеликих переробних підприємств окремо або організація переробки на базі одного господарства – неефективна.

Тому, враховуючи всі негативні та позитивні сторони, що пов'язані з переробкою, вважаємо за доцільне кооперування малих та крупних садівничих підприємств по переробці та реалізації плодової продукції. Крім цього, сучасні техніка та технології дозволять створити загальними зусиллями членів кооперативу порівняно ефективні модульні цехи по переробці плодової продукції на соки, джеми, компоти та вигідно організувати їх реалізацію. У даному випадку при збуті готової продукції через власну торгівельну мережу у ферме-

рів залишається більше половини прибутку, тоді як через посередників – одна третина. Проте на початковому етапі доцільно організовувати кооперативи по зберіганню плодової продукції з метою її реалізації в найбільш сприятливі строки: зимовий та весняний період, коли ціна на продукцію найвища.

Ефективність зберігання плодової продукції (а саме зерняткових культур) всесвітньо відома. Найбільш обґрунтованою та прийнятою організацією холодильної обробки продукції стане створення в кооперативі мережі модульних холодильників місткістю від 100 до 2000 тонн, які забезпечують енергозберігаючі холодильні технології. Дослідження показують, що коли в перші години після збирання продукції її охолодити, то лежкість значно підвищується. Застосування таких технологій сприятиме суттєвому підвищенню конкурентоспроможності плодової продукції та надасть можливість виходу товаровиробника на ринки ближнього і дальнього зарубіжжя, що особливо важливо в умовах низької купівельної спроможності вітчизняного споживача.

Висновок. За допомогою кооперації та інтеграції крупні садівничі господарства разом з різними організаційно-правовими формами спрямовують свою діяльність на одержання кінцевого результату. За таких умов усувається монополізм як з одного, так і з іншого боку. Партнерство на основі угоди про спільну діяльність дозволяє пов'язати інтереси виробників плодової продукції, переробників і реалізаторів колегіально вирішувати проблеми зі збутом продукції, встановленням роздрібних та оптових цін. Проте найбільш слабкою стороною є фінансування даної схеми, оскільки сучасний ринок вимагає оновлення існуючих технологій вирощування плодової продукції та процесу її переробки. А це вимагає значних капіталовкладень. Вважаємо, що рішенням вказаної проблеми може буди бюджетне додатування зі сторони держави.

Список використаних джерел

1. Бурляй А.П. Розвиток форм інтеграції виробництва плодів і ягід, їх промислової переробки, зберігання і реалізації та кооперування садівницьких ферм / А.П. Бурляй // Вісник аграрної науки Причорномор'я. Спеціальний випуск 2 (26). – Т. 2. – 2004. – С. 49-54.

2. Малік М. Й. Кооперація в сільському господарстві: стан та перспективи / М. Й. Малік // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. – 2009. – Вип. 6(1). – С. 55-65. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2009_6(1)__8.pdf.

3. Бондарчук В., Джордж Р. Алколей, Молдован Л., Курдицький С. Кооперація як спосіб життя. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coop-union.org.ua

4. Макаренко Ю.П. Розвиток кооперації малих аграрних господарств у ринковій економіці / Ю.П. Макаренко // Вісник Запорізького національного університету. – № 4 (12). – 2011. – С. 171-176.

5. Макаренко П.М. Організація економічний механізм адаптації аграрного господарювання до ринково-підприємницького середовища: Монографія. – К.: Наукова думка, 1999. – 621 с.

Аннотация. *Сформулированы основные аспекты кооперации и интеграции товаропроизводителей плодовой продукции различных форм собственности, предоставлены предложения относительно перспективных форм кооперации и интеграционных формирований. Определены основные задачи, условия кооперации. Освещены условия организации кооперативных формирований, система расчетов между участниками кооператива, преимущества кооперации фермерских хозяйств и личных хозяйств населения с крупными садоводческими предприятиями.*

Ключевые слова: *интегрированные формирования, кооперация, интеграция, ассоциация, формы кооперации в садоводстве.*

УДК 339.138:307.014

***G. Pedchenko, Y. Vlasuk**, Ph.D. of Economics, Associate Professors, Tavria State Agrotechnological University*

THE COMMUNICATION AND INFORMATION POLICY FOR UNIVERSITY IMAGE FORMING

***Summary.** The strategic goal in the context of competitiveness of higher education institutions involves, the formation and management of university image including. This distant result for obtaining of which a great role has been belongs to the communications and information policy. In the article the components of the communication and information policy of higher education institutions for the universities image formation and management and their competitiveness rising on the educational services market is determined. Communication policy is considered as a course of action for university aimed at the planning and implementation of cooperation the institution with every subjects of marketing system based on the use a means of communication that provide stable and effective demand formation and educational and scientific services promotion for satisfaction of existing needs in society. Information policy in higher education institution regarded as planned activities to ensure information flows in the media for realization of strategic goal, which is the information space conquest. The implementation of these problems requires the development of a the program complex that should take shape in concrete directions of activities of higher education institutions, and start of their implementation should be the point of reference for estimation of the success of communications and information policy of the institution. Thus realization of action programs on these directions will increase the university authority, and allows to enhance competitiveness of it on the educational services market, to build new and to strengthen existing relationships with enterprises and organizations of the real economy sectors.*

***Keywords:** higher education institutions, image, communication policy, information policy.*

***Г.П. Педченко, Ю.О. Власюк,** кандидати економічних наук, доценти ТДАТУ*

КОМУНІКАЦІЙНА ТА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПРИ ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Сформульовані сутність та основні напрями комунікаційної політики, названі шляхи підвищення впізнаваності вищих навчальних закладів. Визначені основні цілі, стратегічні та тактичні завдання інформаційної політики вишів, а також суб'єкти та функції управління інформаційними потоками в

© Г.П. Педченко, Ю.О. Власюк, 2015

контексті формування і управління іміджем та підвищення конкурентоспроможності вишів на ринку освітніх послуг.

***Ключові слова**: вищий навчальний заклад, імідж, комунікаційна політика, інформаційна політика.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні реалії вимагають нових рішень та іншої організації усієї діяльності вищої школи, активного пошуку нових механізмів пристосування ВНЗ до реальної демографічної, економічної, соціальної ситуації, постійної взаємодії вишів з ринком освітніх послуг і ринком праці, що швидко змінюються. Можливість вибору вищого навчального закладу, який здійснює підготовку фахівців, у тому числі і по освітніх програмах, що часто дублюються, а також різноманіття освітніх програм, множинність форм доступу до вищої освіти призвели до загострення конкуренції між вишами, боротьби за збільшення набору студентів. Щоб виграти в цій конкурентній боротьбі, кожному університету необхідно розробляти власну ефективну політику у сфері освітніх послуг.

Стратегічна мета в контексті конкурентоспроможності вищого навчального закладу передбачає, в тому числі, формування і управління його іміджем. Це віддалений результат, в отриманні якого велика роль належить комунікаційній та інформаційній політиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Використанню комунікацій та інформації у сфері вищої освіти останнім часом приділяли увагу у своїх наукових працях Баляєва Р.Р., Ізмайлова, Є.А., Майкова С.Е., Окунєв Д.В., Павлов С.Н., Румянцев А.П., Сібірєв В.В., Хоменко О.М. та інші. Втім, незважаючи на ґрунтовність проведених досліджень, відкритими є окремі питання щодо формування комунікаційної та інформаційної політики формування позитивного іміджу, створення ефективного інформаційного простору, підвищення конкурентних позицій ВНЗ на ринку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення скла-

дових комунікаційної та інформаційної політики вищих навчальних закладів для формування і управління іміджем та підвищення конкурентоспроможності вишів на ринку освітніх послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікаційна політика у сфері освіти і наукових досліджень – це курс дій вишу, спрямований на планування і здійснення взаємодії закладу з усіма суб'єктами маркетингової системи на основі використання комплексу засобів комунікацій, що забезпечують стабільне та ефективне формування попиту і просування освітніх та наукових послуг з метою задоволення існуючих в суспільстві потреб [1].

Проблема розробки і реалізації комунікаційної політики на ринку освітніх послуг донедавна залишалася поза увагою органів державної влади, оскільки питання про саму комунікацію не було головним практичним питанням економічного розвитку освітніх установ. Проте необхідність повномасштабних перетворень в умовах негативної демографічної ситуації виносить на перше місце комунікацію як практичну проблему, значення якої неможливо переоцінити. Крім того, комунікаційна політика окремого вищого навчального закладу робить певний вплив на економічний розвиток території, на якій розташований цей навчальний заклад.

Грамотна комунікаційна політика вимагає встановлення зв'язків не лише з адміністративними структурами і бізнесом, але і якісного взаємозв'язку з громадськістю. У довгостроковому плані такий зв'язок повинен мати своїм результатом комунікаційну стратегію вищого навчального закладу, що базується на відносинах зі споживачами, населенням, бізнес-співтовариством, адміністративними структурами і наявних конкурентних перевагах вишу [6].

До основних напрямів комунікаційної політики вищого навчального закладу можна віднести:

– структуризацію комунікативного простору ВНЗ;

– формування і підтримку позитивного іміджу університету;

– створення широкої популярності, так званого паблісіті, вишу;

– взаємодію з національними і регіональними органами управління освітою, а також з місцевими органами влади з метою набуття популярності, лобіювання інтересів закладу тощо;

– взаємозв'язок з партнерами, зокрема пошук форм співпраці,

обмін інформацією; реалізацію спільних освітніх програм;

– взаємодію з конкурентами, а саме: обмін інформацією, вибудовування взаємовигідних схем взаємодії;

– PR-підтримка політики ВНЗ;

– взаємодію з бізнес-структурами, зокрема практику студентів, розподіл випускників, реалізацію корпоративних освітніх програм;

– пошук ресурсів – людей, устаткування, інформації, часу, грошей – для реалізації проектів вищого навчального закладу (фандрайзинг) і використання цільових фондів, призначених для розвитку освітньої і наукової діяльності (ендаумент-фондів) [2];

– побудову політики взаємин, орієнтованої на реального і потенційного клієнта;

– розвиток персоналу ВНЗ, у тому числі командоутворення, формування корпоративної політики університету, програми підтримки лояльності тощо.

Важливим завданням комунікаційної політики є підвищення впізнаваності університету, формування обізнаності потенційних споживачів про освітню діяльність університету, послуги і наукові продукти, що надаються.

Досягнення впізнаваності університету можливо реалізувати шляхом:

– впровадження підготовчих курсів ВНЗ, профорієнтаційної роботи з учнями середніх освітніх, професійних та технічних навчальних закладів;

– пропаганда вишу та його послуг, що реалізується за допомогою реклами та повідомлень у періодичній пресі, соціальних мережах, випусках новин, прес-, аудіо- та відеорелізів, спеціальних заходів (презентації, дні відкритих дверей, урочисті ювілеї), випуском університетських періодичних видань, сувенірів із символікою закладу;

– створення і розвитку діяльності Спілки випускників ВНЗ. Саме лояльність і доброзичливе відношення до вишу з боку випускників формує інтерес у потенційних споживачів освітніх послуг, впливає на досягнення головної мети комунікаційної політики університету;

– розвитку виставково-ярмаркової діяльності, у тому числі представлення освітніх програм і наукових продуктів на регіональних, національних і міжнародних заходах [3];

– співпраця з підприємствами і організаціями з метою практично орієнтованого навчання студентів;

– міжнародна співпраця, яка передбачає встановлення взаємозв'язків із зарубіжними університетами з метою обміну досвідом, розвитку академічної мобільності студентів, залучення іноземних студентів.

Важко створити попит на освітні послуги, якщо цільова аудиторія має в розпорядженні недостатню кількість інформації про них. Метою формування обізнаності потенційного споживача ВНЗ є попадання освітньої послуги у поле потенційного вибору. Обізнаність цільової аудиторії є базою споживчого вибору і передумовою формування конкурентних переваг університету, його позиціонування у свідомості споживача [5].

Інформація є тим ресурсом, що дає найважливіші конкурентні переваги вишу при його позиціонуванні і просуванні в інформаційному просторі. Оскільки інформація присутня в громадській думці, рекламі, комунікаціях, PR-технологіях та інших інструментах дії на суб'єкт інформаційного процесу, то важливо збудувати стратегію і тактику інформаційної політики.

Інформаційна політика ВНЗ – це спланована діяльність щодо забезпечення інформаційних потоків в ЗМІ для реалізації його стратегічної мети, яка полягає в завоюванні інформаційного простору.

До основних цілей інформаційної політики ВНЗ можна віднести:

– забезпечення населення об'єктивною інформацією;

– підвищення обізнаності про заклад;

– привертання уваги до нових спеціальностей, можливостей їх отримання, інноваційних розробок вчених; покрашення відношення до вишу;

– формування наміру здобути освіту в ньому;

– просування бренду;

– протидія конкурентам;

– інформаційна підтримка інтересів університету в органах влади і управління.

Важливим також є вибір цілей інформаційної політики вишу в контексті формування і управління його іміджем, серед яких можна

виділити:

– формування позитивного іміджу і зміцнення репутації;

– формування інформаційної картини дня відповідно до корпоративних інтересів вишу;

– просування на ринку освіти;

– створення іміджу керівників ВНЗ як виразників корпоративних цілей;

– формування спільності цілей і сприятливого психологічного клімату в колективі.

До тактичних завдань інформаційної політики можна віднести забезпечення стабільного потоку новин про різного роду діяльності ВНЗ в засоби масової інформації. Варто відмітити, що при проектуванні і організації інформування споживачів упор нерідко робиться на збільшення обсягу інформації і досить часто не враховуються критерії, відповідні запитам і очікуванням споживачів, які впливають на ефективність дії. Велике значення на вплив інформації на масову аудиторію мають такі принципи її організації, як соціальна значущість передаваної інформації; регулярність її виходу; наявність оціночної інформації; відповідність соціальним запитам; наявність технічних засобів комунікації, конструювання повідомлення; спрощення, стереотипізація інформації, що пояснюється.

При виборі стратегії і тактики інформаційної політики необхідно враховувати інформаційні потоки, а також виділяти тих, хто ними управляє. У цьому випадку перевагу доцільно віддавати ключовим управлінським фігурам університету, що визначають лідерство освітнього закладу, володіють повнотою найважливішої і об'єктивнішої інформації. При цьому важлива узгодженість дій підрозділів, орієнтація на потреби носіїв інформації.

Суб'єктами управління інформаційними потоками є:

1) ректор та вчена рада, які визначають генеральні напрями інформаційної політики, її стратегію і тактику. Саме з їх подачі інформація про найважливіші сторони діяльності ВНЗ доводиться до відома громадськості;

2) керівники підрозділів (декани, керівники інститутів, служб, відділів), які представляють в зовнішнє середовище інформацію, узгоджену з інформаційною стратегією ВНЗ у рамках своєї компетен-

ції. Тому в зовнішні джерела не повинна посилатися інформація, що завдає збитку корпоративним інтересам вишу;

3) відділ інформації і громадських зв'язків, який повинен виконувати роботу по реалізації інформаційної політики і в чиї функції входить:

– формування пріоритетних напрямів інформаційної політики відповідно до стратегії;

– формування узгоджених з керівництвом планів інформаційної діяльності;

– забезпечення повноти і оперативності інформації;

– розвиток наявних і пошук нових засобів комунікації,

– моніторинг ЗМІ з метою коригування інформаційного процесу [4].

При реалізації інформаційної політики необхідно враховувати роль носіїв інформації та інформаційних партнерів, а також специфіку сучасного інформаційного простору. Так, носії інформації можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми. Наприклад, для інформування колективу вишу використовується корпоративна газета, інтернет-сайт, наради, конференції. Для інформування на зовнішньому рівні – постійно функціонуючий сайт при регулярному оновленні його сторінок. В якості інформаційних партнерів запрошуються засоби масової інформації. Інформація повідомляється через прес-релізи, брифінги, прес-конференції, через виступи керівництва ВНЗ в пресі, новинних програмах телебачення.

Навчальний заклад у своїй діяльності повинен наслідувати принципи відкритості і конструктивного діалогу, забезпечувати повноту інформації як про стратегію і плани розвитку, так і про поточні події, прагнути до якнайповнішого задоволення громадської потреби в достовірній інформації.

Висновки. Звичайно, виконання розглянутих завдань вимагає розробки цілого комплексу програм, які повинні втілитися в конкретні напрями діяльності ВНЗ і початок їх виконання має бути точкою відліку для оцінки успіху реалізації комунікаційної та інформаційної політики закладу. При цьому реалізація програм дій з цих напрямів сприятиме підвищенню авторитету вишу, а також дозволить підвищити його конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг, збудувати нові і зміцнити існуючі зв'язки з підприємствами і організаціями реального сектору економіки.

Список використаних джерел

1. Измайлова Е.А. Формирование маркетинговой коммуникационной политики и позитивного имиджа вуза на рынке образовательных услуг: дис. канд. экон. наук / Е.А. Измайлова. – СПб., 2005. – 159 с.

2. Майкова С.Э. Применение маркетинговых коммуникаций в сфере образования. / С.Э. Майкова, Р.Р. Баляева // Сборник научных трудов Sworld. – 2012. – Т. 19. – № 3. – С. 56-57.

3. Окунев Д.В. Формирование маркетинговой коммуникационной политики и позитивного имиджа вуза на рынке образовательных услуг / Д.В. Окунев, С.Э. Майкова. – [Електронний ресурс] – Джерело доступу: http://www.sworld.com.ua/ index.php/ru/management-and-marketing-413/industrial-marketing-413/20458-413-0737.

4. Павлов С. Н. Управление информацией и общественными связями для создания эффективного имиджа вуза: монография. / С. Н. Павлов. – М.: Издат. дом «Академия естествознания», 2011. – 213 с.

5. Сибирев В.В. Социально-коммуникативные аспекты управления имиджем вуза / В.В. Сибирев. // Вестник СПбГУ. – 2013. – Серия 12, выпуск 1. – С. 77-83.

6. Хоменко О.М. Особливості маркетингового позиціювання вищих аграрних закладів на ринку освітніх послуг / О.М. Хоменко // Економіка та управління АПК. – 2011. – Випуск 4 (81). – С. 119-123.

Аннотация. *Сформулированы сущность и основные направления коммуникационной политики, названы пути повышения узнаваемости высших учебных заведений. Определены основные цели, стратегические и тактические задачи информационной политики вузов, а также субъекты и функции управления информационными потоками в контексте формирования и управления имиджем, повышения конкурентоспособности вузов на рынке образовательных услуг.*

Ключевые слова: *высшее учебное заведение, имидж, коммуникационная политика, информационная политика.*

УДК 631.1.027:338.439.5

O. Kucher, *candidate of Economic Sciences, State Agrarian and Engineering University in Podilya*

THE IMPACT OF MARKETING ON THE EFFECTIVENESS OF MARKETING ACTIVITIES OF THE COMPANY

Annotation. *Economic efficiency is the ratio of marketing tools result (effect) of marketing activities to the totality of the costs needed for their implementation.*

The efficiency of marketing as a whole can be described using indicators of organization and functioning and performance indicators. The first and second groups of indicators reflect the organization, coordination of the system, the third group the results of the entire marketing system (efficiency solutions that are adopted).

Determination of the effectiveness of the system consists of evaluations of aspects of marketing activity as solving marketing problems in the market and in the enterprise, the implementation of technology marketing, performance marketing functions, organizational mechanism functioning system.

Calculating the cost-effectiveness of marketing activity involves identifying factors that influence the rate of efficiency of marketing activity, their interdependence, the impact on the performance indicator, the detection efficiency reserves.

In practice, companies are common quantitative performance evaluation of the effectiveness of marketing tools.

Most market indicators illuminate only piece together the effectiveness of marketing activities. Typically, these indicators enable deeper analysis that could give more information to develop a reasonable marketing strategy, but usually is not as complete as that adopted on the basis of decisions relating to marketing costs, leading to higher profits.

Keywords: *marketing, return on sales, sale of products, sales volumes.*

О.*В. Кучер,* *кандидат економічних наук, доцент ПДАТУ*

ВПЛИВ МАРКЕТИНГУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Проведено теоретичне обґрунтування ефективності маркетингу. Розглянуто вплив основних факторів на підвищення рентабельності продажу продукції. Проведено аналіз економічних показників за видами реалізованої продукції. Встановлено залежність витрат підприємства на маркетингову діяльність від виручки реалізованої продукції на основі кореляційно-регресійного аналізу.

Ключові слова*: маркетинг, рентабельності продажу, реалізація продукції, обсяги збуту.*

© О.В. Кучер, 2015

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Мінливості конкурентного середовища в Україні та світі в цілому загострили проблеми, пов'язані зі збутовою діяльністю підприємств різних видів економічної діяльності. Це у свою чергу актуалізувало доцільність проведення наукових досліджень, спрямованих на пошук нових, оптимальних підходів до планування збутової діяльності підприємств.

У даний час виникає необхідність визначення факторів впливу на ефективність господарської діяльності аграрних підприємств у цілому та збутової діяльності зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемам застосування маркетингу в управлінні діяльністю підприємства присвячено багато наукових робіт таких науковців, як Ф. Котлера, Г. Армстронга, Б. Бермана, Дж. Еванса, Л.А. Мороза, Н.І. Чухрая, В.Ю. Святненка, А.А. Воронова, О.Н. Вальковича. Однак питання, пов'язані з визначенням впливу маркетингу на виробничо-збутову діяльність аграрного підприємства, ще не достатньо вивчені.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є теоретичне обґрунтування та практичне застосування маркетингу у виробничо-збутовій діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для оцінки маркетингової діяльності необхідні показники, що характеризують діяльність кожної галузі або групи продукції, дохід від реалізації, частку підприємства на відповідному ринку, валовий та чистий прибуток. У загальному вигляді ефективність маркетингової діяльності визначається відношенням прибутку, отриманого від впровадження маркетингових заходів, до витрат на здійснення цих заходів.

Для визначення ефективності збуту продукції виробнику потрібно проводити комплексне дослідження ринку, яке передбачає аналіз ринкових можливостей, що відкриваються перед підприємством. У ході даних досліджень вивчають особливості і перспективи розвитку попиту на конкретні товари, позиції конкурентів на ринку, їх сильні і слабкі сторони, динаміку цін тощо. На основі цієї інформації розробляють стратегію і тактику маркетингу.

Одним із показників, що характеризують ефективність маркетингу у збутовій діяльності підприємства, є частка ринку. Мороз Л.А. і Чухрай Н.І. звертають увагу на те, що якщо на ринку представлені аналогічні товари декількох виробників, кожен з них у межах загальної місткості ринку має свою ринкову частку [1, с. 52].

На ефективність маркетингової системи підприємства впливає рівень обслуговування, тобто здатність логістичної системи задовольняти потреби споживачів з погляду часу, надійності, зв'язку і зручності. Мета підприємства полягає у тому, щоб забезпечити достатнє обслуговування споживачів, контролюючи одночасно сумарні витрати і створюючи конкурентоспроможну позицію. Для продуктів, які не поставляються терміново, рівень обслуговування споживачів може визначатись як інтервал (час) між моментом подачі замовлення і моментом поставки продукції споживачеві [2, с. 235].

Оцінка ефективності маркетингу вимагає порівняння витрат на маркетинг з отриманим прибутком від реалізації продукції, що характеризує кінцеві фінансові результати маркетингової збутової політики [3].

Із зростанням конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках для оцінки економічної ефективності виробництва дуже важливо визначати такий показник, як рентабельність продажу.

Показник рентабельності продажу має глибокий економічний зміст, оскільки характеризує цінову конкурентоспроможність товару. Якщо, наприклад, показник рентабельності продажу становить 50%, то це означає, що ціна, за якою реалізується продукція, може бути знижена навіть на 50% і при цьому підприємство не нестиме збитків, досягаючи нульової рентабельності [4].

Воронов А.О. та Валькович А.М. пропонують для визначення ефективності маркетингових засобів розрахунок індексу ефективності. Індекс ефективності визначається по конкретному виду продукції із наявного асортименту, а потім знаходять зведений індекс по групі товару [5, с. 33].

На наш погляд, ефективність маркетингу в організації збуту продукції слід визначати з врахуванням витрат на маркетинг.

Оцінку ефективності застосування маркетингу у виробничо-збутовій діяльності здійснено за статистичними даними сільськогоспо-

дарського виробничого кооперативу «Летава», який є достатньо розвиненим підприємством у складі сільгоспвиробників Хмельницької області (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка витрат на збут і маркетинг за видами продукції 2013р., тис. грн*

Продукція	Виручка від реалізації продукції	Собівартість реалізованої продукції, всього	У т.ч. витрати на маркетинг	
			всього	питома вага витрат на маркетинг у собівартості продукції, %
Зернові та зернобобові	4163,7	5247,4	625,0	11,9
Соняшник	568,3	617,6	87,3	14,1
Соя	1806,0	1499,0	108,1	7,2
Ріпак	1337,1	1593,6	201,5	12,6
М'ясо ВРХ	36,2	45,8	0,0	0,0
Молоко	982,0	966,0	0,0	0,0

**) розраховано за даними звітів СВК «Летава»*

Досліджуване підприємство виробляє і реалізовує різні види продукції рослинництва і тваринництва. Для їх реалізації кооператив здійснює певні затрати на маркетингову діяльність. Залежно від ринків збуту, умов і способів реалізації кожен вид продукції вимагає певної суми витрат на маркетинг.

Аналіз питомої ваги витрат на маркетинг у собівартості продукції доцільно проводити за кожним видом продукції, що реалізується підприємством на ринку. Аналізуючи проведені розрахунки (табл. 1), слід зазначити, що найбільшу питому вагу витрат на маркетинг у собівартості продукції містить така продукція, як соняшник (14,1%) і ріпак (12,6%). Дещо нижчий показник належить зерновій продукції (11,9%), сої (7,2%). По інших видах продукції, таких як м'ясо ВРХ і молоко, витрати на маркетинг не передбачені, що є обґрунтованим, оскільки весь обсяг цієї про-

дукції реалізується переробним підприємствам і на ринку, через власні магазини, ларки, палатки, тож у межах такого стану фінансування збутової діяльності забезпечується необхідний рівень організації збуту.

Розглянувши дані про витрати підприємства на збут і маркетинг, а також обсяги продажу продукції 2013 р., можна зробити висновок, що при збільшенні витрат на збут і маркетинг обсяг продажу цієї продукції також збільшується.

Для оцінки впливу витрат на маркетинг на обсяг продажу проведено аналіз економічних показників сільськогосподарського підприємства за допомогою статистичних методів (регресійний аналіз) та табличного редактора Excel [6].

Регресійний аналіз дає змогу оцінити ступінь зв'язку між змінними та прогнозувати значення певної змінної на основі відомих значень. Побудувавши графік (рис. 1) в табличному редакторі Excel, можна отримати залежність між досліджуваними показниками та коефіцієнт детермінації (R^2). Він дає можливість оцінити щільність зв'язку між досліджуваними явищами, що визначається кількісним значенням. Чим ближче R^2 до 1, тим надійніша, тобто точніше вибрана залежність відображає зв'язок між величинами. При величині показників 0,1-0,3 – зв'язок слабкий; 0,3-0,5 – помірний; 0,5-0,7 – помітний; 0,7-0,9 – високий; 0,9-0,99 – дуже високий.

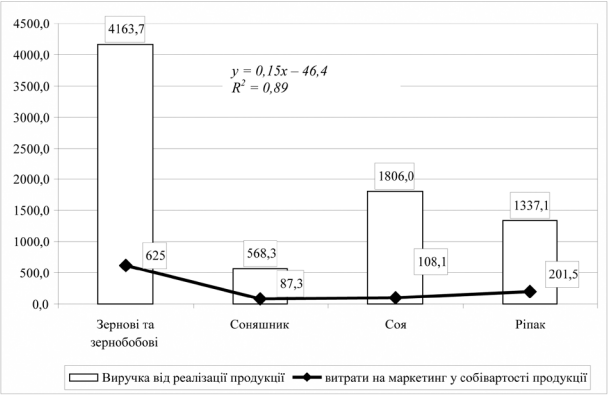

Рис. 1. Вплив витрат на маркетинг на виручку від реалізації продукції 2013 року.*
**Розроблено автором.*

Проведений кореляційно-регресійний аналіз дав змогу побудувати економетричну модель залежності витрат на маркетинг від обсягу продажу:

$$y = 0{,}15x - 46{,}4, \quad (1)$$

де x – виручка від реалізації продукції;

y – витрати на маркетинг.

Отриманий коефіцієнт детермінації $R^2 = 0{,}89$ свідчить про щільність зв'язку між досліджуваними явищами і класифікується як високий, тобто побудована модель є адекватна реальним даним.

Проведені дослідження показали, що оцінка ефективності маркетингу у збутовій діяльності підприємства є досить складним завданням, оскільки важко зібрати інформацію, яка відображає вклад коштів у маркетингову збутову політику, що дозволило б визначити економічний ефект від впровадження маркетингових заходів. Оцінка ефективності маркетингу вимагає порівняння витрат на збут і маркетинг з отриманим прибутком від реалізації продукції, що характеризує кінцеві фінансові результати маркетингової збутової політики.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження дає можливість стверджувати, що ефективність маркетингових засобів слід визначати з врахуванням витрат на збут і маркетинг.

Отже, оцінка ефективності маркетингу дає можливість підприємствам визначити ефективність застосування маркетингових підходів до управління їх виробничо-збутовою діяльністю. Проведений розрахунок відображає залежність обсягів реалізації продукції від витрат на маркетингову діяльність і дає змогу оптимізувати структуру та обсяги цих витрат з урахуванням цілей підприємства.

У подальшому виникає необхідність розробки методичних підходів до визначення ефективності маркетингової діяльності аграрних підприємств.

Список використаних джерел

1. Мороз Л.А. Маркетинг: Підручник / Л.А. Мороз, Н.І. Чухрай – 2-ге вид. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід», 2004. – 244 с.

2. Берман Б. Маркетинг / Б. Берман, Дж. Р. Эванс. – М.: Экономика, 2005. – 425 с.

3. Святненко В.Ю. Маркетинг: навч.-метод. комплекс / В.Ю. Святненко. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2002. – 189 с.

4. Эванс Дж., Берман Б. Маркетинг: Сокр. пер. с англ. / Авт. предисл. и науч. ред. А.А. Горячев. – М.: Экономика, 1990. – 350 с.

5. Воронов А.А. Маркетинговый подход к измерению эффективности производства / А.А. Воронов, О.Н. Валькович // Маркетинг. – 2002. – № 6. – С. 32-42.

6. Кучер О.В. Формування маркетингової стратегії збуту продукції підприємств АПК: монографія / Олег Володимирович Кучер; ПВНЗ «Європейський університет». – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2010. – 164 с.

Аннотация. *Проведено теоретическое обоснование эффективности маркетинга. Рассмотрено влияние основных факторов на повышение рентабельности продажи продукции. Проведен анализ экономических показателей по видам реализованной продукции. Установлена зависимость расходов предприятия на маркетинговую деятельность от выручки реализованной продукции на основе корреляционно-регрессионного анализа.*

Ключевые слова: *маркетинг, рентабельности продаж, реализация продукции, объемы сбыта.*

UDC 631.115:336.226.1:336.225.68

O. Melnychuk, *Ph.D in Economics, Associate Professor under the State Agrarian and Engineering University in Podilya*

ACTUAL PROBLEMS OF TAXATION OF FARMING PROFITS

Annotation. *The article depicts peculiarities of taxation of farming households in the light of adoption of the Tax Code in Ukraine. The author discloses the key problems of determination and accounting of income from realization of agricultural products, as to taxation of which privileges are provided for.*

The main source of income for rural population is income from selling agricultural products which was grown at personal gardens and farms. Absence of a clear technique for administration of such income with the fiscal agencies and unwillingness of the tax payers themselves for the income to be authentically accounted for the purpose of taxation, all this results in a possibility of avoiding taxation of income which exceeds the law-set limits as to amount of income, received from selling animal products, and area of lands in which it is possible to receive income obtained from realization of plant products.

An imperfect mechanism for administration and accounting of income with the fiscal agencies makes it possible for farming households to avoid taxation. Unavailability of a legal instrument for assessment and distribution of income, for the purpose of taxation, among household members infringes the principle of equality and social fairness as described in the Tax Code.

Effectiveness of reforming the tax system with regard to taxation of income of farming households depends, to a great extent, on quality and validity of administering an object of taxation.

Keywords*: farming household, income, personal income tax, taxation principles.*

Problem definition. Reform of the taxation system in Ukraine has covered basic taxes and dues and fees which form profits of local budgets, which has caused changes in the structure of their receipts. The main budget-forming national tax recovered into the local budget is the personal income tax. Along with it, the budget of local governments is formed by both local taxes and dues and fees, a list of which has been sufficiently reduced because of the Tax Code having been enacted.

However, the tax reform has not intensified independence of the local budgets of rural areas, but, on the contrary, destabilized their being pumped up. That is why by the changes, entered in the Tax Code

© О.В. Мельничук, 2015

of Ukraine in part of farming taxation, an attempt has been made to regularize and raise receipts of village councils, but the techniques of how to realize the mechanism in practice have not been worked out.

Uncertainty of the mechanism for taxation of farming profits provides for further studying issues of their being formed and accounted to objectively collect the personal income tax.

Analysis of the latest studies and publications. A significant contribution to development of the modern theory of income taxation has been made by such famous domestic scientists as O.Vasylyk [1], O. Desiatniuk [3], Yu. Ivanov [3], A. Krysovatyi [3], A. Sokolovska [9], V. Fedosov [12], S. Yurii [13]. Studies of farming taxation are highlighted in the titles of M. Demianenko [6], D. Dema [2], V. Zhuk [6], M. Kotsupatryi [6], L. Lavrynenko [6], P. Sabluk [6], V. Synchak [10], L. Tulush [11], and other scientists.

At the same time, there are no comprehensive studies of problems on defining and forming farming profits, including profits from keeping personal part-time farming and attracting such farming to the taxation process in the light of passing the latest changes in the Tax Code. Problem in taxation of farming profits is that, as per regulations, taxation applies to income of every individual, but not of subjects altogether.

Definition of the study aim. The aim of this study is objectively finding a solution to scientific grounds for the mechanism for taxation of farming profits, which will make it possible to increase not only income of the local governments, but social aspects of development of rural areas.

Exposition of the base material for study. In the developed countries, special experts – the financial consultants – are engaged in running finance of farms. Their main assignments are to seek for reserves to cut family expenses and to rationalize them, optimize taxation, run family savings etc. [4, p. 240].

Studying the issue of farming taxation, the terms ‘farm (farming household)’ and ‘family’ are considered by us to be identical categories, because they go as economic units comprising one or more persons who provide the economy with resources and utilize the money received for the resources to purchase goods and services which satisfy material needs of a person [5, p. 771].

Specificity of the industry involves inclusion of a farm income in total farming profits, provided that the area of a plot of land exceeds 0.06 hectares, as well as inclusion of plots of land given for vegetable growing, mowing, and grazing; income from property, presented in the form of rent for land and property shares.

Size of most of personal income is indicated in bookkeeping documents and showcased in tax accounts, and afterwards it is collected and processed by tax authorities. However, accounting of farming households' income from running a farm does not exist, since it has not been provided for by the Law. So, prior to adoption of the Tax Code, by Subclause 4.3.36 of the Law of Ukraine "Upon Personal Income Tax," the income 'from transfer, directly by an owner, of agricultural products grown by an owner on plots of land given to them for the purpose of running a personal farm' was not included in a monthly taxed profit, and therefore the income was not subject to taxation [7]. That norm was transformed in the Tax Code and valid till October, 2012, when it was fundamentally supplemented with entered changes according to the Law of Ukraine "Upon Introduction of Changes in the Tax Code of Ukraine with regard to Regulation of Specific Issues of Taxation", No.5412-VI dd. 02.10.2012.

A special feature of the innovations was distinguishing and formation of farming profits which were exempted from taxation, and of profits which were to be taxed on the usual terms. This way, profits are exempted from taxation, if received due to running a personal farm on plots of land allocated for:

Gardening and/or construction and servicing of a residential building, and/or an individual summer cottage construction (at the same time, an owner of agricultural products has rented-out land shares);

A personal farm, at the same time a total area of a plot of land and a land share does not exceed 2 hectares [8].

In the event when the area of the plots of land exceeds 2 hectares, proceeds from sale of agricultural products are subject to taxation in accordance with general practices.

Consequently, for the taxation purposes, the owner of the agricultural products should send in to a tax agent a certificate on owning plots of land, which is issued by a village, town or city council to the address of

such a person the owner. Based on this certificate, a tax agent defines an income category and possibilities of it being taxed. It is understood that attraction of such a payer to the taxation process be possible just in case when the agricultural products are sold to a legal entity or a natural person the sole proprietor, who must do accounts under special categories in the tax accounts. If such products are distributed at a market place to a final buyer, which are inhabitants, the owner of the agricultural products may avoid payment of a personal income tax, since the Law does not provide for any mechanism to assess and detect such income.

That is why an issue of assessment of cash and material earnings of such persons, including for the purpose of taxation, remains actual.

Agricultural animal products being sold, earnings from sale of such products are not subject to taxation if the total annual earnings do not exceed 100 minimum salaries. The Tax Code norms do not clearly define the person who is to do accounts of such earnings, but such a person can be an owner of agricultural products himself/herself, a tax agent, in whose role may act both a controlling agency, and sole entrepreneurs. From the body of Subclause 165.1.24 of the Tax Code, an owner of agricultural products must submit to a controlling agency a certificate of independently raising animal products, which is issued by a village, town or city council to the address of such a person the owner, and, the set limit being exceeded, the tax is recovered according to the standard procedure [8]. So, assessing position of all subjects of taxation, it should be assumed that a buyer of agricultural animal products from a farm cannot be a tax agent, since they cannot objectively and authentically assess earnings of an owner of agricultural products. Final taxation outcome may be carried out exclusively on the basis of a fiscal year, when an owner of agricultural products submits an income declaration to the fiscal service bodies.

An optimal situation for an owner of agricultural products will be the situation when the products are transferred to a single buyer (for instance, milk is sold to a single processing enterprise), in which case it is simpler to do income accounting and divide the income between the farming household members. If during a year plant and animal products are concurrently realized by species, not every household is able, in virtue of its capacities and possibilities, to do accounts of the received earnings.

That is why we believe that contradictions relating to objectivity of taxation will rise right during the final taxation of earnings at year-end, so far as the earnings may be received by all the farming household members, but declared, for example, by only one of them. The applicable Tax Code does not provide for distribution of earnings between all members of farms. In our opinion, if the agricultural products were raised by several family members, so, accordingly, the earnings should be proportionally divided between them. In the event when information about income is submitted regarding just one member of a household, that will infringe principles of equality and justice as specified in the Tax Code.

It is required to take into consideration that the basic source of income for rural population is the same income from sales of agricultural products grown at personal gardens and farms, total value of which, over a year, may exceed the established limit. Unfortunately, absence of a clear mechanism to administer such income at the fiscal service bodies and unwillingness to register the income by the payers themselves may result in denying using this subclause, as it was observed during introduction and realization, in practice, of the real property tax different than a plot of land tax for natural persons.

International experience provides for a possibility to consider a farming household as a separate subject of taxation. Procedures for taxation of such a subject provide for an option for it to select a tax regime, taking into account possible circumstances and application of different tax rates depending on areas of activities and a household structure. In our opinion, such an approach ensures objectivity and social fairness with regard to taxation of personal income.

Conclusion. So, efficiency of reforming the tax system in part of personal income taxation depends, to a considerable extent, on quality and authenticity of administration of a subject of taxation.

References

1. Vasylyk O.D. Tax System of Ukraine: Schoolbook / Vasylyk O.D. – K.: Poligrafkniga, 2004. – 478 p.

2. Dema D.I. Simplified Taxation System: Realities and Prospects in

Ukraine /D.I. Dema, I.V. Shevchuk [Electronic resource] – Access Mode: http://magazine.faaf.org.ua/content/view/1052/35/.

3. Ivanov Yu. B. Tax System [Schoolbook] / Yu. B. Ivanov, A.I. Krysovatyi, O.M. Desiatniuk. – K.: Atika, 2006. – 920 p.

4. Zavorotnii R.I. Problems in Farm Financial Administration / R.I. Zavorotnii. Financial System of Ukraine: Collection of Scientific Papers. – Ostroh: Publisher: National University Ostroh Academy, 2007. – Issue 9. – P. 2. – 534 p.

5. McConnell K.R., Brew S.L. Economics: Principles, Problems and Policy. Translated from English. Revised Edition 11. K., HaGar, 1998. – 785 p.

6. Accounting at a Farming (Farm) Enterprise (Handbook) ed. M.Ya. Demianenko. – K.: IAE, 2001. – 403 p.

7. Upon Personal Income Tax: Law of Ukraine dd. 22.05. 2003 No. 889-IV [Electronic resource]. – Access Mode: search.ligazakon.ua /

8. Tax Code of Ukraine dd. 02.12. 2010. No. 2755-VI [Electronic resource]. – Access Mode: http:zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17&p=1325929236848879.

9. Sokolovska A.M. Fundamentals to Taxes: Schoolbook / Sokolovska A.M. – K.: Condor, 2010. – 326 p.

10. Synchak V.P. Condition and Perspectives of the Simplified Taxation System Functioning in Agriculture in Ukraine / V.P. Synchak // Collection of Scientific Papers of the Vinnytsia National Agrarian University. Series: Economic Sciences. – 2010. – Issue 5-2. – P. 104-108.

11. Tulush L.D. Forming a Mechanism for Taxation of Earnings from Running a Personal Farm /L.D. Tulush // Scientific Bulletin of the National University under the State Tax Administration of Ukraine (economics, law). – 2010. – No. 1. – P. 144-151.

12. Fedosov V.M. Finance Theory: [Schoolbook]/ Fedosov V.M. – K.: CUL, 2010. – 572 p.

13. Yurii S.I. Fiscal and Incentive Efficiency of the Simplified Regimes of Taxation for Private Entrepreneurs / S.I. Yurii, O.R. Kvasovskyi // Finances of Ukraine. – 2002. – No. 8. – P. 63-70.

О.В. Мельничук, *кандидат економічних наук, в. о. доцента ПДАТУ*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Анотація. *Розкриваються особливості оподаткування сільських домогосподарств в світлі прийняття Податкового кодексу Україні. Автором розкрито основні проблеми визначення та обліку доходів від реалізації сільськогосподарської продукції щодо оподаткування якої передбачені пільги. Недосконалий механізм адміністрування та обліку доходів в органах фіскальної служби дозволяє сільським домогосподарствам ухилятися від сплати податку з доходів фізичних осіб. Відсутність механізму розподілу доходів з метою оподаткування між членами домогосподарства порушує принцип рівності та соціальної справедливості, що визначені у Податковому кодексі.*

Ключові слова*: сільське домогосподарство, дохід, податок з доходів фізичних осіб, принципи оподаткування.*

Аннотация. *Раскрываются особенности налогообложения сельских домохозяйств в связи с принятием Налогового кодекса Украины. Автором раскрыты основные проблемы определения и учета доходов от реализации сельскохозяйственной продукции, по налогообложению которой предусмотрены льготы. Несовершенный механизм администрирования и учет доходов в органах фискальной службы позволяет сельским домохозяйствам уклоняться от уплаты налога с доходов физических лиц. Отсутствие механизма распределения доходов в целях налогообложения между членами домохозяйства нарушает принцип равенства и социальной справедливости, которые определены в Налоговом кодексе.*

Ключевые слова: *сельское домохозяйство, доход, подоходный налог, принципы налогообложения.*

УДК 338.49:338.5

O. Bodnar, *candidate of economics science, senior scientific worker, head of the department of pricing, conjuncture and market infrastructure of the National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"*

INFRASTRUCTURE MARKETING IN PRICING FOR CROP PRODUCTION

Abstract*. The article has the state sales infrastructure and its different for different crop industries. There is described the variation of the infrastructure that serves the grain, oilseeds and vegetable industry. Problematic aspects in existing value chains for potatoes, fruits and vegetables and especially wholesale and retail trade in these types of products are analyzed. The structure of vegetable and potato producers by category is studied. There are expounded experience and weak functioning of domestic marketing cooperatives, food fairs, wholesale markets, supermarkets. Scientific and practical experience of production and marketing cooperatives in Ukraine is presented. The article has directions of government to support these groups. There is heightened attention on the problem of updating current service quality control of vegetables, melons, fruit crops and potatoes. The state of and prospects for expanding network storage vegetables and potatoes are investigated. The article has features of the price chain "producer-consumer commerce" in sales in the wholesale markets. There are proposed areas of marketing infrastructure improvement by restoring consumer cooperatives, creating the proper material and technical basis for sorting, processing, long-term storage and delivery to the sales organization units such as procurement cooperative funds cooperative producers, local budgets and providing for the said purpose concessional loans.*

Keywords*: crop production, price, marketing cooperatives and wholesale markets, fairs, supermarkets, logistics, quality and price.*

О.В. Боднар, *кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу ціноутворення, кон'юнктури та інфраструктури ринку Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» Національної академії аграрних наук*

ЗБУТОВА ІНФРАСТРУКТУРА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЛАНЦЮГА ФОРМУВАННЯ ЦІНИ НА ПРОДУКЦІЮ РОСЛИННИЦТВА

Досліджено стан збутової інфраструктури та її відмінності для різних галузей рослинництва. Розглянуто проблемні моменти в існуючих збутових ланцюгах для картоплі, плодів та овочів, особливості оптово-роздрібної торгівлі цими видами продукції. Проаналізовано структуру виробництва овочів

© О.В. Боднар, 2015

та картоплі за категоріями виробників. Викладено досвід та слабкі сторони функціонування вітчизняних збутових кооперативів, продовольчих ярмарків, оптових ринків, супермаркетів. Представлено науково-практичний досвід функціонування виробничих і збутових кооперативів в Україні, напрями роботи урядових структур щодо підтримки цих формувань. Загострена увага на проблемі оновлення сучасної служби контролю якості овочевих, баштанних, плодових культур, картоплі. Висвітлено стан та перспективи розширення мережі овоче- та картоплесховищ. Розглянуто особливості формування цінових ланцюгів „виробник-торгівля-споживач" при реалізації продукції на оптових ринках. Пропонуються напрями удосконалення збутової інфраструктури.

Ключові слова: *продукція рослинництва, ціна, збутові кооперативи, оптові ринки, ярмарки, супермаркети, логістика, якість, ціна.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливою ланкою ціноутворення на продукцію рослинництва виступає інфраструктура, ступінь розвитку якої відіграє провідну роль у формуванні міжінституційних зв'язків та ефективності взаємовідносин у ціновому ланцюгу «виробник-переробка-торгівля-споживач».

Функціонування інфраструктури в сфері виробництва та товарообігу рослинницької продукції в основному спрямована на збереження якості продукції та доведення її до стандартів майбутнього товару, скорочення втрат вирощеного врожаю, транспортування продукції до місця продажу. На сьогодні без належної уваги залишена ця важлива ланка формування товарних ресурсів та ціни на них. Як наслідок, виникають проблеми з реалізацією картоплі та різної городини. Практично відсутні ємності для первинної переробки рослинницької продукції – сушіння, соління, квашення та ін. Порушені численні консервні, крохмало-мелясні заводи, інші підприємства колишньої харчової промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми розвитку збутової та виробничої інфраструктури аграрного ринку, зокрема і ринку рослинницької продукції, розглянуті у дослідженнях таких науковців, як Волощук К. [1], Воскобійник Ю., Лупенко Ю., Малік М. [2], Розгон А. [3], Таран В., Ушачов І. [4],

Шпичак О. [5, 6], Шубравська О. [7] та інших [8-9].

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення стану збутової інфраструктури ринку рослинницької продукції, можливість доставки продукції до споживача, надання продукції товарного вигляду, запропонувати напрями її удосконалення з метою підвищення ефективності дії механізму ціноутворення на аграрну продукцію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інфраструктура, як і продукція рослинництва, досить різноманітна. Як товаростворююча складова вона має велике значення для нормального, безперебійного функціонування для всіх без винятку ринків відповідної продукції. У зв'язку з реформуванням аграрної економіки інфраструктура має розвиватися в тісному узгодженні зі зміною форм власності та сучасними правилами ринкового товарообігу. Дослідження підтверджують, що успішність ринків зерна, олійних культур значною мірою зумовлена збереженням раніше створеної та своєчасною модернізацією відповідної інфраструктури. Відносно таких галузей, як картоплярство, овочівництво, баштанництво та інші, то з ліквідацією спеціалізованих господарств існуюча та той час інфраструктура була порушена. Існує гостра необхідність створення заготівельних систем. Розвинена заготівельно-збутова інфраструктура, що створена за часів Радянського Союзу, втрачена. Ліквідовані заготівельні контори колишньої Укркоопспілки, які обслуговували товаропотоки овочів, картоплі, плодів, що надходили від індивідуальних господарств та спрямовували їх в торгівлю, включаючи мережу сусідніх європейських країн.

Переважна більшість картоплі, овочів, фруктів виробляється в особистих селянських і фермерських господарствах та господарствами населення, які не мають постійно діючих каналів збуту, у зв'язку з чим гостро постала проблема надлишків виробленої продукції. Слід відмітити, що в Україні 2012 р. налічувалося 4,3 млн особистих селянських та 40,7 млн фермерських господарств. Аналіз сучасного стану збутової інфраструктури свідчить, що на даний час її ніяк не можна вважати достатньою, особливо щодо надання послуг дрібним формуванням та особистим селянським господарствам. Вироблені ними картопля, овочі та плоди здебільшого про-

суваються шляхом продажу «з рук в руки» кільком посередникам. Особливо гостро стоїть проблема у селах, розташованих далеко від приміських зон, де немає системного налагодженого сполучення з районними центрами. Значна частина виробленої продукції згодовується худобі або псується. До кінцевого споживача вона доходить через одного або кількох посередників, або при змозі селян вивозиться на стихійні ринки. За підрахунками фахівців Союзу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України, втрати особистих селянських господарств в порівнянні при реалізації виробленої продукції посередникам порівняно з кооперативами за 2011-2012 рр. складали: овочі – 14,2 млрд. грн., картопля – 8,7; фрукти та ягоди – 11,7 млрд. грн. [10].

На сьогодні не існує затверджених програм розвитку ринкової інфраструктури, які б містили схеми скорочення таких операцій, усунення посередників при реалізації селянами власної продукції.

Розширення різноманітних підприємств по наданню послуг виробникам сільськогосподарської продукції розглядаємо як невід'ємну умову успішного розвитку аграрного виробництва, підвищення конкурентоспроможності дрібних селянських господарств, поліпшення трудової зайнятості, а значить і соціально-економічного стану сільських жителів. Дрібним товаровиробникам необхідна підтримка в адаптації до вимог СОТ та ЄС щодо виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції. Вони мають бути не лише повноправними громадянами, а й повноправними, достойними виробниками необхідних суспільству благ. Зарубіжний досвід багатьох країн показує, що на кожного робітника, зайнятого в сільському господарстві, приходиться до п'яти працівників в обслуговуючих областях [11].

За відсутності належної матеріально-технічної бази овочівництво і картоплярство залишаються галузями з недостатнім рівнем механізації. Значна кількість вирощеної продукції псується і не використовується за призначенням. Держава почала здійснювати програми створення оптових ринків, будівництва теплиць, овочесховищ. На жаль, подібні плани не доводяться до широкого кола сільських трудівників. Важливо досягнути співдії зусиль в одному напрямку. З одного боку, підтримуються селянські господарства, а з іншого –

йде сприяння створенню заготівельних та інших спеціалізованих структур.

Проблемними тривалий час залишаються ринки картоплі, овочевих, плодових культур. Докорінного удосконалення потребує служба контролю якості рослинницької продукції. Непоодинокі випадки реалізації овочевих культур, баштанних, вирощених з надмірним застосуванням хімікатів. Зовнішній товарний вигляд, як правило, не дає підстав для перевірки якості. Ціна також не відображає реального якісного показника. Порушення виявляються лише під час використання придбаного товару.

Пропонований метод аналізу ціноутворення, що комплексно розглядає процес виробництва, можливості ринкової інфраструктури та функціонування безпосередньо ринків продукції рослинництва та ефективність цих ланок як для сільськогосподарського виробника, так і кінцевого споживача продовольства, дозволяє зробити більш конкретними і цілеспрямованими здійснювані державою регуляторні заходи.

Останнім часом активізувалася робота щодо створення в сільській місцевості різнопрофільних виробничих і збутових кооперативів. Позитивний досвід накопичено майже в кожній області. У науковій літературі досить обґрунтовано доводиться доцільність функціонування кооперативних форм організації виробництва. У той же час Міністерством аграрної політики проводиться активна робота в напрямку поширення на селі цього способу господарювання. Фінансування даних програм передбачалося за кошти відповідних бюджетів та міжнародних проектів, що працюють в Україні. Передбачалося ведення пілотних проектів у різних областях на базі територіальної громади та суб'єктів малого підприємництва, які б на прикладі конкретних реальних умов сприяли відпрацюванню функціонування кооперативних формувань.

Прикладом є спільний проект Європейського Союзу та Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», який працює в Україні з 2008 року та надає підтримку сільським громадам і домогосподарствам щодо підвищення їх економічного становища. У рамках підтримки економічних ініціатив громад пілотних сільських територій малозабезпеченим господарствам надається

допомога в об'єднанні у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи. Їх функцією є переробка, реалізація виробленої селянами продукції [12].

Також торгівельну та заготівельну діяльність на селі може здійснювати споживча кооперація. Реалізація виробленої продукції буде здійснюватися на відомчих ринках Укркоопспілки, передбачається створити повноцінні робочі місця для безпосередніх її виробників. Також важливим для дрібного сільськогосподарського товаровиробника є отримання фінансово-кредитної підтримки, що можливо через доступ до державних дотацій та кредитних ресурсів, що можуть забезпечувати споживча та кредитна кооперація [13].

В Україні існує цілий ряд науково-практичних розробок щодо функціонування кооперативів. Зокрема, Аграрний Союз спільно з ННЦ „Інститут аграрної економіки" розробили рекомендації з методики формування і функціонування зернових сільськогосподарських кооперативів. Вони за наявності складських приміщень братимуть на себе функції зберігання зерна, в тому числі і зерно для внутрішніх потреб сільськогосподарських підприємств, надаючи свої послуги членам кооперативу за значно меншими розцінками від ринкових. Крім того, кооператив має займатися збором та аналізом інформації щодо цінової ситуації на ринку продукції, яку він обслуговує, щоб зорієнтувати товаровиробника, як йому проводити збутову політику. Прикладом зернового кооперативу є «Глобинський пул» м. Глобино Глобинського району Полтавської області [2].

На жаль, на сьогодні за обсягами та якістю надання послуг сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи в більшості випадків не задовольняють зростаючих потреб виробників сільськогосподарської продукції та її споживачів. Слід відмітити, що в ЄС через сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи реалізовується 70%, а в США, Канаді – 60% продукції [14].

Головна мета – збільшення та здешевлення вироблюваної продукції, продовження терміну її реалізації. У вказаному напрямку слід спрямовувати об'єднані зусилля держави і селян. Це дії в напрямку оптимізації виробництва, як першої ланки в ланцюгу ціноутворення, створення умов для забезпечення необхідної кількості ринкових ре-

сурсів за рахунок більш правильного використання землі та природних умов.

Однією з найболючіших проблем України в овочево-картопляному підкомплексі виступає відсутність ефективної логістики. Унаслідок того, що вироблена картопля не знаходить збуту, то близько третини валового збору згодовується худобі та птиці, що є економічно не вигідним.

За розрахунками науковців відділу ціноутворення ННЦ «Інститут аграрної економіки», більше 80% картоплі, що реалізується на ринку, зберігається в погребах та підвалах селян. Виробництво картоплі в областях південного регіону не забезпечує споживання населенням в них. Посередники, скуповуючи частину картоплі в північних областях, перевозять її у південні та східні області і перепродують посередникам на місцевих ринках. Скуповування картоплі у дрібних товаровиробників відбувається у період збору урожаю або у період перших морозів, що змушує їх продавати картоплю за заниженими цінами.

В Україні супермаркети поступово нарощують свою присутність у роздрібному товарообороті овочів, картоплі та фруктів. На сьогодні через них реалізується лише 3% картоплі та майже 5% овочів. Цей канал реалізації працює на умовах розрахунку з постачальниками продукції по факту її продажу та зацікавлений в цілорічних безперервних поставках. У більшості випадків супермаркети не мають власних сховищ.

На наш погляд потребують посиленої уваги дві проблеми – це, по перше, транспортування продукції, вирощеної селянськими господарствами, по друге – докорінне поліпшення, а по суті – оновлення сучасної служби контролю якості овочевих, баштанних, плодових культур, картоплі. Вважаємо за необхідне запровадити сертифікацію якості такої продукції на двох етапах: на місці приймання від виробника та на місці ринкового збуту. Подібні заходи діятимуть тимчасово, а за умов чіткого дотримання правил торгівлі продовольчими товарами можуть бути ліквідовані. У такий спосіб не допускатиметься продаж неякісного товару, а виробник буде змушений дбати про дотримання технології вирощування тих чи інших культур.

Якщо у сфері виробництва скорочення витрат досягається

головним чином за рахунок оновлення технологій, то першочерговою умовою скорочення невиробничих витрат в межах інфраструктури виступають організаційні заходи.

На наш погляд, проблема потребує окремого дослідження. Частка витрат відносно виробничої собівартості того чи іншого виду рослинницької продукції різна. Наприклад, зерно, насіння олійних культур чи цукровий буряк зберігаються і транспортуються до місця реалізації за традиційною, випробуваною часом технологією. Вона лише потребує періодичної модернізації. Великі обсяги товарообороту, стабільність ринкового попиту, задовільна прибутковість вказаної продукції забезпечує для цього достатню інвестиційну привабливість. По-іншому відбувається перевезення до ринку картоплі, овочевих, плодових культур. Тут перевагу має дрібнооптова торгівля. Відчувається гостра нестача відповідної тари, сховищ, віддалені селянські господарства, тому чимало продукції втрачає якість або віддається за півціни перекупникам. Характерно, що господарства-виробники потерпають як від недобору, так і в роки досить високого врожаю.

Одним з поширених каналів реалізації дрібними товаровиробниками власної овочевої та плодово-ягідної продукції у великих містах є продовольчі ярмарки, особливо в період масового надходження на ринок цієї продукції. За даними Міністерства аграрної політики України, в цілому по країні 2013 р. налічувалося 77 тис. таких ярмарків, де було продано продукції на суму більше 8,4 млрд грн. Такий вид торгівлі дає можливість уникнути посередника та фермерам, учасникам кооперативів самостійно продавати вироблену продукцію. Ярмаркова торгівля активно підтримується з боку держави.

Також в останні роки відбувалося активне будівництво овочесховищ з потужними холодильними установками за підтримки держави шляхом компенсації відсоткових ставок за залученими у банках кредитами та позиками для покриття витрат, пов'язаних із будівництвом сховищ для зберігання картоплі, овочів, плодів. За даними Міністерства аграрної політики, загальна фактична ємність картопле- та овочесховищ в цілому по Україні складає відповідно 782 та 810 тис тонн, для зберігання фруктів – 300 тис тонн, з яких майже половина має можливість зберігання

продукції в охолодженому вигляді. Додатково планується ще побудувати сховища ємністю 266 тис тонн для зберігання картоплі та 559 тис тонн овочів, з яких половина будуть обладнані сучасним холодильним устаткуванням, та сховища ємністю 109 тис. тонн для зберігання фруктів, з яких практично всі будуть мати холодильники.

Значні кошти були виділені державою на будівництво оптових ринків, проте вони практично обслуговують обмежений контингент покупців, оскільки віддалені від густонаселених районів. Купівля продукції на оптовому ринку здійснюється або населенням, що має власний автотранспорт, або підприємствами роздрібної торгівлі та громадського харчування.

Аналіз динаміки цін на картоплю та моркву на основних оптових ринках «Столичний» м. Київ, «Шувар» м. Львів свідчить, що найбільш доступною є продукція у Львові. Вона на 20-50% дешевша порівняно з іншими оптовими ринками. Порівняння цін у торговому ланцюгу виробник-роздрібна торгівля з цінами, що пропонуються оптовими ринками, свідчить, що на ринках «Столичний» та «Господар» продукція на 15-40% дорожча порівняно з середніми цінами роздрібної мережі по Україні. При цьому слід відмітити, що роздрібні ціни на картоплю та моркву в м. Києві на 70-100% вищі порівняно з середніми по Україні. Ця ситуація має свій вплив на зазначені вище цінові різниці.

Дослідження інфраструктурних витрат оптових ринків свідчить, що за рахунок оптимізації логістичних витрат та крупних партій товару, які реалізуються безпосередніми виробниками, вони значно скорочуються порівняно з іншими ринками. Вартість добової торгівлі чи оренди торгового місця на оптових ринках складає не більше 1-2% від виручки реалізованої продукції, тоді як в мережі супермаркетів сплачується 6-10 % .

Вищий рівень цін на оптових ринках порівняно з роздрібною мережею також пояснюється більшим асортиментом послуг, які ними надаються. У структурі оптових ринків «Шувар» та «Столичний», крім сховищ, працюють логістичні комплекси, де продукцію розфасовують та пакують, формують замовлення та відправляють покупцям. Постійними покупцями на оптових ринках є підприєм-

ства роздрібної мережі. Крім того, через систему оптових ринків працюють експортери при поставках продукції на зовнішні ринки.

Висновки і пропозиції. Для вирішення проблеми в сфері обслуговуючої аграрне виробництво інфраструктури, зокрема плодоовочевої продукції, слід здійснювати заходи, зорієнтовані не просто на відновлення того, що діяло раніше, а на вимоги сьогодення та ринкову конкуренцію, підвищення ефективності дії механізму ціноутворення на цю продукцію. Основні напрямки практичних дій на наш погляд повинні включати наступне:

– створення належної матеріально-технічної бази для сортування, засолки, переробки, тривалого зберігання та доставки до місця збуту;

– організація формувань на зразок заготівельних кооперативів з використанням скооперованих коштів виробників продукції, місцевих бюджетів та надання для вказаної мети пільгових кредитів;

– підбір і навчання кадрів, переважно з місцевих жителів, для обслуговування новостворених об'єктів;

– силами спеціалістів місцевих органів агропромислового відомства забезпечити регулярну інформованість сільського населення про перспективи розвитку аграрної галузі, її окремих напрямків та законодавчо-правову базу для цього.

Список використаних джерел

1. Волощук К. Б. Механізми інноваційно-інвестиційного розвитку агропромислових підприємств / К. Б. Волощук. – Кам'янець-Подільський : Сисин О. В., 2011. – 319 с.

2. Зерновий сільськогосподарський обслуговуючий кооператив: практичний посібник / [Ю.О. Лупенко, М. Й. Малік, Г. В. Новіков та ін.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 122 с.

3. Розгон А. В. Формування та функціонування біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні: дис. канд. екон. наук / А. В. Розгон; ННЦ «Ін-т аграр. економіки» УААН. – К., 2008. – 198 с.

4. Ушачев И. И. Устойчивое развитие агропродовольственного сектора:основные направления и проблемы / И. И. Ушачев // АПК: экономика, управление. – 2006. – № 4 – С. 5-10.

5. Система організаційно-економічних механізмів функціонування основних агропродовольчих підкомплексів рослинництва України / [О.М. Шпичак, І.В. Кобута, Т.В. Куць та ін..] за ред. академіка УААН О.М. Шпичака. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2009. – 406 с.

6. Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків України / О. М. Шпичак, П.Т. Саблук, З.П. Ніколаєва; ред. О. М. Шпичак. – К., 2000. – 585 с.

7. Шубравська О. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: європейський досвід та українські перспективи / О. Шубравська // Економіка України. – № 5. – 2012. – С. 2-10.

8. Червен І. І. Розвиток та підвищення ефективності інфраструктури регіонального ринку аграрної продукції / І. І. Червен. – Миколаїв, 2008. – 231 с.

9. Донець О. В. Регіональна інноваційно-консалтингова інфраструктура комплексного розвитку агросектору: проблеми теорії і практики / О.В. Донець. – Сімферополь : Н. Гук, 2014. – 378 с.

10. Програма розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України на 2013-2020 рр. // Союз сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://www.coop-union.org.ua/?page_id=1063

11. Федан В. И. Жизнь как она есть / Федан В. И. – К.: Синопсис, 2012. – 195 с.

12. Перший крок до створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу // Рідний край. – 2012. – 21 жовт. – 2 с.

13. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, В.М. Заєць та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. – К: ННІ ІАЕ, 2013. – 50 с.; С. 25-27.

14. Програма розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України на 2013-2020 рр. // Союз сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.coop-union.org.ua/wp-content/uploads/ProgrammSOK_new_ver.pdf].

Аннотация. *Исследовано состояние сбытовой инфраструктуры и ее отличия для различных отраслей растениеводства. Рассмотрены проблемные моменты в существующих сбытовых звеньях для картофеля, плодов и овощей, особенности оптово-розничной торговли этими видами продукции. Проанализирована структура производства овощей и картофеля по категориям производителей. Изложен опыт и слабые стороны функционирования отечественных сбытовых кооперативов, продовольственных ярмарок, оптовых рынков, супермаркетов. Представлены научно-практический опыт функционирования производственных и сбытовых кооперативов в Украине, направления работы правительственных структур по поддержке этих формирований. Обострено внимание на проблеме обновления современной службы контроля качества овощных, бахчевых, плодовых культур, картофеля. Освещены состояние и перспективы расширения сети овоще- и картофелехранилищ. Рассмотрены особенности формирования ценовых звеньев «производитель-торговля-потребитель» при реализации продукции на оптовых рынках. Предлагаются направления совершенствования сбытовой инфраструктуры.*

Ключевые слова: *продукция растениеводства, цена, сбытовые кооперативы, оптовые рынки, ярмарки, супермаркеты, логистика, качество, цена.*

УДК 331.101.3:631.11 – 055.2

N. Lavruk, *Candidate of Economic Sciences, State Agrarian and Engineering University in Podilya*

THE ROLE OF MATERIAL INCENTIVES IN THE LABOUR FORCE WOMEN IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Annotation. *The article states that the improvement of mechanisms of motivation of work allows to develop effective policies in the field of labor and employment relations and is a prerequisite for success in industrial activity. This in turn leads to the need to ensure a close relationship results of employees with the efficiency of economic activities of agricultural enterprises. The development of a system of material incentives are part of a strategy aimed at enterprises of women and an important and necessary prerequisite of motivation of their employees. In this context considered system of material incentives, which is one of the most important forms of motivation and the essential work of women. It is established that the motivational impact on workers cannot be effective and efficient without satisfying their material needs and orientation of the material of interest. All this is associated with the need to use the optimal criteria for the organization of motivational work in the system of material incentives and the formation of science-based incentive mechanism, which allows using modern levers and incentives to increase the level of women's concerns efficiently and effectively and to increase their activity level.*

It is proved that financial incentives provide women with the possibility of increasing material wealth in accordance with their labour contribution, existing skills, creative achievement, and professional knowledge, sustainable use of which contributes to the effective development of agricultural enterprises.

Keywords*: employment, incentives, wages, women, labor activity, productivity.*

Н.А. Лаврук*, кандидат економічних наук ПДАТУ*

РОЛЬ МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ У ТРУДОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглядається система матеріального стимулювання, що є однією з важливих форм і необхідною передумовою мотивації трудової діяльності жінок. Встановлено, що мотиваційний вплив на працівниць не може бути дієвим і результативним без задоволення їх матеріальних потреб та орієнтації на матеріальний інтерес. Обґрунтовано, що матеріальне стимулювання забезпечує жінкам можливість підвищення матеріального достатку у відповідності з трудовим внеском, наявними здібностями, творчими досягненнями і професійними знаннями, раціональне використання яких сприяє ефективно-

© Н.А. Лаврук, 2015

му розвитку сільськогосподарських підприємств.

***Ключові слова**: трудова діяльність, матеріальне стимулювання, оплата праці, жінки, трудова активність, продуктивність праці.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ефективний розвиток сільськогосподарських підприємств відбувається у період формування соціально орієнтованої державної політики і ринкової економіки, які направлені на визначення нових пріоритетів в удосконаленні мотиваційних процесів, що сприяють забезпеченню конкурентоспроможності підприємств і їхній прибутковості. Тут особливої уваги набуває актуальна проблема мотивації праці і забезпечення зацікавленості жінок у повній реалізації можливостей свого людського потенціалу. Водночас вирішальне значення у системі мотиваційних заходів відіграє матеріальне стимулювання, яке безпосередньо впливає на самоствердження, самооцінку та відображає соціальний статус сільських працівниць.

А тому при формуванні ефективної системи мотивації і стимулюванні трудової діяльності працівниць необхідно враховувати вимоги організаційно-правових нормативів відповідної форми власності, виробничі умови, фінансово-економічний стан кожного підприємства, організацію зарплати, дивідендів і соціальних виплат. Використання ефективних мотиваційних моделей на підприємствах дасть можливість керівникам належно і дбайливо ставитися до своїх працівниць і загалом до жіночих трудових колективів та піклуватися про їхнє матеріальне і соціальне становище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вивченню проблеми матеріального стимулювання праці та підвищенню його ролі у системі мотивації трудової діяльності працівників присвятили свої праці відомі вітчизняні вчені економісти: Д. Богиня, О. Грішнова, В. Дієсперов, Л. Долгова, А. Колот, Г. Куліков, О. Крушельницька, М. Семикіна, К. Якуба та інші.

Разом з тим окремі аспекти мотивації трудової діяльності, організації заробітної плати, заохочувальних і компенсаційних виплат та визначення впливу матеріальних стимулів на трудову поведінку працівниць вивчені недостатньо і потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування дієвого впливу матеріального стимулювання на трудову діяльність жінок та внесення пропозицій щодо активізації їх трудової активності і підвищення продуктивності праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трудова діяльність завжди була джерелом матеріальних і духовних цінностей, а тому процес мотивації проявляється у внутрішніх стимулах до праці та прагненні жінок досягати найкращих її результатів. У даний час нестабільний розвиток ринкової економіки у сільському господарстві Хмельницької області і послаблення мотиваційних процесів призвели до загострення економічних ризиків, зниження рівня життя сільського населення, погіршення ставлення працівниць до праці, якісних характеристик трудового потенціалу, вибуття з виробництва висококваліфікованих кадрів, зростання напруженості на ринку праці. Усе це потребує детального розгляду економічних прав жінок, оскільки рівноправність жінок в усіх сферах життя тісно пов'язана з фінансовою незалежністю. Проте до цих пір нерозв'язаним залишається питання наявного доступу жінок до основних виробничих і фінансових ресурсів та можливості розпоряджатися ними в процесі трудової діяльності. Покращити таку ситуацію можливо за рахунок координування дієвих функцій мотиваційного механізму і запровадження моніторингу з метою здійснення постійного нагляду і контролю за станом організації мотивації трудової діяльності жінок.

Мотивація може змінюватися під впливом діяльності жінок, оскільки визначає пріоритети ділової і трудової активності, посилює бажану поведінку працівниць. Наразі виникає потреба керівників шляхом впровадження різних видів мотивації підвищити зацікавленість працівниць до участі не тільки у трудовому процесі, але й у підвищенні свого професійно-кваліфікаційного рівня та ефективному розвитку свого підприємства. Вважаємо, що на підприємствах при розробці мотиваційних заходів необхідно формувати матеріальне стимулювання трудової діяльності різних категорій працівниць залежно від результатів їхньої індивідуальної праці. Цю закономірність підтвердили результати вибіркового опитування, оскільки на поставлене запитання „Які мотиваційні чинники є найбільш важливими у Вашій трудовій діяльності?" 46,5% працівниць від їхньої загальної чисельності вказали на заробітну плату і належні матеріальні стимули.

Установлено, що на рівень матеріальної винагороди за кінцеві результати вкладеної праці впливають природно-кліматичні умови, обсяги виробництва продукції, добре організована робота по забезпеченню процесу праці і оптимального рівня заробітної плати, більш значні масштаби вкладання інвестиційних ресурсів у сільськогосподарське виробництво.

Викладене дає підстави стверджувати, що побудова раціональної системи матеріального стимулювання праці значною мірою буде залежати від цілей діяльності підприємства і його підрозділів, оскільки є однією з важливих форм мотивації на сільськогосподарських підприємствах. Вона повинна забезпечувати нарахування і розподіл (за кількістю і якістю праці) заробітної плати, грошових і компенсаційних винагород, формування і використання різних матеріальних стимулів з метою підвищення ефективності трудової діяльності жінок. Однак не завжди матеріальна винагорода вважається працівницями головним стимулом, оскільки не менш важливими для них є такі мотиви, як творча, цікава і стабільна робота, згуртований трудовий колектив, зручний режим і належні умови праці.

Починаючи з 2009 року у сільському господарстві області намітились позитивні тенденції щодо стабілізації його розвитку, хоча це у певній мірі не сприяло характерним змінам відносно покращення умов життя сільських жінок. Зараз зовсім малими темпами зростають їхні реальні доходи через низькі розміри оплати праці та зменшення її частки у сукупних доходах сільського населення. Так, загальні доходи населення області за 2009-2013 рр. зросли на 70,8% (у розрахунку на одну особу – на 83,3%), з яких заробітна плата – на 67,9%, але її частка в цих доходах зменшилася з 32,7 до 32,1%.

Грошові доходи у загальних сукупних ресурсах сільських домогосподарств 2013 р. становили 82,9%, серед яких на оплату праці припадало 22,5%; пенсії, стипендії, допомоги і субсидії – 35,4; доходи від продажу сільськогосподарської продукції – 11,8; інші доходи – 7,7%. Розмір сукупних ресурсів у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство сільської місцевості склав 3578,6 грн. (119,29 грн. в день), тоді як сукупні витрати становили 3045,36 грн. (101,51 грн. в день), що практично виключає можливість жінкам здійснювати заощадження на непередбачувані витрати. І навпаки у країнах з розвинутою ринковою економікою, за дослідженнями В.В. Онікієнко, спостерігається тенденція до зростання частки трудових доходів у сукупному доході (до 80%) і покращення якос-

ті життя на рівні прогресивних стандартів [5].

Такі невиправдані ситуації призводять до кризи мотивації трудової діяльності, яка у свою чергу впливає на зниження ролі праці і ефективність використання жіночих трудових ресурсів. Упродовж останніх років на сільськогосподарських підприємствах не оновлюється матеріально-технічна база, занепадають об'єкти допоміжних промислів, переробки сільськогосподарської продукції і соціальної інфраструктури, де традиційно використовувалася праця жінок. У результаті основним джерелом доходів селянок виступають надходження від малопродуктивної праці в особистих господарствах.

Дослідження показали, що оплата праці мотивуючу функцію виконує у тому випадку, коли вона займає значне місце в структурі загальних грошових доходів працюючих. Але щорічно у структурі грошових доходів сільських домогосподарств у її розмірі відбуваються помітні зміни (табл. 1).

Таблиця 1

Структура грошових доходів домогосподарств сільської місцевості

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Усього грошових доходів:	100	100	100	100	100
Оплата праці	29,3	26,9	28,3	27,8	27,2
Доходи від підприємницької діяльності і самозайнятості	2,6	3,0	0,3	1,9	2,2
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	15,9	16,0	15,2	13,8	14,4
Пенсії, стипендії, допомоги та субсидії	43,0	46,9	47,9	47,0	46,9
Грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	9,2	7,2	8,3	9,5	9,3

Джерело: [8, с. 282, 285]

Тут же слід зазначити, що структура грошових доходів не значно змінилася. Найбільшу частку мали такі матеріальні доходи, як пенсії, стипендії, допомоги і субсидії, загальна сума яких в середньому за місяць за останні п'ять років збільшилася з 866,01 до 1420,27 грн. або на 64%.

У грошових доходах працівників оплата праці 2013 р. займала 27,2%, що у розрахунку на одне домогосподарство за рік склало 9,88 тис. грн. або 823,69 грн. в місяць, що є зовсім мізерною сумою. Основною причиною такого низького матеріального стану є відсутність робочих місць у діючих сферах прикладання праці, а тому 45,4% сільських жінок і 38,6% чоловіків працездатного віку (за даними вибіркового обстеження) не мають постійної роботи у сільськогосподарських підприємствах або ж працюють на малооплачуваних ручних видах сільськогосподарських робіт.

Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників сільського господарства області протягом останніх років значно коливалася (від 1048,42 грн. 2009 р. до 2413 грн. 2013 р. і цього ж року у чоловіків вона склала 2538 грн., жінок – 2098 грн. або на 17,3% менше, тоді як у інших галузях економічної діяльності області вона склала у чоловіків 2917 грн., жінок – 2399 грн., тобто на 17,7% менше) [8, с. 262, 265].

Така ситуація є результатом невдоволення виконуваною працею через низьку і несправедливу її оплату, оскільки на поставлене запитання „Чи задоволені Ви своїм заробітком?" 19,6% працівниць відповіли позитивно; 17,2 – майже задоволені; 25,4 – не зовсім погоджуються з її розміром і 37,8% опитуваних дали негативну відповідь. У чоловіків відповіді на поставлене запитання подаються у такій структурній послідовності: 30,4%; 23,8; 17,7 і 28,1%. Така ситуація повинна враховуватися керівниками підприємств, оскільки мотивація результативної праці жінок завжди пов'язується з функціональною діяльністю сім'ї і розвитком підприємства, а тому повинна бути спрямована на повну реалізацію її трудових і професійних можливостей. Водночас необхідно враховувати не тільки мотиви поведінки працівниць і стимули їхньої трудової діяльності, але й надавати увагу організації праці з метою створення відповідних умов для повного поєднання материнства з їхньою активною

участю на виробництві.

Враховуючи сімейні потреби і значне послаблення становища жінок на ринку праці, слід широко практикувати застосування гнучких графіків роботи, режиму неповного робочого дня і робочого тижня, впровадження принципу „двохступеневого робочого місця" та виконання надомної праці. Це дасть можливість оптимально поєднувати материнські, виховні, виробничі функції та позитивно впливатиме на їхню продуктивність праці (рис. 1).

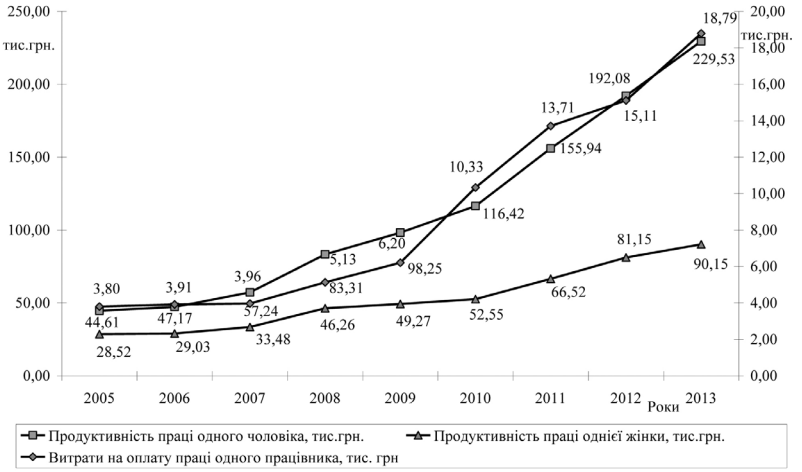

Рис. 1. Динаміка змін у рівні продуктивності праці і витратах на оплату праці працівників сільськогосподарських підприємств Хмельницької області
Джерело: [7, с. 47; 8, с. 77, 252]

Спостерігається збільшення у 3,3 раза не тільки витрат на оплату праці працюючих, але й продуктивності їх праці в основному за рахунок росту (майже у 3 рази) об'єму виробництва валової продукції. Наразі рівень підвищення продуктивності праці є важливим динамічним і мотиваційним показником, оскільки він не тільки позитивно впливає на ефективність виробництва, але й дуже часто змінюється під впливом ряду стимулюючих факторів: відтворення жіночих ресурсів праці і розв'язання їхніх соціальних проблем;

зміни фондоозброєності праці; організації трудового і виробничого процесів; покращення умов праці і підвищення трудової активності працівниць; удосконаленням форм і систем оплати праці та матеріального стимулювання. Усе це у свою чергу вплинуло на рівень витрат на оплату праці та їхню питому вагу у загальних виробничих витратах галузей основного виробництва сільськогосподарських підприємств Хмельницької області (рис. 2).

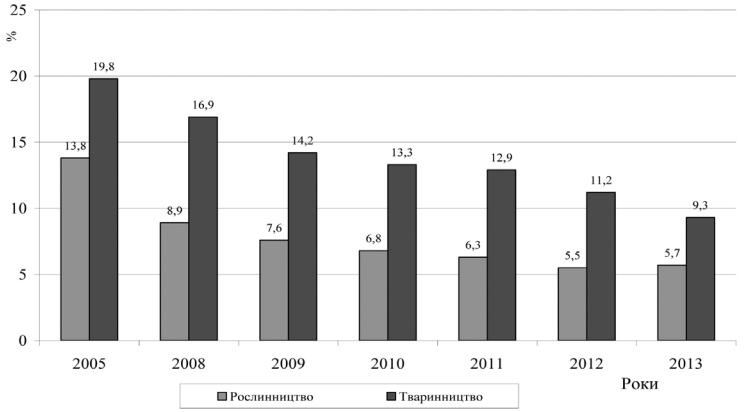

Рис. 2. Структура витрат на оплату праці у загальних виробничих витратах на виробництво продукції в основних галузях, %
Джерело: [9, с. 56-57]

Поступове скорочення за цей час розмірів виробництва, обсягів сільськогосподарських робіт і чисельності працівників (число працюючих чоловіків зменшилося на 21,1, а жінок – на 51,4%) викликало зменшення розміру витрат на оплату праці і їхньої питомої ваги у загальних виробничих витратах не тільки у галузях основного виробництва, але й у цілому по підприємствах (з 9,3 % 2005 р. до 6,5% 2013 р.). Отже, суттєвого підвищення рівня оплати праці на селі не спостерігається [1]. А це в свою чергу впливає на рівень мотиваційної спрямованості працюючих.

Оплата праці вважається багатьма вченими [1-4, 6, 10] основним інструментом спонукання і постійної підтримки заінтересованості працівників у високопродуктивній трудовій діяльності з метою отримання великих об'ємів сільськогосподарської продукції і забез-

печення прибутковості підприємств. При цьому вона виконує такі важливі функції: відтворювальну (сприяє відтворенню жіночої робочої сили); стимулюючу (забезпечує виконання високоефективної праці); регулюючу (служить інструментом при перерозподілі робочої сили); соціальну (забезпечує здійснення принципу соціальної справедливості). Але враховуючи те, що 2013 р. рівень заробітної плати найманих працівниць у сільському господарстві становив 87,4% від середнього рівня в економіці області і був практично найменшим серед багатьох інших видів економічної діяльності, то при такій ситуації спостерігається помітне послаблення відтворювальної, стимулюючої та регулюючої функцій заробітної плати.

Результати проведеного у сільськогосподарських підприємствах анкетного опитування працівників також дали змогу виявити негативні тенденції у розмірі оплати праці. Так, на поставлене запитання про розмір їхнього середньомісячного заробітку, 54,8% сільських жінок відповіли, що він у них набагато менший у порівнянні з чоловіками. Зокрема, 12,4% працівниць отримують від 900 до 1200 грн.; 26,5% – до 1500 грн.; 35,1% – від 1500 до 2000грн.; 20,7% – в межах 2000…3000 грн. і лише у 5,3% жінок заробітна плата перевищує 3000 грн. Частка працюючих чоловіків, які отримують середньомісячну заробітну плату у вказаних розмірах, складає відповідно 6,5%, 14,2; 31,3; 29,4 і 18,6%, тобто рівень мотиваційної направленості у чоловіків значно вищий. А тому для жінок необхідно створити такі умови життєдіяльності, які б дозволили на рівні з чоловіками реалізувати свій трудовий потенціал і забезпечити інтелектуальний розвиток особистості.

Отже, оплата праці є важливим мотивуючим фактором лише тоді, коли вона безпосередньо пов’язується з кінцевими результатами праці жінок. Хоча сучасних жінок можна заінтересувати працювати краще не тільки за рахунок збільшення заробітної плати, але й своєчасної і регулярної її виплати, визнання досягнень і встановлення премій, покращення умов праці, забезпечення участі у прийнятті виробничих рішень та розподілі прибутків.

Висновки. Вважаємо, що мотиваційний вплив на працівниць

не може бути результативним без ефективної організації системи мотивації, стимулювання та задоволення їхніх матеріальних потреб. А тому раціональна система матеріального і морального стимулювання праці, яка є однією з важливих форм її мотивації, має надавати жінкам можливість підвищення матеріального достатку у відповідності з трудовим внеском, самореалізації наявних здібностей, творчих досягнень та професійних знань. У послідуючі роки ефективне застосування різних методів мотивації трудової діяльності жінок дасть можливість виявити резерви збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок росту продуктивності і інтенсивності праці та мотиваційний ефект від рівня задоволення працею, а також сформувати за цілеспрямованими інтересами взаємовідносини у трудових колективах.

Список використаних джерел

1. Бондарчук К. Заробітна плата в контексті соціально-економічного захисту найманих працівників / К. Бондарчук // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 1. – С. 3-9.

2. Дієсперов В.С. Економіка сільськогосподарської праці / В.С. Дієсперов. – К.: ІАЕ УААН, 2004. – 488 с.

3. Дячун О.В. Організація, нормування та оплата праці [Навч. посібник] / О.В. Дячун. – Львів, 2001. – 220 с.

4. Колот А. М. Мотиваційний менеджмент: підручник / А. М. Колот, С.О. Цимбалюк. – К.: КНЕУ, 2014. – 479 с.

5. Онікієнко В.В. Зайнятість та якість життя населення / В.В. Онікієнко // Український соціум. – 2002. – № 1. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&n=23&c=267

6. Петрова І. В. Оплата праці в мотиваційній системі сучасного підприємства / І. В. Петрова // Україна: аспекти праці. – 2001. – № 7. – С. 22-24.

7. Праця у Хмельницькій області 2013: Статистичний збірник / Відп. А.В. Грабовський, Л.А. Курська. – Хмельницький. – 2014. – 197 с.

8. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2013 рік / За ред. Л.О. Хамської. – Хмельницький. – 2014. – 402 с.

9. Сільське господарство Хмельницької області за 2013 рік. Статистичний збірник / За ред. Л.О. Хамської. – Хмельницький. – 2014. – 297 с.

10. Рябуха М.С. Оплата праці: стан, проблеми та перспективи / М.С. Рябуха // Вісник ХНТУСГ. – 2008. – № 70. – С. 258-267.

Аннотация. *Рассматривается система материального стимулирования, которая является одной из важных форм и необходимой предпосылкой мотивации трудовой деятельности женщин. Установлено, что мотивационное воздействие на работниц не может быть действенным и результативным без удовлетворения их материальных потребностей и ориентации на материальный интерес. Обосновано, что материальное стимулирование обеспечивает женщинам возможность повышения материального благосостояния в соответствии с трудовым вкладом, имеющимися способностями, творческими достижениями и профессиональными знаниями, рациональное использование которых способствует эффективному развитию сельскохозяйственных предприятий.*

Ключевые слова: *трудовая деятельность, материальное стимулирование, оплата труда, женщины, трудовая активность, производительность труда.*

УДК: 388.486:631.115.11

O. Dudziak, *Ph. D. State Agrarian and Engineering University in Podilya*

CONSULTING ROLE IN THE DEVELOPMENT OF GREEN TOURISM

Annotation. *The article is a stage of study of green tourism development, particularly of its influence on the development of contemporary Ukrainian village. The author examines one of the important developmental factors of village tourism – consultative services and consulting.*

The new possibilities for village population are revealed in direction of overcoming different economical limits. An urgent problem of restructuring of an agricultural sector appears and, as well, of improving wellness of people living in the villages. More attention is paid to culture and people's development, overcoming their social insecurity. That is why, taking into consideration such circumstances, village tourism may diversify village production with a help of consulting.

Agricultural consultative services should favour to village territories development, development of entrepreneurship in villages. And this in its turn causes to improvement of socio-economic growth of the village.

Nowadays agricultural consulting services are successfully working in European countries, USA and carry a great contribution of development of village territories.

Keywords: *counseling, rural green tourism, advisory services, agro-tourism, agriculture, agricultural extension services.*

О.А. Дудзяк, *кандидат економічних наук, асистент ПДАТУ*

РОЛЬ ДОРАДНИЦТВА В РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Стаття є етапом дослідження розвитку сільського зеленого туризму, а саме: його вплив на розвиток сучасного українського села. Автор досліджує один з важливих чинників розвитку туризму в селі – це дорадчі служби або дорадництво.

Перед сільським населенням відкриваються нові можливості для подолання різноманітних економічних рубежів. Виникає нагальна потреба в реструктуризації як аграрного сектору економіки, так і покращення добробуту населення на сільських територіях, звертається більше уваги на культуру та розвиток селян, подолання їхньої соціальної незахищеності.

Тому, зважаючи на такі умови, сільський туризм завдяки дорадництву може диверсифікувати сільське виробництво.

Ключові слова: *дорадництво, сільський зелений туризм, дорадчі послуги, агротуризм, сільське господарство, агрооселя, сільськогосподарські дорадчі служби.*

© О.А. Дудзяк, 2015

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Новим видом відносин в аграрній сфері є сільськогосподарське дорадництво, що останнім часом отримало нормативну основу свого функціонування та розвитку. Зважаючи на триваючі кризові явища в діяльності аграрних товаровиробників, сільськогосподарська дорадча служба має надавати різноманітні консультаційні та інші послуги суб'єктам аграрного господарювання. Дорадча діяльність покликана сприяти аграрним товаровиробникам у збільшенні прибутковості їх виробничо-господарської діяльності, тому з'ясування правової природи дорадчих послуг має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Зазначимо, що окремі проблеми функціонування сільськогосподарського дорадництва в Україні були предметом наукового аналізу в юридичній та економічній літературі [1, с. 383-395; 2], проте правова природа сільськогосподарської дорадчої діяльності досі окремо не вивчалася.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемі розвитку сільського туризму як виду відпочинку та можливого напрямку підприємницької діяльності присвячено роботи багатьох науковців та практиків. Для написання статі були використані матеріали провідних дослідників галузі сільського зеленого туризму: Рутинського М.Й., Зінька Ю.В., Коберніченко Т.О., Васільєва В.П. та інших.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу дорадництва на розвиток сільського зеленого туризму України.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні в усіх регіонах України сформовані та функціонують сільськогосподарські дорадчі служби, працюють і надають дорадчі послуги на постійній основі 692 професійних сільськогосподарських дорадники, а також 777 експертів-дорадників, які внесені до державного Реєстру.

Правові засади здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні визначає Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність».

Сільськогосподарська діяльність спрямована на задоволення потреб селянських та фермерських господарств, сільськогосподарських підприємств усіх форм власності, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні навичок прибуткового ведення господарства. Успішність аграрного сектору значною мірою залежить від його динамічності щодо освоєння новітніх технологій, використання ринкової кон'юнктури, а також організаційних змін, необхідних для його поступального розвитку.

Водночас згідно зі статтею 404 Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачено, що Співробітництво між Сторонами у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплює, зокрема, поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів, а також сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників.

Умови надання соціально спрямованих дорадчих послуг визначені в затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1131 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки сільськогосподарської дорадчої служби.

Переліки соціально спрямованих дорадчих послуг, обсяги їхнього фінансування для кожного виконавця та районів, в яких надаються послуги, передбачені в планах заходів, які щорічно затверджуються відповідними структурними підрозділами обласних державних адміністрацій. Надання соціально спрямованих дорадчих послуг, що здійснюється відповідно до плану заходів, оформляється актом, який підписують суб'єкт сільськогосподарської дорадчої діяльності, голова сільської (селищної) або районної ради, начальник відповідного структурного підрозділу агропромислового розвитку обласної державної адміністрації і споживач дорадчих послуг.

Бюджетні кошти спрямовуються на оплату дорадчих послуг, які мають найбільшу ефективність: проведення навчальних семінарів, індивідуальних дорадчих послуг, випуск і розповсюдження друкованої продукції, демонстраційного показу форм і методів роботи суб'єктів господарювання. [http://minagro.gov.ua/node/4386]

Згідно Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу службу» сільськогосподарська дорадча діяльність (далі – дорадча діяльність) – сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства, а сільськогосподарська дорадча служба (далі – дорадча служба) – юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, структурний підрозділ аграрного навчального закладу, науково-дослідної установи, які внесені до Реєстру дорадчих служб, здійснюють дорадчу діяльність, у складі яких працює не менше трьох дорадників, які пройшли реєстрацію відповідно до законодавства і внесені до Реєстру дорадників; {Абзац сьомий статті 1 в редакції Закону N 2754-VI (2754-17) від 02.12. 2010 р.}; сільськогосподарський дорадник (далі – дорадник) – фізична особа, яка на професійній основі проводить дорадчу діяльність, склала кваліфікаційний іспит та одержала кваліфікаційне свідоцтво і внесена до Реєстру сільськогосподарських дорадників та сільськогосподарських експертів-дорадників (далі – Реєстр дорадників); сільськогосподарський експерт-дорадник (далі – експерт-дорадник) – фізична особа, яка проводить дорадчу діяльність не на постійній основі, має достатній фаховий рівень та одержала кваліфікаційне свідоцтво відповідно до вимог законодавства і надає дорадчі послуги на запит дорадчих служб та дорадників і відповідає вимогам, передбаченим цим Законом. Експертами-дорадниками є працівники закладів науки та освіти, інші вузькоспеціалізовані фахівці, які внесені до Реєстру дорадників [3].

Окрім Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» відносини щодо здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності й надання відповідних послуг регулюються як постановами Кабінету Міністрів України (наприклад, «Про затвердження Порядку надання всеукраїнській громадській професійній організації статусу саморегульованої організації» від 18 листопада 2009 р., № 1221 [4], «Про затвердження Порядку використання коштів,

передбачених у державному бюджеті для державної підтримки сільськогосподарської дорадчої служби» від 19 вересня 2007 р., № 1131 [4] та ін.), так і низкою наказів Міністерства аграрної політики та продовольства України (регламентують професійну підготовку сільськогосподарських дорадників та експертів-дорадників, ведення їх Реєстру та Реєстру сільськогосподарських дорадчих служб тощо). Наявність певного нормативного масиву щодо регламентування сільськогосподарської дорадчої діяльності дозволила дослідникам дійти висновку, що у складі аграрного права України сформовано інститут правового регулювання сільськогосподарської дорадчої діяльності, основу якого становлять норми Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» [1, с. 383; 2, с. 4]. На наше переконання, такий висновок потребує певного уточнення. Дійсно, в праві України вже існує певна сукупність правових норм, що регламентують вузьку, однорідну групу пов'язаних між собою суспільних відносин у сфері сільськогосподарського дорадництва, тобто правовий інститут сільськогосподарської дорадчої діяльності. Проте, як видається, навряд чи варто відносити цей правовий інститут виключно до інститутів аграрного права. Як було зазначено вище, відповідні комплексні суспільні відносини, будучи урегульованими нормами аграрного, інформаційного та адміністративного права, постають комплексними правовідносинами, що мають міжгалузевий характер, а саме: аграрно-інформаційними та аграрно-адміністративними. Звідси, цілком логічно має йтися про комплексний правовий інститут сільськогосподарської дорадчої діяльності, що має міжгалузевий характер. Водночас в аграрному законодавстві виокремлюється відповідний інститут – інститут сільськогосподарської дорадчої діяльності. Певним чином унормовують відносини сільськогосподарського дорадництва нормативно-правові акти адміністративного та інформаційного законодавства України, наприклад, закони України «Про адміністративні послуги» від 6 вересня 2012 р. [9], «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. [5], «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 р. [6].

Одною з популярних послуг в сфері їх реалізації є навчання та консультації власників агросадиб та осіб, що зацікавлені агротуристичним бізнесом на селі.

Сільський зелений туризм є багатоаспектною і багатоцільовою формою розв‘язання великої кількості проблем розвитку села і задоволення потреб заінтересованих у відпочинку і оздоровленні.

Отже, сільський зелений туризм – це вид туризму, який сконцентрований на сільській території, передбачає розвиток центрів обслуговування туристів, забезпечує туриста всіма видами відпочинку цієї місцевості та ознайомлює з місцевими фольклором, традиціями, кухнею, господарюванням та іншими атракціями, водночас забезпечуючи селян прибутком.

Судячи з досвіду європейських країн, в яких сільський туризм успішно розвивається, (Польща наприклад), організаційну фазу розвитку агротуристичних об’єднань бере на себе саме дорадництво.

При дорадництвах існують невеличкі так звані відділи чи департаменти, що здійснюють інформаційну, коригуючу і навіть дещо контролюючу функцію в розвитку сільського туризму тієї території, де вони знаходяться.

Дорадчі організації допомагають власникам агроосель у:

– проведенні добровільної категоризації;

– проведенні фестивалів чи ярмарок;

– наданні юридичних та фінансово-економічних послуг;

– забезпеченні інформаційного сприяння для новачків;

– залученні вже досвідчених власників агроосель для навчання новачків та інше.

Висновок. Тому слід зазначити, що дорадництво може сприяти розвитку сільського зеленого туризму як на початкових етапах його становлення, так і на подальших стадіях розвитку. Дорадництво може стати потужним осередком розвитку сільських територій та сільського господарства України, суттєво сприяти диверсифікації сільського господарства, що також є позитивним і для розвитку сільського зеленого туризму.

Список використаних джерел

1. Аграрне право України: підручник / В. М. Єрмоленко, О. В. Гафурова, М. В. Гребенюк та ін.; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.http://minagro.gov.ua/node/4386]

2. Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» від 17 червня 2004 р., № 1807-IV режим доступу [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1807-15]

3. Про затвердження Порядку надання всеукраїнській громадській професійній організації статусу саморегульованої організації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 листопада 2009 р. № 1221 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 89. – Ст. 3013.

4. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки сільськогосподарської дорадчої служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1131 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 71. – Ст. 2670.

5. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

6. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 9 жовтня 2007 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.

Аннотация. *Статья является этапом исследования развития сельского зеленого туризма, а именно: его влияния на развитие современного украинского села. Автор исследует один из важных факторов развития туризма в селе – это совещательные службы или такую деятельность.*

Перед сельским населением открываются новые возможности для преодоления различных экономических рубежей. Возникает насущная необходимость в реструктуризации как аграрного сектора экономики, так и улучшении благосостояния населения на сельских территориях, обращается больше внимания на культуру и развитие крестьян, преодоление их социальной незащищенности.

Поэтому, несмотря на такие условия, сельский туризм благодаря консалтингу, может диверсифицировать сельское производство.

Ключевые слова: *консалтинг, сельский зеленый туризм, консультационные услуги, агротуризм, сельское хозяйство, агроусадьба, сельскохозяйственные консалтингове службы.*

УДК 338.439.63.003.12:634.1

Y. Voloshchuk, *candidate of Economics Sciences State Agrarian and Engineering University in Podilya*

ASSESSMENT OF CONSUMPTION OF FRUIT AND BERRY PRODUCTION AS THE INDICATOR OF FOOD SECURITY OF THE REGION

Abstract. *Are characterized level of consumption of plodoyagodny production by the population households according to the level of material well-being through a projection of determination of economic availability of the food as factor of ensuring food security of the region.*

For studying of unevenness of distribution of households on the level of material well-being the method to groups on which households of the population are distributed in ascending order of average per capita indicators of the income on quantiles and on intervals of the income was used. To the analysis of data it was applied division of population on decile (ten identical groups) and quintiles (five identical groups). The conducted researches specified that with growth of the income consumption of fruit, berries, nuts, grapes, water-melons, a melon on average in a month counting on one person increases.

It is proved that alignment decile, kvintilny coefficients of differentiation of the income of the population, funds and degree of a deviation of the actual distribution of the income on numerical and equal groups of the population from the line of their uniform distribution on the basis of establishment of effective structural proportions and consecutive implementation of the corresponding shifts, will allow to raise welfare of the population, will lead to increase in demand on plodoyagodny production by all groups of domogopodarstvo, and will give the chance to reach level of consumption of fruits and berries within the established medical and physiological norms. It will allow to increase the level of satisfaction of needs of the population for food and providing the sufficient level of food security of the region.

Keywords: *consumption, fruit and berry production, market, demand, income level, distribution coefficient.*

Ю.О. Волощук, кандидат економічних наук ПДАТУ

ОЦІНКА СПОЖИВАННЯ ПЛОДОЯГІДНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ІНДИКАТОРА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Охарактеризовано рівень споживання плодоягідної продукції домогосподарствами населення відповідно рівню матеріального добробуту через проекцію визначення економічної доступності продовольства як чинника забезпечення продовольчої безпеки регіону.

© Ю.О. Волощук, 2015

Ключові слова: *споживання, плодоягідна продукція, ринок, попит, рівень доходу, коефіцієнт розподілу.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасній структурі продовольчого ринку регіону значне місце належить продукції садівництва. Відповідно до сучасних систем раціонального харчування важлива роль у забезпеченні населення продуктами харчування відводиться плодоягідній продукції як незамінному джерелу вуглеводів, мінеральних елементів, органічних кислот та вітамінів.

З врахуванням цього повноцінна система продовольчої безпеки регіону повинна охоплювати такі складові: надійне забезпечення, що має в основі національний АПК, здатне постійно задовольняти потреби населення в продуктах харчування на необхідному рівні, швидко реагуючи на зміни кон'юнктури ринку; доступність необхідної кількості і асортименту продуктів харчування для різних категорій населення, що базується на їх платоспроможності; механізми захисту вітчизняного виробника продовольства від імпортної залежності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Значний внесок у теорію і практику забезпечення продовольчої безпеки України внесли такі вчені-економісти, як В.Р. Андрійчук, В.І. Богачова, В.С. Балабанов, Ю.Д. Білик, Б.М. Данилишин, Л.В. Дейнеко, О.І. Гойчук, С.М. Кваша, П.Т. Саблук, А.М. Чечіль та інші, а питанням розвитку ринку плодоягідної продукції та окремих його складових в нашій країні приділяли увагу в своїх дослідженнях такі економісти, як Бойко В.І, Шестопаль О.М., Рульєв В.А., Єрмаков І.О. та інші. Разом із тим в економічній теорії та практиці залишаються недостатньо з'ясованими питання щодо використання даних понять для визначення ефективних форм розвитку плодоягідного підкомплексу для забезпечення продовольчої безпеки регіону.

Формулювання цілей статті: визначити рівень споживання плодоягідної продукції домогосподарствами населення відповідно рівню матеріального добробуту для визначення еко-

номічної доступності продовольства як чинника забезпечення продовольчої безпеки регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індикатори продовольчої безпеки, згідно з проектом Закону України «Про продовольчу безпеку» – це характеристика рівня та структури споживання населенням основних харчових продуктів, їх економічної доступності, ємності внутрішнього ринку продовольства, достатності державних продовольчих ресурсів та продовольчої незалежності [1].

Проте індикатори продовольчої безпеки більш доцільно визначати як показники рівня та структури споживання населенням основних харчових продуктів, в тому числі і продукції садівництва, їх економічної доступності, ємності внутрішнього ринку продовольства, продовольчої незалежності, його якості та безпеки тощо. Усі показники, що характеризують рівень продовольчої безпеки регіону, згруповані в чотири основні категорії індикаторів і характеризують рівні: 1) достатності споживання; 2) розвитку галузі сільського господарства; 3) продовольчої незалежності регіону; 4) економічної доступності продовольства [2].

Для подальшого розвитку галузі садівництва необхідно визначити основні шляхи розвитку інфраструктурних підрозділів та механізмів забезпечення, адже порушення в роботі цих систем чинить негативний вплив в першу чергу на виробників, а також сприяє розповсюдженню стихійної торгівлі.

Необхідно враховувати також факт більшої частки виробництва продукції садівництва домогосподарствами населення, тож необхідним є вивчення зв'язку рівня добробуту домогосподарств з рівнем споживання плодів та ягід.

Для вивчення нерівномірності розподілу домогосподарств за рівнем матеріального добробуту використовується метод групувань, за яким домогосподарства населення розподіляються в порядку зростання середньодушових показників доходів на квантилі та за інтервалами доходів.

Ранжовану за зростанням розміру ознаки генеральну сукупність домогосподарств населення ділять на квантилі розпо-

ділу, тобто на однакові за чисельністю групи. Для аналізу даних застосовується поділ генеральної сукупності на децилі (десять однакових груп) та квінтилі (п'ять однакових груп).

Децильний коефіцієнт диференціації доходів населення – співвідношення мінімального рівня доходів серед 10% найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів серед 10% найменш забезпеченого населення. Співвідношення загальних сумарних доходів населення у першому і останньому децилях називають децильним коефіцієнтом фондів. А відношення суми доходів населення останнього квінтиля до суми доходів населення в першому квінтилі називають квінтильним коефіцієнтом фондів.

Рівень доходів, що знаходиться в середині ряду варіацій населення, що ранжований у порядку збільшення середнього показника доходів на одну особу, називають ***медіанним рівнем доходів.***

Ступінь відхилення фактичного розподілу доходів за чисельно рівними групами населення від лінії їх рівномірного розподілу відображається через індекс Джині та розраховується коефіцієнт нерівності розподілу доходів серед населення. Коли коефіцієнт приймає значення 1, це свідчить про повну нерівність в рівнях доходів по всіх вказаних групах, тобто одна особа отримує всі доходи. При значенні коефіцієнта на рівні 0 рівень доходів по всіх групах населення однаковий.

Індекс Джині розраховується за наступною формулою:

$$G = 1 - 2\sum_{i=1}^{n} P_i cum Y_i + \sum_{i=1}^{n} P_i Y_i , \qquad (1)$$

де P_i – частка населення і-*моїї* групи в загальній чисельності населення;

Y_i – частка доходів *i*-тої групи населення;

cum Y_i – кумулятивна частка доходу;

n – число груп населення.

Кумулятивна частка домогосподарств населення з середньодушовими доходами визначається на підставі даних ранжованого в порядку зростання розподілу домогосподарств населення за рів-

нем доходів шляхом послідовного додавання частки домогосподарств населення в інтервалах доходів, які розміщені нижче верхньої межі встановленої інтервальної групи розподілу.

Чисельність домогосподарств населення з рівнем середньодушових доходів на місяць нижче прожиткового мінімуму визначається на підставі даних розподілу домогосподарств населення за рівнем доходів і є підсумком числа домогосподарств, рівень доходів яких нижче величини прожиткового мінімуму, діючого в державі на момент аналізу.

Частка доходів, яку отримують певна децильна група домогосподарств, відображається через розподіл доходів за децильними групами домогосподарств населення.

Споживання фруктів, ягодів, горіхів, винограду, кавунів, дині у середньому за місяць 2010 р. складало у розрахунку на одну особу 3,6 кг, в т.ч. у домогосподарствах із середньодушовими загальними доходами у місяць, грн. до 300,0 – 1,0 кг; 300,1-480,0 – 2,0 кг; 480,1-660,0 – 2,7 кг; 660,1-840,0 – 3,1 кг; 840,1-1020,0 – 3,3 кг; 1020,1-1200,0 – 3,5 кг; 1200,1-1380,0 – 4,0 кг; 1380,1-1560,0 – 4,0 кг; 1560,1-1740,0 – 4,4 кг; більше 1920,0 – 5,2 кг (рис. 1).

Домогосподарства з середньодушовими загальними доходами у місяць за 2010 р.:

– нижче середнього рівня загальних доходів (1139,06 грн.) 3,1 кг;

– нижче 50% середнього рівня загальних доходів (569,33 грн.) 2,4 кг;

– нижче медіанного рівня загальних доходів (1047,55 грн.) 3,0 кг;

- нижче 50% медіанного рівня загальних доходів (523,78 грн.) 2,1 кг;

– нижче 60% медіанного рівня загальних доходів (628,53 грн.) 2,4 кг;

– нижче 75% медіанного рівня загальних доходів (785,66 грн.) 2,7 кг;

– нижче прожиткового мінімуму (843,17 грн.) 2,8 кг.

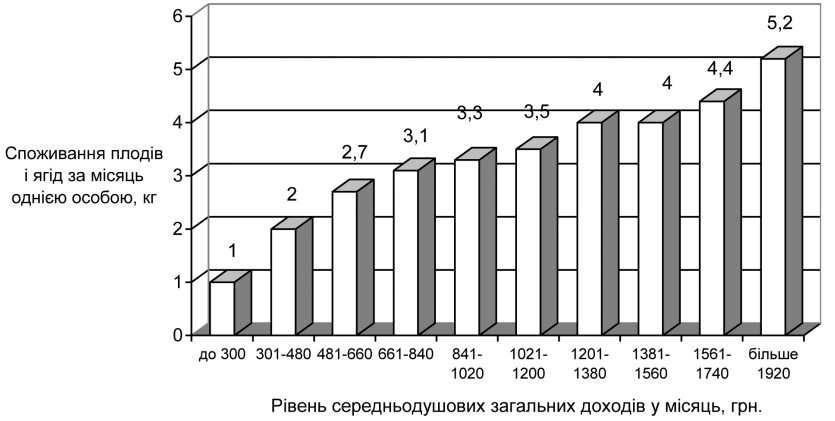

Рис. 1. Споживання плодів і ягід за децильними групами доходів населення 2010 р.

З 2012 року було змінено шкалу розподілу на децильні групи відповідно до змін прожиткового мінімуму та рівня доходів. Тож домогосподарства з середньодушовими загальними доходами у місяць за 2013 р. споживали плодів і ягід:

– нижче середнього рівня загальних доходів (2055,40 грн.) 3,4 кг;

– нижче 50% середнього рівня загальних доходів (1027,70 грн.) 2,2 кг;

– нижче медіанного рівня загальних доходів (1825,12 грн.) 3,3 кг;

– нижче 50% медіанного рівня загальних доходів (912,56 грн.) 2,1 кг;

– нижче 60% медіанного рівня загальних доходів (1095,07 грн.) 2,3 кг;

– нижче 75% медіанного рівня загальних доходів (1368,84 грн.) 2,8 кг;

- нижче прожиткового мінімуму (1113,67 грн.) 2,3 кг.

Отже, проведені дослідження вказують на те, що зі зростанням доходів збільшується споживання фруктів, ягід, горіхів, винограду, кавунів, дині у середньому за місяць у розрахунку на одну особу (рис. 2).

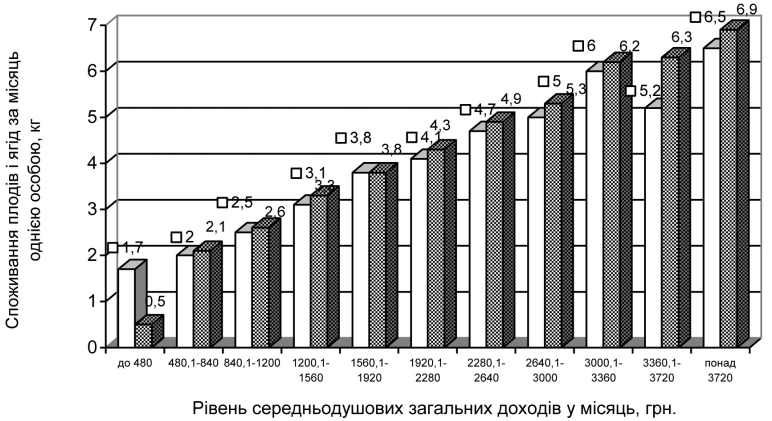

Рис. 2. Споживання плодів і ягід за децильними групами доходів населення в 2012 та 2013 рр.

Так, у домогосподарствах із середньодушовими загальними доходами до 300 грн. за місяць споживали 1 кг, а при отриманні найвищих доходів – 5,2 кг, за рік відповідно 12 та 62,4 кг 2010 р., а вже з 2012 р. було змінено шкалу розподілу. Так, 2013 р. у домогосподарствах із середньодушовими загальними доходами до 480 грн. за місяць споживали 0,5 кг (6 кг в рік) (2012 р. – 1,7 кг), при найвищому рівні доходів (більше 3720 грн). – 6,9 кг (82,8 кг за рік) (2012 р. – 6,5 кг, 78 кг за рік).

При цьому децильний коефіцієнт диференціації доходів населення становить 0,16, а децильний коефіцієнт фондів при споживанні плодів – 0,19.

Медіанний рівень доходів у розрахунку на одну особу сприяв споживанню плодів і ягід рівні від 3,3 до 3,5 кг (від 39,6 до 42 кг відповідно за рік) 2010 р. та від 3,8 до 4,8 кг 2013 р. (від 45,6 до 57,6 кг в рік). Київський НДІ гігієни харчування рекомендує норму споживання овочів 110-158 кг, фруктів та ягід – 42-84 кг на рік.

Крива Лоренца – кумулятивний розподіл чисельності населення та відповідних цій чисельності доходів. Саме так відображається співвідношення часток всіх сукупних доходів і часток всіх, хто їх отримав. Лінією фактичного розподілу, так званою кривою Лоренца, характеризується нерівномірний

розподіл доходів. Вказана лінія характеризує диференціацію рівнів доходів і відхиляється від діагоналі при умові більшої диференціації. Вона відображає співвідношення часток усіх доходів до часток усіх їх отримувачів. Тут можна зауважити, що при доходах, нижчих від прожиткового мінімуму (843,17 грн.), споживали 2,8 кг за місяць (33,6 кг за рік), а при загальних доходах нижче середнього рівня (1139,06 грн.) – 3,1 кг, тобто 37,2 кг в цілому за рік.

Коефіцієнт концентрації (індекс Джині) становив 2010 р. 0,253; 2013 р. – 0,236 (2012 р. – 0,233), а децильний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення 3,3 (2,8 – 2012 р. та 2,7 – 2013 р.). Співвідношення загальних доходів 10-ти відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів) має різницю в 5,2 разів 2010 р., а вже 2012 та 2013 рр. скоротився до 4,6 і 4,7 відповідно.

Вартість харчування 2013 р. у середньому на одну особу становила 31 грн. на добу проти 29 грн. 2012 р. Вартість добового раціону в домогосподарствах першого децила та в групі домогосподарств із середньодушовими доходами нижче прожиткового мінімуму становила відповідно по 20 грн. на одну особу проти 48 грн. серед домогосподарств десятого децила.

Відбулися деякі зміни в структурі домашнього харчування: збільшилося споживання фруктів, ягід, горіхів, винограду на 11% (3,8 кг 2012 р. загалом, в сільській місцевості – 2,6 кг, в місті – 4,4; 2013 р. – 4,2 кг: в сільській місцевості 2,8 кг, в місті – 4,8). У домогосподарствах з дітьми однією особою було спожито більше, ніж 2012 р., фруктів, ягід, горіхів, винограду – на 9%.

Висновки. Отже, вирівнювання децильного, квінтильного коефіцієнтів диференціації доходів населення, фондів та ступеню відхилення фактичного розподілу доходів за чисельно-рівними групами населення від лінії їх рівномірного розподілу на основі встановлення ефективних структурних пропорцій і послідовне здійснення відповідних зрушень дасть змогу підвищити рівень добробуту населення, що призведе до зростання попиту на плодоягідну продукцію всіма групами домогоподарств і дасть можливість досягнути рівня споживання плодів і ягід у межах встановлених медичних та фізіологічних норм. Це дозволить підвищити рівень задоволення потреб населення у продуктах харчування і сприятиме забезпеченню достатнього рівня продовольчої безпеки регіону.

Список використаних джерел

1. Постанова ВРУ «Про прийняття за основу проекту Закону України про продовольчу безпеку України» від 14.06. 2011 № 3498-VI: Електронне джерело. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3498-vi.

2. Битов В. П. Індикатори та критерії продовольчої безпеки регіону / В.П. Битов. Л.О. Гасуха. – [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe ?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecfor_2013_3_9.pdf.

3. Гойчук О.І. Продовольча безпека: структура, рівні та критерії забезпечення / О.І. Гойчук // Загальні проблеми економіки. – 2003. – № 12. – С. 12-18.

4. Зеленська О.О. Система продовольчої безпеки: сутність та ієрархічні рівні / О.О. Зеленська // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 1 (59). – С.108-112.

5. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2010-2013 рр. [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua

Аннотация. *Охарактеризован уровень потребления плодоягодной продукции домохозяйствами населения соответственно уровню материального благосостояния через проекцию определения экономической доступности продовольствия как фактора обеспечения продовольственной безопасности региона.*

Для изучения неравномерности распределения домохозяйств по уровню материального благосостояния использовался метод группировки, по которым домохозяйства населения распределяются в порядке возрастания среднедушевых показателей доходов на квантили и по интервалам доходов. Для анализа данных применялось разделение генеральной совокупности на дециле (десять одинаковых групп) и квинтили (пять одинаковых групп). Проведенные исследования указали на то, что с ростом доходов увеличивается потребление фруктов, ягод, орехов, винограда, арбузов, дыни в среднем за месяц в расчете на одного человека.

Доказано, что выравнивание децильного, квинтильного коэффициентов дифференциации доходов населения, фондов и степени отклонения фактического распределения доходов по численно-равным группам населения от линии их равномерного распределения на основе установления

эффективных структурных пропорций и последовательное осуществление соответствующих сдвигов позволит повысить уровень благосостояния населения, приведет к росту спроса на плодоягодную продукцию всеми группами домохозяйств, даст возможность достичь уровня потребления плодов и ягод в пределах установленных медицинских и физиологических норм. Это позволит повысить уровень удовлетворения потребностей населения в продуктах питания и обеспечит достаточный уровень продовольственной безопасности региона.

Ключевые слова: *потребление, плодоягодная продукция, рынок, спрос, уровень дохода, коэффициент распределения.*

УДК: 65.014.1:631.11:342.5

O. Rarok, L. Rarok, *candidate of economic sciences, assistant Kamenetz-Podolsk National university of I. Ohiyenko*

NETWORK MODEL – A PROGRESSIVE FORM OF GOVERNMENT SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN A DECENTRALIZED AUTHORITIES

Annotation. *Theoretically the necessity of implementing the network model for managing business entities and social infrastructure in rural areas. It is shown that, unlike the command-administrative system that has a hierarchical structure subordinate to the state and local authorities the vertical network model provides management as coordinating the activities of small enterprises and social infrastructure in rural areas, which is carried out horizontally on a contract and mutually beneficial terms, so that each of the parties responsible for the performance, which serves as a guarantee implementation of the plans.*

Result networks – the result of all network members, among which there is a constant interdependence of all activities. However, the network – is not only the flow of goods and services, it is the flow of management decisions aimed at social and economic dependence on each other all of the network that stimulates the emergence of so-called "domestic business", along with the business of each of the network. Hence, as a conclusion – the implementation of individual economic interests of the network subject to possible concerted action to ensure the benefit of all and each participant individually.

Entrepreneurial networks provide organizational economics, transforming the competitive economic system with their inherent natural mechanisms of reproduction, the system of conscious confidence cooperation activities which, coexisting with each other, differently regulate economic processes.

Keywords: *network model, small business, a business social infrastructure, management, coordination of activities.*

О.В. Рарок, Л.А. Рарок, *кандидати економічних наук, асистенти Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка*

МЕРЕЖЕВА МОДЕЛЬ – ПРОГРЕСИВНА ФОРМА УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Теоретично обґрунтовано необхідність запровадження мережевої моделі для управління суб'єктами підприємницької діяльності та соціальної інфра-

© О.В. Рарок, Л.А. Рарок, 2015

структури на сільських територіях. Показано, що на відміну від командно-адміністративної системи, яка має ієрархічну структуру підпорядкування органам державної і місцевої влади по вертикалі, мережева модель передбачає управління у вигляді координації діяльності малих підприємств та суб'єктів соціальної інфраструктури на селі, яка здійснюється по горизонталі на договірних і взаємовигідних умовах, тому кожна зі сторін договору несе відповідальність за результати діяльності, що служить гарантією виконання намічених планів.

Ключові слова: *мережева модель, мале підприємство, суб'єкт соціальної інфраструктури, управління, координація діяльності.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розпочинаючи з 2014 року, за ініціативою уряду України і Президента при підтримці Верховної Ради розробляється, затверджується та поступово реалізується законодавча база реформування управління соціально-економічним розвитком держави в напрямі децентралізації влади, яка передбачає: 1) передачу більшості повноважень від органів виконавчої влади на рівень територіальних громад і закріплення за ними достатніх фінансових ресурсів; 2) чітке розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також між різними рівнями органів місцевої влади; 3) посилення відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед виборцями і державою [6].

У зв'язку з цим виникає гостра потреба в удосконаленні методів управління як економікою країни в цілому, так і суб'єктами підприємницької діяльності та соціальної інфраструктури сільських територій зокрема, причому у багатьох випадках має відбутися, на наш погляд, перехід від жорсткої командно-адміністративної системи управління до олігополістичної, яка виражається у координації діяльності усіх соціально-економічних структур як в межах окремого регіону, так і держави в цілому. Виробничу сферу на сільських територіях у переважній більшості випадків складають малі підприємства, тому відсутність ефективного управління їх діяльністю негативно впливає на функціонування і розвиток як малих підприємств, так і пов'язаних з ними об'єктів соціальної інфраструктури, оскільки відсутність скоординованих і планових

дій кожного суб'єкта соціально-господарської діяльності часто призводить до непродуктивних витрат і небажаних результатів. У таких умовах наслідки виробничої діяльності малих підприємств не завжди можуть достатньою мірою задовольнити як самого виробника продукції, так і її споживача, оскільки це спричиняє негативний вплив не лише на забезпечення населення сільськогосподарською продукцією, а й на розвиток сільських об'єктів соціальної інфраструктури, особливо у випадках, коли мова йде не про окремий населений пункт чи малий регіон, а про ширші масштаби. Крім цього, обмеженість виробничих і фінансових ресурсів в окремо взятому регіоні чи на селі також є серйозною причиною гальмування соціально-економічного розвитку в умовах недостатньої його підтримки з боку державних та місцевих органів. У зв'язку з цим виникає потреба у самоорганізації управління та координації діяльності суб'єктів підприємництва і соціальної інфраструктури на селі, яка, на нашу думку, може бути успішно вирішена шляхом запровадження мережевої моделі в теперішніх умовах децентралізації влади та розширення фінансово-економічної самостійності у діяльності органів місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Мережевою моделлю в широкому розумінні називається економіко-комп'ютерна модель, що відображає комплекс робіт (операцій) і подій, пов'язаних з реалізацією деякого проекту (науково-дослідницького, виробничого тощо), в їх логічній і технологічній послідовності та зв'язку [2].

Глобалізація економіки, трансформація господарських систем породила для більшості країн світу, в тому числі і для України, організацію як особливу виробничу систему, засновану на стратегічних альянсах та співпраці за тимчасовими проектами між суб'єктами підприємницької діяльності. Мережева структура сприяє переходу від конкурентної концентрації виробництва до рівноправної на основі вступу учасників мережі в її стратегічні, фінансові, технологічні та ринкові частки, або вступу до альянсу з великим гравцем мережі. «...У підсумку мережеві підприємства набувають нової форми економічної

влади в сучасній економіці, обмежуючи конкуренцію ...» [9].

Мета досліджень: теоретично обґрунтувати ефективність функціонування олігополістичної мережевої моделі на противагу командно-адміністративній системі управління та необхідність її запровадження для координації діяльності малих підприємств і суб'єктів соціальної інфраструктури на сільських територіях.

Матеріал і методика досліджень. Виконано аналіз останніх публікацій вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів щодо мережевої моделі координації діяльності малого бізнесу і соціальної інфраструктури на селі та відому практику її використання на малих підприємствах у країнах Європи та Америки [1-12].

Виклад основного матеріалу дослідження. Під мережевою моделлю у сфері господарювання розуміється мережева організація, мережеві форми організації, міжфірмові мережі, організаційні мережі, гнучка спеціалізація, квазіфірма тощо. Головною ознакою, за якою варто відносити ту чи іншу організаційну форму до мережевої, слід вважати автономність економічних агентів, які вступають у повторювані акти обміну, але між ними існує взаємозалежність в отриманні власних вигод [10].

Основним фактором існування мережевих структур є взаємна довіра. Будь-яке порушення домовленостей може каратися виключенням із мереж міжфірмової взаємодії суб'єктів господарювання. На думку А. Портеса, малі підприємства, мобілізуючи мережеві зв'язки, збільшують гнучкість, скорочують витрати й можуть накопичувати капітал. У новій інституціональній теорії мережі розглядаються як особлива, «горизонтальна» організація структури, яка є альтернативою ринкам та ієрархіям [7]. Цей підхід характерний для досліджень організаційних структур у країнах Заходу. Чим більше в організації вертикальних зв'язків, тим більш ієрархічною й формалізованою вона є. Чим більше горизонтальних зв'язків, тим більш гнучкою й адаптивною буде організація. Сучасні західні дослідження економічно успішних суб'єктів господарювання показують, що ієрархія все більше програє мережевій організації [4].

Конкурентна боротьба в ринкових умовах для соціально-економічного розвитку сільських територій створює умови, коли для виживання необхідно шукати шляхи, що відповідають вимогам

ринку, нові форми взаємодії, союзництва, можливості працювати в системі великого бізнесу. Одними з основних форм організаційно-правового об'єднання як малих підприємств, так і об'єктів соціальної інфраструктури, на нашу думку, є виробничі, обслуговуючі та споживчі кооперативи (кластери), в яких незначні за обсягом активи трансформуються в об'єднані підприємства значної конкурентоспроможності, здатні ефективно брати участь на ринку. У той час на досвіді багатьох країн переконуємося, що найбільш ефективною формою виживання малих підприємств є їх взаємодія з великим бізнесом на основі субпідряду, франчайзингу, мережевої організації, аутсорсингу, які можна назвати основними господарськими формами економіки, що тісно пов'язані з об'єктами соціальної інфраструктури та, у випадку скоординованої діяльності, безпосередньо впливають на їх формування і розвиток.

З метою дослідження розвитку різних форм малого підприємництва та об'єктів соціальної інфраструктури сільських територій у напрямку створення мережевих відносин розглянемо ті види взаємодії малого і великого бізнесу, які є взаємовигідними одне для одного.

Взаємодія малого і великого бізнесу основується на використанні системи субпідряду за допомогою договору. При цьому мале підприємство (субпідрядник) займається вузькоспеціалізованою діяльністю, може в стислі строки переналагодити виробництво в інтересах великого бізнесу, проявляє гнучкість у прийнятті управлінських рішень; у малого підприємства менша потреба в незначних за обсягом первинних інвестиціях; нижча оплата праці, що вимагає менших витрат виробництва. У цьому випадку субпідрядник організовує роботу по-своєму, тому що головним для нього є отримання результату, тобто виконання умов договору. Наслідком такої діяльності є здешевлення ціни виготовленої продукції, ніж у випадку великого бізнесу.

Подібна схема взаємодії малого і великого бізнесу, на наш погляд, може позитивно відобразитись на продуктивності праці та зниженні собівартості продукції, виробленої великим підприємством, що, в свою чергу, матиме позитивний вплив на розвиток соціальної інфраструктури.

Іншою формою взаємодії малого і великого бізнесу є аутсорсинг. Згідно з відомим трактуванням він представляє собою форму залучення підприємством зовнішніх ресурсів для виготовлення супутніх товарів, що не відносяться до його основного бізнесу. Завдяки аутсорсингу відбувається позитивний вплив на результати роботи великого підприємства, його фінансову стійкість і конкурентоспроможність.

М. Воскресенський [20] вважає, що при об'єднанні двох операцій – обробка і доставка замовлень споживачам, завдяки аутсорсингу вдається зменшити транспортні витрати на 30%, а за рахунок цього можна досягти скорочення персоналу, знизити на 40% витрати на приймання та обробку замовлень. Ця операція вигідна також і підприємцю, тому що він зменшує інвестиції, спрямовані на додаткове придбання власних транспортних засобів та облаштування технічного сервісу. Аутсорсинг сприяє посиленню спеціалізації малих підприємств, чим досягається зменшення економічних ризиків, ритмічна робота тощо. У цьому випадку малі підприємства можуть виконувати роль не лише виконавців, а й замовників.

Ще однією і досить ефективною формою малого і великого бізнесу є франчайзинг, який представляє собою угоду великих підприємств з малими бізнесовими структурами, що мають право виконувати певну діяльність із застосуванням технологій, ліцензій, фірмової або торговельної марки великого підприємства. Малий і великий бізнес, організований на основі франчайзингу, широко використовується у провідних європейських країнах і США. Він розвивається за трьома напрямками: товарний, виробничий і діловий. При товарному напрямі відбувається передача права на продаж товарів, що мають фірмову торгову марку; виробничий напрям франчайзингу передбачає передачу технології для виробництва продукції; при діловому напрямі відбувається передача ліцензії на право торгівлі виготовленою продукцією. Взагалі кажучи, франчайзинг представляє собою систему відносин малого і великого бізнесу, при якій досягається обопільна вигода, за рахунок чого виникають нові форми економічного співробітництва і взаємовигідного партнерства.

Вважаємо, що на місцевому рівні, завдяки використанню франчайзингу, до дрібнотоварного виробництва і сфери обслуго-

вування сільського населення можуть залучатись працівники, що мають низькі доходи (наприклад, виготовляти певний вид продукції, не витрачаючи власні технічні і транспортні засоби, виконувати обмін товарів на продукцію особистого господарства тощо).

Мережева система все відчутніше вторгається у повсякденне життя людини. Завдяки мережі Інтернет економічний простір пронизаний павутинами взаємних залежностей та обов'язків і при цьому вони є такими, що не прив'язані до території, тобто не визнають відстаней. При використанні мережевих технологій вдається розвивати більш стійку підприємницьку діяльність, швидше долати час і простір, «…відтепер, все, що відбувається на нашій планеті, не зводиться до локально обмеженого буття» [1].

У зв'язку з цим підприємства, які виготовляють і реалізують продукцію у глобальних масштабах, повинні широко використовувати мережеву систему. Однак сьогодні про мережеві підходи, як про концептуально сформоване явище, говорити рано. Таким воно може стати в найближчі роки. Як можна визначити мережі? За визначенням Х. Хакансона і Я. Йохансона «Мережа … складається з акторів та відносин між ними, а також з певних дій, ресурсів і залежностей між ними» [12].

Економічні мережі, без сумніву, базуються на соціальних мережах, які з'явилися у всіх сферах суспільного життя, причому в їх розвитку сильно стали проявлятися інтеграційні процеси, що врівноважують протилежні тенденції, які схильні до розділення і диференціації. Соціальні мережі – це комплекс соціальних зв'язків або стабільні моделі взаємовідносин між людьми.

Стержнем кожної соціальної мережі є соціальний капітал, який визначає собою якість існуючих соціальних зв'язків. Сила зв'язків та якісна різноманітність індивідів, причетних до взаємодії, є мірою соціального капіталу. Через соціальні мережі відбувається реалізація, в першу чергу, економічного капіталу, основну частину якого становить малий бізнес.

На перший план в сучасному бізнесі виступають не формальні механізми координації, не створення бюрократичної ієрархії і правил, а координація, заснована на неформальних нормах. В останні десятиліття роль довіри у створенні ефективних структур

економічних обмінів вкрай актуальна, характеристика інституту довіри має дуже істотне значення для розкриття сутності економічних мереж. «Довіра, яку представляє собою впевнене очікування сприятливого результату потенційно незахищених взаємодій з іншими агентами, неминуче пов'язана з тим фактом, що соціальні відносини носять тимчасовий і умовний характер. Під невизначеністю розуміється як стан оточуючого світу, що породжує потребу в довірі, так і розрив у його осмисленні, подоланий завдяки довірчим відносинам. Довіра, як передбачається, виступає гарантом того, що бажаний перебіг подій буде мати місце в непізнаванне майбутнє, якщо б він був гарантований у відомому минулому» [5].

Встановлення ділових зв'язків не зводиться лише до розрахунку витрат і вигод, але і до роботи більш тонких механізмів виявлення виборчої спорідненості – виявлення співпадаючих або схожих елементів технічної, економічної та особистісної властивості. Взаємодії в економічних мережах будуються на тому, що «…учасники ринку виходять не з вузькоегоїстичного інтересу, принципів «тут і зараз», а на принципах взаємності, коли вигода може бути отримана в майбутньому, причому в іншій, нееквівалентній формі, і до того ж, від інших агентів мережевого співтовариства». Правила обміну конкретизують зміст ділових мереж, причому більша частина якого не має відношення до економіки. Довірчі відносини стають частиною мережевого світу. Формується інститут довіри, який значно залежить від специфіки кооперації.

Крім інституту довіри, існує також інститут недовіри, до якого належать норми, правила та поведінка, що приписують економічному суб'єкту не довіряти уряду, державним та судовим органам, банкам та іншим інститутам, а також партнерам, компаньйонам ілюдям, що причетні до цього. Проте становлення інституту недовіри не охоплює повне коло потенційних стосунків. Недовіра до інституту держави вимагає пошуку нових схем і методів, що належать категорії тіньової економіки. За словами Шумпетера, значення має не цінова конкуренція, а конкуренція нових благ, нових технологій, нових ресурсів, нових типів організації. З інституційної точки зору мережі утворюють рамки, що полегшують взаємодію суб'єктів, які поділяють певні цінності [11].

Природа мережевих зв'язків в економіці та соціальній інфраструктурі має певні особливості: мережі з'являлись як неформальні зв'язки (інститути) між утвореними формальними відносинами, доповнюючи та підсилюючи їх; призначення мереж – пом'якшити існуючу систему соціально-економічних відносин, надати їй гнучкості, внутрішньої мотивації (терміновість, обов'язковість, довіру); мережева економіка зробила гнучкішою систему відносин управління економічними процесами, поєднавши формальні та неформальні рівні відносин [3].

Переваги мережевої форми такі: 1) засвоєння навичок чи знань відбувається краще в мережевій організації, оскільки вона зберігає краще розмаїття процедур пошуку, ніж ієрархія, та забезпечує учасників багатшою і комплекснішою інформацією, ніж ринок (це відбувається за рахунок стимулювання навчання і швидкого розповсюдження корисної інформації та синтезу нових знань, інформації на основі вже існуючої у членів організації); 2) легітимність або статус мережевої організації більшою мірою, ніж у традиційній організації, визначається статусом її членів і навпаки, статус мережевої організації легко поширюється на її членів, що передбачає, в першу чергу, певні соціально-економічні переваги для учасників, пов'язані, наприклад, з її виживанням, зростанням і прибутковістю; 3) мережева форма організації має економічні переваги в деякому зниженні трансакційних витрат порівняно з традиційною командно-ієрархічною формою, тобто це є, в першу чергу, якісні зміни, а не вартісні; 4) можливість мережевих організацій послаблювати зовнішні обмеження або невизначеність шляхом підсилення своїх зв'язків з конкретними джерелами, від яких ці обмеження залежать.

Існуюча сьогодні форма управління діяльністю малих підприємств на селі з боку державних органів різного рівня в більшості випадків є недосконалою та малоефективною. Це пояснюється в першу чергу тим, що відсутнє повномасштабне планування їх діяльності в межах певного регіону та фінансово-кредитна підтримка, що іноді призводить до нескоординованих дій як у виробничій, так і в соціальній сфері, перенасичення місцевого ринку однією продукцією та дефіцитом іншої. Те ж саме стосується невиробничої сфери: можливе нераціональне розміщення цих підприємств за територіальною озна-

кою чи густотою населення регіону може призвести до їх концентрації в одному місці і недостачі в іншому. Запровадження мережевої моделі з координаційним органом управління дозволить певною мірою усунути вказані недоліки в їх діяльності та розвитку. Роблячи висновок із вищесказаного, відмітимо, що мережева форма, її поява не суперечить ринковій, а, навпаки, доповнює її, робить можливим існування різних форм координації та управління розвитком малих підприємств і об'єктів соціальної інфраструктури. Мережі являють собою об'єднання організацій, засноване на кооперації та взаємному володінні акціями учасників групи – виробників, постачальників, торговельних і фінансових компаній [8].

Пріоритети мережевої моделі координації діяльності та управління соціально-економічним розвитком сільських територій представлено на схемі (рис. 1).

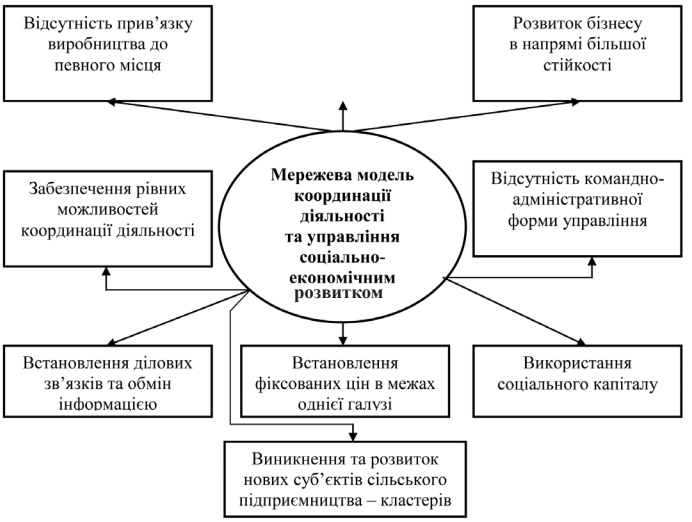

Рис. 1. Схема пріоритетів мережевої моделі координації діяльності та управління соціально-економічним розвитком сільських територій

Проаналізувавши можливі переваги та недоліки створення і функціонування мережевих структур, можна виділити основні умови ефективного формування міжгосподарських взаємовідносин, а саме:

визначення та узгодження цілей партнерів, розробки в процесі інтерактивної взаємодії стратегії формування та розвитку взаєминами, організації контролю та моніторингу ефективності взаємовідносин.

Висновки. Мережева модель є однією з ефективних форм управління та організації соціально-економічної діяльності в умовах сьогодення і має низку особливостей та переваг над звичайною командно-адміністративною. Мережеві структури використовують загальні активи кількох малих підприємств, які працюють у різних ланках ціннісного ланцюга, на відміну від старих організаційних структур, які намагаються максимально одноосібно утримувати контроль над ресурсами. У мережевих структурах значно краще налагоджений рух інформаційних потоків між учасниками мережі, вони кооперуються один з одним, поставляють продукцію для того, щоб утримувати певне місце у ціннісному ланцюзі. Важливою перевагою мережевої моделі є добровільне об'єднання на договірних умовах. Така поведінка учасників мережі, як показує досвід, не тільки позитивно впливає на кінцеві результати, але й чинить стимулюючий вплив на виконання контрактних зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Бек У. Що таке глобалізація? Пер. з нім. А. Григор'єва, В. Седельника // Загальна редакція і післямова. А. Філіппова. – М.: Прогрес – Традиція, 2001. – 27 с.

2. Глазжан І. М., Новиков В. Г. Основи мережевого планування та управління. – Харків: Вид-во ХГУ, 1966.

3. Голик М.И. Экономические связи и их модернизация в современных условиях хозяйствования // Современные проблемы экономической теории. В 2-х частях; отв. за выпуск В.П. Третьяк. – М.: Парад. – Часть 1. – 27 с.

4. Катенев В. И. Сетевой подход к организации взаимодействия предпринимательских структур / Владимир Иванович Катенев – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2007. – 217 с.

5. Лесько М. Про виродків і людей // Кар'єра. – 2005. – № 2. Цит. по: Гутман Г.В., Дігіліна О.Б., Звягінцева О. Взаємодія процесів соціалізації і капіталізації в ринковій економіці. – М., 2005.

6. Негода В'ячеслав. Децентралізація влади. Основні заса-

ди реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. – Слайд: www.oda.ck.gov.ua/docs/2014/decentralizacia/3.ppt.

7. Радаев В. В. Основные направления развития современной экономической социологии // Экономическая социология: новые подходы к институциональному и селевому анализу / сост. и науч. ред. В. В. Радаев, пер. М. С. Добряковой и др. – М.: РОССПЭН, 2002. – С. 3-18.

8. Смоляр Л.Г., Котенко О.А. Мережеві структури як сучасна форма організації економічної діяльності. Електронне фахове видання «Ефективна економіка». – Дніпропетровський державний аграрний університет. – 2012.

9. Усик Н.И. О модификации конкурентних преимуществ в глобальной экономике // Экономическая теория в XXI веке. – М.: Экономика, 2004. – Т. 2 (2,9). – 600 с.

10. Шведюк О. Визначення мережевої структури як сучасної форми координації економічної діяльності // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 5 (107). – С. 22-29.

11. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.

12. Hakanson H., Johanson J. The Network as a Govenance Structure: Interfirm Cooperation Beyond Markets and Hierarchies // Organizing Organizations / N. Brynson, J. Olsen (eds.). Bergen, 1998. – P. 48.

Аннотация. *Теоретически обоснована необходимость внедрения сетевой модели для управления субъектами предпринимательской деятельности и социальной инфраструктуры на сельских территориях. Показано, что, в отличие от командно-административной системы, имеющей иерархическую структуру подчинения органам государственной и местной власти по вертикали, сетевая модель предусматривает управление в виде координации деятельности малых предприятий и субъектов социальной инфраструктуры на селе, осуществляемое по горизонтали на договорных и взаимовыгодных условиях, поэтому каждая из сторон договора несет ответственность за результаты деятельности, что служит гарантией выполнения намеченных планов.*

Ключевые слова: *сетевая модель, малое предприятие, субъект социальной инфраструктуры, управление, координация деятельности.*

УДК 631.16:336.131/.132:631.11

O. Lavruk, *Candidate of Economic Sciences,* *State Agrarian and Engineering University in Podilya*

MECHANISM FOR MANAGEMENT OF FINANCIAL FLOWS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Annotation. *The actual problem of management of financial flows is an integral part of economic activity. The economic substance of financial flows reflects the targeted economic relations that accompany the movement of financial resources through business operations. The scope of financial flows, their isolation from the cash flow and dependence on financial resources are investigated. The classification features and characteristics of financial flows that enable companies to coordinate circulation of financial resources for the financial and economic activity are stated. It is proved that determined direction of financial flows and timely management decisions to their size, speed and duration of economic activities will provide the necessary financial resources and maximize profits from their use.*

It is noted that at present the efficient operation and further development of farms is only possible through the development and implementation of mechanism for managing cash flow, which has a specific orientation, controls the action of appropriate financial and administrative systems and management of the monetary flows. The proposed function sequencing of mechanism for managing cash flow opportunities will combine all functional areas and rational use of financial resources of enterprises.

Keywords*: financial flows, mechanism, management, optimization, financial resources, financial activities.*

Problem in general view and its connection with important scientific and practical tasks. In the current economic conditions and concidering the intensive development of agricultural enterprises the successful solution of problems related to economic activity depends on the efficiency of financial flows, which is the part of the overall management system that existing at a particular enterprise, the stable development of industrial and economic activities of agricultural enterprises significantly affects the amount of working capital is insufficient and inefficient use, and this leads to a loss of sales markets, the risk of payments crisis and loss-making activities. Such exhibition of undesirable factors ultimately affects the competitiveness and contributing to the bankruptcy of some enterprises.

The information above gives the reason to believe that one of the

© O. Lavruk, 2015

urgent and important aspects of successful solution of these problems is to create an effective mechanism of financial flows management, which allows to optimize the circulation of financial resources and ensure their required level within a specified period of time. The contents of this mechanism should be determined by economic laws, the practical activities of employees and management system of each specific company. Upon the timely development and introduction of effective mechanism of financial flows management the rhythm and ensuring production efficiency of financial resources, increasing the level of investment and innovation activity and achieving the strategic goals of agricultural enterprises will depend.

Analysis of recent research and publications concerning the solution of this problem. Theoretical and practical aspects of financial flows management found their coverage in the scientific works of foreign (A. King, E. Jones, J. Van Horn, A. Taylor. B. Kolassa, G. Richard, S. Ross, G. Westerfeld, B. Jordan E. J. Dolan, E. Helfert) and domestic (G. Azarenkova, I. Blanka, A. Vasylenko, L. Goncharenko, L. Drobozina, A. Kovaleva, G. Kireytseva, O. Stoyanova, V. Rodionova, L. Pavlova, V. Popova, G. Polyak, M. Samsonova) and other scientists. The majority of scientific works of the scientists are devoted to the problems of motion control of financial resources in the system of financial relations between economic entities and modern technologies of management of enterprises.

However, some theoretical, methodological and practical questions associated with the definition of economic content, construction and operation of structural funds remain unsolved. Research findings are the basis for management of financial flows, which is aimed at improving financial sustainability, competitiveness and profitability of agricultural enterprises.

In this connection, the mechanism of management of financial flows implementation deserves special attention, as the basis of production and financial relations arising during the formation of financial resources is the optimal process of their turn over maximizing the financial and economic performance of enterprises due to it.

Definition of the problem. The aim of this research is a theoretical foundation and developing suggestions for the operation of an effective

mechanism and improving the existing system of management of financial flows of agricultural enterprises for enhancing the efficiency of formation of their financial resources.

Presenting the basic information. The research showed that in recent years, the agricultural production in Khmelnitsky region has undergone radical socio-economic transformations that leaded to the realization of the need to change the basic principles and approaches to economic management, financial resources and the conducting of business by agricultural enterprises. At the same time it is very important for the company to use all available domestic financial resources reserves, do rationalize their distribution to improve processes, ensure the workers interest in the results of their labor, do improve competitiveness and increase production efficiency.

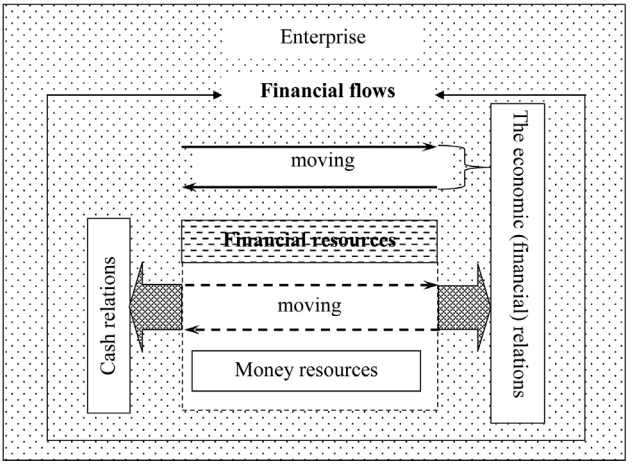
Usually the constant lack of financial resources, in terms of continuous changing of production technologies and coagulation volumes of agricultural production, leads to the transformation of the sources of their formation and requires more in-depth studies which are important because scientific literature shows a steady interest in the financial flows management of enterprises although the unambiguous interpretation of the term "cash flow" is missing.

Some aspects of financial flows (economic meaning, nature of their origin and the field of activity) find their coverage works at scientific. In particular, similarity of financial and cash flow is alleged [3], their dynamic nature is recorded and that the identification of the concepts of "cash flow" and "cash flow" complicates the construction of adequate financial management [2]. It is also considered that the concept of "flow" reflects "the totality of economic relations" [1].

According to opinion of other scientists the cash flows are macroeconomic mechanism that perform the function of redistribution of budgetary and extra-budgetary funds in order to balance the state financial resources in sectors of the economy [9, 11]. The relations connected with financial resources turnover are taken into account, but the possibility of existence financial flows at a particular company, which is the basic unit of agricultural production, since it provides the formation of large masses of goods, services and works is not taken into account [4].

A number of experts believe that financial flows operate only at the micro level, including the financial resources of the company, managed with the help of logistic approach [5, 6]. The specialists also emphusise the important role of the commodity flow. Otherwise, within this approach the cash flow is treates as the direction of financial resources [7]. It is alleged that this movement occurs when the corresponding conditions for the functioning of commodity flow appear it and identifies the flow of financial resources from the cash flow for the goods delivered and services performed. Thus the gap between these flows in the time period can be quite significant. It should be noted that almost all financial activities, which is reflected in the income statement [8], are not related to trade flows (debt cancellation, forlei, penalty, various fines, non-repayable financial assistance).

Basing on these interpretations the cash flows can be allocated to financial resources (basis) and Economic Relations (add-on). This efficient movement of cash and other financial resources and appropriate economic relations that accompany this movement, together provide a flow of financial performance of the company (Picture 1).

Picture 1. Process the functioning of financial flows

Note that monetary relations (resulting from the movement of the cash only cash between accounts) are an important element of economic

relations. It should also be emphasized that the funds do not cover all the financial resources, and reflect only the funds accumulated at bank accounts of a particular company.

Consequently, the cash flow among the existing economic relations is the purposeful movement of financial resources for the implementation of various business transactions. However, the mechanism of management of financial flows of a particular company refers to a set of methods and management tools that allow you to form economic relations and on their basis to ensure the movement of financial flows to enhance effective development of production. Therefore there is a need to ensure the effective management of financial flows, implement systematization of species distribution using classification, which enables them to determine the characteristics. In particular, the distribution of the movement directions can focus on minimizing the output streams, or convert them into liquidation process. So the incoming cash flow is the source of working capital and investment resources it is necessary to maximize opportunities for certain mandatory consideration of prospective changes in the production activities of a particular company.

Unilateral (incoming and outgoing) financial flows can occur due to replenishment (proceeds from the sale of agricultural products) or decreasing (the cost of production of goods, services, works and taxes paid) the financial resources. Internal financial flows are formed under the influence of economic relations which accompany the movement of resources among businesses and between its departments, while external are beyond the company and cover other economic entities.

An important place should be given do information about the frequency of the movement of financial flows, including single (random) financial flows (non-repayable financial assistance, charity, earmarking). Meanwhile the financial flows with permanent short (indefinite) period of existence can include the relationships that promote the systematic transfer of financial resources that are not limited by a certain deadline (incentives for staff quality work). In determining the permanent financial flows it is possible to predict improvements of financial and economic activity of agricultural enterprises, do balance revenues and expenditures of financial resources in order to identify provisions that

are necessary for sustainable and profitable development of agricultural production.

In most cases the movement of financial resources is carried out during the period the defined by the applicable law or a labor agreement and this allows to monitor the implementation of the economic operations connected with the violation of the timing of payments. These flows are payments to budget and off-budget funds and credit operations.

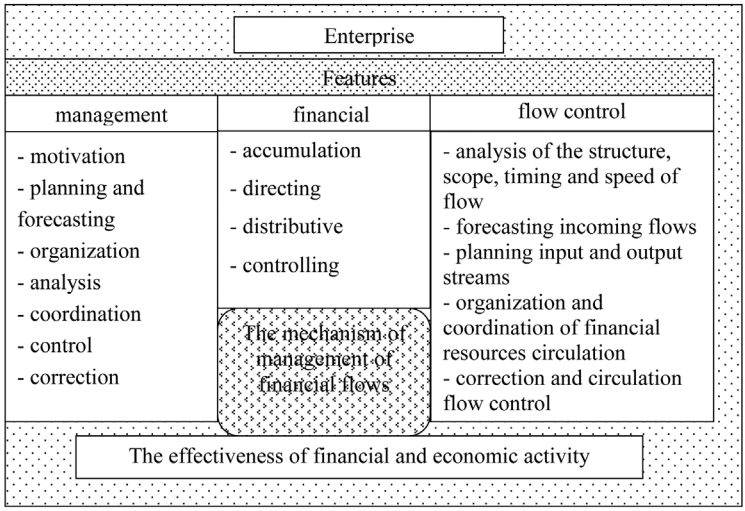
As for the separation of financial flows by the type of activity, the operating (associated with the provision of reproductive rhythmic production process) that characterize the accumulation (or decrease) of financial resources (costs of production, revenue from sales), financial and investment flows are very important. While carrying out financial activities and making financial flows (revenues from the sale of shares Income (loss) from equity receipt (repayment) of long-term loans, and others.) the movement of financial resources is aimed at improving the efficiency of companies' assets. The economic relations which accompany movement of resources within the investment activity of agrarian enterprises include links between entities to generate income (expenses) from sale (purchase) of fixed and intangible assets.

Typically, the amount of investment flows depend on the profitability of investments, interest or dividends and payback period of investment and innovative project. It is established that the size of the credit facility significantly affects the object of credit. If the loan is directed to the production growth due to seasonal consumption, its rate of return will depend on the period of high demand. So the, modernization of production requires a longer payback period, which depends on the growth of productivity of the employees. However, the duration of repayment from the development of new products, in turn, depends on the volume of production, profitability and the existing degree of demand for its consumption.

The above classification of cash flows provides an opportunity to conduct their grouping and on this basis to develop functional components of an effective mechanism for management (Picture 2). Considering that the cash flows reflect the state of economic activity, the creating of the effective mechanism needs to identify the common characteristics (speed and duration of movement and financial resources)

that do not depend on the nature of the resource and economic relations.

This process allows do direct the efforts of companies basic units do improve the efficiency of business transactions in individual groups of flows. In particular, for the part of financial flows that characterize receivables or stocks of finished goods is the time period for which financial resources are returned to business enterprises.

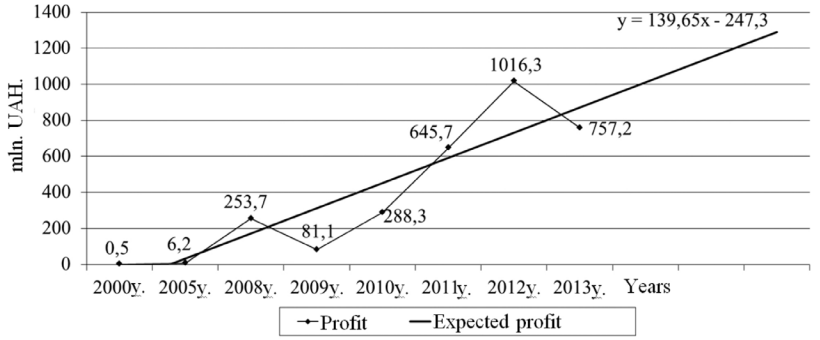
Picture 2 Mechanism of financial flows

Functioning of the process is performed by the functional components and their basic elements for implementation to improve efficiency of management decisions not only at the implementation stages of management, but also during the sequential execution of certain functions. In this case, the characteristics of the financial and administrative functions based on general management functions, were taken into account and therefore they play an important role in the mechanism of financial flows managment.

The volume of financial flow means the amount of financial resources which may change during the period of implementation of financial and economic operations. This characteristic concerns the positive input of financial flows (production and sales). At the same time the reduction of financial flows occurs due to tax payments and

mandatory fees. [12] It also should be emphasized that the initial rapid growth of financial flows compared with the input has a negative impact on the speed of their rotation. Research have shown that an increase in receivables with decreasing volumes of sales reduces the available volume of financial flows and reduces the financial stability and business activity of a particular company. However, growth in production volumes affects the growth of value added tax, excise taxes and profit.

It was established that the profit is one of the main financial flows as it is directed to innovative renewal of production process or other costs associated with marketing activities and maintenance of social sphere. In addition, profit is the simulating factor and a financial resource of agricultural enterprises, and therefore an important source of financing expanded reproduction of manufacturing. Consider the change in the total amount of profit in agricultural enterprises Khmelnitsky region (Picture 3).

Picture 3. Dynamics of profits from the sale of agricultural products
Source: [10, p. 54]

You can see that in recent years the total revenue of enterprises from sales characterizes an unstable process of its formation, as it varies much but tends to increase, and therefore we estimate in 2016. it will make 1135,8 mln., which is 1,5 times increase over the 2013 year. Further efficient management of financial flows will provide

optimal proportions of their distribution throughout the implementation of various financial and economic operations. To achieve a balanced circulation of financial resources it is necessary to determine cash flows with help of classification group them by themain features, speed and time of their movement, to identify through a detailed analysis of the trajectory of financial resources and direct them in the most profitable areas.

Conclusions. We believe that the management and optimization of financial flows must be based on the objectives that contribute to maximum profitability while minimizing initial cash flows and ensuring financial and economic activities with necessary sufficient financial flows and in due time.

Formation of the main elements of the mechanism of financial flows management at enterprises should be considered as one of the important factors increasing the efficiency of any financial and economic activity. At almost every enterprise the content and structure of the mechanism will be different, that's why the company is able to carry out their adjustments according to available financial resources and the current specific production. In unforeseen circumstances (especially risk) operation of a particular company and its financial system should apply situational approach, which requires the use of various financial flows according to particular work situations. That's why the results of this research are necessary for creating and implementing a mechanism for financial flows management in financial and economic activity, which is aimed at improving financial stability, solvency and profitability of agricultural enterprises.

List of used sources

1. Азаренкова Г. М. Теоретичні та методологічні передумови управління фінансовими потоками // Вісник Української академії банківської справи. – 2002. – № 1. – С. 34-38.

2. Васюренко О. В., Азаренкова Г. М. Фінансове управління потребує точного визначення окремих понять // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 28-33.

3. Горбунов А. Р. Управление финансовыми потоками. – М.: Глобус, 2003. – 224 с.

4. Економічна енциклопедія / Редкол.: В. С. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000. – 864 с.

5. Иванов В. В., Кусакин С. П. Подходы к разработке механизмов управления финансовыми потоками предприятия // Логинфо. – 2001. – № 11. – С. 18-19.

6. Корнєєв В. В. Рух капіталу і фінансова логістика // Фінанси України. – 2002. – № 11. – С. 23-31.

7. Кузнецова Т. В., Железняк В. Ю. Логистичекий подход к управлению финансами // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, ДНУ, 2002. – Вип. 121. – С. 94-98.

8. Наказ Міністерства фінансів України від 31.03. 99 № 87 "Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 3 "Звіт про фінансові результати" (Із змінами, внесеними згідно з наказами Мінфіну № 37 від 24.02. 2000, № 131; від 14.06. 2000, № 304; від 30.11. 2000, № 583; від 18.12. 01, № 989; від 25.11. 02, № 363 від 23.05. 03)

9. Павлова Л. Н. Финансы предприятий. – М.: Финансы, Изд. об-ние "ЮНИТИ", 1998. – 488 с.

10. Сільське господарство Хмельницької області за 2013 рік. Статистичний збірник / За ред. Л.О. Хамської. – Хмельницький. – 2014. – 297 с.

11. Финансы предприятий / Под ред. М. В. Романовского. – СПб.: ИД "Бизнес-пресса", 2000. – 528 с.

12. Richard M. Bird. Tax policy and economic development / The Johns Hopkins University Press. – Baltimore, 1992. – 270 p.

О.В. Лаврук, *кандидат економічних наук, асистент ПДАТУ*

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглядаються проблемні питання щодо сучасного стану управління фінансовими потоками, що дозволяє підприємствам координувати обіг та оптимізувати склад фінансових ресурсів з метою досягнення максимальної віддачі від їх використання. Вказується, що розробка механізму управління фінансовими потоками забезпечує оптимізацію кількісного і вартісного складу фінансових ресурсів, підвищення інтенсивності та збалансованості їхнього руху. Виявлено і обґрунтовано найбільш важливі чинники організації фінансових процесів та розроблено основні напрями удосконалення формування фінансових потоків, які сприяють ефективному розвитку аграрних підприємств.

***Ключові слова**: фінансові потоки, механізм, управління, оптимізація, фінансові ресурси, фінансова діяльність.*

***Аннотация.** Рассматриваются проблемные вопросы современного состояния управления финансовыми потоками, позволяющими предприятиям координировать оборот и оптимизировать состав финансовых ресурсов с целью достижения максимальной отдачи от их использования. Указывается, что разработка механизма управления финансовыми потоками обеспечивает оптимизацию количественного и стоимостного состава финансовых ресурсов, повышение интенсивности и сбалансированности их движения. Выявлено и обосновано наиболее важные факторы организации финансовых процессов и разработаны основные направления совершенствования формирования финансовых потоков, которые способствуют эффективному развитию аграрных предприятий.*

***Ключевые слова:** финансовые потоки, механизм, управление, оптимизация, финансовые ресурсы, финансовая деятельность.*

УДК 330.322.2:338.43

I. Savitska, *candidate of Economics Sciences, assistant State Agrarian and Engineering University in Podilya*

INVESTMENT DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN MODERN CONDITIONS

Annotation. *The article highlights features of investment activity of agriculture in Ukraine. Discusses the problems of investment development of agriculture in the conditions of market transformations. In General, the characteristics of the main forms of investment in the industry. Determined the proportion of investment in agriculture to total volume in the economy. Analyzed the dynamics of the level of budget financing of agriculture and the trend of reducing it. The analysis of the actual distribution of resources according to planned. Determined the level of the production subsidy. Characterized by the allocation of resources under various categories: crops, livestock and food security. According to the Law № 719-VII on the State budget of Ukraine for 2014 analyzed expenditures on the agricultural sector. Determined the rate of growth of foreign direct investment in agriculture, forestry and fisheries. Identifies the main countries which are investors in the agricultural sector of Ukraine: Cyprus, Germany, Denmark and others. The analysis of foreign investment in 201-first half of 2014, the dynamics of foreign trade of Ukraine for the period of 2010– first half of 2014 in agriculture. This analysis helped to determine the level of interest of the foreign sector in the production of the aforementioned areas. It was determined that the main factors that hinder the inflow of investments in agriculture are: inconsistent state investment policy in agriculture; undeveloped innovation infrastructure; excessive wear and lack of conditions not only advanced but also simple reproduction of fixed assets, low level of profitability of agricultural enterprises and unfavorable conditions for small business in rural areas.*

Keywords: *investment, agriculture, investment process, capital investments, budget expenditures, subsidies, investment climate.*

С.І. Савіцька, *кандидат економічних наук, асистент ПДАТУ*

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Висвітлено особливості інвестиційної діяльності сільського господарства в Україні. Проаналізовано динаміку рівня бюджетного фінансування сільського господарства та тенденції його скорочення. Проведений аналіз відповідності фактичного розподілу ресурсів згідно запланованих. Охарактеризовано розподіл державних ресурсів на рослинництво та тваринництво. Проведено аналіз іноземних інвестицій за 2013-2014 рр. Розглянуто динаміку зовнішньоторговельної діяльності України за період 2010 р.- І півріччя 2014 р. у сільсько-

© С.І. Савіцька, 2015

му господарстві. Визначено проблеми, які гальмують розвиток інвестиційної діяльності та знижують конкурентоспроможність галузей сільського господарства. Наведені пропозиції щодо удосконалення інвестиційної діяльності аграрного сектору.

Ключові слова: *інвестиції, сільське господарство, інвестиційний процес, капітальні вкладення, бюджетні видатки, субсидії, інвестиційний клімат.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Україна володіє 36% запасів чорноземів, маючи лише півпроцента території Землі, виробляє більше 55% світової соняшникової олії, 16% кукурудзи і більше 10% зерна. Країна є найбільшим експортером олії у світі, а в експорті зерна поступається лише США. АПК вже дає більше ніж 17% українського ВВП і майже третину експортних надходжень, не кажучи вже про те, що навіть в умовах конфлікту на Донбасі сільське господарство залишається єдиною галуззю української економіки, де зберігається зростання.

Україна могла би утричі збільшити виробництво аграрної продукції, якби залучила хоч половину від 150 млрд. доларів світових інвестицій в АПК. Прибутковість інвестицій у виробництва зернових в Україні нині становить до 20% річних, а це означає, що повернення інвестицій відбудеться за два-три роки і навряд чи у світі є багато країн, які можуть запропонувати своїм інвесторам такі умови [4]. Проте інвестори не поспішають вкладати кошти у сільське господарство України через нестабільність курсу гривні, яка не дозволяє інвесторам адекватно планувати свою діяльність, та питання сплати ПДВ, із яким також немає остаточної ясності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемам розвитку інвестиційної діяльності на макрорівні держави та мезорівні галузевого виробництва присвячені наукові праці А. Гайдуцького, М. Герасимчука, Б. Губського, М. Дем'яненка, І. Зайцевої, О. Коцюби, М. Кісіля, Ю. Лупенка, П. Саблука, А. Фукса, А. Холопова та ін. В їх публікаціях досліджуються актуальні складові цієї бага-

топланової проблеми, яка має визначальний характер для виходу аграрного сектору з кризового стану, відновлення матеріально-технічної бази, забезпечення розвитку конкурентоспроможного виробництва. Однак, незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, ряд питань, пов'язаних з особливостями інвестування в АПВ, залишаються відкритими і потребують більш детального вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз та оцінка інвестиційної діяльності сільськогосподарського виробництва України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах підприємства агропромислового комплексу постали перед проблемою нагромаджування власного капіталу для здійснення або модернізації виробництва. Невирішеним залишається питання отримання довгострокових позичок в комерційних банках. Водночас в агропромисловому виробництві спостерігається тенденція скорочення обсягів фінансових ресурсів у господарствах усіх форм власності. Унаслідок цього сформований раніше ресурсний потенціал, особливо у сільському господарстві, рік у рік вичерпується. Фактичні строки експлуатації більшості основних засобів у 2-2,5 раза перевищують нормативні. Щорічне зношення основних засобів, насамперед технічних, у 10 разів перевищує їх оновлення. Через різке зниження платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників фондоозброєність у галузі зменшилась у 4,5 раза.

В останні роки частка капітальних вкладень у розвиток сільського господарства України коливається в межах 5-7% (1992 р. вона становила 18,1%). Це зумовлено відсутністю фінансових можливостей сільськогосподарських товаровиробників. Як наслідок, сільськогосподарські підприємства зменшили закупівлю сільськогосподарської техніки порівняно з 1990 роком у 18 разів [10, с. 5]. Так, якщо 1990 року було закуплено 49400 одиниць тракторів та 9600 комбайнів, то 2013 року – 2788 тракторів та 524 комбайни.

У зв'язку зі щорічним зменшенням кількісного складу машинно-тракторного парку та його балансової вартості у сільськогосподарських підприємств зменшуються можливості використання амортизаційних відрахувань для оновлення основних засобів.

Крім того, тільки незначна частина цих коштів спрямовується на закупівлю техніки. Практично вся сума йде на поповнення оборотних коштів у зв'язку з їх дефіцитом.

Основні фонди України дуже зношені. Станом на початок 2013 р. ступінь їх зношеності становить 76,7%, у т.ч. в промисловості – 57,3; сільському господарстві – 34,6; будівництві – 55,1; на транспорті та зв'язку – катастрофічні 96%. Ці показники неухильно зростають, а коефіцієнт оновлення основних фондів становить лише 3%. За останні десять років середній термін служби основних засобів збільшився в 3,5 раза, у виробничій сфері – у 4,5 раза [6].

Загальний обсяг інвестиційних вкладень зростав до 1991 р. 1993 р. він зменшився більше ніж удвічі. Тенденція зменшення інвестицій в основний капітал зберігалася до 2000 р. Але, починаючи з 2001 року, спостерігається зростання інвестицій в основний капітал економіки в цілому і сільського господарства зокрема (табл. 1) [7].

Таблиця 1

Інвестиції в основний капітал сільського господарства України

Показник	2001 р.		2005 р.		2010 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу
Всього	32573	100	93096	100	180575,5	100	273256	100	249873,4	100	219419,9	100
в т.ч. сільське господарство, мисливство	1552	4,8	4905	5,3	10817,7	6,0	18564,2	6,8	18175,0	7,3	18388,1	8,4

Аналізуючи дані таблиці 1, можна сказати, що 2014 року обсяги інвестицій в основний капітал сільського господарства у порівнянні з 2001 роком збільшились в 11,8 раза. Питома вага інвестицій в сільське господарство в загальному їх обсязі по економіці також зростає відповідно на 3,6 відсоткових пункти. Зростання обсягу інвестицій не свідчить про інвестиційну привабливість сільського господарства країни у порівнянні з іншими галузями економіки.

Спроможність фінансувати капітальні інвестиції за рахунок власних коштів аграрних підприємств обумовлюється показниками фінансового стану. Аналіз загальних результатів сільськогосподарської діяльності підприємств протягом 2009-2013 рр. свідчить про те, що сільське господарство залишалося прибутковим, а рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності 2013 р. складав 12%. При цьому слід відмітити, що позитивні фінансові результати діяльності демонструють переважно великі та середні підприємства галузі при виробництві рослинницької продукції, тоді як при вирощуванні худоби та птиці на м'ясо товаровиробники отримували збиток. Так, 2013 р. найбільш рентабельним було вирощування плодів і ягід (127,5%), винограду (99%), соняшнику (28,2%), картоплі (22,4%). Від'ємний рівень рентабельності отримали підприємства при відгодівлі великої рогатої худоби (-41,3%), овець і кіз (-36,2%) та птиці (-5,9%) [8, с. 60].

Хоча основним джерелом фінансування вітчизняного АПК залишаються власні кошти товаровиробників – майже 70%, особливу роль у фінансовій підтримці розвитку аграрного сектору повинна здійснювати держава через бюджетне фінансування державних і регіональних програм на безповоротній основі за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів.

Найбільший обсяг фіскальної підтримки (майже 13 млрд. грн.) було надано аграрному сектору 2008 р. У наступні роки державна допомога сектору значно скоротилася, коливаючись від 9 до 10 млрд грн. у зв'язку зі складною економічною ситуацією в Україні та законодавчими змінами. 2013 року видатки державного бюджету на аграрний сектор склали майже 8,8 млрд грн., що на 10% нижче, ніж 2012 року. Як і 2012 року, заплановані витрати на агросектор були значно вищими (майже 20%) за фактично надані [9, с. 2].

Найвищий рівень виконання аграрного бюджету був 2007 року (майже 95%). Відтоді фактичний розподіл ресурсів був значно нижчим за запланований. Більше того, рівень виконання виробничих субсидій є значно нижчим за виконання заходів "зеленої скриньки" ("зелена скринька" охоплює заходи, що не спотворюють торгівлю або впливають на торгівлю незначним чином. Використання заходів "зеленої скриньки" дозволяється без жодних обмежень, оскільки вони підтримують політику вільної торгівлі і сприяють "здоровому" розвитку сектору у довгостроковій перспективі).

Зокрема, 2013 року було виконано лише 60% передбачених у бюджеті виробничих субсидій, у той час як лише 31% від запланованих витрат було виконано 2012 року. Така невідповідність шкодить інвестиційному клімату в аграрному секторі, оскільки сільгоспвиробники не можуть бути певні того, що заплановану державну підтримку буде реально надано.

За останні 7 років обсяг виробничих субсидій скоротився на 70%, сягнувши 2013 року1,4 млрд. грн. Однак розподіл ресурсів за різними категоріями значно варіює. Фінансова підтримка тваринництва та рослинництва зменшилася на 80%, у той час як витрати на продовольчу безпеку (головним чином, заходи цінового регулювання) зросли більше, ніж у 40 разів, сягнувши 2013 року 497 млн. грн.

Згідно Закону № 719-VII про Державний бюджет України на 2014 рік на аграрний сектор передбачено майже 10,2 млрд. грн., що складає 2% видатків державного бюджету. Фіскальні видатки на 2014 рік є на 9% нижчими за заплановані 2013 року, але на 16% вищими за фактично надані 2013. У бюджеті 2014 року збільшено фінансування низки заходів "жовтої скриньки" (до "жовтої скриньки" належать заходи цінового регулювання та прямі виробничі субсидії, які спотворюють виробництво і торгівлю) порівняно до підтримки, наданої минулого року. Виробничі субсидії сягнули майже 2,3 млрд. грн., що на 62% більше, ніж було 2013 року. Державну підтримку тваринництва заплановано збільшити на 25% (до 900 млн. грн.), а фінансування закупівлі агротехніки НАК "Украгролізинг" – більше ніж удвічі (до 192 млн. грн.). Підтримку розвитку хмелярства збільшено до рівня 700 млн. грн. 2013 р. на цю програму було заплановано 500 млн. грн., однак фактично надано лише 94 млн. грн.

Державна підтримка створення оптових ринків сільськогоспо-

дарської продукції може полегшити доступ до ринків для середніх і дрібних виробників та сприятиме покращенню якості та безпеки сільськогосподарської продукції. 2014 року на цю програму заплановано витратити 200 млн. грн. 2012 р. фінансування було заплановано на такому ж самому рівні, але надано лише 21%. Загалом, на цю програму було витрачено майже 280 млн. грн. протягом періоду з 2010 до 2012 року. Компенсація витрат Аграрному фонду на транспортування, переробку та експорт об'єктів державного цінового регулювання буде на 40% нижчою, ніж попереднього року (300 млн. грн.) [9, с. 3].

Для аналізу інвестиційної привабливості України розглянемо зовнішньоторговельну діяльність нашої держави. Основними партнерами зовнішньоторговельних відносин є Німеччина, Російська Федерація, Франція, Польща, США. За період 2010-І півріччя 2014 рр. Україна має постійно позитивне сальдо у сфері сільського господарства. Так, 2010 р. зовнішньоторговельне сальдо становило 1070647,8 тис. дол. США, 2011 р. мало найбільше значення – 1530172,1 тис. дол. США, і вже з 2012 р. почало спадати: 2012 р. – 979835,0 тис. дол. США, 2013 р. – 890407,1 тис. дол. США. За І півріччя 2014 р. це сальдо становило 115338,7 тис. дол. США, тобто у 4 рази менше обсягу піврічного сальдо 2013 р. Позитивне торгове сальдо свідчить про високу конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції не тільки на ринку Європи, а й на світовому. Це дає змогу констатувати той факт, що Україна має високий потенціал до підвищення своїх позицій у продовольчій сфері. Найбільшу зацікавленість до української сільськогосподарської продукції виявляла Російська Федерація. Обсяг експорту до цієї країни набув найбільшого значення 2011 р. – 1847142 тис. дол. США, проте з 2012 р. почав спадати і 2013 р. обсяг експорту до Російської Федерації був на 8% меншим за 2012 р. і складав в абсолютному вираженні 1490731,9 тис. дол. США. За піврічним обсягом експорту сільськогосподарської продукції України до Російської Федерації можна стверджувати, що даний показник 2014 р буде меншим майже на 40% . Падіння обсягу експорту даного виду продукції до вищенаведеної країни є зрозумілим, оскільки з 2011 р. Російська Федерація встановлювала заборони на ввіз української греч-

ки, молочних товарів, пшениці, солодощів тощо. Різке падіння обсягів експорту 2014 р. спровоковане політичними подіями, що відбуваються у наш час, наслідком чого є недоотримання Україною майже 403409,8 тис. дол. США. Другим найбільшим імпортером української сільськогосподарської продукції є Польща. Упродовж 2010-2012 рр. даний показник зростав значними темпами і 2012 р. становив 690427,7 тис. дол. США. Проте 2013 р. відбулося падіння обсягу експорту до Польщі на 30%, але, аналізуючи даний показник за І півріччя 2014 р., можна констатувати, що в подальшому падіння, можливо, не відбудеться [3, с. 89].

Як свідчать результати досліджень, минулого року темп приросту обсягів прямих іноземних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство мав позитивну динаміку – біля 14%. Основними країнами, які інвестували в аграрний сектор України, були Кіпр (45%), Німеччина (8,5%), Данія (8%), Велика Британія (5%), Польща (4,1%) та інші. Найбільш привабливими для іноземних інвесторів були рослинницькі галузі (56%) [8, с. 61].

Протягом першого півріччя 2014 року обсяги інвестицій в народне господарство мали тенденцію до скорочення внаслідок військових дій в східному регіоні України, нестабільного політичного та економічного середовища діяльності. Обсяг прямих іноземних інвестицій в сільське господарство України зменшився на 104,1 млн. доларів США (13,4%) – до 672,5 млн. доларів порівняно з обсягом інвестицій на початок року. Прямі іноземні інвестиції в усіх видах економічної діяльності держави зменшилися за перше півріччя 2014 року на 11,9% до 50 млрд. доларів США, а частка сільського господарства в них зменшилася з 1,4 до 1,3%. Капітальні інвестиції в сільське господарство в січні-червні 2014 року склали 6,3 млрд. гривень, що на 18% менше, ніж за аналогічний період минулого року. Таким чином, темпи відтоку інвестицій в сільському господарстві були навіть більше, ніж в цілому по економіці [5].

Як зазначає академік НААН Ю. Лупенко, інвестиційна діяльність у сільському господарстві уповільнилася, але, незважаючи на складну ситуацію в країні, зберігає відносну стабільність, що позитивно впливає на економіку держави. Так, рівень інвестиційної активності підприємств істотно коливався у розрізі регіонів. Якщо 2013 року на 1 га сільгоспугідь в середньому по Україні було вкладено 869 грн., то в Івано-Франківській області обсяги інвестицій перевищили цей показник у 3,1 раза і сягнули

2708 грн. При цьому у Запорізькій та Одеській областях рівень капіталовкладень був значно нижчий – 370 грн. на 1 га сільгоспугідь. Разом із тим підвищився рівень інвестиційної активності у сільськогосподарських підприємствах Лісостепу, зокрема Київської, Полтавської та Черкаської областей [1].

Формування сприятливого інвестиційного клімату, збільшення обсягів інвестиції є передумовою поступового відновлення економічного зростання країни. Тому інвестиційна державна політика має базуватись на комплексному підході, що поєднує механізми розвитку інвестиційного потенціалу країни, її регіонів та галузей, насамперед АПК. Водночас процес нарощення обсягів інвестицій у національну економіку стримує ряд таких чинників, як:

– непослідовна інвестиційна політика держави в аграрній сфері з переважанням принципів залишкового виділення бюджетних коштів та недосконаліть механізмів їх використання;

– нерозвинена інноваційна інфраструктура, надмірний знос і відсутність умов не лише розширеного, а й простого відтворення основних засобів;

– монополізм переробників на ринках сільськогосподарської продукції та посередників, що зумовлює високі трансакційні витрати;

– низький рівень дохідності сільськогосподарських підприємств і несприятливі умови для ведення малого бізнесу на селі;

– низька ліквідність інвестицій та невирішеність проблеми іпотеки;

– недосконалий механізм економічних відносин між галузями, що призводить до низької рентабельності капіталу та недостатньої інвестиційної привабливості аграрного сектору, що негативно впливає на формування і розширене відтворення матеріально-технічної бази сільського господарства [2, с. 44].

Висновки і пропозиції. Незважаючи на політичну нестабільність у наш час, Україна має достатній потенціал для розвитку інвестиційної діяльності. Проте на сьогодні в Україні інвестиційна діяльність, що спрямована на розвиток аграрного сектору за рахунок усіх джерел фінансування, поки що не достатня для забезпечення стабільного розвитку цієї важливої галузі. Україна потенційно може бути однією з провідних країн по залученню іноземних інвестицій. Для на-

рощення потенціалу у даній сфері необхідно удосконалити механізм фінансування та здійснити ряд заходів щодо створення привабливого інвестиційного клімату для внутрішніх і зовнішніх інвесторів, що сприятиме підвищенню купівельної спроможності сільськогосподарських товаровиробників та захисту вітчизняних товаровиробників від конкуренції імпортних товарів на внутрішньому ринку, підвищенню платоспроможного попиту населення, ефективності використання ресурсів та енергоефективності агробізнесу, значно полегшить доступ сільського господарства та харчової промисловості до сучасних технологій. Для цього слід наполегливо попрацювати над нормативно-правовою базою. Необхідно удосконалювати фінансово-кредитний механізм через застосування програм пільгового кредитування, нарощування частки довгострокових позичок. З метою розширення фінансово-кредитного обслуговування дрібних товаровиробників слід впроваджувати механізми формування кооперативної системи обслуговування сільського господарства на базі кооперативних банків, кредитних спілок, лізингових, страхових та інвестиційних компаній.

Список використаних джерел

1. В Україні сповільнилася інвестиційна діяльність у сільському господарстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.milkua.info/uk/news/8549/

2. Дадашев Б.А. Інвестиційний розвиток сільського господарства України / Б.А. Дадашев // Агроінком. – 2013. – № 4-6. – С. 43-46.

3. Зайцева І.С., Коцюба О.В. Аналіз інвестиційної привабливості України в сучасних умовах. / І.С. Зайцева, О.В. Коцюба // Бізнесінформ. – 2014. – № 9. – С. 87-91.

4. Інвестиції в Україну: в трубу чи землю? [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2014/12/141211_investitions_agro_gas_or

5. Інвестиції в сільське господарство України впали на 13%. [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://ua.korrespondent.net/business/economics /3432410-investytsii-v-silske-hospodarstvo-ukrainy-vpaly-na-13

6. Інвестиційний клімат в Україні та проблема реалізації інвестиційного потенціалу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу

http://naub.oa.edu. ua/2014/investytsijnyj-klimat-v-ukrajini-ta-problema-realizatsiji-investytsi jnoho-potentsialu/

7. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2010-2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.ukrstat.gov.ua/

8. Куць Т.В. Фінансове забезпечення розвитку сільського господарства України. / Т.В. Куць. // Молодий вчений. – 2014. – № 11(14). – С. 60-62.

9. Огаренко Ю. Державні витрати в аграрному секторі: пообіцяти ще не означає виконати / Ю. Огаренко // Огляд аграрної політики. – Німецько-український агрополітичний діалог. – 2014. – Вип. № 1. – 4 с.

10. Супіханова Б. Інвестиційна політика в аграрному секторі України: проблеми та заходи щодо їх вирішення. / Б. Супіханова // Проект «Аграрна політика для людського розвитку» . – 2003. – № 5. – 43 с.

Аннотация. *Освещены особенности инвестиционной деятельности сельского хозяйства в Украине. Проанализирована динамика уровня бюджетного финансирования сельского хозяйства и тенденции его сокращения. Проведен анализ соответствия фактического распределения ресурсов согласно запланированным. Охарактеризовано распределение государственных ресурсов на растениеводство и животноводство. Проведен анализ иностранных инвестиций за 2013-2014 гг. Рассмотрена динамика внешнеторговой деятельности Украины за период 2010 - I полугодие 2014 г. в сельском хозяйстве. Определены проблемы, которые тормозят развитие инвестиционной деятельности и снижают конкурентоспособность отраслей сельского хозяйства. Приведены предложения по совершенствованию инвестиционной деятельности аграрного сектора.*

Ключевые слова: *инвестиции, сельское хозяйство, инвестиционный процесс, капитальные вложения, бюджетные расходы, субсидии, инвестиционный климат.*

УДК 338

***E. Grinchuk**, teacher Vinnitsa Technical College, graduate student State Agrarian and Engineering University in Podilya*

FEATURES VIEWS OF SCIENTISTS TO THE INTERPRETATION OF THE CATEGORY OF "ECONOMIC STABILITY ENTERPRISE"

***Annotation.** Economic stability has always been and remains a priority objective of market economics and economists task of scholars for its achievement and preservation. However, due to the cyclical nature of the economic system and the factors that interact in the market to reach it is not so easy, and even harder to keep.*

Stable business activity may not only undermine the financial crisis. In violation of their stable functioning affect complexity management in modern business processes, variability medium industrial and economic activities in the dynamic process of innovation and technological progress, constant challenges of competition, political and financial changes, legislative imperfections like. Therefore, all without exception, undertakings should reflect on developing a specific set of measures that would help ensure the stability of their operation.

This kind of "protection" in the form of a strategy to ensure the sustainability of the business in the future will help them avoid the negative impacts of the financial crisis, economic risks imbalance of economic, political, and social sphere. However, the choice of strategy formation and protection is impossible without a detailed study of the economic category of "stability" and its components.

The main goal of Ukrainian enterprises today is to stabilize their market position and financial performance. That is, if the development is not possible, the main condition for the existence of companies raises their economic stability, because only if it signs it can move to another strategic level-development.

Typically, in the economic literature rarely used the term "economic stability enterprise. "That is still no unambiguous definition and little attention paid to the characteristics of the concept, not produced a single comprehensive approach to determine its components, the main factors affecting others. This because the concept of "economic stability" is widely used for the analysis of macro economic conditions and the state in general, not the enterprise.

***Keywords:** stability, stability, reliability, balance, stability, economic stability, economic stability.*

О.Д. Гринчук, *викладач Вінницького технічного коледжу, аспірант ПДАТУ*

ОСОБЛИВОСТІ ПОГЛЯДІВ НАУКОВЦІВ ДО ТРАКТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ «ЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА»

Економічна стабільність завжди була й залишається пріоритетною ціллю суб'єктів ринкової економіки та завданням економістів-науковців щодо її досягнення та збереження. Проте, зважаючи на циклічність економічної системи та чинники, що постійно взаємодіють на ринку, досягти її не так легко, а ще важче втримати.

Процес формування стратегії забезпечення економічної стабільності підприємства в перспективі допоможе уникати негативних впливів з боку фінансових криз, економічних ризиків, розбалансованості економічної, політичної, соціальної сфер тощо. Проте вибір стратегії та формування захисту неможливе без детального вивчення економічної категорії «стабільності» та її складових.

Ключові слова: *стабільність, стійкість, надійність, рівновага, сталість, економічна стабільність, економічна стійкість.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичним завданнями. На сучасному етапі становлення економіки стан економічної стабільності має велике значення на всіх рівнях підприємства, регіону та національного господарства країни, тому категорія економічної стабільності потребує розуміння як на макро-, так і на мікрорівні. Забезпечення економічної стабільності є пріоритетним завданням, що постає перед підприємствами у сучасних нестабільних умовах функціонування, а також предметом вивчення економістів-науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вагомий внесок у розроблення теоретико-прикладних положень забезпечення економічної стабільності підприємств зробило чимало вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких варто виокремити праці І. Ансоффа, А. Бланка, А. Воронкової, В. Геєця, С. Глівенка, А. Дмитренка,

© О.Д. Гринчук, 2015

Н. Карачиної, Г. Козаченко, Т. Косянчук, О. Кузьміна, Н. Любченко, О. Мельник, Ж. Поплавської, О. Скібіцького, О. Терещенка, Л. Федулової, О. Чигиринець, Н. Шандової, З. Шершньової та ін. У працях зазначених авторів основну увагу відведено аналізуванню типів економічної стабільності підприємства, виявленню факторів, які впливають на її формування, та розробленню методів її оцінювання.

Питання, пов'язані з вивченням категорії економічної стабільності підприємства, висвітлено у працях Н.О. Шпака, М.І. Романишин [1], О.В. Шубровської [2], Н.Л. Любченко [3], І.А. Дмітрієва [4], О.М. Сологуба [5], В.М. Ячменьова [6] та ін.

Детальний аналіз наукових праць вищезгаданих дослідників не дав однозначного визначення категорії «економічна стабільність підприємства».

Ціль роботи: дослідити теоретичну сутність «економічної стабільності підприємства» на основі існуючих підходів до визначення даної категорії науковців.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній економічній науці необхідно виділити основні підходи до визначення поняття «економічна стабільність». Починаючи з меркантилістів та технократів, які визначили, що запорукою економічної стабільності є торгівля та виробництво; далі фізіократів, які вважали джерелом стабільності природні багатства, започаткована теорія стабільності. А. Сміт визначив, що стабільність утворюється у всіх сферах економіки без винятку. На його думку, причини, що порушують економічну стабільність, можуть бути як об'єктивними, так і суб'єктивними, а саме: війна, лінь нації, уряд. Жан-Батист Сей досліджував економічну стабільність на рівні держави та визначив її як стан економіки, за умов якої забезпечується збалансоване споживання та дотримання принципів економічного лібералізму. На його думку, стабільність – це не тільки рівновага, але й механізм, що забезпечує такий стан системи. У свій час К. Маркс намагався побудувати теоретичну модель стабільного та сталого суспільства через дослідження сутності економічних криз [6].

Під економічною стабільністю суб'єкта підприємництва в економічній літературі часто розуміють комплекс властивостей

виробничої, інноваційної, організаційної, фінансово-кредитної діяльності з врахуванням їх взаємовпливу та взаємодії, а також здатність виробленої продукції та її інноваційні властивості, науково-технічний розвиток матеріально-технічної бази, стабільність ресурсного забезпечення, розвиненість кадрового та інтелектуального потенціалу, наявність інноваційного менеджменту.

На переконання Н. Шандової [7], економічну стабільність формують два чинники, здатні забезпечити ефективне функціонування всіх підсистем суб'єкта господарювання. Перший і визначальний чинник – економічне зростання. Другий чинник описує адекватний стан внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства, тобто його економічну рівновагу. Дослідниця запропонувала власну концепцію економічної стабільності, яка полягає в максимальному значенні зростання економіки підприємства при мінімальному відхиленні економічної системи підприємства від стану рівноваги.

Економічну стабільність підприємства, як вважає О. Зеткіна, можна розглядати як забезпечення його рентабельної виробничо-комерційної діяльності за рахунок підвищення ефективності використання виробничих ресурсів і управління підприємством, стійкого фінансового стану за рахунок поліпшення структури активів, а також стабільного розвитку потужності підприємства й соціального розвитку колективу при самофінансуванні в умовах зовнішнього середовища, що динамічно розвивається [8].

У праці наведено наступне визначення категорії економічна стабільність: «…це стан, обумовлений сукупністю властивостей найважливіших складових елементів суб'єкта господарювання: виробничої діяльності, організаційної роботи, фінансово-грошового обігу, матеріально-технічної бази, ресурсного забезпечення, кадрового та інтелектуального потенціалів, який визначає відношення суб'єкта господарювання до складного зовнішнього середовища, його взаємодію з економічними суб'єктами різних рівнів і дозволяє утворювати динамічно рівноважну цілісну систему, що самостійно визначає цілеспрямований рух у теперішньому та прогнозованому майбутньому» [9].

Під економічною стабільністю Н. Любченко [3] розуміє стан,

обумовлений сукупністю властивостей найважливіших складових елементів суб'єкта господарювання: виробничої діяльності, організаційної роботи, фінансово-грошового обігу, матеріально-технічної бази, ресурсного забезпечення, кадрового та інтелектуального потенціалів, який визначає відношення суб'єкта господарювання до складного зовнішнього середовища, його взаємодію з економічними суб'єктами різних рівнів і дозволяє утворювати динамічно рівноважну цілісну систему, що самостійно визначає цілеспрямований рух у теперішньому та прогнозованому майбутньому.

Економічна стабільність – складне економічне поняття, яке визначає місце суб'єкта підприємництва як підсистеми у системі більш високого порядку (регіону, галузі, макрорівні). Ефективно функціонуюче за всім спектром своїх функцій підприємство як господарська система формує адекватний механізм «росту» алгоритмічної складності системи, що, у свою чергу, підвищує потенціал її самоорганізації, який розширює сферу економічної стабільності господарської системи [3].

Н. Кульбака схиляється до думки, що економічна стабільність – це рівноважний збалансований стан економічних ресурсів, що забезпечує стабільну прибутковість і нормальні умови для розширеного відтворення та стійкого економічного зростання з урахуванням впливу найважливіших зовнішніх факторів [9].

О. Сологуб [5] визначає економічну стабільність як врівноважений, збалансований стан економічних, фінансових і соціальних ресурсів підприємства, а також їх взаємозв'язків у межах виробничо-збутової системи, що забезпечує стабільні умови для її відтворення, у тому числі за наявності внутрішніх і зовнішніх несприятливих впливів, що досягається за допомогою здійснення спеціалізованого комплексу різнопланових фінансово-економічних і організаційних заходів з алгоритмом відповідних дій.

На думку В. Ячменьової [6], економічна стабільність – це результуюча характеристика, а її показником виступає рівень економічної стабільності.

Дослідники Н. Шпак і М. Романишин [1] розглядають економічну стабільність підприємства під кутом зору його здатності в умовах прояву дестабілізаційних чинників бізнес-середовища

ефективно здійснювати виробничо-господарську діяльність, формувати якісний стратегічний потенціал, підтримувати заданий рівень конкурентоспроможності та результативності у довгостроковій перспективі з економічною вигодою та фінансовою незалежністю для підприємства.

Огляд економічної літератури виявив розбіжності у визначенні сутності категорії економічної стабільності. У деяких літературних джерелах стабільність ототожнюють зі стійкістю, сталістю, здатністю певної системи функціонувати у стані рівноваги, не змінюючи своєї структури.

Ряд учених доводить [10-14], що стабільність ґрунтується на нестійкій рівновазі між системоутворювальними та системозмінними процесами. З огляду на це важливою властивістю системи має бути пристосування до різних ситуацій. З цих причин категорію «економічна стабільність» найчастіше характеризують через категорію «економічна стійкість» і навпаки. Як зазначено, основними характеристиками стабільності є частота прояву певного явища, а стійкості – рівновага. У комплексі «…стійкість та стабільність є взаємозалежними категоріями, що спроможні забезпечити ефективність функціонування певного об'єкта» [14]. Стійкість виступає ознакою «життєздатності» підприємства.

Козловський С. В. вказує на те, що економічна стійкість системи – це здатність економічної системи після деякого збурення (зміни параметрів економічної системи, її показників) швидко повертатися у стан не гірший попереднього, зберігати свій стан як завгодно довго, а також поліпшувати свій стан до величини збурення за умови позитивної зміни економічних параметрів системи [15]. Тобто, стійкість – це не лише здатність, яка певною мірою нейтралізує негативні впливи макросередовища, а й ознака ефективного менеджменту.

Тому для результативного управління економічною системою варто дослідити основні її складові та виявити закономірності для того, щоб методи управління були правильно обраними і, відповідно, дієвими.

Російські науковці вважають, що, незважаючи на велику кількість чинників, економічну стійкість підприємства визначають три основних:

1. Економічне зростання як визначальний чинник;

2. Економічна рівновага (стан зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, яке є підтвердженням нормального функціонування всіх підсистем підприємства);

3. Рівень менеджменту, який забезпечує гармонійний розвиток підприємства в процесі функціонування.

Відповідно до цього, концепція економічної стійкості полягає в максимальному значенні росту економіки (в тому числі підприємства) за мінімального відхилення економічної системи (підприємства) від стану рівноваги.

Схожим є визначення Є.В. Корчагіної, де економічна стійкість – це здатність системи (підприємства, організації) зберігати визначений (швидше встановлений) рівень досягнення цілей в умовах динамічних трансформацій в бізнес-середовищі [16].

Висновки. Враховуючи сучасні наукові погляди вітчизняних та зарубіжних вчених щодо сутності категорії «економічна стабільність підприємства», доцільно визначити дану категорію в таких спосіб: «Економічна стабільність підприємства – це врівноважений стан економічних показників у певному інтервалі часу та в межах значення показника, перетнувши який може наступити порушення рівноваги економічної діяльності підприємства» [17].

Таким чином, у даній статті визначено поняття категорій «стабільність» та «економічна стабільність підприємства», яке дає змогу чітко розуміти сутність вищезгаданих понять і трактувати саме в тому розумінні, який описує нинішній розвиток економіки України.

Список використаних джерел

1. Романишин М.І. Економічна стабільність підприємства: сутність та її складові / Н.О. Шпак, М.І. Романишин // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: Зб. наук.-техн. пр. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.10. – С. 248-253.

2. Шубровська О.В. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень / О. Шубровська // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 36-42.

3. Любченко Н.Л. Механізм забезпечення економічної стабільності промислових підприємств: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» (за видами економічної діяльності) / Н.Л. Любченко. – Хмельницький, 2010. – 22 с.

4. Дмитриев И.А. Оценка экономической стабильности предприятия / И.А. Дмитриев, А.Н. Сологуб // Вісн. Нац. техн. ун-ту «Харківський політехнічний інститут»: Зб. наук. праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – 2007. – № 7. – С. 20-29.

5. Сологуб О. М. Забезпечення економічної стабільності підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / О.М. Сологуб. – К.: МОН, молоді та спорту Укр. ПВНЗ «Європейський ун-т», 2012. – 20 с.

6. Ячменьова В.М. Економічна стабільність: сутність та форми вияву / В.М. Ячменьова // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2012. – № 24 (ІІ). – С. 94-99.

7. Шандова Н.В. Управління процесами розвитку підприємств машинобудування / Н.В. Шандова // Економічний простір. – 2009. – № 21. – С. 276-282.

8. Зеткина О.В. Об управлении устойчивостью предприятия / О.В. Зеткина – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.conif.boom.ru/third/section3.htm.

9. Кульбака Н.А. Оценки экономической устойчивости предприятия / Н.А. Кульбака – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://masters.donntu.edu. ua/2002/fem/kulbaka/diss.htm.

10. Барановский А. Экономическая безопасность предприятия / А. Барановский // Финансовая Украина. – 1995. – № 94. – С. 11-15.

11. Колодізєв О.М. Дослідження сутності та змісту економічної стійкості підприємства / О.М. Колодізєв, К.М. Нужний // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. – Вып. 78. – К.: Техніка, 2007. – С. 238-243.

12. Попов К.П. Проблемы рисков в системе экономической безопасности предприятия / К.П. Попов // Економіка. Менеджмент.

Підприємництво: Зб. наук. праць Східноукраїнського державного університету. – Вип. 3. – 2000. – С. 89-91.

13. Економічна енциклопедія: у 3 т. / За ред. С.В. Мочерного, Л.М. Вороновича. – К.: Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с. – Т. 2. – 2001. – 848 с. – Т. 3. – 2002. – 952 с.

14. Рахнянська О.П. Економічна стійкість підприємства / О.П. Рахнянська. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_2/ Rahnanska_209.htm. Отримано 26.03.2013.

15. Козловський С. В. Управління сучасними економічними системами, їх розвитком та стійкістю: реферат монографії / С. В. Козловський. – Вінницький національний аграрний університет. – Рукопис. – 2012. – С. 6. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.kdpu-nt.gov.ua/work/upravl%D1%96nnya-suchasnimi-ekonom%D1%96chnimi-sistemami-%D1%97kh-rozvitkom-tast%D1%96ik%D1%96styu.

16. Корчагина Е.В. Проблемы конкурентоспособности в современной экономике / Е.В. Корчагина // Проблемы современной экономики. – № 3/4 (15/16). – 2005. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=820. – С. 3.

17. Перетятько А.В. Етимологія категорії «Економічна стабільність підприємства» /А.В. Перетятько. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.eprints.kname.edu.ua/32808/1/203-212%20Перетятько%20AB.pdf

Аннотация. *Экономическая стабильность всегда была и остается приоритетной целью субъектов рыночной экономики и задачей экономистов-ученых по ее достижению и сохранению. Однако ввиду цикличности экономической системы и факторов, постоянно взаимодействующих на рынке, достичь ее не так легко, а еще труднее удержать.*

Процесс формирования стратегии обеспечения экономической стабильности предприятия в перспективе поможет избегать негативных воздействий со стороны финансовых кризисов, экономических рисков, разбалансированности экономической, политической, социальной сфер. Однако выбор стратегии и формирования защиты невозможен без детального изучения экономической категории «стабильности» и ее составляющих.

Ключевые слова: *стабильность, устойчивость, надежность, равновесие, устойчивость, экономическая стабильность, экономическая устойчивость.*

УДК 658

***S. Figol**, teacher Vinnitsa Technical College, graduate student State Agrarian and Engineering University in Podilya*

KEY ASPECTS OF COMPETITIVENESS MANAGEMENT COMPANY

***Annotation.** The variability of the market environment and the ongoing enterprise transformation process in Ukraine require entities to adapt to these changes and to ensure its future success being due to the problem of creating and maintaining competitiveness, competitiveness management.*

Today the need is to develop new approaches to creating a model of corporate governance, which would be able to meet the requirements of customers successfully compete in the market.

The competitiveness of enterprises is one of the most important categories of market economy and describes the possibility and efficiency ness enterprise adaptation to a competitive environment. In the Due to this study approaches to its study to further development of management competitiveness business is important.

He article deals with the essence of the concepts of «competitive» and «competitive advantage». The main approaches to the management of enterprise competitiveness in the modern world are analyzed. It is concluded that the main needs of the modern enterprise management competitiveness is to determine scientific substantiation of strategic competitive advantage and the solution of the retention of the achieved level for a long time.

***Keywords:** competition, competitiveness, competitive advantage, creating competitive advantage, strategic planning.*

***С.І. Фіголь,** викладач Вінницького технічного коледжу, аспірант ПДАТУ*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Розглядається сутність понять «конкурентоспроможність» і «конкурентна перевага». Аналізуються основні підходи до управління конкурентоспроможністю підприємства в сучасних умовах. Зроблено висновок, що головною потребою сучасного управління конкурентоспроможністю підприємства стає визначення, наукове обґрунтування стратегічних

© С.І. Фіголь, 2015

конкурентних переваг і вирішення завдання утримання досягнутих позицій протягом тривалого часу.

Ключові слова: *конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентна перевага, формування конкурентних переваг, стратегічне планування.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах формування ринкової економіки, що передбачає самостійність підприємств у питаннях виробничо-господарської діяльності, для більшості з них актуальною стає проблема забезпечення конкурентоспроможності. Особливо ця проблема загострюється у зв'язку з наростанням невизначеності у зовнішньому середовищі підприємств та прагненням України до інтеграції в європейське й світове економічне співтовариство. Разом з тим, з поглибленням екологічних і соціально-економічних проблем суспільства, визначені проблеми вимагають розвитку нових підходів до управління конкурентоспроможністю підприємства.

Протягом останнього десятиліття ринкові перетворення в Україні зумовлюють зміни в системі управління підприємствами, адекватні зовнішньому конкурентному середовищу. Конкурентоспроможність підприємства, як об'єкт управління, є сукупністю взаємопов'язаних елементів, спрямованою на забезпечення сильних конкурентних позицій, підтримання існуючих і створення нових конкурентних переваг. У сучасних умовах в Україні відбувається посилення конкуренції, внаслідок чого керівники підприємств знаходяться в постійному пошуку нових (адекватних умовам конкуренції) інструментів управління конкурентоспроможністю підприємства, що і зумовлює актуальність вивчення цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемами конкуренції та конкурентоспроможності як економічних явищ займались ще А. Сміт та Д. Рікардо. Значний внесок у розвиток теорії конкуренції свого часу зробили американські та західноєвропейські наукові центри С. Брю, П. Друкера, А. Гутмана, Дж. Кейнса, Ж.-Ж. Ламбена, К. Макконнелла, Дж. С. Мілля, Ф. Найта, М. Портера, Дж. Робінсона, Р. Уотермена, Ф. Хайека, П. Хайне, Й. Шумпетера та ін.

Дослідженню цих проблем присвячено праці вчених країн СНД – Г. Азоєва, І. Ансоффа, О. Градова, Р. Фатхутдинова, А. Юданова та інших. У працях вітчизняних учених Я.Б. Базилюка, В.А. Білошапки, Н.М. Гаращенка, В.І. Герасимчука, В.Л. Діканя, Г.В. Загорій, Ю.Б. Іванова, Г.М. Скударя, О.Б. Чернеги та інших значна увага приділяється формуванню конкурентних переваг та конкурентоспроможності підприємств.

В економічній літературі склався підхід, який за поширеністю використання та авторитетністю його представників вже набув статусу класичного. З основ конкурентоспроможності класичними вважаються праці М. Портера [1], І. Ансоффа, К. Прахалада, Г. Хемела та ін. Але при цьому слід згадати, що першою змістовною теорією міжнародної конкурентоспроможності є теорія порівняльних переваг (витрат) Д. Рікардо. На неї, як на першооснову, надбудовувались (і продовжують надбудовуватись до сьогодні) наукові ідеї.

Конкурентоспроможність економіки у XX столітті, за твердженням таких науковців як Й. Шумпетер, І. Кірцнер, А. Поручник, Ю. Пахомов, М. Калужський, А. Макарян, визначається її орієнтацією на соціальний фактор, розвиненістю інтелектуального потенціалу людини і ступенем його використання.

Незважаючи на значні досягнення в теорії й практиці управління конкурентоспроможністю підприємства, є ряд проблем, які залишаються предметом дискусій і обговорень вчених-економістів. Так, у більшості наукових праць недостатньо систематизовані поняття й відсутня методологія щодо розробки системи управління конкурентоспроможністю підприємства.

Постановка завдання. Метою проведення дослідження є поглиблення теоретичних і методичних основ управління конкурентоспроможністю в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнення високого рівня конкурентоспроможності є стратегічною ціллю діяльності підприємства в умовах ринку, для досягнення якої необхідна консолідація всіх підрозділів і ланок системи управління підприємства. Система управління конкурентоспроможністю є складовою частиною управління підприємством, а її основним завданням є забезпечення максимально великого рівня конкурентоспроможності підприємства

шляхом участі у формуванні управлінських впливів, що реалізуються в системі управління підприємством. При цьому ефективність роботи системи значною мірою залежить від використаних у її роботі методів і моделей оцінки й управління конкурентоспроможністю підприємства.

Однак управління конкурентоспроможністю не еквівалентне всій діяльності підприємства з досягнення кінцевих цілей, а включає в себе ті функції, що пов'язані з розробкою і реалізацією стратегії конкуренції, стимулюванням до реалізації стратегії, цільовою орієнтацією різних видів діяльності. Конкурентоспроможність підприємства в загальній класифікації об'єктів управління можна віднести до функціональних (на відміну від виробничих і структурних), які вимагають розробки спеціального механізму управління [2].

За своїм предметним змістом управління конкурентоспроможністю стосується діяльності підприємства на ринку, приділяючи увагу не стільки наявним ресурсам і процесам, скільки можливостям нарощування свого ресурсного потенціалу. Тобто, основною особливістю управління конкурентоспроможністю підприємства є його орієнтація на майбутнє. Необхідність управління конкурентоспроможністю підприємства обумовлюється, насамперед, триваючими швидкими змінами зовнішнього середовища, виникненням важкопередбачуваних економічних і фінансових ситуацій [3]. На наш погляд, саме ефективна система управління конкурентоспроможністю підприємством забезпечить стійке його положення на ринку, забезпечуючи стабільне підвищення конкурентних переваг у швидко мінливих умовах зовнішнього середовища.

Під управлінням конкурентоспроможністю підприємства розуміють аспекти виконання загальних функцій управління, які визначають стратегію і політику у сфері створення й реалізації конкурентоспроможних товарів, цілі й відповідальність у даній сфері діяльності суб'єкта господарювання, що реалізуються за допомогою таких засобів, як планування конкурентоспроможності, оперативне управління нею, її забезпечення й підвищення в рамках певної системи конкурентоспроможності [4].

Управління конкурентоспроможністю підприємства є відкритою системою, що має входи і виходи, а також складається з керів-

ної та керованої систем, що тісно взаємодіють, оскільки є органічно взаємопов'язаними [5]. Керівна система містить ті складові елементи, які забезпечують процес управління. До складу керованої системи входять елементи, які забезпечують безпосередній процес виробничої, господарської, комерційної та інших видів діяльності.

Структуру основних елементів системи управління конкурентоспроможністю формують програмно-цільові комплексні блоки, що відображають конкретні організаційні, економічні, техніко-технологічні заходи в їхньому взаємозв'язку і взаємозалежності, реалізація яких сприяє результативному здійсненню управлінських рішень у цій сфері діяльності.

До найважливіших з них віднесено: вибір стратегічних напрямків досягнення синергії корпоративного менеджменту; комплексний підхід до управління конкурентоспроможністю наукомісткої продукції; реформування системи управління персоналом та трудовою мотивацією; системний підхід до підвищення ефективності планування та диверсифікації виробництва; вдосконалення внутрішньофірмової системи обліку та аналізу, фінансового менеджменту.

Кожен з блоків, своєю чергою, розглядають як систему, що охоплює різноманітні системотвірні компоненти. Усі блоки системи пов'язані один з одним і цим самим створюють визначену цілісність. Вони об'єднані єдиним принципом – кожен з них забезпечує рішення проблеми підвищення конкурентних можливостей підприємства, зміцнення його позицій на ринку, забезпечення стійкого розвитку внаслідок створення і підтримання конкурентних переваг.

У сучасній теорії і практиці домінує ідея розглядати управління конкурентоспроможністю підприємства як взаємозалежний процес планування, організації, мотивації і контролю, потрібний для досягнення цілей організації [6]. Управління конкурентоспроможністю можна також розглядати як сукупність зазначених елементів.

Елементи управління конкурентоспроможністю підприємства такі [7]:

– планування: розробляння продукції; виробництва; збуту;

– організація: оптимізація організаційної структури; забезпечення ресурсами; стимулювання збуту;

– мотивація: робітників підприємства; контрагентів;

– контроль: якості управлінських рішень; якості продукції; якості ресурсів; реалізації управлінських рішень; відстеження рівня конкурентоспроможності.

Основну роль у системі управління конкурентоспроможністю підприємства відіграє управління конкурентоспроможністю продукції, яка формується на етапах розроблення, виробництва й реалізації продукції. Категорії конкурентоспроможності продукції та підприємства мають високий ступінь взаємозалежності. Водночас конкурентоспроможність продукції є окремою та незалежною категорією, оскільки вона більше пов'язана з успіхом продукції на ринках збуту, ніж із особливостями функціонування підприємства. Тобто, вирішальну роль в управлінні конкурентоспроможністю підприємства має відігравати управління конкурентоспроможністю його продукції.

Вирішальну роль у здійсненні управління конкурентоспроможністю підприємства через управління конкурентоспроможністю продукції відіграють пріоритети управління, під якими розуміють цільові значення параметрів виробничо-економічної діяльності підприємства.

До основних пріоритетів управління можна віднести: рентабельність виробництва, розмір прибутку, частку окремих видів продукції на конкретних ринках збуту, мінімальний обсяг реалізації продукції по видах на конкретних ринках у натуральному вираженні. Перелік пріоритетів управління може бути досить широким, він залежить від ситуації на підприємстві, цілей і стратегій керівництва, волі власників капіталу підприємства.

Висновки. Аналіз особливостей управління конкурентоспроможністю підприємства показав, що сучасне підприємство, яке функціонує в умовах ринкових відносин, як один із основних механізмів забезпечення своєї життєдіяльності, повинне використовувати системне стратегічне управління конкурентоспроможністю, сутність якого полягає в розробленні стратегії та довготермінової програми дій для досягнення цілей і вирішення завдань щодо підтримання/підвищення конкурентоспроможності з використанням обмеженого обсягу ресурсів у певній ринковій ситуації. Тобто, охоплювати, з одного боку, проблеми якості, ресурсозбереження,

вивчення інфраструктури внутрішніх і зовнішніх ринків, з іншого боку – всі загальні функції управління – стратегічний маркетинг, планування, організацію процесів, облік і контроль, мотивацію й регулювання, всі стадії життєвого циклу керованих об'єктів.

Конкурентоспроможність підприємства в сучасних умовах господарювання визначається, перш за все, умінням максимально використати в своїх інтересах ринкову ситуацію, що склалася або може скластись на визначений проміжок часу, для збільшення виробництва, надання послуг, товарообігу та одержання максимального прибутку. Головне – оцінити можливості підприємства щодо поліпшення або утримання своїх позицій. Саме потенційні можливості підприємства і є головним козирем у конкурентній боротьбі, в якій перемагає той, хто має більший потенціал до росту, до завоювання ринку, до агресивного наступу, до маневрування на ринку.

Список використаних джерел

1. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; пер. с англ. В.Д. Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993. – 49 с.

2. Должанський І. З. Конкурентоспроможність підприємства / І. З. Должанський. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

3. Донець Л.І, Донець А.А. Базові принципи сучасної парадигми управління конкурентоспроможністю підприємства // [Електронний ресурс] Сайт: http://www.nbuv.gov.ua/

4. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации / Фатхутдинов Р. А. – М.: Эксмо, 2004. − 544 с.

5. Сысоева Е.А. Факторы конкурентоспособности предприятия: подходы и составляющие / Е.А. Сысоева // Экономика и управление. Экономические науки. – 2010. – № 12 (73). – С. 283-287.

6. Франів І.А, Коваль Л.М., Русин-Гриник Р.Р., Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємства // [Електронний ресурс] Сайт: http://www.nbuv.gov.ua/

7. Дикань В.Л. Стратегічне управління конкурентоспроможністю як чинник інноваційного розвитку підприємства / В.Л. Дикань // Маркетинг: теорія і практика. – Луганськ, 2010. – № 16. – С. 55-58.

8. Романишин С.Б. Система управління конкурентоспромож-

ністю підприємства / С.Б. Романишин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. − Вип. 20.12.

9. Герчанівська С., Рапіцький Т. До питання управління конкурентоспроможністю підприємства // Галицький економічний вісник. — 2011. – № 3(32). – С. 103-107 – (економіка суб'єктів господарювання)

10. Коблянська Н. Управління конкурентоспроможністю підприємства в сучасних умовах господарювання / Наталія Коблянська. // Портал конференцій кафедри стратегії підприємств ДВНЗ «КНЕУ імені В. Гетьмана». – 2012.

***Аннотация**. Рассматривается сущность понятий «конкурентоспособность» и «конкурентное преимущество». Анализируются основные подходы к управлению конкурентоспособностью предприятия в современных условиях. Сделан вывод, что главной потребностью современного управления конкурентоспособностью предприятия становится определение, научное обоснование стратегических конкурентных преимуществ и решение задачи удержания достигнутых позиций на протяжении длительного времени.*

***Ключевые слова:** конкуренция, конкурентоспособность, конкурентное преимущество, формирования конкурентных преимуществ, стратегическое планирование.*

УДК:331.52

I. Homich, *graduate student,*
T. Bilyk, *assistant State Agrarian and Engineering University in Podilya,*

CURRENT TRENDS IN LABOUR MARKET OF UKRAINE

Annotattion. *Processes of globalization, European integration, transition to the market relations demand from scientists of the deep theoretical analysis and judgment of the general regularities of formation and functioning of civilized labor market. In these conditions it is necessary to overestimate through a prism of national specifics problems of formation and development of labor market and feature of its state regulation taking into account experience of the countries with the developed market economy.*

Prompt globalization and intellectualization of production, the market and economic activity in a root change social and economic structure of society, relations of production and, respectively, labor market. This perspective causes need of clarification of those contradictions, conditions and factors which define a role of the state in development of the corresponding mechanisms of regulation of labor market, its help in employment unoccupied and social protection of the unemployed.

Keywords: *work, experience, qualification, unemployment, employment, economy, market, priorities, mechanisms.*

І.В. Хомич, *аспірант*,*
Т.Л. Білик, *асистент ПДАТУ**

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Процеси глобалізації, євроінтеграції, перехід до ринкових відносин вимагають від науковців глибокого теоретичного аналізу та осмислення загальних закономірностей становлення й функціонування цивілізованого ринку праці. За цих умов необхідно через призму національної специфіки переоцінити проблеми формування і розвитку ринку праці та особливості його державного регулювання з врахуванням досвіду країн з розвинутою ринковою економікою.

Стрімка глобалізація та інтелектуалізація виробництва, ринку й економічної діяльності докорінно змінюють соціально-економічну структуру суспільства, виробничих відносин і, відповідно, ринку праці. Означена проблематика обумовлює необхідність з'ясування тих суперечностей, умов та чинників, які визначають роль держави у розробці відповідних механізмів регулювання ринку праці, її допомоги у працевлаштуванні незайнятих і соціального захисту безробітних.

Тому сприяння зайнятості, розвиток людських ресурсів і боротьба з без-

** Науковий керівник – доктор економічних наук, професор К.Б. Волощук*

© І.В. Хомич, 2015

робіттям, легалізація тіньової зайнятості, робота з професійної орієнтації та професійної підготовки мають координуватися з політикою і основними програмами соціального та економічного розвитку держави.

Ключові слова: *праця, досвід, кваліфікація, безробіття, зайнятість, економіка, ринок, пріоритети, механізми.*

Постановка проблеми загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність визначення і вирішення таких завдань: проаналізувати теоретико-методологічні положення і узагальнити різні концепції сутності ринку праці, його структури, функцій і місця в сучасній економічній системі; сучасний стан ринку праці та окреслити проблеми його функціонування в умовах ринкової трансформації економіки; обґрунтувати підходи до активізації розвитку та виявити можливості удосконалення функціонування ринку праці в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, **в яких започатковано розв'язання даної проблеми.** Підґрунтя сучасних концептуальних уявлень зарубіжних та вітчизняних науковців про суть і природу ринку праці в різні часи закладено такими мислителями світового значення, як У. Петті, Ф. Кене, Т. Мальтус, Ж. Сісмонді, А. Сміт, Ф. Рікардо, К. Маркс.

Фундаментальні положення нової концепції зайнятості, підходи до аналізу місця, ролі та методів державного регулювання ринку праці в умовах трансформаційної економіки викладено у працях С. Бандура, Д. Богині, І. Бондар, В. Брича, С. Вовканича, В. Гейця, М. Долішнього, Т. Заяць, С. Злупка, А. Колота, О. Кузьмін, Г. Купалової, Л. Лисогор, Є. Лібанової, В. Мікловди, В. Нижника, В. Онікієнка, Н. Павловської, Л. Шевчук та інших вчених.

Формулювання цілей статті. Мета роботи полягає у розробці та теоретичному обґрунтуванні методологічних підходів і практичних рекомендацій щодо формування і розвитку ринку праці України в умовах переходу до соціально орієнтованої економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок робочої сили є найскладнішим з усіх існуючих видів ринків за структурою, специфікою, ціноутворенням, зв'язками з іншими ринками. Одно-

часно із загальними для всіх ринків рисами він має свої особливості, характерні лише йому.

Розвинутий ринок праці передбачає ряд взаємопов'язаних умов свого існування та функціонування: наявність великої кількості незалежних суб'єктів трудової діяльності, які внаслідок ринкової мотивації в поведінці на ринку праці обумовлюють формування попиту і пропозиції на робочу силу; забезпечення умов економічної свободи та потенційної мобільності суб'єктів ринку праці; мінімальна заробітна плата повинна забезпечувати рівень життя вищий за прожитковий мінімум і встановлюватися відповідно до освіти, кваліфікації і якості праці; однаковий рівень економічної та юридичної відповідальності працівника і працедавця; наявність розвиненого ринкового (конкурентного) середовища в країні.

Наявність безробіття – досить неприємний факт для кожної країни. Проте навіть у найрозвинутіших країнах є безробіття і його припустимий рівень сягає 5%. Проте чому, керуючись методологією Міжнародної організації праці (МОП), значна частина економістів вважають, що рівень безробіття в Україні становить 15%, ставлячи це в провину владі? Що заважає цим 15 - 3,7 = 11,3% безробітних зареєструватись у центрі зайнятості та ще й, крім цього, отримувати від держави допомогу? Абсолютно нічого. За вищевказаною методологією статус безробітного надається і тим, хто працює, але не зареєстрований як безробітний.

Безробітними визначаються працездатні громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстровані у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, готові та здатні приступити до підходящої роботи.

Загалом існує два способи визначення кількості безробітних. Дані, визначені за першим (офіційним) способом, наведені вище. Це відомості державних центрів зайнятості про громадян працездатного віку, які зареєстровані як такі, що шукають роботу. За даними МОП, кількість безробітних становить майже 15%. Проте чи дійсно ці громадяни не мають засобів для існування, як це передбачено законодавством? Звичайно, мають, інакше

вони зареєструвалися б у центрі зайнятості, щоб одержувати допомогу по безробіттю.

Якби центри зайнятості послабили вимоги, згідно з якими надається статус безробітного та виплачується допомога (зокрема, обов'язкове відвідування центру зайнятості не 1 раз на тиждень, а 1 раз на рік), то дані центрів зайнятості збігалися б з розрахунками МОП.

Перелік так званих неофіційних безробітних громадян формується за рахунок: зайнятих у тіньовому секторі економіки; на присадибних сільськогосподарських ділянках; повнолітніх працездатних громадян, які перебувають на утриманні (батьків, чоловіка, дружини тощо); алкоголіки, наркомани, особи без певного місця проживання; особи, які нелегально чи напівлегально виїхали на заробітки до інших країн; кримінальні елементи: торговці наркотиками, рекетири тощо [3, с. 3-4].

Загалом безробітних можна поділити на три категорії:

1. Громадяни, які не бажають працювати, але зареєстровані у центрі зайнятості для одержання допомоги по безробіттю або ж мають засоби для існування (зарплати, пенсії батьків, соціальна допомога малозабезпеченим тощо).

2. Громадяни, звільнені з попереднього місця роботи, що мають проблеми з пошуком роботи.

3. Молоді спеціалісти, які не мають досвіду роботи за спеціальністю.

Працевлаштувати можливо лише дві останні категорії громадян. Для цього треба:

1) знати можливості працевлаштування вивільнених з роботи працівників, які вже мають досвід роботи за спеціальністю;

2) розробити програму заходів для працевлаштування молодих спеціалістів [1, с. 4-5].

Щодо такого елемента ринку праці як товар, то в економічній літературі відсутня єдина думка про те, що слід вважати товаром на ринку праці: робочу силу, працю чи результати праці. Але більшість дослідників вважає, що він виступає у вигляді індивідуальної робочої сили, тобто товаром на ринку праці виступає індивідуальна сила.

У сфері зайнятості можна виділити чотири області, де в умо-

вах глобалізації відбулися великі зміни. Це, насамперед, обсяг наявної роботи; умови, на яких цю роботу пропонують; доходи, що дає ця робота, а також гарантії зайнятості й доходу. Інформаційна складова процесу глобалізації дає можливість удосконалити організацію праці й домагатися необхідної гнучкості робочої сили. Виступаючи об'єктивним чинником світового розвитку і усуваючи обмеження на переміщення праці й капіталу через кордони, глобалізація відкриває нові можливості для розвитку економіки, а відповідно і ринку праці України через зростання контактів і зв'язків у сфері економіки, торгівлі, технологій, культури, інформації.

Водночас загострення міжнародної конкуренції, зміна економічної ситуації у країні внаслідок поширення інтеграційних процесів впливає на розвиток соціально-трудових відносин [2].

2014 року кількість вакансій, заявлених роботодавцями державній службі зайнятості, становила 960,6 тис. одиниць, з них 923,2 тис. для укомплектування центрами зайнятості [8].

**Без урахування АР Крим та м.Севастополя*

Рис. 1. Кількість вакансій, тис. од.

Станом на 1 січня 2015 року у базі даних служби зайнятості налічувалося лише 35,3 тис. вакансій, що на чверть менше, ніж на початок 2014 року. Зменшення кількості вакансій відбулося у більшості регіонів, зокрема, в Івано-Франківській, Харківській, Херсонській областях – на третину, у Донецькій області – на половину, у Запорізькій області – на дві третини, у Луганській області – на 75%.

Станом на 1 січня 2015 року половина наявних вакансій була зосереджена у м. Києві, Дніпропетровській, Харківській та Одеській областях. У решті регіонів частка вакансій, від загальної їх кількості по країні, коливалася від 0,5 до 5,0%.

Регіональні диспропорції посилюються у розрізі окремих видів економічної діяльності: половина вакансій по підприємствах добувної промисловості зосереджена у Дніпропетровській області; 60% всіх вакансій переробної промисловості сконцентрована у Дніпропетровській, Полтавській, Харківській, Житомирській областях та м. Києві; більше 50% вакансій у будівництві зосереджено у Дніпропетровській області та м. Києві; 40% вакансій на підприємствах транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – у Харківській області та м. Києві; дві третини всіх вакансій у фінансовій та страховій діяльності пропонується у м. Києві; 40% вакансій сфери охорони здоров'я та соціальної допомоги зосереджені у Дніпропетровській області та м. Києві.

Аналогічна ситуація спостерігається у розрізі окремих професійних груп. Так, кожна четверта вакансія для законодавців, вищих державних службовців, керівників та менеджерів пропонувалася у м. Києві; 40% вакансій для професіоналів, фахівців та технічних службовців заявлена роботодавцями у м. Києві та Дніпропетровській області. Найбільша кількість вакансій для кваліфікованих робітників з інструментом, а також робітників з обслуговування устаткування, складання устаткування та машин зареєстрована у м. Києві, Дніпропетровській, Харківській, Полтавській та Житомирській областях.

Існуюча диференціація регіональних ринків праці, наявність депресивних регіонів з особливо напруженою ситуацією на ринку

праці, значно вищим за середній рівень безробіття за одночасно обмеженої можливості щодо трудової міграції свідчить про недоліки державної системи регулювання цих аспектів зайнятості і безробіття [4, с. 47-48].

Ціноутворення на ринку праці має свої специфічні особливості. Заробітна плата найманого працівника повинна включати в себе не тільки ціну його праці, а й витрати на утримання непрацездатних членів його сім'ї. Нижньою межею коливання ціни робочої сили є вартість робочої сили. Навіть якщо вона спускається нижче цього рівня, то це тимчасове явище не стійке у часі. Верхній рівень ціни робочої сили обмежується величиною знову створеної вартості. Він не може перевищувати останню, бо це призведе до банкрутства підприємства.

Закономірним явищем у ринкових умовах є встановлення ринкової ціни на робочу силу. Жива праця швидко стає одним із найдорожчих факторів виробництва. Нині робоча сила в Україні одна з самих дешевих у світі. Наприклад, оплата праці однієї години праці складає: в Швейцарії 30 доларів, Німеччині – 38, Австрії – 22, Франції – 15, в Україні ж вона менше 1 долара.

У 40% вакансій, що були актуальними на кінець 2014 року, пропонувалася заробітна плата у розмірі менше 1,5 тис. грн.; у 24% вакансій пропонувалася заробітна плата від 1,5 тис. до 2 тис. грн.; у кожній третій вакансії – від 2 тис. до 5 тис. грн. і лише у 2% вакансій запропонована заробітна плата перевищувала 5 тис. гривень.

Основними важелями державного механізму регулювання зайнятості є законодавчо-нормативні, економічні, організаційні, соціальні, мотиваційні.

Законодавчо-нормативні важелі передбачають правове забезпечення зайнятості населення.

Економічні – проведення політики макроекономічної стабілізації, вплив на розміщення трудового потенціалу; діяльність державних органів у сфері розподілу доходів, розробки і реалізації політики створення нових робочих місць.

Організаційні – здійснення адміністративно-організаційних заходів щодо забезпечення ефективної зайнятості.

Соціальні – створення цілісної системи соціального забезпечення населення України як працюючого, так і непрацюючого.

Мотиваційні важелі передбачають створення ефективної системи мотивації використання трудового потенціалу.

Система цих важелів діє в усіх аспектах соціально-трудових відносин. Від того, наскільки вони будуть ефективними, залежить розширення зайнятості населення [7, с. 3-5].

Структура розмірів заробітної плати у вакансіях відрізняється від структури розмірів нарахованої заробітної плати штатних працівників. Заробітна плата, що не перевищувала 2 тис. грн., пропонувалася у двох третинах вакансій, поданих роботодавцями, в той час як лише третина штатних працівників отримували заробітну плату у такому розмірі. Заробітна плата від 2 тис. до 3 тис. грн. пропонувалася роботодавцями у 23,6% вакансій, а частка найманих працівників, що мали такий рівень оплати праці, становила 22%. Питома вага вакансій із зарплатою від 3 до 4 тис. грн. була вдвічі меншою, ніж частка працівників, що отримували зарплату у такому розмірі (відповідно 7,4 та 16,6%). Вакансії із зарплатою від 4 до 5 тис. грн. становили лише 2,5% їх загальної кількості, що у чотири рази менше, ніж частка працівників, які отримували заробітну плату у такому розмірі, а частка вакансій із заробітною платою більше 5 тис. грн. становила менше 2%, в той час як серед штатних працівників таку заробітну плату отримував кожен п'ятий працівник.

2014 року послугами державної служби зайнятості скористалися 1,5 млн. безробітних громадян, що на 10,4 тис. осіб менше, ніж 2013 року.

Станом на 1 січня 2015 року кількість зареєстрованих безробітних становила 512,2 тис. осіб (станом на 1 січня 2014 р. – 469,0 тис. осіб), з них отримували допомогу по безробіттю – 408,4 тис. осіб.

Найбільша кількість зареєстрованих безробітних сконцентрована у Харківській, Запорізькій, Полтавській та Дніпропетровській областях, а найменша – у Чернівецькій, Закарпатській, Волинській та Херсонській областях.

У загальній кількості зареєстрованих безробітних чоловіки

становили 46,2%, жінки – 53,8%. Серед регіонів питома вага жінок коливалась від 47,0% у Полтавській області до 64,9% у Закарпатській області.

У цілому по Україні серед зареєстрованих безробітних 40% становлять мешканці сільської місцевості.

У Вінницькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Одеській, Полтавській, Тернопільській, Хмельницькій та Чернівецькій областях більше половини мешканців проживають у сільській місцевості.

Серед безробітних чверть становили колишні працівники сільського, лісового та рибного господарств, 19% – раніше працювали на підприємствах промисловості (зокрема 18% працювали на підприємствах переробної промисловості), 16% – працювали в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів.

Серед зареєстрованих безробітних найбільше було робітників з обслуговування, експлуатації та контролю за роботою устаткування і машин – 18%; працівників сфери торгівлі та послуг і представників найпростіших професій – по 14%; законодавців, вищих державних службовців, керівників та кваліфікованих робітників з інструментом – по 12%.

У порівнянні з 1 січня 2014 року кількість зареєстрованих безробітних станом на 1 січня 2015 року зросла майже серед усіх професійних груп, за винятком робітників з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин, а також представників найпростіших професій.

Серед зареєстрованих безробітних кожен четвертий мав вищу освіту, кожен п'ятий – базову та неповну вищу освіту, третина осіб закінчили професійно-технічні навчальні заклади, середню освіту мали 20% шукачів роботи. Порівняно з попередніми роками збільшилась питома вага осіб з вищою освітою та зменшилась питома вага осіб з повною, а також базовою загальною середньою освітою.

Станом на кінець 2014 року кількість осіб, які мали статус безробітного та які зареєструвалися у державній службі зайнятості впродовж року з дня закінчення вищих навчальних закладів, становила 12,2 тис. осіб.

Із загальної кількості випускників ВНЗ більше 40% мали освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста, 29 – спеціаліста, 14 – магістра та майже 16% – бакалавра.

Кожен третій безробітний з числа випускників вищих навчальних закладів отримав освіту за напрямом «економіка, комерція та підприємництво», 13% – навчалися за напрямом підготовки «інженерія», кожен десятий – за напрямом «право», за напрямками підготовки «медицина» та «гуманітарні науки» мали освіту по 8% випускників.

Серед випускників з освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр» майже 42% мали освіту за напрямком підготовки «економіка, комерція та підприємництво», 13 – здобули освіту за напрямком «гуманітарні науки», 10% – за напрямком «право». Серед спеціалістів майже третина мали освіту за напрямком підготовки «економіка, комерція та підприємництво», 13% – за напрямком «гуманітарні науки», кожен десятий – за напрямком «інженерія», стільки ж – за напрямком «право»; кожен третій з числа бакалаврів мав освіту за напрямком підготовки «економіка, комерція та підприємництво», 14% – за напрямком «право», майже 12% – за напрямком «гуманітарні науки». Серед молодших спеціалістів третина мали освіту за напрямком підготовки «економіка, комерція та підприємництво», чверть – за напрямком «гуманітарні науки», майже 18% – за напрямком «медицина».

Серед 5,4 тис. безробітних, які зареєструвалися у державній службі зайнятості впродовж року з дня закінчення професійно-технічних навчальних закладів, 40% отримали професії, що відносяться до групи кваліфікованих робітників з інструментом; майже 31% – працівників сфери торгівлі та послуг; 21% становили технічні службовці; 7% отримали професії робітників з обслуговування експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин.

Серед безробітних більше половини становили особи, звільнені за угодою сторін та у зв'язку із закінченням строку договору, а 12% безробітних до реєстрації в службі зайнятості не працювали більше року.

Станом на 1 січня 2015 року на одну вакансію в середньому по

Україні претендувало 14 безробітних (станом на 1 січня 2014 року – 11 осіб).

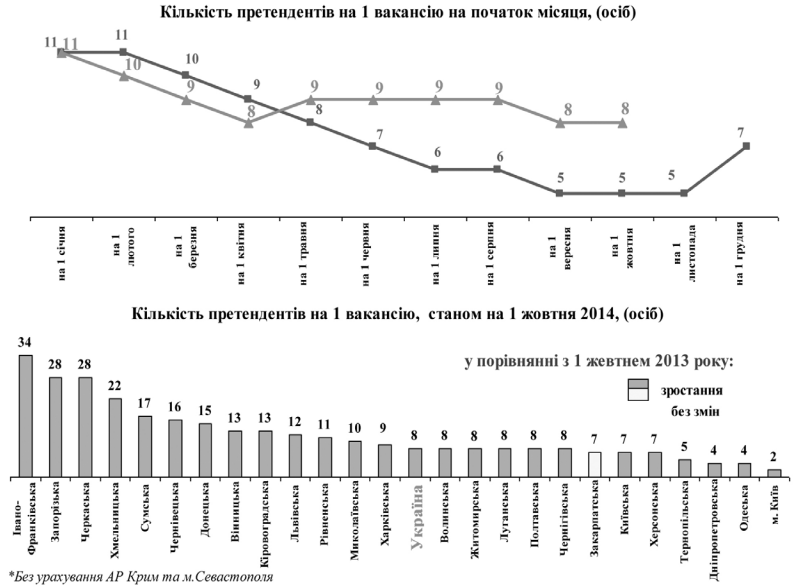

Рис. 2. Кількість претендентів на одну вакансію, осіб

Найбільше претендентів на одне вільне робоче місце спостерігалось у сільському, лісовому та рибному господарстві (70 осіб), у фінансовій та страховій діяльності (32 особи), в інформації та телекомунікації (26 осіб), а найменше – у сфері охорони здоров'я (4 особи), на транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності (5 осіб), у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, в освіті та мистецтві, спорті, розвагах та відпочинку (по 6 осіб).

У порівнянні з даними на кінець 2013 року спостерігалося збільшення кількості безробітних, які претендували на 1 вакансію, майже в усіх видах економічної діяльності, найбільш суттєво – у фінансовій та страховій діяльності, а також у сфері інформації та телекомунікації.

Найбільше претендентів на одну вакансію – серед кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства (67 осіб), а також серед законодавців, вищих державних службовців, керівників, менеджерів (22 особи), технічних службовців (20 осіб), а найменше – серед професіоналів та кваліфікованих робітників з інструментом (по 9 осіб).

У порівнянні з даними станом на 1 січня 2014 року збільшення чисельності осіб, які претендували на одну вакансію, відбулося серед усіх професійних груп, зокрема серед кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства збільшилося вдвічі, серед законодавців, вищих державних службовців, керівників, менеджерів (з 12 до 22 осіб), серед фахівців (з 5 до 9 осіб).

Сучасний стан ринку праці в Україні характеризується наявністю комплексу проблем. Серед них найважливіші такі: співвідношення між попитом і пропозицією робочої сили; значна середня тривалість безробіття; наявність вимушеної неповної зайнятості; складна ситуація щодо працевлаштування окремих соціально-демографічних груп населення (жінки, молодь, сільське населення, інваліди); поширення неформальної та тіньової зайнятості; необхідність підвищити рівень професійної освіти, професійного навчання працівників, що забезпечує їхню конкурентоспроможність відповідно до сучасних умов розвитку економіки і структурних зрушень, що відбуваються на ринках товарів (послуг); забезпечення належного рівня оплати праці, що є важливим фактором підвищення життєвого рівня населення, розширеного відтворення робочої сили [6, с. 22].

Складні економічні умови в країні спричинили зміни в зарплатній політиці компаній – на ринку стає все менше дорогих вакансій. Роботодавці стали рідше зазначати зарплатні пропозиції у вакансіях. Середня зарплата офісного працівника в Києві знаходиться на рівні 5-7 тис. грн. У регіонах середня зарплата офісних співробітників трохи нижче – 4-6 тис. грн.

Найбільшу кількість вакансій пропонували спеціалістам з продажу (25% від загального обсягу пропозицій) та програмістам (21%). Також до ТОП-5 по кількості пропозицій потрапили такі

професійні сфери, як маркетинг, адміністративний персонал і вакансії для молодих спеціалістів. Максимальну кількість нових резюме в квітні розмістили молоді спеціалісти, менеджери з продажу, ІТ-спеціалісти, економісти та працівники адміністративної сфери.

Рейтинг регіонів також не змінився. Лідирує столиця, друге місце по кількості пропозицій залишається за Дніпропетровськом, далі Харків, Львів та Одеса. Окремо варто зазначити, що дещо зросла кількість вакансій в областях зони АТО. Це пов'язано насамперед з відкриттям ряду гуманітарних проектів в цих регіонах. Однак значного впливу на ситуацію на ринку праці ці вакансії не спричинили і в Донецькій, і в Луганській областях закономірно спостерігається стагнація ринку.

Різкі стрибки курсу та падіння гривні, які потрясли Україну 2015 року, призвели до змін і в зарплатній політиці. Насамперед більшість з тих компаній, які до цього ще виплачували зарплату у валюті, зафіксували ставки в гривнях згідно обраного курсу. Виключення складає переважна більшість аутсорсингових ІТ-компаній, де зарплата традиційно прив'язана до долара. По-друге, на ринку залишається все менше дорогих вакансій (окрім вакансій для програмістів). І якщо в ТОП-10 чи ТОП-100 ще може потрапити вакансія, в якій директору підприємства пропонують кілька тисяч доларів, то це буде одиничний випадок – подібних вакансій буде всього кілька за тривалий період.

Також роботодавці стали рідше публікувати вакансії із зазначенням зарплати, вважаючи за краще домовлятися безпосередньо з претендентами. Крім того, стало досить важко визначити зарплатні очікування пошукачів. Незважаючи на те, що у багатьох бажаний рівень зарплат вказано в доларах або євро, більшість кандидатів готові при реальній пропозиції роботи йти на компроміс і розглядати вакансії з оплатою значно нижче зазначеної.

Висновки. Основні напрями удосконалення політики зайнятості населення в ринкових умовах мають бути спрямовані на: збереження ефективних і створення нових робочих місць на підприємствах; сприяння самостійній зайнятості населення, розвиток підприємництва; підготовку робочої сили, професійний склад і кваліфікаційний рівень якої відповідає потребам економіки та рин-

ку праці; підвищення якості робочої сили, розвиток системи професійного навчання кадрів протягом періоду трудової діяльності з урахуванням потреб ринку праці; посилення мотивації до легальної продуктивної зайнятості; забезпечення зайнятості громадян, що потребують соціального захисту і не спроможні на рівних умовах конкурувати на ринку праці; сприяння професійній підготовці та зайнятості осіб із обмеженими можливостями; повернення зареєстрованих безробітних до продуктивної зайнятості; легалізацію відносин у сфері зайнятості населення. Однак самі по собі вони не дозволяють вирішити довгострокові проблеми зайнятості. Для цього необхідні наполегливі зусилля як держави, так і особистостей, які шукають місце роботи.

До позитивних наслідків глобалізаційного впливу належать створення і підтримання нових робочих місць, внаслідок чого підвищиться рівень зайнятості і відповідно – знизиться безробіття. Негативним є зменшення чисельності потенційної робочої сили, що має згубний вплив на економіку. Тому сприяння зайнятості, розвиток людських ресурсів і боротьба з безробіттям, легалізація тіньової зайнятості, робота з професійної орієнтації та професійної підготовки мають координуватися з політикою і основними програмами соціального та економічного розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Андрусенко Н. Позитивні тенденції на вітчизняному ринку праці / Н. Андрусенко // Праця і зарплата. – 2009. – 8 липня. – С. 4-5.

2. Буряк П.Ю. Економіка праці й соціально-трудові відносини: Навч. пос. / П.Ю. Буряк, Б.А. Карпінський, М.І. Григор'єва – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 438 с.

3. Кір'ян Т. Створення конкурентного ринку праці в умовах інтеграції України у світову економічну систему / Т. Кір'ян // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 5. – С. 3-11.

4. Лісогор Л. Світові ринки праці та Україна: стан, тенденції, особливості адаптації / Л. Лісогор // Україна-НАТО. – 2007. – № 5. – С. 47-61.

5. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: Монографія / О.В. Макарова; Ін-т демографії та соціальних досліджень

ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.

6. Нікіфоров П.О. Фінансово-економічні аспекти розвитку ринку праці та боротьби з безробіттям / П.О. Нікіфоров // Фінанси України. – 2008. – № 10. – С. 22-30.

7. Покрищук В. Про сучасний стан та проблеми розвитку ринку праці в Україні / В. Покрищук / /Праця і зарплата. – 2008. – 26 березня. – С. 3-5.

8. Пропозиція робочої сили та попит на неї http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350800

Аннотация. *Процессы глобализации, евроинтеграции, переход к рыночным отношениям требуют от научных сотрудников глубокого теоретического анализа и осмысления общих закономерностей становления и функционирования цивилизованного рынка труда. С учетом этих условий необходимо сквозь призму национальной специфики переосмыслить проблемы формирования и развития рынка труда и особенности его государственного регулирования с учетом опыта стран с развитой рыночной экономикой. Стремительная глобализация и интеллектуализация производства, рынка и экономической деятельности существенно изменяют социально-экономическую структуру общества, производственных отношений и, соответственно, рынка труда. Обозначенная проблематика обуславливает необходимость выяснения тех противоречий, условий и факторов, которые определяют роль государства в разработке соответственных механизмов регулирования рынка труда, ее помощи в трудоустройстве незанятых и социальной защиты безработных. Поэтому содействие занятости, развитие людских ресурсов и борьба с безработицей, легализация теневой занятости, работа по профессиональной ориентации и профессиональной подготовке должны координироваться с политикой и основными программами социального и экономического развития государства.*

Ключевые слова: *труд, опыт, квалификация, безработица, занятость, экономика, рынок, приоритеты, механизмы.*

УДК: 338.43.01/02.075.8

I. Malenka*, postgraduate of the State Agrarian and Engineering University in Podilya,*

S. Luchyk, *Chernivtsi Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics*

BUDGET SUPPORT OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE: STATUS AND PROBLEMS

Abstract. *In article approaches to definition of the budgetary support of agriculture are generalized and it is offered author's treatment on which it is considered as the constitutional element of an agrarian policy directed on regulation of the agrarian market which provides achievement of target indicators of perspective development of agriculture by means of system of the relevant activities and financial security of their realization at the expense of means state and local budgets.*

The main forms of the state support of agriculture from the state budget which include granting to them subsidies, grants and compensations, provision of guarantees on attraction of the investment credits, supports of crediting of agricultural producers on favorable terms, support of providing the enterprises and organizations of agro-industrial complex agricultural machinery, by cars and the equipment on the terms of leasing, etc. are defined.

The current state and efficiency of the budgetary financing of agrarian sector of national economy is analyzed. It is defined that in general the budgetary support makes at most 12 billion UAH, that is 60% of the minimum requirement of agrarian branch which is estimated at 20 billion UAH. Financings of agrarian branch it is characterized by chronic insufficient funding and reduction of volumes of direct budgetary support.

The main problems of the budgetary support of agriculture of Ukraine including imperfection of mechanisms of receiving and distribution of budgetary funds and violation of the budgetary discipline at their use are covered; annual change of an order and mechanisms of assignment from the state budget, their bulkiness, inopportuneness of receiving means of the state financial support. Ways of increase of system effectiveness of the state support of domestic agriculture are referred strengthening of control of target use of budgetary funds, modernization of the existing forms and methods of the state support to the main, animation of financial resources of agrarian producers and replacement of direct budgetary financing by partial compensation of cost of expenses of landowners.

Keywords: *budget support, financing, loan, grants, special regime of taxation mechanism.*

І.М. Маленька, *аспірант ПДАТУ,*
С.Д. Лучик, *доктор економічних наук, професор Чернівецького торгово-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету*

БЮДЖЕТНА ПІДТРИМКА АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

Розглянуто сутність категорії «бюджетна підтримка сільського господарства», дано її авторське трактування. Визначено основні форми державної підтримки сільського господарства з державного бюджету. Здійснена оцінка стану державного фінансування діяльності підприємств аграрного сектору України. Висвітлено особливості та обсяги бюджетної підтримки сільськогосподарського виробництва. Розкрито основні проблеми аграрного фінансування розвитку сільського господарства з державного бюджету та обґрунтовано напрями його удосконалення.

Ключові слова:*бюджетна підтримка, фінансування, кредит, дотації, спеціальний режим, механізм оподаткування.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Бюджетна підтримка сільського господарства є важливим напрямом економічної політики будь-якої розвиненої держави, в тому числі України. Її основи визначені в Законах України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», у Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року, Державній цільовій програмі сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року, Концепції Державної програми сталого сільського розвитку України на період до 2025 року та інших.

Сучасні тенденції щодо надання бюджетної підтримки сільськогосподарським підприємствам України свідчать про те, що вона є недостатньо ефективною, характеризується непослідовністю заходів і переважанням тактичних, а не стратегічних цілей. Крім того, актуальність досліджень у сфері бюджетної підтримки сільського господарства викликана економічною кризою, що вирує в країні. Це зумовлює необхідність оцінки бюджетної підтримки аграріїв, виявлення причин їх недофінансування та пошук опти-

© І.М. Маленька, С.Д. Лучик, 2015

мальних шляхів розв'язання даних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми бюджетної підтримки сільського господарства висвітлені у працях таких науковців, як А.Г. Загородній [1], О.С. Щекович [2], Ю.Я. Лузан [3], К.В. Наконечна [4], А.Д. Діброва [5], І.М. Титарчук [6] та ін.

Аналіз наукової літератури підтверджує, що механізм бюджетної підтримки розвитку аграрної галузі знаходиться у стані перманентного реформування, оскільки сучасна правова база державної фінансової підтримки розвитку аграрного сектору все ще не забезпечує належного стимулювання виконання завдань аграрної політики, що вимагає поглиблення відповідних досліджень для вирішення вказаних проблем.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка сучасного стану бюджетної підтримки сільського господарства в Україні, визначення її результативності та виявлення наявних проблем з метою пошуку ефективних шляхів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковому просторі економічний зміст державної бюджетної (фінансової) підтримки сільського господарства розглядається з політичної, економічної, соціальної і технологічної точки зору. Основними її ознаками дослідники визначають системний характер та цільову орієнтацію. Найзагальнішим трактуванням фінансової підтримки є визначення її як сукупності інструментів: фінансового дотування та субсидування, пільгового кредитування, зниження вартості отримуваних суб'єктами господарювання ресурсів [1, с. 410].

О. Щекович розглядає бюджетну підтримку з прагматичних позицій, виділяючи в авторській інтерпретації механізм її здійснення шляхом використання системи «…ринкових важелів (регулювання цін, субсидії, пільгове оподаткування, дотації)» та форму реалізації через «…цільове програмне фінансування» [2, с. 3].

За визначенням Ю. Лузана і В. Жука бюджетна підтримка аграрного виробництва це «…цілеспрямоване державне регулювання виробничої діяльності шляхом спрямування бюджетних коштів за відповідними програмами соціально-економічного розвитку» [3, с. 10].

К. Наконечна розглядає державну бюджетну підтримку сільського господарства з позиції «…забезпечення достойних рівнів дохідності та прибутковості виробничої діяльності сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності та господарювання» [4, с. 3].

А. Діброва акцентує увагу в своєму трактуванні бюджетної підтримки на політичних і соціальних аспектах, визначаючи її як «…спосіб захисту інтересів сільськогосподарських товаровиробників, який розглядається не тільки як тактичний прийом, але і як стратегічний ресурс, направлений на вирішення пріоритетних, перспективних завдань розвитку сільського господарства, в тому числі зменшення рівня безробіття на селі, підвищення рівня оплати праці, створення нових робочих місць, розвиток соціальної інженерної інфраструктури» [5, с. 89].

На інституційних аспектах бюджетної підтримки наголошує І. Титарчук, яка вважає, що «…державна підтримка сільського господарства – це комплекс законодавчо та організаційно визначених довгострокових бюджетних заходів, які об'єктивно необхідні для формування сприятливого конкурентного середовища розвитку галузі як запоруки продовольчої безпеки» [6, с. 7].

Важко погодитися з тими авторами, які зводять бюджетну підтримку до заходів державного регулювання, пов'язаних з виділенням фінансових коштів по будь-яких програмах на користь АПК, оскільки у такому трактуванні відбувається ототожнення державної підтримки з державним регулюванням, що недостатньо аргументовано. Тому визначимо бюджетну підтримку сільського господарства як конституційний елемент аграрної політики, спрямований на регулювання аграрного ринку, що передбачає досягнення цільових показників перспективного розвитку галузі за допомогою системи відповідних заходів та фінансового забезпечення їх реалізації за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів.

Фінансування аграрного сектору характеризується хронічним його недофінансуванням та зменшенням обсягів прямої бюджетної підтримки. Бюджетні кошти поступають на місця нерегулярно, несвоєчасно, неповністю. Досить часто асигнування для здійснення капітальних вкладень надаються без проведення конкурсів і

використовуються неефективно. Так, незважаючи на номінальне збільшення державної підтримки 2013 року в порівнянні з 2010 роком на 62,5%, а з 2012 – на 7,2%, рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності зменшувався майже вдвічі щороку (-43,4% та -42% відповідно). Прибуток від реалізації сільськогосподарських робіт та послуг 2013 року також знизився на 37% в порівнянні з попереднім роком.

Негативними є тенденції здійснення бюджетного дотування аграріїв. Так, розмір дотацій, спрямованих на підтримку виробництва продукції рослинництва, 2013 року зменшився у порівнянні з 2010 на 87,8%, тобто на 409,1 млн. грн. і на 69,2% (або 127,5 млн. грн.) – в порівнянні з попереднім роком. Дотування галузі тваринництва також скоротилось на 10,3 та 44,7% відповідно.

Більшою популярністю в Україні користується державна підтримка аграрного виробництва за рахунок податку на додану вартість, розміри якої 2013 року збільшились в порівнянні з 2010 майже у 2,5 рази, а в порівнянні з 2012 – на 13,9% і становили 7096,1 млн. грн., що у 18,6 разів більше, ніж підтримка за рахунок бюджетних дотацій (табл. 1).

Переважна кількість цих коштів спрямовується на підтримку виробництва продукції рослинництва, зокрема 2013 року їх розмір становив 4519,2 млн. грн., що на 152,4% більше, ніж 2010 та на 4,6% більше, ніж 2012 р. Величина коштів державної підтримки на 1 грн. валової продукції сільського господарства 2013 року збільшилась на 25,4% в порівнянні з 2010, проте зменшилась на 1,3% в порівнянні з попереднім роком. Загалом частка видатків на аграрний сектор у загальних видатках бюджету стрімко скорочується – якщо 2008 року на них припадало 4,8%, то 2014 року – лише 1,7%, а 2015 року їх частка взагалі зменшиться до 0,3%.

Таблиця 1

*Бюджетна підтримка сільського господарства та результативність сільськогосподарської діяльності, млн. грн.**

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	$T_{зр}$, % 2013 р. до	
					2010 р	2012 р.
Чистий дохід від реалізації с.-г. робіт та послуг, млн. грн.	81165,2	104082,8	132206,1	133427,9	+64	+1
Прибуток від реалізації с.-г. робіт та послуг, млн. грн.	14177,6	21833,3	22683,3	14294,1	+0,8	-37
Рівень рентабельності с.-г. діяльності, %	21,2	26,5	20,7	12,0	-	-
Отримано коштів державної підтримки всього, млн. грн.	4608,1	4327,9	6974,1	7478	+62,5	+7,2
За рахунок бюджетних дотацій всього,	1316,0	729,3	742,0	381,9	-71	-48,4
- в т.ч.: - для підтримки виробництва продукції рослинництва	465,5	230,7	184,2	56,7	-87,8	-69,2
- для розвитку тваринництва	269,5	101,1	437,0	241,7	-10,3	-44,7
- за іншими видами державної підтримки	581	397,5	120,8	83,5	-85,7	-30,9
За рахунок податку на додану вартість, всього	3292,1	3598,6	6232,1	7096,1	+115,5	+13,9
- в т.ч.: - для підтримки виробництва продукції рослинництва	1790,2	2780,5	4321,4	4519,2	+152,4	+4,6
- для підтримки тваринництва	1501,9	818,1	1910,7	2576,9	+71,6	+34,9
Коштів державної підтримки на 1 грн. валової продукції с.г., грн..	0,0236	0,0185	0,03	0,0296	+25,4	-1,3

**Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [9]*

Законом України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» передбачено 527,9 млрд. грн. видатків, а це на 84,3 млрд. грн. більше рівня минулого року. Крім того, передбачені видатки Міністерства аграрної політики та продовольства у розмірі 1,7 млрд. грн., що на 5,8 млрд. грн. менше, ніж 2014 р. Порівняно з 2008 р. видатки держбюджету збільшилися на 274,7 млрд. грн., але видатки на фінансування Міністерства аграрної політики та продовольства зменшилися на 10,5 млрд. грн.

На фоні зменшення загальної суми аграрних видатків у бюджеті 2015 року на фінансування заходів в агропромисловому секторі із загального фонду держбюджету передбачено мізерну суму – 1,13 млрд. грн., що майже у 12 разів менше, ніж у 2008 та 2012 роках, коли сума фінансової допомоги закладалася на рівні 12 млрд. грн.

Фінансування видатків по Мінагрополітики здійснюється за рахунок коштів Загального та Спеціального фондів Державного бюджету України, причому спостерігається їх значне зниження в порівнянні з 2008 роком, коли сума виплат із Загального фонду становила 7842,7 млн. грн., та 2011, коли передбачались виплати із Загального фонду Держбюджету в розмірі 5281,2 млн. грн., а зі Спеціального – 5187,6 млн. грн. 2015 року їх розмір знизиться до мінімального рівня і становитиме відповідно 1139,3 та 530,2 млн. грн. Загалом існує тенденція до переважання фінансування із Загального фонду Державного бюджету у порівнянні зі Спеціальним впродовж визначеного проміжку часу [10].

Згідно зі змінами до Державного бюджету від 3 березня 2015 року передбачено збільшення видатків на заходи зі здешевлення кредитів в аграрному комплексі – 300 млн. грн. та на державну підтримку галузі тваринництва – 250 млн. грн. У цілому Міністерством аграрної політики та продовольства України передбачено збільшення видатків до 3099 млн. грн., з яких кошти Загального фонду становлять 1139 млн. грн., Спеціального – 1 960 млн. грн. На 2015 рік в бюджеті країни майже не передбачене фінансування виробничих субсидій, за винятком фінансування діяльності Аграрного фонду. Основну підтримку сільгоспвиробники отримають у вигляді податкових пільг [7].

Аналізуючи досвід державної підтримки в розвинених краї-

нах, слід відзначити загальну тенденцію до скорочення державних видатків на допомогу аграрному сектору на тлі їх сукупного збільшення за рахунок небюджетного фінансування. Зокрема, в країнах ЄС в програмах 2014-2020 рр. передбачено фінансування витрат на здійснення заходів Спільної аграрної політики у розмірі 33% із сукупних бюджетних видатків країн спільноти, що на 5% менше порівняно з попереднім періодом 2007-2013 років. Крім того, особливістю розвитку державної підтримки в країнах ЄС є налагодження взаємодії різноманітних фондів з метою уникнення повторюваності цілей різних проектів, а відтак і їх фінансування. Так, програма розвитку сільських територій в Європейському Союзі містить чотири напрями: сприяння конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників; охорона навколишнього середовища; диверсифікація господарської діяльності в сільській місцевості; розвиток місцевих територіальних громад. Дана програма реалізується через імплементацію національних стратегічних планів країн-учасників спільноти, які містять пакети заходів, згрупованих у чотири зазначені напрями та мають єдине джерело фінансування – Фонд розвитку сільських територій ЄС [8].

Висновки. Узагальнюючи зарубіжний та вітчизняний досвід бюджетної підтримки аграрного сектору економіки країни, основними напрямами її посилення визначимо:

– конкретизацію пріоритетів аграрного бюджету (концентрація коштів на кількох найбільш важливих програмах, що забезпечить швидку віддачу);

– оптимізацію послідовності надання державної підтримки, встановлення чітких термінів і розмірів фінансової підтримки за тією чи іншою програмою;

– посилення контролю за цільовим використанням бюджетних коштів;

– мультиплікацію фінансових ресурсів аграрними товаровиробниками. Експертами визначено, що найменш ефективним є пряме бюджетне фінансування повних витрат згідно з програмою, оскільки у такій схемі виділені бюджетні кошти повністю не доходять до сільгоспвиробника, бо їх частина витрачається на утримання апарату, що виконує дану програму. Альтернативним варі-

антом є часткова компенсація вартості витрат, які несе виробник, зокрема через механізм здешевлення кредитів комерційних банків;

– стимулювання виробництва тих видів сільськогосподарської продукції, які найбільш необхідні суспільству на даному етапі, а також здійснення бюджетного дотування ефективно господарюючих товаровиробників;

– державне регулювання виробництва у межах квот, зокрема встановлення мінімальних цін на сільгосппродукцію, що забезпечать рентабельність виробництва на рівні середньої по народному господарству, і встановлення розмірів вивізного та ввізного мита, що узгоджуватимуть внутрішні ціни зі світовими та захищатимуть вітчизняного виробника від нерівних умов конкуренції та іноземного демпінгу;

– заміну практики виплат бюджетних допомог потерпілим від стихійних лих господарствам на удосконалення страхування аграрних товаровиробників;

– модернізацію існуючих форм і методів державної підтримки та формування нових напрямів і механізми її реалізації.

Для досягнення поставлених цілей необхідно забезпечити чітку законодавчу регламентацію використання бюджетних коштів, що виділяються на розвиток агропромислового сектору. Необхідно послідовно вирішувати проблеми, що накопичились в галузі, протидіяти негативним явищам і тенденціям, а не ліквідовувати їх наслідки, як це відбувалось у попередні роки.

Список використаних джерел

1. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Л.: Вид-во Нац. Ун-т «Львівська політехніка», 2005. – 713 с.

2. Щекович О.С. Використання бюджетних коштів підприємствами агропромислового комплексу: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Щекович Олена Сергіївна. – К., 2005. – 19 с.

3. Лузан Ю.Я. Облік державної підтримки агропромислового виробництва / Ю.Я. Лузан, В.М. Жук, І.В. Герасимук. – К.: Видавництво ТОВ «Юр-Агро-Веста», 2007. – 324 с.

4. Наконечна К.В. Механізм державної підтримки сільськогосподарського виробництва та шляхи його удосконалення: автореф. дис. канд.

екон. наук: 08.00.03 / Наконечна Катерина Віталіївна. – К., 2008. – 22 с.

5. Діброва А.Д. Бюджетна підтримка сільського господарства України / А.Д. Діброва // Вісник Харківського національного аграрного університету. – Харків: ХНАУ, 2007. – № 9. – С. 125-129. – Серія «Економіка АПК і природокористування»

6. Титарчук І.М. Державна підтримка сільського господарства в умовах трансформації економіки АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК / І.М. Титарчук. – К., 2006. – 21 с.

7. Українські аграрії отримають 550 млн. грн. державної допомоги. [Електронний ресурс] – Прес-служба Мінагрополітики. Режим доступу: http://minagro.gov.ua/node/16147

8. Основні пріоритети Спільної аграрної політики (САП) країн ЄС. Новини Інституту розвитку аграрних ринків // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.amdi.org.ua/uk/home/amdi-news/21-news/300-themain-priorities-of-the-common-agricultura

9. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010-2013 рр.: [статистичний бюлетень] / Державна служба статистики України. – Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

10. Державний бюджет України на відповідні роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/719-18. – Назва з екрана (дата звернення: 12.03.2015).

Аннотация. *Рассмотрено сущность категории «бюджетная поддержка сельского хозяйства», дано ее авторское определение. Определены основные формы государственной поддержки сельского хозяйства из государственного бюджета. Осуществлена оценка состояния государственного финансирования деятельности предприятий аграрного сектора Украины. Освещены особенности и объемы бюджетной поддержки сельскохозяйственного производства. Раскрыты основные проблемы аграрного финансирования развития сельского хозяйства из государственного бюджета и обоснованы направления его совершенствования*

Ключевые слова: *бюджетная поддержка, финансирование, кредит, дотации, специальный режим, механизм налогообложения.*

UDK: 338.532.4

L. *Sus*, *postgraduate student State Agrarian and Engineering University in Podilya*

GOVERNMENT CONTROL OF PRICES ON FOOD STUFFS

Annotation. *Market transformations to the economy are directed on reerecting of not only the existent system of prices but also organization of process of cinoutvorennya. Sub"ekti of menage during realization of economic activity use: free prices; state managed prices. Free prices are set sub"ektami menage independently on the consent of sides on all commodities, except for those which government control of prices is carried out in relation to.*

The state managed prices are inculcated on commodities which render determining influence on a general level and dynamics of prices, have substantial social meaningfulness, and also on commodities which are produced sub"ektami, which occupy monopolistic position at the market. Such prices can be inculcated on the commodities of sub"ektiv menage, which violate the requirements of legislation about defence of economic competition.

The state managed prices must be economic grounded, that to provide accordance of price on a commodity charges on his production, sale and income, from his sale.

Forming of prices on food stuffs is carried out taking into account the planned their production, economic grounded planned charges, certain on the basis of a particular branch technological norms (norms) financial charges, tekhniko-ekonomichnikh calculations and estimates, rates of taxes and collections (obov"yazkovikh payments) and prices, volume in the planned period, certain on the basis of prognosis indexes of change costs of producers.

Keywords: *price, economy, control, enterprises, state, regulation, pricing, supervision, monopolies, extra charges, prime cost.*

Л.М. Сус, *аспірант ПДАТУ*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА ПРОДОВОЛЬЧІ ТОВАРИ

Ринкові перетворення в економіці спрямовані на перебудову не лише існуючої системи цін, а й організації самого процесу ціноутворення. Суб'єкти господарювання під час провадження господарської діяльності використовують вільні ціни, державні регульовані ціни. Вільні ціни встановлюються суб'єктами господарювання самостійно за згодою сторін на всі товари, крім тих, щодо яких

**Науковий керівник – доктор економічних наук, професор К.Б. Волощук*

© Л.М. Сус, 2015

здійснюється державне регулювання цін.

Державні регульовані ціни запроваджуються на товари, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, мають істотну соціальну значущість, а також на товари, що виробляються суб'єктами, які займають монопольне становище на ринку. Такі ціни можуть запроваджуватися на товари суб'єктів господарювання, які порушують вимоги законодавства про захист економічної конкуренції.

Ключові слова: *ціна, економіка, контроль, підприємства, держава, регулювання, ціноутворення, спостереження, монополії, надбавки, собівартість.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Державні регульовані ціни повинні бути економічно обґрунтованими, тобто забезпечувати відповідність ціни на товар витратам на його виробництво, продаж та прибуток від його продажу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, **в яких започатковано розв'язання даної проблеми.** Проблему ціноутворення вивчають сучасні українські вчені, такі як: М. Артус, А. Гриценко, О. Колесніков, В. Корінєв, М. Павлишенко, О. Попов, О. Пономаренко, А. Фурса, О. Шпичак А. Шевченко, Л. Шкварчук. Над вдосконаленням теорії ціноутворення та розробкою практичного формування цін працюють також зарубіжні автори: Дж. Дейлі, Р. Дж. Долан, Т. Негл, І. Салімжанов, А. Чубаков та ін.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження в роботі буде вивчення правового регулювання всієї системи ціноутворення та цін; визначення органів, які мають відповідні повноваження та механізмів регулювання цін, перспектив їхньої діяльності, а також пошук шляхів вдосконалення системи правового регулювання ціноутворення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне регулювання цін здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень шляхом:

1) установлення обов'язкових для застосування суб'єктами господарювання: фіксованих цін; граничних цін; граничних рівнів торговельної надбавки (націнки) та постачальницько-збутової надбавки (постачальницької винагороди); граничних нормативів

рентабельності; розміру постачальницької винагороди; розміру доплат, знижок (знижувальних коефіцієнтів);

2) запровадження процедури декларування зміни та/або реєстрації ціни [4].

Кабінет Міністрів України, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які встановили державні регульовані ціни на товари в розмірі, нижчому від економічно обґрунтованого розміру, зобов'язані відшкодувати суб'єктам господарювання різницю між такими розмірами за рахунок коштів відповідних бюджетів. Установлення Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування державних регульованих цін на товари в розмірі, нижчому від економічно обґрунтованого розміру, без визначення джерел для відшкодування різниці між такими розмірами за рахунок коштів відповідних бюджетів не допускається і може бути оскаржено в судовому порядку.

Повноваження та порядок діяльності уповноважених органів у сфері ціноутворення, права та обов'язки їх посадових осіб, які здійснюють державний контроль (нагляд) за дотриманням суб'єктами господарювання вимог щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін та державне спостереження у сфері ціноутворення визначаються Законами України «Про ціни і ціноутворення», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та іншими законами [2, 3].

Основними функціями уповноважених органів є виконання контрольно-наглядових функцій за дотриманням вимог щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін; здійснення державного спостереження у сфері ціноутворення; запобігання порушенням у сфері ціноутворення. Уповноважені органи мають право: проводити у суб'єктів господарювання в установленому порядку планові та позапланові перевірки; одержувати відповідно до законодавства у письмовій формі пояснення, довідки і відомості з питань, що виникають під час проведення перевірки; одержувати безоплатно від суб'єктів господарювання, що перевіряються, копії документів та інші відомості, необхідні для здійснення державного нагляду за дотриманням вимог щодо фор-

мування, встановлення та застосування державних регульованих цін, документів, що можуть підтверджувати їх порушення, платіжних доручень, квитанцій, що підтверджують факт перерахування до бюджету коштів у разі застосування адміністративно-господарських санкцій, а також довідки, підготовлені суб'єктами господарювання на їх вимогу; робити запити та одержувати від органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в повному обсязі інформацію та документи, необхідні для виконання покладених на них функцій; вимагати від суб'єктів господарювання, що перевіряються, усунення виявлених порушень вимог щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін; приймати рішення про застосування адміністративно-господарських санкцій за порушення вимог щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін; надавати органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання обов'язкові для виконання приписи про усунення порушень вимог щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін; звертатися до суду з позовами про стягнення до бюджету коштів у разі прийняття рішення про порушення вимог щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін.

Зміна рівня державних регульованих цін здійснюється в порядку і строки, що визначаються органами, які здійснюють державне регулювання цін. Зміна рівня державних регульованих цін може здійснюватися у зв'язку зі зміною умов виробництва і продажу продукції, що не залежать від господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Державне спостереження у сфері ціноутворення здійснюється шляхом проведення моніторингу вільних цін (дослідження динаміки цінових процесів на товарних ринках) та державних регульованих цін. Перелік товарів, ціни на які підлягають державному спостереженню у сфері ціноутворення, та порядок його проведення визначаються Кабінетом Міністрів України. За результатами державного спостереження у сфері ціноутворення визначаються методи впливу на економічні процеси та цінову ситуацію на товарних ринках.

Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня

2002 р. N 803 визначено перелік соціально значущих товарів і послуг, за яким проводитиметься постійний моніторинг цін і тарифів на споживчому ринку регіонів. До них віднесено продукти харчування: борошно пшеничне вищого сорту, хліб з борошна пшеничного вищого сорту, хліб з борошна пшеничного I сорту, хліб житньо-пшеничний, макаронні вироби (вермішель з борошна пшеничного вищого сорту), крупи гречані, рис, яловичина I категорії, свинина, сало, птиця, ковбаса варена I сорту, молоко жирністю 2,5 відсотка, сметана жирністю 20 відсотків, сир м'який, масло, яйця курячі, цукор-пісок, олія соняшникова, картопля, сіль.

Відповідно до статті 14 Закону України «Про державну статистику» та з метою забезпечення доступності, гласності і відкритості статистичної інформації, її джерел та методології складання наказом Державного комітету статистики України від 3 квітня 2001 року N 178 "Про затвердження методологічних положень щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунку індексу споживчих цін" затверджені та схвалені методичною комісією Держкомстату методологічні положення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунку індексу споживчих цін. Відповідно до статей 8, 12, 13, 14 Закону України «Про державну статистику», Наказом Державного комітету статистики України від 9 жовтня 2009 року N 370 "Про затвердження методики розрахунку середніх цін виробників промислової продукції за основними видами харчових продуктів, напоїв" затверджено методику розрахунку середніх цін виробників промислової продукції за основними видами харчових продуктів, напоїв органами статистики.

Державна цінова політика у сфері діяльності суб'єктів природних монополій реалізується відповідно до законодавства про природні монополії. Уповноваженим органом у цій сфері є Антимонопольний комітет України, основним завданням якого є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; контроль

за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін на товари, що виробляються суб'єктами природних монополій; сприяння розвитку добросовісної конкуренції; методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері державних закупівель [8].

Постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. N 1548 делеговані повноваження органам виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів) [8]. Даною постановою затверджені повноваження центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій щодо регулювання цін, торгівельних надбавок, нормативів рентабельності, запровадження обов'язкового декларування цін і тарифів на окремі види продукції, товарів і послуг.

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2008 р. N 373 затверджено порядок формування цін на продовольчі товари, щодо яких запроваджено державне регулювання, де визначено механізм формування виробниками економічно обґрунтованих цін на окремі продовольчі товари, щодо яких запроваджено державне регулювання [6]. Вимоги цього порядку поширюються на суб'єктів господарювання, які провадять діяльність з виробництва та реалізації продовольчих товарів щодо цін, на які запроваджено державне регулювання.

Витрати за окремими статтями включаються до повної планованої собівартості виробництва продовольчих товарів і розраховуються за діючими цінами, але не вище середніх цін, що склалися на відповідному ринку. Плата за оренду об'єктів виробничого призначення згідно з договорами включається до витрат у розмірах, що не перевищують амортизаційні відрахування від залишкової балансової вартості зазначених об'єктів. Суб'єкти господарювання ведуть відповідно до законодавства бухгалтерський облік господарських операцій, пов'язаних з виробництвом продовольчих товарів. Суб'єкти господарювання, що провадять діяльність з оптової реалізації продовольчих товарів, у первинних документах під

час визначення одиниці виміру господарської операції у вартісному виразі зазначають також розмір застосованої ними постачальницько-збутової надбавки.

Економічно обґрунтованими витратами, пов'язаними з обслуговуванням та управлінням виробництвом, є розподілені при нормативній потужності відповідно до сумарного обсягу виробництва продовольчих товарів адміністративні витрати. Наднормативні адміністративні витрати та витрати, що проводяться у разі, коли не завантажені в повному обсязі виробничі потужності і відсутній належний обсяг робіт, обліковуються на рахунку «Фінансові результати» в цілому по підприємству.

Оптова ціна продовольчого товару складається з повної планованої собівартості виробництва, визначеної на підставі економічно обґрунтованих планованих витрат на одиницю калькулювання собівартості продовольчого товару та прибутку у межах нормативу рентабельності, визначеного уповноваженим органом з регулювання цін, і розраховується за формулою

$$Ц = ВС + Ва + Вз + Вф + П,$$

де $Ц$ – встановлена виробником ціна;

$ВС$ – планована виробнича собівартість продовольчого товару;

$Ва$ – плановані адміністративні витрати;

$Вз$ – плановані витрати зі збуту товару;

$Вф$ – плановані фінансові витрати, пов'язані з виробництвом товару;

$П$ – сума прибутку.

Сума прибутку визначається як добуток суми планованої величини виробничої собівартості, адміністративних витрат, витрат зі збуту продукції і фінансових витрат на норматив рентабельності, який встановлений уповноваженим органом з регулювання цін, за формулою

$$П = (ВС + Ва + Вз + Вф) \times Р,$$

де $Р$ – норматив рентабельності виробництва продовольчого товару;

$П$ – сума прибутку;

$ВС$ – планована виробнича собівартість продовольчого товару;

Ва – розподілені адміністративні витрати;

Вз – розподілені витрати зі збуту;

Вф – плановані фінансові витрати, пов'язані з виробництвом продовольчого товару [6].

Оптова ціна продовольчого товару відображається виробником у декларації, форму якої затверджує Мінекономіки. Порядок декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. N 1222.

Таблиця 1

Середні ціни реалізації сільськогосподарськими підприємствами продукції сільського господарства, грн. за 1 т

Роки	Зернові та зернобобові культури	Олійні культури	Цукрові буряки	Картопля	Овочі	Плоди та ягоди	Худоба та птиця (у живій вазі)	Молоко та молочні продукти	Яйця, за тис. шт.
1996	168,4	265,4	64,6	274,3	326,4	238,1	973,4	191,5	114,6
1997	176,1	246,8	69,8	245,0	352,1	169,0	1040,4	239,5	122,6
1998	154,2	321,0	68,2	273,2	333,0	252,2	1496,0	284,1	124,9
1999	200,4	509,6	79,2	492,4	447,8	483,5	1767,3	360,4	141,9
2000	443,8	525,7	121,5	517,1	572,1	394,9	2358,0	536,4	191,7
2001	381,3	779,6	139,1	449,8	748,9	575,8	4175,5	603,7	210,0
2002	312,5	850,3	128,1	555,8	864,8	509,6	3644,0	541,0	168,1
2003	535,1	873,7	140,3	623,3	1012,7	434,0	3480,7	696,9	193,2
2004	453,1	1153,4	135,7	530,4	1225,0	740,1	5092,7	835,3	238,3
2005	417,8	981,5	177,0	685,2	1462,1	987,8	6909,9	1126,9	251,8
2006	515,2	1007,5	186,0	1070,3	1547,4	1446,1	6307,7	1070,2	192,7
2007	833,5	1866,8	157,6	1032,0	1995,4	1528,4	6466,5	1660,6	274,4
2008	778,6	1734,6	218,9	1154,3	2059,9	1877,4	10184,3	2065,1	377,4
2009	799,0	2086,2	409,9	1298,6	1790,0	1892,4	10362,9	1888,8	403,9
2010	1120,9	2942,6	478,5	2131,0	2551,6	2419,8	10797,1	2938,7	470,6
2011	1374,2	3312,0	516,0	2032,8	2139,1	3175,9	11967,2	3041,6	521,5
2012	1547,1	3584,0	426,8	1139,6	1956,6	2707,1	13456,9	2662,2	627,0
2013	1299,8	3087,5	397,8	1860,9	2354,0	3010,8	12901,3	3364,0	656,7
2014[2]	1801,4	4062,8	494,2	2173,6	2514,3	2429,1	15736,9	3588,4	782,4

Дані таблиці 1 свідчать про те, що, починаючи з 1996 року по даний час, ціни постійно зростали.

Він визначає механізм декларування суб'єктами господарю-

вання зміни оптово-відпускних цін на борошно пшеничне вищого, першого і другого сорту, борошно житнє обдирне, яловичину, свинину, м'ясо птиці (тушка), ковбасні вироби варені, крім вищого сорту, молоко коров'яче питне з вмістом жиру до 2,5 відсотка, сир кисломолочний з вмістом жиру до 9 відсотків, сметану з вмістом жиру до 20 відсотків, масло вершкове з вмістом жиру до 72,5 відсотка, яйця курячі, цукор-пісок, олію соняшникову [7].

Декларуванню підлягають зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари, зазначені у пункті 1 цього порядку, у разі, коли такі ціни збільшуються протягом місяця більше як на 1 відсоток. Суб'єкти господарювання, які провадять діяльність з виробництва продовольчих товарів, у разі зміни їх оптово-відпускних цін подають до територіальних органів Держцінінспекції такі документи:

– пояснювальну записку щодо обґрунтування необхідності зміни оптово-відпускних цін разом з довідкою про результати економічного аналізу фактичних витрат з виробництва;

– калькуляцію собівартості виробництва продовольчих товарів із зазначенням обсягу матеріальних та трудових витрат;

– довідку про обсяги виробництва продовольчих товарів за минулий рік та відповідний період поточного року;

– стандарти, нормативи, технологічні регламенти з виробництва продовольчих товарів;

– копії договорів, пов'язаних з виробництвом продовольчих товарів, укладених з іншими суб'єктами господарювання;

– довідку про фактичну та декларовану рентабельність від реалізації продовольчих товарів.

Зазначені документи засвідчуються підписом керівника суб'єкта господарювання, скріплюються печаткою і подаються не пізніше ніж за 10 робочих днів до запровадження оптово-відпускних цін на продовольчі товари. За результатами аналізу документів, поданих суб'єктом господарювання, територіальні органи Держцінінспекції надають письмові висновки для суб'єкта господарювання, який провадить діяльність з виробництва продовольчих товарів у семиденний строк; для суб'єкта господарювання, який провадить діяльність з реалізації продовольчих товарів – у дводенний строк. Висновки територіальних

органів Держцінінспекції підписуються начальниками таких органів або їх заступниками. Для декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари суб'єкти господарювання, які провадять діяльність з виробництва або реалізації продовольчих товарів, подають до відповідних адміністрацій такі документи: проект декларації зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари для суб'єктів господарювання, які провадять діяльність з виробництва продовольчих товарів, – за формою згідно з додатком 1; для суб'єктів господарювання, які провадять діяльність з реалізації продовольчих товарів, – за формою згідно з додатком 2; висновок територіального органу Держцінінспекції.

Декларація зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари погоджується керівником (заступником керівника) уповноваженого органу у дводенний строк. У разі відмови в погодженні декларації уповноважений орган надсилає суб'єкту господарювання обґрунтовану відповідь із зазначенням причин відмови. Зміна оптово-відпускних цін суб'єктами господарювання, які провадять діяльність з виробництва або реалізації продовольчих товарів, здійснюється з дати погодження уповноваженим органом декларації зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари. Оптово-відпускні ціни на продовольчі товари вважаються задекларованими на день набрання чинності розпорядженням уповноваженого органу щодо здійснення повноважень, наданих абзацом тридцять восьмим пункту 12 додатка до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. N 1548 «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)». Суб'єкт господарювання може оскаржити висновок територіального органу Держцінінспекції та/або рішення уповноваженого органу в установленому законодавством порядку [7, 8].

Відкритим залишається питання терміну дії такої декларації. Якщо для бюджетних організацій його можна було б прив`язати до одного бюджетного року, оскільки згідно Бюджетного Кодексу України термін дії їх бюджетів (кошторисних призначень на відповідний рік) становить один бюджетний рік і відповідно такі розпорядники бюджетних коштів беруть зобов`язання згідно підтверджуючих документів поточного року, то для інших суб`єктів

господарської діяльності термін дії декларації не визначено.

Кабінет Міністрів України планує скоротити перелік об'єктів державного цінового регулювання в харчовій промисловості. Передбачається скасування дії граничної торговельної надбавки, вимог щодо укладення договорів і термінів отримання виручки. Відповідне положення міститься в плані дій уряду з дерегуляції господарської діяльності на 2015 рік, затвердженому розпорядженням № 357-р від 18 березня. Завдання з підготовки проекту закону щодо обмеження державного регулювання цін на продовольчі товари поставлена перед Мінекономрозвитку.

Щодо підприємницької діяльності в АПК план дерегуляції передбачає скасування дії максимальної торгівельної надбавки, вимог щодо укладення договорів і термінів отримання виручки, узгодження норм законів «Про державну підтримку сільського господарства України» та «Про ціни і ціноутворення».

Підвищення відповідальності господарюючих суб'єктів, з одного боку, і необхідність реорганізації в діяльності органів ціноутворення та контролю за цінами, з іншого, визначили лінію на демократизацію політики ціноутворення. Вона спрямована на забезпечення рівних економічних умов, економічної самостійності підприємств, збалансованого ринку засобів виробництва, товарів і послуг; протидії монопольним тенденціям виробників продукції, товарів та послуг; об'єктивних співвідношень у цінах на промислову та сільськогосподарську продукцію, що забезпечує еквівалентність обміну; розширення сфери застосування вільних цін; підвищення якості продукції; соціальних гарантій насамперед для низькооплачуваних та малозабезпечених громадян, включаючи систему компенсаційних виплат у зв'язку зі зростанням цін і тарифів; створення необхідних економічних гарантій для виробників; орієнтації цін внутрішнього ринку на рівень цін світового ринку.

Висновки. Таким чином, державні регульовані ціни запроваджуються на товари, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, мають істотну соціальну значущість, а також на товари, що виробляються суб'єктами, які займають монопольне становище на ринку. Державне регулювання цін здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами

виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень.

Формування цін на продовольчі товари здійснюється з урахуванням планованого обсягу їх виробництва, економічно обґрунтованих планованих витрат, визначених на підставі галузевих технологічних нормативів матеріальних витрат, техніко-економічних розрахунків та кошторисів, ставок податків і зборів та цін у плановану періоді на підставі прогнозних індексів зміни цін виробників.

На сьогоднішній день в Україні діє низка нормативно-правових актів, які визначають механізм декларування суб'єктами господарювання зміни оптово-відпускних цін та повноваження центральних органів виконавчої влади щодо регулювання цін, торгівельних надбавок. Державна цінова політика у сфері діяльності суб'єктів природних монополій реалізується відповідно до законодавства про природні монополії. Передбачається скасування дії граничної торговельної надбавки, вимог щодо укладення договорів і термінів отримання виручки.

Список використаних джерел

1. Державне регулювання цін на продовольчі товари буде обмежено [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://ukr.media/politics/233245/

2. Закон України "Про ціни і ціноутворення" від 21 червня 2012 року № 5007-VI [Електронний режим]. – Система "Ліга: Закон Еліт 9.4.1".

3. Закон України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" 5 квітня 2007 року N 877-V [Електронний режим]. – Система "Ліга: Закон Еліт 9.4.1".

4. Закон України "Про державну статистику" 17 вересня 1992 року N 2614-XII [Електронний режим]. – Система "Ліга: Закон Еліт 9.4.1".

5. Закон України "Про Антимонопольний комітет України" 26 листопада 1993 року N 3659-XII [Електронний режим]. – Система "Ліга: Закон Еліт 9.4.1".

6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження по-

рядку формування цін на продовольчі товари, щодо яких запроваджено державне регулювання" від 17 квітня 2008 р. N 373 [Електронний режим]. – Система "Ліга: Закон Еліт 9.4.1".

7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження порядку декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари" від 17 жовтня 2007 р. N 1222 [Електронний режим] – Система "Ліга: Закон Еліт 9.4.1".

8. Постанова Кабінету Міністрів України "Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)" від 25 грудня 1996 р. N 1548 [Електронний режим]. – Система "Ліга: Закон Еліт 9.4.1".

Аннотация. *Рыночные преобразования в экономике направлены на перестройку не только существующей системы цен, но и организации самого процесса ценообразования. Субъекты хозяйствования во время ведения хозяйственной деятельности используют свободные цены, государственные регулируемые цены. Свободные цены устанавливаются субъектами хозяйствования самостоятельно по соглашению сторон на все товары, кроме тех, относительно которых осуществляется государственное регулирование цен.*

Государственные регулируемые цены утверждаются на товары, которые оказывают существенное влияние на общий уровень и динамику цен, имеют существенную социальную значимость, а также на товары, которые вырабатываются субъектами, занимающими монопольное состояние на рынке. Такие цены могут внедряться на товары субъектов хозяйствования, которые нарушают требования законодательства о защите экономической конкуренции.

Ключевые слова*: цена, экономика, контроль, предприятия, государство, регулирование, ценообразование, наблюдения, монополии, превышение, себестоимость*

UDC: 330.131.7

***A. Katsan**, postgraduate State Agrarian and Engineering University in Podilya*

CREDIT PRODUCTS JSC "UKREXIMBANK" AGRICULTURAL ENTERPRISES

***Annotation.** Considered feature of banks in Ukraine credit products and sources of credit, given the general description of the main methods of credit resources of banks are considered and analyzed stages of the loan, analyzed scientific publications on issues of credit activity of banks. The following general characteristics of the studied bank JSC «Ukreximbank» and features to provide its credit products, the availability of bank loans is analyzed, identified problems kredytuvannyav bank.*

Established that JSC «Ukreximbank» has the right to engage and provide the name and on behalf of the Cabinet of Ministers of Ukraine or other authorized state authority under the law to legal entities-residents of Ukraine loans in local and foreign currency, the return to creditors which are guaranteed by the Cabinet of Ukraine or other authorized state person, to promote the development of priority sectors of the economy, restructuring and modernization of the export potential of domestic enterprises under government programs.

***Keywords:** bank, credit, mortgage, business, challenges, results, products, manufacturing, finance.*

***А.М. Кацан,** аспірант ПДАТУ**

КРЕДИТНІ ПРОДУКТИ АТ «УКРЕКСІМБАНК» АГРАРНИМ ПІДПРИЄМСТВАМ

Розглянута особливість кредитних продуктів банків України та джерел формування кредитних ресурсів, наведена загальна характеристика основних методів управління кредитними ресурсами банківських установ, розглянуті та проаналізовані етапи надання кредиту, проаналізовано наукові публікації з проблематики кредитної діяльності банків.

Наведена загальна характеристика діяльності досліджуваного банку АТ «Укрексімбанк» та особливості надання його кредитних продуктів, проаналізовано забезпеченість та визначено проблеми кредитування. Встановлено, що АТ «Укрексімбанк» має право залучати та надавати кредити від імені та за дорученням Кабінету Міністрів України з метою сприяння розвитку пріоритетних галузей економіки, структурній перебудові та модернізації, розвитку експортного потенціалу вітчизняних підприємств відповідно до державних програм.

***Ключові слова:** банк, кредит, застава, підприємство, проблеми, результати, продукти, виробництво, фінанси.*

* *Науковий керівник – доктор економічних наук, професор* М.В. Місюк

© А.М. Кацан, 2015

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах інтеграції України у світовий економічний простір набуває актуальності проблема підвищення конкурентоспроможності та ефективності господарювання суб'єктів економічної діяльності в аграрній сфері економіки на основі ефективного використання фінансово-кредитних механізмів.

Одним із основних і найефективніших способів досягнення поставленої мети є надання різноманітних кредитних продуктів аграрним підприємствам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва України виступають об'єктом численних досліджень та відображені в наукових працях вітчизняних вчених: В.М. Алексійчука, О.Є. Ґудзь [1], М.Я. Дем'яненка, П.Т. Саблука, П.А. Стецюка [2] та інших. Оцінюючи їх змістовні підходи щодо фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва України, зауважимо, що сучасний спектр та наявність відчутних похибок і неврегульованих проблем потребують здійснення додаткових досліджень в контексті зміни умов та пошуку ефективних практичних заходів їх розв'язання через пропозицію для сільськогосподарського виробника привабливих кредитних продуктів.

Формулювання цілей статті: дослідження факторів впливу кредитних продуктів на розвиток аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. АТ «Укрексімбанк» посідає одне з провідних місць на ринку кредитування підприємств усіх галузей економіки, в тому числі і аграрного сектору. За обсягами кредитування клієнтів аграрного сектору Банк входить до п'ятірки найактивніших банків-кредиторів.

Суб'єкту господарювання рекомендовано звертатися до банку на початковому етапі роботи над проектом для отримання консультацій працівників банку щодо оформлення необхідних документів та порядку роботи з ним. З метою визначення рівня кредитного ризику та проведення відповідних заходів, спрямованих на запобігання неповерненню кредитних коштів, банк має право вимагати у

суб‘єкта господарювання будь-яку інформацію про його господарську діяльність. Банк має право без пояснень відмовити суб‘єкту господарювання в наданні кредиту після розгляду пакета документів.

1. Основні вимоги, яким має відповідати суб‘єкт господарювання для отримання фінансування у банку:

1.1. Суб‘єкт господарювання – резидент України.

1.2. Строк фактичної фінансово-господарської діяльності суб’єкта господарювання не менше 1 року, що підтверджується фінансовими документами (баланс та форма 2).

1.3. Суб‘єкт господарювання стабільно працює, є кредитоспроможним та платоспроможним.

1.4. Відсутність фактів прострочень виконання зобов’язань за кредитними операціями суб‘єкта господарювання не менше як за останні 12 місяців.

1.5. Відношення суми зобов’язань за кредитними операціями, включаючи суму кредиту, що планується отримати, до суми власного капіталу суб‘єкта господарювання становить переважно не більше 70:30.

2. Основні вимоги щодо кредитного проекту:

2.1. Проект – фінансово окупний та прогнозні розрахунки підтверджують спроможність суб‘єкта господарювання вчасно та у повному обсязі погасити кредит та проценти/ комісії/ інші платежі за кредитом.

2.2. При фінансуванні інвестиційних проектів/проектному фінансуванні: власний внесок суб‘єкта господарювання в проект становить не менше 30% від його вартості.

2.3. Проект не передбачає: спрямування кредитних коштів на формування та збільшення статутного фонду комерційних банків та/або інших суб’єктів господарювання; виробництва з високим екологічним ризиком та небезпечних товарів; виробництва, постачання, торгівлю забороненими препаратами; ввезення шкідливих відходів, продуктів, товарів відповідно до обмежень, встановлених державою.

3. Основні вимоги щодо забезпечення:

3.1. Кредит має бути забезпечений ліквідною заставою/

іпотекою, дисконтована вартість якої з урахуванням ліквідності має покривати суму Кредиту (без урахування процентів) переважно до 200%, при цьому 120% суми зобов'язань має покриватися майном, що приймається Банком в якості основного забезпечення.

3.2. У заставу/іпотеку можуть бути надані будь-які майнові права чи майно, що належать суб'єкту господарювання та/або третій особі, що можуть бути прийняті у заставу/іпотеку згідно з чинним законодавством України. При проектному фінансуванні, як правило, в якості основного забезпечення оформляється майно (нерухомість, обладнання тощо) самого проекту та надається порука кредитоспроможного поручителя.

3.3. При визначенні можливості прийняття майна у заставу/іпотеку, представниками банку обов'язково проводиться його перевірка, у тому числі перевірка наявності предмета застави/іпотеки та умов його зберігання.

3.4. Майно, оформлене у заставу/іпотеку, підлягає страхуванню на користь банку від ризиків за переліком, визначеним банком, в акредитованій банком страховій компанії.

Витрати щодо страхування предмета застави/іпотеки сплачує заставодавець (іпотекодавець).

3.5. Майно, оформлене у заставу/іпотеку, підлягає періодичній оцінці суб'єктом оціночної діяльності – акредитованій банком оціночній компанії. Витрати щодо здійснення оцінки предмета застави/іпотеки сплачує заставодавець (іпотекодавець).

3.6. Договори застави підлягають нотаріальному посвідченню згідно з чинним законодавством України та вимогами банку.

Платежі з нотаріального посвідчення договорів застави/іпотеки сплачує заставодавець (іпотекодавець).

4. Вимоги до надання документів:

4.1. Перелік документів, які надаються до банку для експертизи кредитного проекту, надається згідно встановлених банком вимог. Документи, зазначені в переліку, можуть не ви-

магатись у випадку їх наявності у банку.

4.2. Форма подання документів суб'єктами господарювання (оригінали/завірені нотаріально копії; копії, засвідчені підписом уповноваженої особи та печаткою підприємства) вказана у переліку.

4.3. Копії документів (окрім посвідчених нотаріально) мають бути засвідчені підписом керівника/уповноваженої особи та печаткою підприємства. Одночасно з копіями надаються докази обрання/призначення на посаду керівника, докази наявності повноважень уповноваженої особи, яка посвідчує вірність копій документів.

Первинний перелік документів для розгляду питання щодо кредитування (попереднє рішення приймається протягом 24 годин з дати отримання документів від потенційного позичальника):

1. Анкета-заява на одержання кредиту встановленої форми для юридичних осіб і для фізичних осіб-підприємців.

2. Копії фінансової звітності позичальника/поручителя за минулий та поточний роки на кожну звітну дату (з урахуванням фактичного періоду проведення господарської діяльності).

Страхування об'єкта кредитування: договір страхування укладається на узгоджених з банком умовах між позичальником та страховою компанією, обраною ним зі списку акредитованих в АТ «Укрексімбанк».

Не дивлячись на наявні проблеми, АТ «Укрексімбанк» пропонує суб'єктам господарювання різноманітні кредитні продукти, в т.ч. в рамках реалізації спільних програм з міжнародними/іноземними фінансовими організаціями, для фінансування потреби в оборотному капіталі, а також інвестиційних потреб.

Розглянемо результати діяльності АТ «Укрексімбанк» на основі табл. 1.

Таблиця 1

Показники фінансового стану АТ «Укрексімбанк», **тис. грн.**

Найменування статті	На 01.01. 2015	На 01.01. 2014
1	2	3
АКТИВИ		
Грошові кошти та їх еквіваленти	15 116 963	7 222 975
Кошти обов'язкових резервів банку в Національному банку	-	740 957
Торгові цінні папери	6 882 115	-
Кошти в інших банках, у т. ч.:	3 264 179	1 930 220
в іноземній валюті	1 042 862	1 090 372
резерви під знецінення коштів в інших банках	(335 029)	(98 205)
Кредити та заборгованість клієнтів, у т. ч.:	52 093 575	42 273 618
кредити та заборгованість юридичних осіб, у т. ч.:	51 714 388	41 791 949
в іноземній валюті	34 584 478	22 769 400
резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів	(23 698 138)	(8 694 768)
кредити та заборгованість фізичних осіб, у т. ч.:	379 187	481 669
в іноземній валюті	182 233	252 971
резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів	(809 915)	(338 227)
Цінні папери в портфелі банку на продаж, у т. ч.:	40 807 758	33 117 137
резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	(334 886)	(400 220)
Цінні папери в портфелі банку до погашення, у т. ч.:	820 866	1 370 663
резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення	-	(18 236)
Інвестиційна нерухомість	1 986 087	3 666 666
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	773 860	639 408
Відстрочений податковий актив	1 048 179	*
Основні засоби та нематеріальні активи	2 262 991	2 288 170
Інші фінансові активи, у т. ч.:	572 553	629 029
резерви під інші фінансові активи	(208 212)	(17 344)
Інші активи, у т. ч.:	370 701	364 132
резерви під інші активи	(15 132)	(23 582)
Усього активів, у т. ч.:	125 999 827	94 242 975
в іноземній валюті	71 990 120	43 104 995
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ		
Кошти банків, у т. ч.:	10 524 441	12 285 562
в іноземній валюті	4 975 967	2 764 458
Кошти клієнтів, у т.ч.:	60 125 796	42 970 258
кошти юридичних осіб, у т. ч.:	38 255 796	25 704 016
в іноземній валюті	25 784 890	14 826 567
кошти юридичних осіб на вимогу, у т. ч.:	28 106 094	16 233 369
в іноземній валюті	22 323 302	12 788 164
кошти фізичних осіб, у т. ч,:	21 870 000	17 266 242
в іноземній валюті	13 901 836	9 414 086
кошти фізичних осіб на вимогу, у т. ч.:	2 695 553	1 784 889
в іноземній валюті	1 434 588	709 261
Інші залучені кошти	32 956 190	16 046 742
Усього зобов'язань, у т. ч.:	112 463 606	76 157 694
в іноземній валюті	84 566 353	46 654 011
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ		
Статутний капітал	16 689 042	16 514 051
Незареєстровані внески до статутного капіталу	5 000 000	-
Нерозподілений прибуток	(9 644 125)	403 907
Резервні та інші фонди банку	162 926	151 203
Резерви переоцінки	1 328 378	1 016 120
Усього власного капіталу	13 536 221	18 085 281
Усього зобов'язань та власного капіталу	125 999 827	94 242 975

Як видно з даних таблиці 1, за рік грошові кошти та їх еквіваленти зросли вдвоє, майже на чверть виросла кредитна заборгованість клієнтів в основному в іноземній валюті, майже на половину зросли зобов`язання перед юридичними особами (в основному на вимогу), в т.ч. в іноземній валюті. Банком сформовано значні резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів, що вказує на низьку якість кредитного портфеля та зростання проблемної заборгованості, а відповідно збиткову діяльність.

Агрокредит «Інвестиційний» АТ «Укрексімбанку» призначений для фінансування основних засобів, які будуть використовуватися в господарській діяльності:

Нерухомість:

– агропромислові комплекси, обслуговуючі будівлі та споруди, елеватори (обладнання для зберігання або сушіння с.- г. продукції), у т.ч. земельні ділянки, на яких вони знаходяться;

– земельні ділянки (несільськогосподарського призначення) для спорудження агропромислових комплексів, обслуговуючих будівель та споруд;

– тваринництво: тварини, які будуть обліковуватися на рахунках основних засобів протягом строку кредитування.

– рослинництво/садівництво: багаторічні насадження, які будуть обліковуватися на рахунках основних засобів протягом строку кредитування.

Терміни у разі фінансування: нерухомості, корпоративних прав – до 60 місяців; інших інвестиційних цілей – до 36 місяців. Вид: кредит або невідновлювана кредитна лінія. Валюта: національна або іноземна. Авансовий (власний) внесок: від 30% від вартості об`єкта кредитування/проекту.

Забезпечення кредиту: об'єкт кредитування та/або інше нерухоме майно, що належить позичальнику/майновому поручителю на правах власності та знаходиться на території України; нерухомість житлового/нежитлового призначення (у разі якщо земельна ділянка, на якій розташована нерухомість, перебуває у власності Позичальника/майнового поручителя – разом з такою земельною ділянкою); земельна ділянка несільськогосподарського призначення (на якій відсутні будівлі, споруди тощо); інше ліквідне забезпечення.

Періодичність сплати процентів та комісійних платежів: щомісячно, з 1 по 7 число місяця, наступного за звітним (у січні та травні – до 15 числа).

Погашення: щомісячно/щоквартально, за індивідуальним графіком залежно від особливостей проекту. Можливо встановлення відстрочки погашення основного боргу до 12 місяців (з урахуванням строку кредитування та строку окупності кредитного проекту).

Мета кредиту: Агрокредит «Сільгосптехніка» – придбання сільськогосподарської техніки та обладнання, які будуть використовуватись у господарській діяльності (далі разом – сільськогосподарська техніка): нова сільськогосподарська техніка; сільськогосподарська техніка, що була у використанні, виготовлена в Україні та/або країнах СНД, строк експлуатації якої на дату укладання Кредитного договору не перевищує 3 роки, сільськогосподарська техніка інших країн виробництва – строк експлуатації якої не перевищує 5 років.

Терміни у разі фінансування: нової сільськогосподарської техніки іноземного виробництва – до 60 місяців (крім с.-г. техніки виробництва країн СНД); іншої сільськогосподарської техніки – до 36 місяців. Вид: кредит або невідновлювана кредитна лінія. Валюта: національна або іноземна.

Авансовий (власний) внесок сплачується до надання кредитних коштів у розмірі: 15% і більше – для нової сільськогосподарської техніки; 20% і більше – для іншої сільськогосподарської техніки.

Забезпечення кредиту: об'єкт кредитування; нерухоме майно (нерухомість житлового/нежитлового призначення (у разі, якщо земельна ділянка, на якій розташована нерухомість, перебуває у власності Позичальника/майнового поручителя – разом з такою земельною ділянкою) та/або земельна ділянка несільськогосподарського призначення (на якій відсутні будівлі, споруди тощо)), що належить Позичальнику/майновому поручителю на правах власності та розташоване на території України; застава транспортних засобів та/або обладнання (устаткування) в якості додаткового забезпечення до вищезазначених предметів забезпечення; інші основні засоби, які використовуються в господарській діяльності; інші види забезпечення в якості додаткового забезпечення, що належать позичальнику/майновому поручителю на правах власності та розташовані на території

України; та/або права вимоги коштів у національній та/або іноземній валюті з вкладного (депозитного) рахунку, відкритого у Банку; інше ліквідне забезпечення.

Періодичність сплати процентів та комісійних платежів: щомісячно, з 1 по 7 число місяця, наступного за звітним (у січні та травні – до 15 числа).

Погашення: щомісячно/щоквартально, як правило, рівними сумами у межах кожного року кредитування. У разі придбання нової сільськогосподарської техніки може надаватися відстрочка погашення основного боргу до 12 місяців (за наявності відповідного обґрунтування).

Мета кредиту: Агрокредит «Оборотний» – фінансування поточних потреб

Термін: до 12 місяців. Вид: кредит, невідновлювана чи відновлювана кредитна лінія. Валюта: національна. Авансовий (власний) внесок: без обмежень.

Забезпечення кредиту: нерухоме майно (нерухомість житлового/нежитлового призначення (у разі, якщо земельна ділянка, на якій розташована нерухомість, перебуває у власності Позичальника/майнового поручителя – разом з такою земельною ділянкою) та/або земельна ділянка несільськогосподарського призначення (на якій відсутні будівлі, споруди тощо)); та/або транспортні засоби; та/або обладнання (устаткування); та інші основні засоби, які використовуються в господарській діяльності; та/або товари в обороті як основне забезпечення, але не більше 20% від суми кредиту та/або права вимоги коштів у національній та/або іноземній валюті з вкладного (депозитного) рахунку, відкритого у банку; інше ліквідне забезпечення.

Періодичність сплати процентів та комісійних платежів: щомісячно, з 1 по 7 число місяця, наступного за звітним (у січні та травні – до 15 числа). Погашення: не пізніше ніж за 3 останні місяці до закінчення строку користування кредитом з урахуванням сезонності, особливостей операційного циклу. Можлива відстрочка до 9 місяців з урахуванням сезонності.

Мета кредиту на розвиток бізнесу та фінансування інвестиційних витрат: капітальні витрати; здійснення ремонтних робіт; започаткування нового виду/додаткового напрямку діяльності; придбання

комплектуючих, що здійснюється в рамках інвестпроекту; інші капітальні витрати, що пов'язані зі здійсненням господарської діяльності з метою розвитку бізнесу; фінансування рекламних та маркетингових заходів, що здійснюються в рамках інвестпроекту.

Умови кредитування «Розвиток бізнесу» – на суму: від 50 до 30 000 тис. гривень (або еквівалент в іноземній валюті). Терміни: на інвестиційні цілі – до 5 років; при фінансуванні витрат, пов'язаних з рекламними та маркетинговими заходами та/або придбанні комплектуючих – термін кредитування до 12 місяців. Вид: кредит або невідновлювана кредитна лінія. Валюта: національна або іноземна.

Авансовий (власний) внесок у разі: започаткування нового виду діяльності – не менше 30 процентів від вартості проекту; в інших випадках – власний внесок може бути зменшений.

Комісійна винагорода: визначається згідно з чинними тарифами комісійної винагороди АТ «Укрексімбанк». Періодичність сплати процентів та комісійних платежів: щомісячно, з 1 по 7 число місяця, наступного за звітним (у січні та травні – до 15 числа) .

Погашення: щомісячно, як правило, рівними сумами у межах кожного року кредитування. Пільговий період: 12 місяців (не пізніше ніж протягом 3-х останніх місяців – у разі кредитування на строк до 12 місяців.

Висновки. Враховуючи перспективи розвитку аграрного сектора в цілому, а також те, що малий та середній бізнес є основою розвитку цього сегменту економіки та має найбільші перспективи розвитку, «Укрексімбанк» пропонує низку банківських продуктів суб`єктам господарської діяльності агропромислового сектору: «Інвестиційний», «Сільгосптехніка», «Оборотний», а також інші на розвиток бізнесу та фінансування інвестиційних витрат.

Для вирішення проблеми кредитного забезпечення аграрного сектору потрібно включити застосування інструментів, прийомів та методів, які дозволять ефективно задіяти фінансові механізми: самоокупності; відповідальності; самофінансування; змішаного фінансування; державної фінансової підтримки.

Необхідно створити умови для доступного і своєчасного забезпечення потреб сільськогосподарських товаровиробників в кредитних ресурсах; фондів підтримки кредитування сільського господар-

ства; розробити ефективні механізми пільгового, іпотечного кредитування, фінансового лізингу, пільгового оподаткування; ціноутворення, управління ризиком, страхування. Необхідно переглянути ряд програм для підтримки аграрних підприємств та обрати економічно обґрунтовані, які будуть задовольняти державу, банк і кожне окреме сільськогосподарське підприємство.

Список використаних джерел

1. Ґудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія / О.Є. Ґудзь. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.

2. Стецюк П.А. Методологія та механізми фінансового забезпечення розширеного відтворення аграрного виробництва / Стецюк П.А. // Вісник Сумського аграрного університету. – 2010. – № 2. – С. 132-138.

3. Інформація Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.

4. Матеріали офіційного сайту Національного банку України. – 2015: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua.

5. Матеріали офіційного сайту АТ «Укрексімбанк». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.eximb.com/ukr/personal/

Аннотация. *Рассмотрена особенность кредитных продуктов банков Украины и источников формирования кредитных ресурсов, наведена общая характеристика основных методов управления кредитными ресурсами банковских учреждений, рассмотрены и проанализированы этапы предоставления кредита, проанализировано научные публикации по проблематике кредитной деятельности банков. Наведена общая характеристика деятельности исследуемого банка АО «Укрэксимбанк» и особенности предоставления его кредитных ресурсов, проанализировано обеспеченность и определено проблемы кредитования. Установлено, что АО «Укрэксимбанк» имеет право привлекать и предоставлять кредиты от имени и по поручению Кабинета Министров Украины с целью содействия развития приоритетных отраслей экономики, структурной перестройке и модернизации, развитию экспортного потенциала отечественных предприятий в соответствии с государственными программами.*

Ключевые слова: *банк, кредит, залог, предприятие, проблемы, результаты, продукты, производство, финансы*

УДК 338.432.002.6

N. Pilets, *postgraduate student State Agrarian and Engineering University in Podilya*

ECONOMIC MECHANISM OF INCREASE OF EFFICIENCY OF AGRICULTURAL PRODUCTION

Annotation. *Production efficiency study in accordance with the requirements of the economic laws that govern, and relations of production, within which develop diverse forms of ownership and types of management. The main reasons that led to the negative state in agriculture are unfavourable market environment on the settlement of price parity between the sectors of the economy, financial security and credit policy in respect of agricultural enterprises. Significant impact on the economic efficiency of the agriculture of the country must realize the state policy in the areas of pricing, investment, lending and taxation. The production efficiency of the enterprise is closely connected with the problem of saving all kinds of resources because they are limited. An important reserve for increasing the efficiency of production is the increase of production, rational use of labor and production resources, improve labor productivity and capital productivity. Part of the costs that constitute the cost of production associated with the use of factors of production, which reduces the unit cost of production and increase the profit of the enterprise. In modern conditions of development of agrarian sector of Ukraine are clearly identifiable trends of instability and undesirable structural changes. To achieve the maximum increase in production is necessary to determine a rational cost standards appropriate production resources required expenditures to improve the quality of products.*

Keywords: *effectiveness, economic efficiency, costs, agricultural enterprise, the efficiency of agricultural production*

Н.І. Пілець, *аспірант ПДАТУ* **

ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Економічну ефективність виробництва вивчають згідно вимог економічних законів, які його регулюють, і виробничими відносинами, в межах яких розвиваються різноманітні форми власності і види господарювання. Головними причинами, які зумовили негативний стан в сільському господарстві, є несприятливе ринкове середовище щодо врегулювання паритету цін між галузями народного господарства, фінансове забезпечення та кредитна політика відносно сільськогосподарських підприємств. Значний

**Науковий керівник – доктор економічних наук, професор К.Б. Волощук*

© Н.І. Пілець, 2015

вплив на економічну ефективність АПК країни має виконувати державна політика у сферах ціноутворення, інвестування, кредитування та оподаткування. Ефективність виробництва на підприємстві тісно пов'язана з проблемою економії всіх видів ресурсів, бо вони є обмеженими. Важливим резервом підвищення ефективності виробництва є збільшення обсягів виробництва продукції, раціональне використання трудових і виробничих ресурсів, підвищення продуктивності праці та фондовіддачі. Частина витрат, які утворюють собівартість продукції, пов'язані з використанням факторів виробництва, що веде до зниження собівартості одиниці продукції і збільшення прибутків підприємства. У сучасних умовах розвитку аграрного сектору України чітко прослідкуються тенденції нестабільності й небажаних структурних змін. Для досягнення максимального збільшення виробництва продукції потрібно визначити раціональні нормативи витрат відповідних виробничих ресурсів, необхідні витрати на підвищення якості продукції.

Ключові слова: *ефективність, економічна ефективність, витрати, аграрні підприємства, ефективність виробництва сільськогосподарської продукції*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сільське господарство є однією з найважливіших складових економіки країни. Воно виробляє продукти харчування для населення, сировину для переробної промисловості, задовольняє інші потреби суспільства. Стан виробництва характеризується ефективністю, ступенем використання досягнень науково-технічного прогресу, місцем і роллю робітника у виробничому процесі. В умовах обмеженості ресурсів і досягнення планової ефективності виникає потреба постійного порівняння понесених витрат і отриманих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У різний час проблемою економічної ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств займалися такі провідні вчені, як В.Г. Андрійчук, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, І.В. Рябчик, М.Ф. Саблук та ін. Проте проблеми підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції й досі залишаються актуальними.

Формулювання цілей статті: розкрити економічні механізми підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вікіпедії під економічною ефективністю виробництва розуміється ступінь використання виробничого потенціалу, що виявляється співвідношенням результатів і витрат суспільного виробництва. Чим вище результат при тих самих витратах, тим швидше він зростає в розрахунку на одиницю витрат суспільно необхідної праці та чим менше витрат на одиницю корисного ефекту, тим вище ефективність виробництва [2]. Оскільки виробничі ресурси обмежені, а потреби безмежні, то суспільне виробництво не може сповна задовольняти матеріальні і духовні потреби населення, але воно повинно прагнути до якнайповнішого їх задоволення, раціонального й ефективного використання наявних ресурсів.

Результати функціонування економіки визначають двома способами: економічним зростанням, яке вимірюється абсолютним приростом валового внутрішнього продукту (ВВП) та національного доходу за певний період, і ефективністю суспільного виробництва, що відображає не тільки приріст обсягів виробництва, а й затрати для його досягнення.

Розрізняють соціальну та економічну ефективність виробництва. Економічна ефективність виражає результативність суспільного виробництва. У масштабі народного господарства ефективність суспільного виробництва вимірюється відношенням виробленого за певний період національного доходу до затрат суспільної праці. Вона визначається шляхом зіставлення одержаного результату і затрат:

$$E = П/З,$$

де $П$ – вартість продукту,

$З$ – затрати праці.

У масштабі галузі, підприємства – відношенням величини чистої продукції до затрат суспільної праці [2, с. 128].

В. Г. Андрійчук трактує ефективність як результативність певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між одержаним результатом, і витратами (ресурсами), що його спричинили [1].

М. І. Кісіль підкреслює, що ефективність визначається зіставленням економічного результату (вигід від бізнесу) з витратами на досягнення цього результату [3, с. 62].

У зв'язку з цим було досліджено динаміку витрат основних видів сільськогосподарської продукції в підприємствах України за 2012-2014 рр.

Таблиця 1

Витрати на виробництво одного центнера продукції сільського господарства, грн.

Роки	Зернові і зернобобові культури	Насіння соняшнику	Цукрові буряки (фабричні)	Картопля	Овочі відкритого грунту	Велика рогата худоба на м'ясо	Свині на м'ясо	Вівці і кози на м'ясо	Птиця на м'ясо	Молоко	Яйця курячі, на 1000 штук	Вовна
2012	121,3	223,53	33,88	123,48	162,61	2056,63	1336,0	2539,6	816,96	242,63	378,84	1894
2013	110,0	205,1	35,3	127,4	87,9	1682,0	1407,2	2040,2	1112,5	271,8	400,4	2347,1
2014	120,0	242,2	37,8	148,9	94,8	2299,6	1459,3	2260,5	803,7	353,4	466,1	3108,1

За період з 2012 по 2014 р. витрати на виробництво 1 ц цукрових буряків, картоплі і овочів мали тенденцію до збільшення з кожним роком. Найбільш швидкими темпами зросли витрати на виробництво картоплі, середньорічний приріст становив 12,71 грн/ц. Найбільш повільно відбувалось зростання витрат на виробництво цукрових буряків – у середньому на 1,96 грн/ц за рік. У зернових та зернобобових спочатку відбулося зменшення витрат на 11,3 грн/ц., а потім збільшення на 10,0 грн/ц.

У галузі тваринництва спостерігається, що витрати на виробництво великої рогатої худоби на м'ясо спочатку впали на 374,63 грн/ц, а потім збільшились на 617,6 грн/ц. Витрати на виробництво молока, вовни, яєць і свиней на м'ясо зростають з кожним роком. Слід відмітити також, що витрати на виробництво овець і кіз на м'ясо 2012 р. зменшились на 499,4 грн/ц., а 2013 р. збільшились на 220,3 грн/ц, а витрати на виробництво птиці на м'ясо, навпаки, спочатку зросли на 295,54 грн/ц, а потім скоротились на 308,8 грн/ц. Отже, важливою умовою економічної ефективності і забезпечення розширеного відтворення є зниження витрат на виробництво в сільському господарстві.

Підвищення ефективності виробництва означає, що на кожну одиницю витрат і застосованих ресурсів одержують більше продукції і доходу, що має значення для народного господарства, зокрема для кожного сільськогосподарського підприємства та населення країни. Економічна ефективність показує кінцевий результат від застосування всіх виробни-

чих ресурсів та визначається порівнянням одержаних результатів і витрат виробничих ресурсів. На думку В.Я. Месель-Веселяка, ефективність визначається обсягами виробленої продукції, розмірами прибутку і валового доходу у розрахунку на одиницю площі, рівнем рентабельності, доходності і нормою прибутку [5, с. 20]. Проте І.В. Рябчик і В.В. Галушко пропонують новий підхід до аналізу ефективності сільськогосподарських підприємств, за яким оцінюється виробничий потенціал підприємства, тобто, наскільки можна збільшити обсяги виробництва, не залучаючи додаткових ресурсів. Такий аналіз суттєво відрізняється від загальноприйнятого в Україні, що ґрунтується на обчисленні рівня рентабельності та норми прибутку [8, с. 105].

Головним показником ефективності є в першу чергу приріст абсолютного обсягу виробництва і реалізації продукції в натуральному вираженні, тому що освоєння системи ведення господарства на території, в районі чи сільгосппідприємстві покликане забезпечити високий рівень виробництва продукції. Важливими показниками ефективності ведення господарства є також збільшення обсягу продукції у вартісному вираженні, чистого доходу та позитивні зміни рівня рентабельності основних видів продукції. Рентабельність характеризує дохідність підприємства. З цієї причини він є обов'язковим елементом в порівняльному аналізі та оцінці фінансового стану діяльності підприємства. Нами проведено дослідження основних економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств України за 2012-2014 рр. (табл. 2).

Як видно з таблиці 2, сільськогосподарськими підприємствами за останні три роки був отриманий позитивний результат від діяльності як у рослинницькій, так і тваринницькій галузях. Результат від основної діяльності сільськогосподарських підприємств 2014 р. порівняно з 2012 дещо покращився і становив 34484,8 млн. грн. прибутку проти 20528,7 млн. грн. Рівень рентабельності у цілому збільшився на 5,3% і склав 26,3% проти 21,0% 2012 року. У рослинницькій галузі підприємствами отримано 28719,1 млн. грн. прибутку, а рентабельність склала 29,2% (2012 р. відповідно 16773,2 млн. грн. і 22,3%). 2014 року було зафіксовано збільшення рівня рентабельності порівняно з 2012 роком по всіх основних видах продукції рослинництва (крім насіння соняшнику). Зокрема, прибутковість зернових і зернобобових культур 2014 р. порівняно з 2012 збільшилася на 10,6%, ріпаку – 7,3; сої – 10,8; цукрових буряків – 2,6; картоплі – на 30,7%.

Таблиця 2

Основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств у галузі сільського господарства за 2012-2014 рр.

	Чистий дохід (виручка) від реалізації, млн. грн.			Фінансовий результат від реалізації, млн. грн.			Рівень рентабельності, %			Відхилення рівня рентабельності 2014 р. до 2011 р., + -
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	
Продукція сільського господарства і послуги	**132206,1**	**133427,9**	**165645,4**	**20528,7**	**12517,9**	**34484,8**	**21,0**	**11,4**	**26,**	**5,3**
Рослинництво і тваринництво	**11889,2**	**117443,6**	**158560,1**	**18423,7**	**10380,8**	**32456,8**	**20,7**	**11,2**	**25,**	**5,0**
Рослинництво	**93567,7**	**89566,2**	**127129,9**	**16773,2**	**8741,2**	**28719,1**	**22,3**	**11,1**	**29,**	**6,9**
Зернові та зернобобові культури	49359,7	46310,7	67387,6	6520,7	683,4	13826,9	15,2	1,5	25,	10,6
Насіння соняшнику	24465,2	20745,8	28394,6	7683,1	4602,9	7721,1	45,8	28,5	37,	–8,4
Соя	6265,1	6840,8	11337,3	1187,7	933,0	2892,1	23,4	15,8	34,	10,8
Ріпак	4635,4	6220,5	7958,4	816,0	494,1	1776,7	21,4	8,6	28,	7,3
Цукрові буряки (фабричні)	2746,6	1216,1	2569,6	373,6	32,4	396,9	15,7	2,7	18,	2,6
Картопля	477,6	803,7	1096,1	-130,9	150,1	92,3	-21,5	23,0	9,	30,7
Овочі відкритого ґрунту	1716,5	1833,3	833,7	-43,0	86,2	121,2	-2,4	4,9	17,	19,4
Інша продукція рослинництва	3901,6	5595,3	7552,6	366	1759,1	1891,9	14,4	40,5	33,	19
Тваринництво	**25324,6**	**27877,4**	**31430,2**	**1650,5**	**1639,6**	**3737,7**	**14,3**	**11,5**	**13,**	**–0,8**
Велика рогата худоба на м'ясо	2062,7	1989,6	2354,4	-863,6	–1517,9	–1301,0	-29,5	–43,3	–35,	–6,1
Свині на м'ясо	5648,6	6357,2	7897,1	111,5	11,6	445,0	2,0	0,2	6,	4,0
Вівці і кози на м'ясо	32,4	28,3	27,7	-21,6	–21,1	–21,2	–40,0	–42,8	–43,	–3,3
Птиця на м'ясо	120,4	1133,2	1054,9	-93,1	–125,2	–103,8	-2,7	–10,0	–9,	–6,3
Молоко	6008,5	7877,6	8746,9	136,9	945,5	882,5	2,3	13,6	11,	8,9
Яйця курячі	6937,6	7308,6	8539,1	2392,1	2358,3	3024,8	52,6	47,6	54,	2,3
Вовна	3,3	2,1	1,8	-5,1	–5,7	–7,1	–61,0	–72,7	–79,	–18,7
Інша продукція тваринництва	4511,1	3169,8	2808,3	-6,6	-5,9	818,5	–24,8	–21,1	41,	65,9

У галузі тваринництва 2014 р. більш прибутковішим стало вирощування свиней на м'ясо, рентабельність якого збільшилася на 4% порівняно з 2012 роком. Як і в попередніх роках, залишилося рентабельним виробництво молока і яєць, воно складає 11,2 і 54,9% відповідно. 2014 р. помітно збільшилася збитковість виробництва великої рогатої худоби на м'ясо, яке становить -35,6%, що на 6,1% більше збитку, ніж 2012 р.(-29,5). Поряд з цим ще більш збитковим стало виробництво птиці на м'ясо (мінус 9% 2014 р. проти мінус 2,7% 2012 р.), а також вирощування овець та кіз на м'ясо (мінус 43,3% проти мінус 40,0%). Загалом від діяльності в галузі тваринництва підприємствами отримано 3737,7 млн. грн. прибутку, а загальний рівень рентабельності становив 13,5% (2012 р. відповідно – 1650,5 млн. грн. і 14,3%).

Узагальнення наукових результатів дослідження дає змогу вважати, що основними напрямами підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств є: зменшення рівня собівартості виробництва продукції та надання послуг у кожному підприємстві; розвиток організаційно-економічних засад енергозбереження у галузях сільськогосподарських підприємств; зміна структури виробництва і продажу продукції у напрямі зростання попиту та цін на останню; поліпшення якості продукції і на цій основі підвищення цін; удосконалення економічних взаємовідносин між виробниками аграрної продукції та переробними підприємствами у напрямі запровадження еквівалентних цін на сільськогосподарську та промислову продукцію; збільшення виробництва продукції рослинництва на 1 га землі, тваринництва – на голову тварин при збереженні природного середовища і дотримання екологічної рівноваги; підвищення рівня спеціалізації і концентрації з використанням інноваційних, ресурсоощадних технологій виробництва сільськогосподарської продукції та ін. [6, с. 33].

Таким чином вважаємо, що підприємствам слід не допускати перевитрат, які призводять до зниження ефективності їх діяльності. Найголовнішим із шляхів досягнення економічної ефективності діяльності є створення умов та можливостей для належного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними фінансовими ресурсами за рахунок удосконалення фінансово-кре-

дитної, податкової систем та державного регулювання аграрного сектору економіки для надання їм можливості використовувати інноваційну продукцію та технології. Економічну ефективність сільськогосподарського виробництва також можна підвищувати шляхом пошуку і освоєння нових ринків збуту виробленої продукції. Відповідно, ефективність ведення сільського господарства полягає в сукупності науково обґрунтованих організаційних, економічних, технологічних і технічних заходів раціональної побудови й управління виробництвом, тобто в спроможності забезпечувати досягнення високих показників виробництва, його економічної стійкості при належній якості продукції.

Висновки. Ефективність виробництва є узагальнюючою економічною категорією, якісна ознака якої відображується у високій результативності використання засобів виробництва і праці. Вихідним критерієм економічної ефективності виробництва є обсяг національного доходу, максимізація його розміру при найменших витратах засобів і праці.

На основі проведених досліджень можна зробити висновки, що галузь рослинництва є більш розвинутішою і рентабельнішою, а галузь тваринництва потребує державної підтримки і дотацій. Основні проблеми сільськогосподарських підприємств полягають у значному зростанні витрат на виробництво сільськогосподарської продукції.

Таким чином, ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств – це досягнення стратегічного прибутку на кожному етапі розвитку аграрного підприємства при забезпеченні фінансової сталості та платоспроможності, оптимального співвідношення рентабельності та ризику.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підруч. / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп., перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 624 с.

2. Вікіпедія. Електроний ресурс, режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki

3. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Бази-

левича. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с.

4. Кісіль М. І. Критерій і показники економічної ефективності малого і середнього бізнесу на селі / М. І. Кісіль // Економіка АПК. – 2001. – № 8. – С. 59-64.

5. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 17-26.

6. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика: моногр. / М. К. Пархомець, В. В. Гудак. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 256 с.

7. Статистична звітність сільськогосподарських підприємств України за 2012-2014 рр.

8. Рябчик І. В. Нові підходи до аналізу ефективності сільськогосподарських підприємств / І. В. Рябчик, В.В. Галушко // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 101-108.

Аннотация. *Экономическую эффективность производства изучают согласно требований экономических законов, которые его регулируют, и производственными отношениями, в пределах которых развиваются разнообразные формы собственности и виды хозяйствования. Значительное влияние на экономическую эффективность АПК страны должна выполнять государственная политика в сферах ценообразования, инвестирования, кредитования и налогообложения. Эффективность производства на предприятии тесно связана с проблемой экономии всех видов ресурсов, поскольку они являются ограниченными. Важным резервом повышения эффективности производства является увеличение объемов производства продукции, рациональное использование трудовых и производственных ресурсов, повышение производительности труда и фондоотдачи.*

Ключевые слова: *эффективность, экономическая эффективность, затраты, аграрные предприятия, эффективность производства сельскохозяйственной продукции*

УДК 35.087.43:94 (477)

V. Oleksiyko, *postgraduate of the State Agrarian and Engineering University in Podilya*

A PENSION PROBLEM IS IN UKRAINE

Annotation. *The work is dedicated to highlighting the history of the pension-insurance business in Ukraine since the time of Yaroslav the Wise, and to the present. We consider the development of the pension sector in the times of the Soviet Union and in the first years of independence Ukraine.*

The formation of the pension system in Ukraine has a long history. The path of development was both challenging and controversial, and it formed only with the approval of Ukraine's independence. Thus, at present, rejected negative aspects of pension policy post-totalitarian society and considered qualitatively new relationship pension today.

Today, Social Security is a form of financial support disabled citizens. Its essence is expressed in organizational activities to create a state social funds and use them for the intended purpose, and is an essential part of social security.

Thus, the beginning of the birth of social security of the population in Ukraine a step to solving social problems in the future.

The aim is to highlight the history of the development of pensions in Ukraine. Particular attention is paid to the period of pension provision in the years of Ukraine's independence. The relevance of this article is that the coverage of the history of the national pension deals with a small number of scientists. At the same time, the reform of the pension system is quite acute at this stage of development. Work has theoretical value and highlights the historic features of the pension system in Ukraine, the problems of development and the need to reform it today.

Keywords: *pension, pension providing, pension insurance, reformation.*

В.С. Олексійко, *аспірант ПДАТУ*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Робота присвячена висвітленню історії розвитку пенсійно-страхової справи в Україні, починаючи з часів Ярослава Мудрого й до сьогодення. Розглянуто розвиток пенсійної сфери в часи Радянського Союзу та перші роки незалежності України. Особливу увагу приділено періоду розвитку пенсійного забезпечення в роки становлення незалежності України. Робота має теоретичне значення та висвітлює історичні особливості розвитку пенсійної системи в Україні, проблеми її розвитку, необхідність реформування на сучасному етапі.

Ключові слова*: пенсія, пенсійне забезпечення, пенсійне страхування, реформування.*

© В.С. Олексійко, 2015

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Становлення пенсійної системи в Україні має багатовікову історію. Шлях її розвитку був складним і водночас суперечливим, а сформувалася вона лише з утвердженням незалежності України. При цьому, на сучасному етапі, відкинуто негативні риси пенсійної політики посттоталітарного суспільства та враховано якісно нові пенсійні відносини сьогодення.

Сьогодні соціальне забезпечення є формою матеріального забезпечення непрацездатних громадян. Його сутність виражається в організаційних заходах держави зі створення соціальних фондів і використання їх за цільовим призначенням та є основною складовою соціального забезпечення.

Отже, початок зародження соціального забезпечення населення в Україні став кроком до розв'язання соціальної проблеми в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вагомий науковий внесок в дослідженні пенсійного страхування зробили такі науковці: М. Туган-Барановський обґрунтував теоретично страхову природу пенсій, а макроекономічну природу пенсійного забезпечення вбачав у сфері зайнятості; Б. Гаврилишин, С. Мочерний і О. Усенко характеризують теоретичні аспекти пенсійного страхування та визначають сутність пенсій у вигляді регулярних грошових виплат, які отримують громадяни від держави і підприємств після досягнення встановленого віку, у разі інвалідності, втрати годувальника та ін.; А. Азрилиян віддає першість громадянину у розбудові держави і врахування цього чинника при призначенні пенсії. Хоча, на нашу думку, основну роль у становленні та розвитку системи пенсійного забезпечення відіграє держава, обов'язково врахувавши історичні особливості розвитку певних категорій на конкретних територіях.

Метою даного дослідження є розкриття теоретичних та практичних аспектів становлення пенсійної системи в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема правового регулювання пенсійного забезпечення є однією з найактуальніших. Суспільно-економічні перетворення, які відбуваються в

Україні, торкаються усіх сфер життєдіяльності людини, і пенсійне забезпечення громадян не є винятком. Покращення рівня життя, добробуту, забезпечення у випадку інвалідності чи хвороби, а насамперед у старості були, є і будуть важливими для кожної людини. Створення нової, всеохоплюючої і справедливої системи пенсійного забезпечення населення, як вірно відзначає І. Оклей – процес тривалий, багатоступеневий, тісно пов'язаний з економічними, фінансовими, адміністративними реаліями [10].

Враховуючи суспільне значення пенсійного забезпечення, в даній статті зробимо спробу більш детальніше дослідити його становлення на території сучасної України, тому що вивчення історичного досвіду в період реформування чинної пенсійної системи є актуальним, а зазначене питання недостатньо висвітлено у вітчизняній історичній літературі.

Слід зазначити, що термін «пенсійне забезпечення» змінювався в процесі історичного розвитку під впливом багатьох факторів, серед яких можна назвати традиції, менталітет народу, економічні, соціальні процеси та інші. Конкретний зміст і обґрунтування згаданих понять у багатьох країнах з'явилося не одразу [11].

В Україні перші згадки про відшкодування збитків, завданих життю людини, датовано X-IX ст. Такі дані збереглися у давньоруських літописах, а також у збірнику законів Ярослава Мудрого «Руська права» [1]. Ці виплати були прототипом виплат по втраті годувальника в Україні.

У феодальний період, коли панувало натуральне господарство, основною виробничою одиницею стає сім'я. Робота у сільському господарстві або в ремісничій майстерні виконувалася усіма працездатними членами родини незалежно від віку і статі. Усі члени родини користувалися плодами цієї роботи, причому люди похилого віку та непрацездатні особи мали однакове право на використання продуктів, виготовлених сімейним господарством.

При виникненні купецьких гільдій та ремісничих цехів організовується відповідна взаємодопомога у зв'язку з нещасними випадками, каліцтвом, хворобою [8].

Матеріальне забезпечення непрацездатних у сучасному розумінні з'являється при зародженні машинного виробництва. Роз-

виток мануфактур і фабрик віддаляє робоче місце від родинного дому, а тим більше від сімейного виробництва. Такий розвиток економіки призводить до того, що праця у сімейному господарстві перестає бути основним засобом для матеріального забезпечення родини. Основним джерелом для матеріального забезпечення стає індивідуальна праця кожного з членів родини у роботодавця.

Страхування в Україні розвивалося на теренах Галичини та Буковини. 1861 р. розпочало свою діяльність «Краківське товариство взаємного страхування», назване «Флоріанкою». З 1869 р. товариство розпочало страхування життя.

Розвиток галузі страхування був полегшений з прийняттям австрійським парламентом 1867 р. закону про товариства та закону про кооперативні спілки 1873 р. Проте міністерство фінансів Австро-Угорської імперії не давало дозволу на створення власної (української) страхової установи. І лише після зміни керівництва міністерства фінансів Австро-Угорської імперії 1891 р. було отримано рішення про відкриття кооперативного товариства взаємного страхування «Дністер». Це поклало початок формуванню страхового ринку України.

На території України, що входила до складу Російської імперії, сфера соціального страхування набула розвитку у кінці XIX ст. У 90-х рр. XIX ст. одеські підприємці розпочали страхування робітників на випадок тимчасової непрацездатності, інвалідності та смерті. 1894 р. були застраховані робітники 22 підприємств. Згодом таке страхування розповсюдилося по інших містах Херсонської губернії.

1899 року розпочало свою діяльність перше в Україні Товариство взаємного страхування робітників та ремісників від нещасних випадків із їхніми робітниками. Згодом в Одесі 1905 р. було створено Чорноморське товариство взаємного страхування судновласників від нещасних випадків із їхніми робітниками і службовцями, котре діяло у приморських річкових портах та портах Чорного і Азовського морів [2].

На початку XX ст. в Україні було зроблено спробу створити страхове товариство «Любов», яке основною спеціалізацією мало страхувати пенсії на випадок удівства та допомоги на випадок сирітства. Товариство так і не розпочало свою діяльність через недо-

статню кількість охочих застрахуватись.

З часом професор Чернівецького університету Стефан Смаль-Стоцький зробив спробу знову створити страхове товариство такого типу, як попереднє (товариство «Любов»). Його спроба виявилася вдалою і 1911 р. в Чернівцях розпочало свою діяльність Товариство взаємного страхування життя і пенсій «Карпатія».

Характерною рисою діяльності Товариства взаємного страхування життя і пенсій «Карпатія» було всеохоплення страхового ринку, щоб люди різного статку могли скористатися страховими послугами. Так, з 1912 до 1924 р. прибуток зріс на 24 тис. крон і становив 26 тис. крон [9].

На початку ХХ ст. у Львові функціонувала низка пенсійних фондів. Одним з яскравих прикладів був Пенсійний фонд працівників міських електричних закладів. Відповідно до статуту метою діяльності фонду було забезпечення пенсією по віку працівників міських електричних закладів та виплата пенсій по втраті годувальника родичам у випадку смерті працівника міських електричних закладів.

Розмір пенсії формувався від періоду членства у пенсійному фонді. Після 10 років членства пенсія становила 40% від заробітної плати і з кожним роком зростала на 2,4%. Відповідно після 35 років членства пенсійна виплата становила 100% (максимум) службових виплат [14].

У Російській імперії на початку ХХ ст. було прийнято закон «Про пенсії робітникам державних гірничих заводів та рудників за рахунок роботодавців, винних у шкоді, завданій здоров'ю» (1901 р.) та закон «Про винагороду потерпілим робітникам державних заводів унаслідок нещасних випадків» (1903 р.), що стосувалися соціального забезпечення [2].

До Жовтневого перевороту 1917 р. на території Росії та України пенсійне забезпечення не враховувало вік, хоча вже з початку ХХ століття країни Європи враховували вік при виплатах у соціальній сфері.

У Радянському Союзі, до якого Україна належала до 1991 р., пенсійного фонду, як окремої організації, не існувало. Нарахуванням і виплатою пенсій займалися установи соціального захисту населення.

В УРСР кошти для виплати пенсій формувались централізовано згідно із Законом СРСР «Про державні пенсії» від 1967 р. [6]. Тобто, виплата пенсій забезпечувалася державою за рахунок коштів, які щорічно виділялися з державного бюджету СРСР, в тому числі і з бюджетних коштів фонду державного соціального страхування, які утворювалися з внесків підприємств, установ та організацій без будь-яких відрахувань із заробітної плати.

Для отримання пенсії за віком у Радянському Союзі громадянину необхідно було досягнути певної вікової межі. Насамперед, щоб отримати пенсію за віком, працівникам колгоспів потрібно було досягнути віку 65 років для чоловіків, а для жінок – 60. Водночас люди робітничих спеціальностей виходили на пенсію значно раніше: чоловіки, досягнувши віку 60 років, а жінки – 55. Згодом вікові обмеження було знято, адже така система встановлювала нерівні права виходу на пенсію різних верств населення. Постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по подальшому підвищенню благоустрою радянського народу» від 1967 р. було прийнято, що незалежно від соціального статусу громадянина на пенсію по віку чоловіки та жінки виходять при досягненні 60 та 55 років відповідно [12]. Законами СРСР «Про державні пенсії» та «Про пенсії і дотації членам колгоспів» передбачалося не лише єдиний вік виходу на пенсію, але й єдині вимоги до стажу. Для чоловіків стаж, який давав змогу отримувати пенсію по віку, становив 25 років. Для жінок цей стаж становив 20 років.

Таке поняття, як вислуга років, не поширюється на членів колгоспів, оскільки у колгоспному виробництві немає категорії працівників, в яких спад професійної працездатності характеризувався б не стажем роботи, а віком.

Пенсії по інвалідності внаслідок загального захворювання призначалися, як правило, при рівних вимогах до стажу (залежно від віку та незалежно від соціального статусу).

Пенсійне забезпечення здійснювалося на основі рішень державних органів експертизи працездатності, які були для всіх категорій населення. У СРСР використовувався єдиний перелік показників, за наявності яких інвалідність встановлювалася безтерміново.

У СРСР встановлювався мінімальний розмір пенсії, який 1981 р. становив 70 карбованців у місяць. Такий мінімальний розмір пенсії утримувався до 1990 року [13]. З 1990 р., після розпаду СРСР, Україна почала переходити від командно-адміністративної економіки до ринкової.

На сьогодні процеси реформування економіки України не завершилися, проте 1990-1999 рр. були кризовими для системи соціального забезпечення України. З розпадом СРСР у країні почалися скачки інфляції. У системі соціального забезпечення створився дефіцитний бюджет. Інфляційні процеси не давали змогу акумулювати необхідну кількість коштів для виплати пенсій та соціальних допомог. Для забезпечення виконання Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 1991 р. було створено Пенсійний фонд України як самостійну фінансову структуру. Кошти фонду не включаються до державного бюджету і не можуть бути використані на інші виплати пенсій і допомог [5].

Основним законом у діяльності Пенсійного фонду України до 2004 р. був Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 1991 р. З 2004 р. його замінив Закон «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 2003 р. [4].

На даному етапі становлення пенсійної системи України є нагальною необхідністю її реформування. Упродовж 1991-1999 рр. було ухвалено більше 20 законів та декілька указів Президента, котрі регулюють пенсійну систему. Проте недосвідченість у сфері соціальної політики призвела до несправедливості у цій галузі, адже особи, що сплачували внески, отримували пенсію на рівні з тим, хто їх не сплачував. Проведення пенсійної реформи є невід'ємною частиною пенсійної політики.

Висновки. Впровадження нового пенсійного забезпечення непрацездатних громадян в перші роки незалежності нашої держави через ряд об'єктивних і суб'єктивних причин не було ефективним, тому йшли пошуки його вдосконалення. Дослідженнями виявлено, що формування системи соціального забезпечення та пенсійного страхування має багатовікову історію. Можна стверджувати, що держава при формуванні даної системи повинна врахувати певні особливості, що склалися на території країни, зокрема досить

велику кількість пенсіонерів по відношенню до працюючих осіб, середню заробітну плату, наявну кризу, додаткові доходи населення тощо. Основною перешкодою у формуванні рівневої пенсійної системи вбачаємо відсутність страхової культури в населення України та тотальну недовіру до формування накопичень в державних структурах, враховуючи досвід 90-х років XX століття.

Пропонуємо розглянути можливість формування системи пенсійного страхування на базі наявних страхових компаній, так як не потрібно створювати нові структури, а наявні фінансові ресурси страховиків можуть послужити доброю гарантією за заощадження.

Список використаних джерел

1. Артюх Т. М. Страхування життя і його розвиток в Україні // Фінанси України. – 2000. – № 9. – 126 с.

2. Губар О. Є. Соціальне страхування у забезпеченні суспільного добробуту // Фінанси України. – 2002. – № 8. – 134 с.

3. Економічний словник / За ред. П. І. Багрія, С. І. Дорогунцова. – К., 1973. – 624 с.

4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07. 2003 р., № 1058-IУ.

5. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11. 1991 р. за № 1788-XII.

6. Закон СРСР «Про державні пенсії» від 14.09. 1967 року.

7. Закон СРСР «Про пенсії і допомогу членам колгоспів» від 15.07. 1964 року.

8. Іваськевич І. О. Організація соціального забезпечення: Навч. посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 140 с.

9. Клапків М. С. З історії зародження національного страхового ринку // Фінанси України. – 1998. – № 1. – 112 с.

10. І. Оклей. До питання становлення і розвитку законодавства про пенсійне забезпечення: історико-правовий аспект // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 2. – С. 239.

11. Пенсійна система України: Навч. посіб. / За заг. ред. Грушка В. І. – К.: Кондор, 2006. – С. 28.

12. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи

по подальшому підвищенню благоустрою радянського народу» від 26 вересня 1967 року.

13. Розпутенко І. В. Державні видатки в перехідних економіках – К., 1998. – 244 с.

14. Трубич С. Ю., Швець В. Є. Формування системи соціального страхування // Фінанси України. – 2000. – № 2. – 151 с.

Аннотация. *Работа посвящена освещению истории развития пенсионно-страхового дела в Украине, начиная со времен Ярослава Мудрого и до сегодняшнего дня. Рассмотрено развитие пенсионной сферы во времена Советского Союза и первые годы независимости Украины. Особенное внимание уделено периоду развития пенсионного обеспечения в годы становления независимости Украины. Работа имеет теоретическое значение и освещает исторические особенности развития пенсионной системы в Украине, проблемы развития и необходимость реформирования ее на современном этапе.*

Ключевые слова: *пенсия, пенсионное обеспечение, пенсионное страхование, реформирование.*

УДК 658.29:631.115(477)

***O. Khomenko**, postgraduate State Agrarian and Engineering University in Podilya*

NECESSITY OF MAINTENANCE WITH FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISES OF AGRICULTURE AS A CONDITION OF FORMATION OF NATIONAL SECURITY OF THE COUNTRY

***Annotation.** Created conditions in agriculture demand the urgent decision of problems concerning increase of a production efficiency and competitiveness of production of domestic agricultural commodity producers. At the same time the crying need of improvement of methodical bases of financial security of development of agricultural formations taking into account their branch specificity and difficult economic conditions conversional period is felt.*

Not maintenance to financial security of the enterprises of agriculture the increase in debts on payments and in general to impossibility of existence of the state and destruction of its national security will lead to negative consequences, such as bankruptcy, inefficient managements of financial resources.

Maintenance of financial security directly influences a political life of a society, realization of economic policy, performance of social programs, strengthening of defensibility and security of the state.

Comparison of values of indicators of financial security of the enterprises of agriculture with threshold, gives the necessary information for acceptance of corresponding governmental decisions from a position of a regional policy of maintenance of national security of the country.

In article the place and a role of financial security in system of economic security are defined; increase of the importance of maintenance of financial security at the present stage of social and economic development of Ukraine is proved; theoretical bases of formation of system of financial security are developed.

The essence of financial security as one of the major system forming elements of economic security of the state is defined; degrees of security of financial interests; level of security of subjects of all levels of management of financial resources.

***Keywords:** financial security, economic security, state, agriculture enterprises, financial interests of the enterprise, financial resources, threats.*

***О.А. Хоменко,** аспірант ПДАТУ*

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

© О.А. Хоменко, 2015

Визначено місце і роль фінансової безпеки в системі економічної безпеки; обґрунтовано підвищення значення забезпечення фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України; розроблено теоретичні основи формування системи фінансової безпеки.

Визначено суть фінансової безпеки як важливої складової економічної безпеки держави; ступеня захищеності фінансових інтересів; рівня забезпеченості суб'єктів всіх рівнів управління фінансовими ресурсами.

Ключові слова: *фінансова безпека, економічна безпека, держава, агропромислові підприємства, фінансові інтереси підприємства, фінансові ресурси, загрози.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Протягом останнього десятиліття однією з найбільш поширених причин виникнення фінансової кризи і банкрутства сільськогосподарських формувань була відсутність ефективної системи здійснення фінансової безпеки. На даний час фінансова безпека, як складова економічної безпеки, є передумовою формування національної безпеки країни в цілому.

Зважаючи на фактичну відсутність теоретичних і практичних розробок щодо забезпечення та розвитку фінансової безпеки сільськогосподарських формувань, визначено необхідність розширення й уточнення теоретичної та практичної бази даної тематики.

Своєчасна оцінка фінансової безпеки сільськогосподарських формувань є передумовою запобігання фінансових загроз і негативних фінансових явищ у виробничій діяльності сільськогосподарських формувань, захисту їх фінансових втрат, а в подальшому – стабілізації діяльності сільськогосподарських формувань і розвитку в умовах конкурентного економічного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання фінансової безпеки підприємства досліджували І.О. Бланк, А.І. Бартиш, С.І. Абрамов, С.В. Васильчак, О.С. Журавка, В.І. Куцик, О.Б. Петрина, А.В. Фоменко, аспекти фінансово-економічної безпеки підприємства вивчали М.О. Кокнаєва, Л.А. Костирко, І.П. Мойсеєнко, О.О. Терещенко, О.О. Шолок, О.В. Черниш, І.О. Тарасенко.

О.В. Черниш та І.О. Тарасенко розглядають фінансову безпеку підприємства як основну складову економічної безпеки підприємства, яка дозволяє забезпечити його фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність; допомагає вирішити внутрішні і зовнішні небезпеки і загрози діяльності підприємства та подолати їх; має кількісно-якісне вираження та дозволяє самостійно обирати та впроваджувати фінансову стратегію [1, с. 117].

Метою статті є висвітлення теоретичних аспектів фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу та її забезпечення; визначення місця і ролі фінансової безпеки в системі економічної безпеки, як базової складової національної безпеки країни, обґрунтування підвищення значення забезпечення фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу, розроблення теоретичних основ формування системи фінансової безпеки та заходів забезпечення фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дотримання безпеки підприємств агропромислового комплексу є необхідною умовою функціонування агропромислового комплексу в загальному та держави в цілому. Ефективність діяльності суб'єктів господарювання агропромислового комплексу визначається станом їх фінансової системи, що призводить до необхідності розгляду як проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств, так і її складової – фінансової безпеки.

Питання забезпечення фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу розглядається як один із найважливіших пріоритетів, оскільки виступає основою ефективного управління фінансовими ресурсами. У свою чергу, незабезпечення фінансової безпеки призведе до негативних наслідків: банкрутства підприємств, неефективного управління фінансовими ресурсами, збільшення заборгованостей з платежів, неконкурентоспроможністю та в загальному до неможливості існування держави, руйнування її національної безпеки.

Фінансова безпека підприємства – це спроможність протидіяти існуючим небезпекам і загрозам, які прагнуть завдати фінансових збитків, змінити структуру капіталу чи ліквідувати підприємство.

Економічна безпека підприємства – це базова складова націо-

нальної безпеки, яка виступає важливою умовою подальшого функціонування та розвитку сфери підприємництва в економіці держави та спроможна убезпечувати життєво важливі інтереси господарюючого суб'єкта від фактичних і потенційних джерел небезпеки або економічних загроз.

Для ефективного господарювання підприємства насамперед необхідно визначити цілі його створення та функціонування, тому внаслідок цього виникає потреба у постійному дотриманні фінансової безпеки підприємства як запоруки його стабільного і максимально ефективного функціонування.

Слід зазначити, що фінансова безпека досягається налагодженням ритмічної й ефективної роботи підприємства, завдяки вмілому управлінню виробничими фондами і джерелами їх формування. Цьому сприяють розроблення економічно обґрунтованого бізнес-плану і його невід'ємної складової – фінансового плану; контроль і аналіз за їх виконанням; вжиття заходів щодо фінансово-господарської стабілізації.

Оскільки метою підприємницької діяльності є отримання прибутку, основним показником ефективності економіко-організаційного механізму фінансової безпеки також є прибуток. Простежується зв'язок між цими поняттями: за відсутності прибутку у певному періоді діяльності підприємства можна говорити і про відсутність ефективного механізму фінансової безпеки.

Забезпечення фінансової безпеки тісно пов'язано з реалізацією фінансових інтересів підприємства.

Фінансові інтереси підприємства є важливою складовою забезпечення розвитку підприємства і економічних відносин з навколишнім середовищем. Суб'єктами фінансових інтересів підприємства є його власники, керівництво підприємства, персонал.

Реалізація фінансових інтересів підприємства є змістом забезпечення його фінансової безпеки. Тому захист власних фінансових інтересів підприємства виступає найважливішою складовою забезпечення належного стану його фінансової безпеки.

Головний фінансовий інтерес підприємства в ринкових умовах – зростання його ринкової вартості та збільшення присутності на ринку.

Забезпечення стійкого росту підприємництва, стабільності ре-

зультатів їх діяльності, досягнення цілей, що відповідають інтересам власників і суспільства в цілому, неможливі без розробки й проведення самостійної стратегії, що у сучасній економіці визначається наявністю ефективної системи його фінансової безпеки. Саме стан фінансів господарюючих суб'єктів багато в чому обумовлює ефективність їх діяльності в ринковій економіці, що і призводить до необхідності розгляду проблем забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва [2, с. 98].

На рівень фінансової діяльності підприємства і, відповідно, на стан його фінансової безпеки впливають внутрішні чинники (рівень операційного і стратегічного фінансового менеджменту) та зовнішні чинники (держава, ринок, конкуренція).

Відсутність фінансової безпеки, а інколи і низький її рівень призводить до поглинання чи банкрутства підприємства.

Забезпечення фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу передбачає [3, с. 127]:

1) визначення пріоритетних фінансових інтересів підприємства і забезпечення їх коригування в разі необхідності;

2) створення ефективного механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства, умов оперативного реагування на загрози, їх своєчасного виявлення;

3) прогнозування тенденцій, які ведуть до порушення нормального функціонування фінансової системи підприємства та її розвитку;

4) встановлення причин і умов, які спричиняють фінансовий збиток і загрожують реалізації фінансових інтересів підприємства, порушенню нормального функціонування його фінансової системи;

5) своєчасне виявлення й усунення загроз фінансовій безпеці підприємства, зниження ризиків у його фінансовій діяльності;

6) забезпечення зацікавленості керівництва і персоналу в ефективній фінансовій діяльності підприємства;

7) забезпечення відповідності визначеної фінансової стратегії підприємства сукупності його пріоритетних інтересів;

8) забезпечення збалансованості фінансових інтересів окремих підрозділів і персоналу з пріоритетними фінансовими інтересами під-

приємства в цілому;

9) створення умов для максимально можливого відшкодування або локалізації завданого збитку неправомірними діями юридичних чи фізичних осіб;

10) проведення комплексу заходів із перевірки ділових партнерів даного підприємства;

11) ефективне припинення зазіхань на фінансові ресурси з боку персоналу підприємства та його ділових партнерів.

Фінансова безпека є універсальною категорією, що характеризує захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином. Фінансова безпека підприємства відображає захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності [4, с. 65].

Належний рівень фінансової безпеки відображається кількісними та якісними характеристиками фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність пріоритетних фінансових інтересів підприємства від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки стійкого зростання поточного та перспективного періодів.

На думку Барановського О.І., у плановій економіці фінансові відносини і взаємозв'язки традиційно відігравали підпорядковану роль щодо завдання формування натурально-речових пропорцій, але економічні реформи висунули фінансові питання функціонування народногосподарського комплексу на передній план та почали вимагати нового осмислення основ фінансової безпеки [5, с. 19].

Тому і виникає потреба у постійному дотриманні фінансової безпеки підприємства як запоруки його стабільного й максимально ефективного функціонування.

Таким чином, необхідність забезпечення фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу передбачає поєднання критеріїв підвищення добробуту нації і кожного громадянина та

становлення в Україні конкурентоспроможної національної економіки, яка була б органічно включена у глобальні економічні процеси та посідала б в них гідне місце. Поєднання цілей підтримки макроекономічної стабільності, економічного зростання та забезпечення соціальної спрямованості економічного розвитку – це пріоритетні національні економічні інтереси України в економічній сфері та головні вектори стратегії економічної політики. Фінансова безпека є важливою складовою і являє собою здатність суб'єкта підприємництва ефективно і стабільно здійснювати свою господарську, в тому числі й фінансову діяльність.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Фінансова безпеки підприємств агропромислового комплексу має включати в себе не тільки оцінку результатів господарювання суб'єкта та своєчасний контроль за діяльністю сільськогосподарських формувань, але й фінансову діагностику з метою виявлення відхилень від нормального фінансового стану та виявлення причин, що спричинили негативні процеси. Фінансову діагностику слід розглядати як комплекс заходів, що забезпечують якісно-порівняльну оцінку основних параметрів фінансової системи сільськогосподарських формувань: наявність і використання фінансових ресурсів; комплексна оцінка фінансового стану; потенційні можливості в плані доступу до зовнішніх фінансів.

Основним напрямом подальших досліджень є визначення стратегії фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу, яка забезпечить захист їх фінансових інтересів від різноманітних загроз шляхом формування довгострокових цілей такого захисту, вибору найбільш ефективних шляхів їх досягнення, адекватного корегування напрямів і форм захисту при зміні факторів і умов фінансового середовища його функціонування. Усе частіше збільшується кількість сільськогосподарських підприємств, які усвідомлюють необхідність перспективного управління фінансовою безпекою на основі наукової методології передбачення її напрямів і форм, адаптації до загальних цілей розвитку сільськогосподарських формувань й умов зовнішнього фінансового середовища, що обґрунтовує необхідність дослідження даного напрямку національної економіки.

Список використаних джерел

1. Черниш О.В., Тарасенко І.О. Фінансова безпека підприємства в умовах кризового середовища. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 3. – Т. 2. – С. 117-119.

2. Гукова А.В., Аникина И.Д. Роль финансовой безопасности предприятия в системе его экономической безопасности // Образование и общество. – 2006. – № 3. – С. 98-102.

3. Лаврова Ю.В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства // Ю.В. Лаврова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 127-129.

4. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства, сутність та місце в системі економічної безпеки // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65-67.

5. Барановський О.І. Фінансова безпека держави // Фінанси України. – 1996. – № 11. – С. 19-34.

Аннотация. *Определены место и роль финансовой безопасности в системе экономической безопасности; обосновано повышение значения обеспечения финансовой безопасности предприятий агропромышленного комплекса на современном этапе социально-экономического развития Украины; разработаны теоретические основы формирования системы финансовой безопасности.*

Определено суть финансовой безопасности как важной составляющей экономической безопасности государства; степени защищенности финансовых интересов; уровня обеспеченности субъектов всех уровней управления финансовыми ресурсами.

Ключевые слова: *финансовая безопасность, экономическая безопасность, страна, агропромышленные предприятия, финансовые интересы предприятия, финансовые ресурсы, угрозы.*

УДК 338.433

***I. Belko**, applicant State Agrarian and Engineering University in Podilya*

RATIONALE FOR AGRICULTURAL DEVELOPMENT STRATEGIES OF MODERN ENTERPRISE

***Annotation.** The results of the critical analysis of theoretical positions of market strategies, marketing management concepts, and develop measures to improve the processes of formation of competitive advantages Ukraine agricultural enterprises, and study the basic directions of improvement of product quality. Results comparing notion of "competitive status of the company." Reveals the methodological basis of evaluation competitiveness. Competitive analysis specified components, such as monitoring the competitive environment factors and assessment of market attractiveness; research competitors; evaluation of enterprise competitiveness and identify its competitive advantage. The results determine the level of competitiveness of enterprises in relation to competing companies and compare indicators of the efficiency of basic enterprise with main competitors, making it possible to determine not only the competitiveness but also reveal major shortcomings in strategic management. The results of the use of methodological tools competitiveness of enterprises forecasting method (SWOT-analysis), through which relationships are established between the strengths and weaknesses in the enterprise, as well as threats and opportunities that accompany this activity. Grounded most effective development strategy for various crops and livestock. Preconditions effective functioning of agriculture in an open competitive environment with accelerating globalization and integration processes in the economic sphere.*

***Keywords:** strategic management, strategy, business, competitive status enterprise competitiveness.*

***І.А. Бєлко,** здобувач ПДАТУ*

ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Наводяться результати порівняння тлумачення поняття «конкурентний статус підприємства». Висвітлюються методичні основи проведення оцінки конкурентоспроможності підприємства. Зазначаються складові конкурентного аналізу, а саме: моніторинг чинників конкурентного середовища й оцінка привабливості ринку; дослідження конкурентів; оцінка конкурентоспроможності підприємства і виявлення його конкурентних переваг. Наведені результати визначення рівня конкурентоспроможності підприємства по відношенню до підприємств-конкурентів, а також порівняння показників, що характеризують ефективність діяльності базового підприємства з основними конкурентами.

***Ключові слова:** стратегічне управління, стратегія, підприємство, конку-*

© І.А. Бєлко, 2015

рентний статус підприємства, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Основною умовою підвищення рівня конкурентоспроможності є правильний вибір конкурентної стратегії підприємства та виробництво продукції краще, ніж це роблять конкуренти. Високий рівень конкурентоспроможності продукції свідчить про необхідність нарощування обсягів виробництва, можливість формування портфеля замовлень і продажу продукції, отримання максимального прибутку підприємством. Менеджери підприємства повинні чітко визначитися з усіма видами практичної діяльності, які дозволять підприємству краще використовувати наявні ресурси, наприклад, за рахунок втілення більш прогресивних технологій, мотивації працівників чи ефективного управління підприємством. Серед існуючих стратегічних альтернатив такі перспективи може забезпечити стратегія різнобічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. З огляду на це актуальним є критичний аналіз теоретичних положень ринкових стратегій, концепції управління маркетингом, а також розроблення заходів щодо удосконалення процесів формування конкурентних переваг аграрних підприємств України, обґрунтування основних напрямків поліпшення якості продукції. Багато із зазначених питань висвітлюються в працях зарубіжних і вітчизняних вчених: І. Ансоффа, М.Й. Маліка, В.Я. Меселя-Веселяка, В.М. Нелепа, М. Портера, П.Т. Саблука, А.А. Томпсона, Р.А. Фатхутдінова, О.О. Школьного та ін.

При встановленні перспективних цілей, розробленні стратегії розвитку підприємства досить вагомого значення набуває конкурентний статус підприємства (КСП). Головною проблемою у визначенні конкурентного статусу підприємства стає проблема оцінки міри достатності розвитку його стратегічного потенціалу й умов зовнішнього середовища для створення та підтримки на високому рівні конкурентної переваги підприємства.

Актуальність проблеми, її теоретична і практична значущість обумовили вибір теми наукової статті.

Формулювання цілей статті. Метою написання наукової

статті є визначення теоретико-методичних і практичних підходів обґрунтування стратегії розвитку на аграрних підприємствах. Відповідно до поставленої мети було розв'язано наступні завдання: висвітлити результати дослідження тлумачення поняття «конкурентний статус підприємства»; розглянути методичні основи проведення оцінки конкурентоспроможності підприємства; навести результати визначення рівня конкурентоспроможності підприємства по відношенню до підприємств-конкурентів.

Виклад основного матеріалу досліджень з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Різні науковці підходять до тлумачення поняття «конкурентний статус підприємства» по-різному. Так, наприклад, І. Ансофф трактує поняття КСП як позицію підприємства на ринку, М. Портер – як конкурентну перевагу [3, с. 69; 4, с. 66; 10, с. 54].

Оцінку конкурентоспроможності підприємства проводять шляхом виявлення його конкурентних переваг, що досягається за допомогою конкурентного аналізу. Конкурентний аналіз виконують трьома етапами: моніторинг чинників конкурентного середовища й оцінка привабливості ринку; дослідження конкурентів; оцінка конкурентоспроможності підприємства і виявлення його конкурентних переваг.

Відповідно до шкали експертних оцінок, до якої входить ринкова частка, обсяг продажу, балансовий прибуток, чистий прибуток, рентабельність, рівень витрат, товарообіг, продуктивність праці, ресурсовіддача, коефіцієнт співвідношення власних та позичених коштів, за кожним кількісним показником визначають відповідну суму балів. Якісні показники також оцінюють експерти. Якісними показниками є широта асортименту, адаптованість каналів збуту, додаткові послуги, якість обслуговування, упаковка, рівень сервісу, імідж підприємства. Після аналізу сильних і слабких сторін визначають конкурентні переваги підприємства. Виділяють три основні конкурентні переваги: організаційні; функціональні; засновані на взаємовідносинах із зовнішнім середовищем.

До організаційних переваг належать: досвід маркетингової діяльності; оргструктура управління маркетингом, умови ефективної взаємодії маркетингової служби з іншими структурними підрозділами. Функціональні переваги охоплюють показники діяль-

ності в функції маркетингу: знання споживачів, їх запитів і переваг у розділі цільових ринків (сегментів); конкурентоспроможність товарів, ефективний розподіл, ефективна збутова політика, гнучка політика цін, дійова комунікаційна політика.

Переваг, заснованих на відносинах із зовнішнім середовищем, можна досягти, якщо сформовані відносини оптимальної взаємодії з чинниками як макросередовища (політичними, організаційними, економічними структурами, соціальними органами), так і чинниками мікросередовища безпосереднього оточення (споживачами, постачальниками, маркетинговими посередниками, всілякими контактами аудиторіями і подібне).

Для визначення рівня конкурентоспроможності підприємства по відношенню до підприємств-конкурентів розраховують відносний рівень конкурентоспроможності.

При аналізі отриманих результатів запропонована оціночна шкала залежно від величини показника:

0-25% – низький рівень конкурентоспроможності;

26-50% – середній рівень конкурентоспроможності;

51% і вище – високий рівень конкурентоспроможності.

Важливими показниками оцінки конкурентоспроможності підприємства є фінансові результати його діяльності. Існуючі методики комплексної оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства дозволяють характеризувати конкурентоспроможність підприємства на тактичному рівні. Але, як відмічають дослідники, не існує єдиних стандартів оцінки і єдиної методики [2, с. 159].

Розробка заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання, вимагає оцінки існуючого її рівня. Для управління конкурентоспроможністю цей рівень доцільно виміряти кількісним параметром, в якому б відображався вплив на неї основних чинників. Здійснення такої оцінки, як свідчить практика, пов'язане з певними труднощами, зокрема з суб'єктивним характером оцінки, причому кожен суб'єкт має свій погляд на характеристики підприємства, що використовуються для встановлення його конкурентоспроможності [6, с. 18; 7, с. 8; 9, с. 45].

На першому етапі даного дослідження робиться вибір базового підприємства, в даному випадку ним буде СВК «Летава» Че-

меровецького району та виявлення основних його конкурентів у районі: ПП «Україна Агро 2-С» та ТОВ «Оболонь Агро», які також займаються виробництвом та реалізацією сільськогосподарської продукції та мають схожі умови виробництва (табл. 1).

Таблиця 1

Конкурентний статус (КСП) СВК «Летава» Чемеровецького району по відношенню до основних конкурентів (2014 р.)

Групи показників	Базове підприємство		Конкурент №1		Конкурент №2	
	СВК «Летава»		ПП «Україна Агро 2-С»		ТОВ “Оболонь Агро”	
	значення	експертна оцінка (max 10 б)	значення	експертна оцінка (max 10 б)	значення	експертна оцінка (max 10 б)
1	2	3	4	5	6	7
1. Економічні:						
Ринкова частка,%	7	9	6	8	12	10
Обсяг продажу, тис. грн.	39062,3	9	38890,2	8	128009,5	10
Чистий прибуток, тис. грн.	11616,0	7	18292,9	9	29508,0	10
Рентабельність, %	25,4	4	89,5	10	31,6	5
Коефіцієнт співвідношення власних та позичених коштів	23	10	5	6	6	7
Зважена оцінка	X	40	X	41	X	42
2. Якісні (100-бальна шкала вимірювання):						
Широта асортименту	80	8	65	7	75	8
Адаптованість каналів збуту	85	8	50	5	100	10
Додаткові послуги	60	7	20	2	60	7
Якість обслуговування	90	10	70	7	100	10
Імідж підприємства	70	8	40	4	65	8
Зважена оцінка	X	41	X	25	X	43

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
3. Організаційні (+, -):						
Досвід маркетингової діяльності	-	0	-	0	+	10
Оргструктура управління маркетингом	+	10	-	0	+	10
Взаємодія маркетингової служби з іншими структурними підрозділами	+	10	-	0	+	10
Зважена оцінка	X	20	X	0	X	30
4.Функціональні (100-бальна шкала вимірювання):						
Знання споживачів	100	10	50	5	100	10
Конкурентоспроможність товарів	75	8	30	3	85	9
Ефективна збутова політика	70	7	30	3	90	9
Гнучка політика цін	20	2	15	2	45	5
Зважена оцінка	X	27	X	13	X	33
Сума зважених оцінок	X	127	X	78	X	148

Джерело: ф. 1, ф. 2, ф. 29 с.-г. і розрахунки автора.

Проаналізувавши дані таблиці 1 та провівши розрахунок конкурентного статусу підприємства, можна зробити наступний висновок: високий рівень конкуренції спостерігається між СВК „Летава" та ТОВ „Оболонь Агро", сума зважених оцінок 127 та 148 балів відповідно (максимально можливо було досягти 170 балів), відносний рівень конкурентоспроможності складає 115,6%. Порівняння показників, що характеризують ефективність діяльності базового підприємства з основними конкурентами, дає можливість не тільки визначити рівень конкурентоспроможності, а й виявити основні недоліки.

Так, у ході проведення конкурентного аналізу було виявлено основні недоліки, що стоять на перешкоді до забезпечення ефективної діяльності та конкурентоспроможності СВК „ Летава" – це в першу чергу відсутність досвіду маркетингової діяльності, відповідно цьому слідує низька адаптованість каналів збуту та й сама ефективність збутової політики, низька гнучкість політики цін, конкурентоспроможність товарів, імідж підприємства в цілому.

Сума зважених оцінок ПП «Україна Агро 2-С» становить лише 78 бали. Низький рівень ринкової частки, іміджу підприємства взагалі можна пояснити відсутністю як оргструктури управління маркетингом, так і взагалі наявності маркетингового відділу.

Вибір ефективної стратегії розвитку, на врахування основних недоліків, виявлених в ході аналізу, забезпечить підприємству конкурентний статус на найближчу перспективу.

Методичним інструментом прогнозування рівня конкурентоспроможності підприємства є метод SWOT-аналізу, завдяки якому встановлюються взаємозв'язки між сильними і слабкими сторонами в діяльності підприємства, а також загрозами і можливостями, що супроводжують цю діяльність [8, с. 149].

Найбільш слабкими сторонами господарської діяльності СВК «Летава» є організація збуту та можливості використання нової техніки і впровадження новітніх технологій, використання провідних методів управління виробництвом. На цих основних питаннях зосередити увагу при прийнятті стратегічних рішень.

Узагальнення результатів проведеного аналізу показано у матриці SWOT-аналізу (табл. 2), яка побудована у двох векторах: стан зовнішнього середовища (горизонтальна вісь) і стан внутрішнього середовища (вертикальна вісь).

Таблиця 2

*Матриця SWOT-аналізу діяльності СВК «Летава» в умовах нової стратегії діяльності**

Стан зовнішнього середовища:			
Стан внутрішнього середовища	Можливості: – використання нових сортів рослин та порід тварин з високим генетичним потенціалом – виробництво перспективних продуктів сільського господарства (виробництво екологічно чистої продукції). – використання власних ресурсів		Загрози: – використання закордонних технологій конкурентами – зростання тиску конкурентів
	Сильні сторони: – стабільний попит на продукцію – мала ймовірність виникнення нових конкурентів та посилення загрози з їх сторони – сегментування ринку	Додаткові вкладення в розвиток перспективних галузей виробництва, завоювання більшої частки ринку, повніше використання державної підтримки, застосування передових досягнень в техніці, технології, організації управління та маркетингу	За рахунок залучення нових технологій та кооперації виробництва зайняти передове положення в галузі
	Слабкі сторони: – зростання темпів інфляції – зміни в потребах споживачів	Дослідження ринку і використання методів прогнозування та стимулювання попиту на продукцію	Мінімізувати вплив конкурентів на підприємство, зосередитись на виробництві екологічно чистої продукції

**Розроблено автором з урахуванням [8, с. 149].*

Отже, СВК «Летава» має реальні можливості успішного розвитку за умов, коли будуть враховані сильні сторони і можливості,

розроблені шляхи подолання загроз і слабких сторін, а також буде впроваджено ефективну систему стратегічного управління підприємством.

Як показує дане дослідження, використання сучасних методів оцінки при формуванні стратегічних позицій діяльності підприємств аграрної сфери є можливим і необхідним для підвищення їх конкурентного статусу. Основні напрями управління конкурентоспроможністю підприємства сформовані, далі визначимо конкретні стратегії та доцільність застосування їх у діяльності СВК «Летава».

Для галузі рослинництва найбільш ефективною буде застосування стратегії вибіркового розвитку, оптимальних витрат та диверсифікації. У даній галузі в основі стратегії розвитку продукції є використання нових технологій, а також використання високоврожайних та стійких сортів сільськогосподарських культур.

Галузь тваринництва також потребує застосування стратегії вибіркового розвитку, адже саме виробництво молока є не тільки основним продуктом галузі тваринництва, але й виробничим напрямком діяльності СВК «Летава». Тому пошук ефективних шляхів отримання конкурентних переваг є однією з умов забезпечення ефективності діяльності всього підприємства.

В основі стратегії розвитку СВК «Летава» лежить гармонізація трьох основних складових (рис. 1).

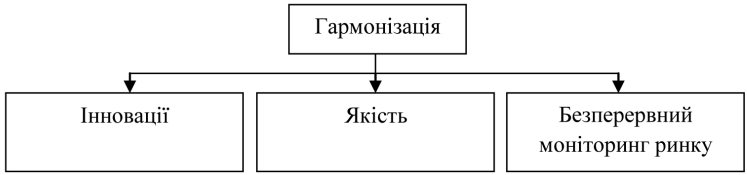

*Рис. 1. Стратегія розвитку СВК «Летава» Чемеровецького району Хмельницької області**
**Розроблено автором.*

Передумовою ефективного функціонування сільського господарства у відкритому конкурентному середовищі при прискоренні глобалізаційних та інтеграційних процесів в економічній сфері є залучення інвестиційних проектів у сучасні інноваційні технології виробництва, що в основному спрямовані на модернізацію, ресурсо- і енергозбереження, зниження витрат, розвиток науково-технічного та інтелектуального потенціалу сільськогосподарських товаровиробників [5, с. 64].

Для того, щоб забезпечити конкурентоспроможність продукції, СВК «Летава» необхідне обґрунтоване управління якістю. Одна з найважливіших тенденцій – орієнтація на запити споживачів з урахуванням закону зростаючих потреб.

Якість продукції, особливо сільськогосподарської, є однією з найскладніших категорій, з якими людство стикається в процесі матеріального виробництва. Це зумовлено величезною різноманітністю видів та якісних показників сільськогосподарської продукції й факторів, що її формують. Рівень якості цієї продукції впливає на валове виробництво кінцевої продукції, витрати, ціну, продуктивність праці, рентабельність, конкурентоспроможність продукції, а в кінцевому підсумку – на здоров'я і тривалість життя людини [1, с. 10].

З метою забезпечення довгострокової економічної ефективності та забезпечення конкурентоспроможності пропонуємо СВК «Летава» покращити якість продукції. Безперервний моніторинг ринку маркетинговим відділом дасть можливість підприємству завжди бути в курсі трьох основних запитань: кому виробляти, що, а вже потім і скільки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, можна підвести підсумок, що саме ефективна стратегія розвитку в конкурентній боротьбі зумовлює комерційний успіх підприємства. Найбільшого значення в стратегії управління конкурентоспроможністю мають: управління якістю продукції, що в час складних економічних відносин є основою забезпечення конкурентоспроможності; розробка і випуск нових товарів; комплексні дослідження ринку і планування маркетингу; організація роботи товарного апарату; реклама і стимулювання збуту; удосконалення продукції, що випускається; політика цін; стратегічна політика дій; удосконален-

ня організаційної структури; вибір найефективніших каналів розподілу; зниження витрат обігу; кредитна політика і фінансування.

З огляду на це, перспективним напрямом досліджень є розробка концептуальних засад удосконалення організаційних структур управління підприємства, що відповідатимуть новим стратегіям.

Список використаних джерел

1. Амбросов В.Я. Наукові положення удосконалення економічного і господарського механізмів розвитку сільського господарства / В.Я. Амбросов, Т.Г. Маренич // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 14-19.

2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підруч. / Василь Гаврилович Андрійчук. – 2-ге вид. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.

3. Ансофф И. Стратегическое управление / Ансофф И. – М.: Экономика, 1989. – 520 с.

4. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф / Пер. с англ. С. Жильцов. – СПб.: Питер, 1999. – 416 с.

5. Внутрішньогосподарські організаційно-економічні механізми забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств / П.Т. Саблук, М.Й. Малік, Ю.С. Коваленко та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 204 с.

6. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2007. – № 12. – С. 8-14.

7. Нелеп В.М. Диференційований підхід при обґрунтуванні продуктово-ринкових стратегій розвитку сільського господарства / В.М. Нелеп, В.І. Дробот, О.В. Сабовник // Економіка АПК. – 2005. – № 9. – С. 94-100.

8. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии / А.А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд; [пер. с англ. Л. Г. Зайцева, М.И. Соколовой]. – М.: Банки и биржи. ЮНИТИ, 1998. – 685 с.

9. Школьний О.О. Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю агропромислових підприємств: Монографія / Школьний О.О. – Умань: Вид-во УДАУ, 2015. – 308 с.

10. Porter M. From Competitive Advantage to Corporate Strategy, HBR, May-June, 1987. – 368 p.

Аннотация. *Приводятся результаты сравнения толкование понятия «конкурентный статус предприятия». Освещаются методические основы проведения оценки конкурентоспособности предприятия. Указываются составляющие конкурентного анализа, а именно: мониторинг факторов конкурентной среды и оценка привлекательности рынка; исследования конкурентов; оценка конкурентоспособности предприятия и выявления его конкурентных преимуществ. Приведены результаты определения уровня конкурентоспособности предприятия по отношению к предприятиям-конкурентам.*

Ключевые слова: *стратегическое управление, стратегия, предприятие, конкурентный статус предприятия, конкурентоспособность.*

УДК 65.011.04.002.2:631.86:631.563.6:631.879

V. Sendetska, *applicant State Agrarian and Engineering University in Podilya*

ECONOMIC EFFICIENCY OF ORGANIC FERTILIZERS BIOLOGICAL OBTAINED BY FERMENTATION

Abstract. *Analyzes economic aspects of recycling organic waste AIC accelerated by biological fermentation. Detected production and capital costs of organizing the production process of organic fertilizers, given economic assessment on all technological parameters analyzed companies.*

The introduction of technology biofermentatsiyi is independent of the price of fertilizers and reducing energy dependence, the intensification of production through internal reserves, removal of environmental issues and the transition to high culture of organic farming.

The results of field trials conducted in Volyn, Chernihiv, Kherson, Khmelnytsky, Ivano-Frankivsk and Vinnitsa regions showed that the Ukrainian organic fertilizer, obtained by accelerated biological fermentation, its characteristics and influence on yield and quality of products meet the highest world standards.

So, on the basis of economic analysis can be argued that recycling organic waste poultry and livestock facilities by accelerated aerobic biological fermentation into organic fertilizer "Bioproferm", "Bioaktyv" ensures high economic efficiency and environmental protection.

Cost, profitability of fertilizer cost recovery for the construction and organization of complex biofermentatsiynoho depend on the value of organic waste and vodopohlynayuchoyi raw material (straw, sawdust), transport costs, compliance with technological requirements (humidity, acidity, temperature, density and the ratio of carbon to nitrogen punching raw materials), the speed of processing the original organic mixture, product quality and methods of their use in agriculture.

Keywords: *organic waste biofermentatsiya, cost, profitability, return on production.*

О.В. Сендецька*, здобувач ПДАТУ*

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНИХ ДОБРИВ, ОТРИМАНИХ МЕТОДОМ БІОЛОГІЧНОЇ ФЕРМЕНТАЦІЇ

Проаналізовано економічні аспекти перероблення органічних відходів АПК методом прискореної біологічної ферментації. Визначено виробничі і капітальні витрати на організацію технологічного процесу виробництва органічних добрив, дано економічну оцінку по всіх технологічних параметрах аналізованих підприємств.

Результатом впровадження технології біоферментації стає незалеж-

© О.В. Сендецька, 2015

ність від цін на міндобрива та зменшення енергозалежності, інтенсифікація виробництва за рахунок внутрішніх резервів, зняття проблем екології і перехід на високу культуру органічного землеробства.

Результати польових випробувань, проведених у Волинській, Чернігівській, Херсонській, Хмельницькій, Івано-Франківській та Вінницькій областях, показали, що українські органічні добрива, отримані методом прискореної біологічної ферментації, за своїми характеристиками та впливом на врожайність і якість продукції відповідають кращим світовим аналогам.

Отже, на основі проведеного економічного аналізу можна стверджувати, що перероблення органічних відходів птахофабрик і тваринницьких комплексів методом прискореної аеробної біологічної ферментації в органічні добрива «Біопроферм», «Біоактив» забезпечує високу економічну ефективність і охорону навколишнього середовища.

Собівартість, рентабельність виробництва добрив, окупність витрат на будівництво і організацію роботи біоферментаційного комплексу залежать від вартості органічних відходів та водопоглинаючої сировини (соломи, тирси), транспортних витрат, дотримання технологічного регламенту (вологості, кислотності, температурного режиму, щільності і співвідношення вуглецю до азоту в компостуючій сировині), від швидкості переробки вихідної органічної суміші, якості продукції і способів їх застосування в землеробстві.

Ключові слова: *органічні відходи, біоферментація, собівартість, рентабельність, окупність виробництва.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Однією з найбільш важливих проблем сучасної науки та практики є утилізація і перероблення органічних відходів тваринницьких комплексів, птахофабрик та інших підприємств, які призводять до забруднення повітря, води, ґрунту, сільськогосподарської продукції. Відомо ряд способів переробки гною, пташиного посліду та інших органічних відходів [1, 2].

Вагомою альтернативою існуючим технологіям утилізації і перероблення органічних відходів, відповідно до даних світової і вітчизняної науки, є їх перероблення методом аеробної біологічної ферментації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Окремі теоретичні та практичні аспекти досліджуваної проблеми висвітлені в працях вітчиз-

няних і зарубіжних вчених. Цим питанням присвячували свої праці І.П. Мельник, В.С. Гнидюк, М.Г. Ковальов, Б.М. Малінін, О.І. Петренко, В.П. Лисенко, М.К. Лінник, О.О. Ляшенко та інші [1-5].

Вони стверджують, що найефективнішою на сьогодні вважається одна з різновидностей технології перероблення органічних відходів методом компостування – аеробна біотермічна ферментація, по якій побудовані заводи з виробництва органічних добрив в США, Росії, Західній Європі.

Враховуючи кліматичні умови, особливості сировинної бази, організаційно-господарські та економічні умови України, технології біологічної ферментації органічних відходів, які існують в США та інших країнах, потребували удосконалення до конкретних умов України, а тому вченими і спеціалістами асоціації «Біоконверсія» І.П. Мельником, В.С. Гнидюком, О.М. Бунчаком, Н.М. Колісник, В.М. Сендецьким удосконалена та запатентована технологія їх виробництва під назвою «Біопроферм», «Біопроферм-Поділля», «Біоактив» [1- 4].

Ця технологія переробки впроваджена на двох підприємствах Волинської (переробка пташиного посліду, гною ВРХ, торфу, тирси), Хмельницької (переробка пташиного посліду, гною ВРХ, соломи та ін.), Вінницької (переробка пташиного посліду, соломи), Львівської (переробка пташиного посліду, ставкового мулу, тирси), одному Івано-Франківської областей (ТзОВ «Світ шкіри» м. Болехів (переробка міздри, мулу очисних споруд, тирси). Проектуються цехи по цій технології і в ряді інших областей.

Однак на сільськогосподарських підприємствах України, де впроваджено технології прискореної біологічної ферментації, недостатньо проведено досліджень економічної ефективності виробництва та використання органічних добрив, не розроблено науково-практичних рекомендацій щодо оцінювання економічної ефективності вказаних технологій, що викликало необхідність проведення досліджень у цій області.

Мета досліджень – провести економічну та екологічну оцінку виробництва органічних добрив, виготовлених методом прискореної біологічної ферментації органічних відходів АПК та проаналізувати економічний аспект їх використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна оцінка виробництва і внесення органічних добрив нового покоління нами проведена впродовж 2011-2014 рр. органічного добрива «Біопроферм» в ПП «Біоз-Волинь» Волинської області, у ТОВ «Біоз-Хорост» Хмельницької області, «Біопроферм-Поділля» в ТзОВ «СХК Вінницька промислова група» Вінницької області, органічного добрива «Біоактив» у ВАТ «Львівський облрибкомбінат» та інших згідно методики [6] та хронометражу.

Досліджено, що тривалість одного циклу ферментації (від завантаження до вивантаження) становила 2012р. в ТзОВ «СХК Вінницька промислова група» Вінницької та ТОВ «Світ шкіри» Івано-Франківської області 8-12, у ТОВ «Біоза-Хорост» Хмельницької та «Біоз-Волинь» Волинської області – 6-9 діб (табл. 1).

Таблиця 1

Техніко-економічні показники однокамерного біоферментатора

Показники	Одиниця виміру	Значення показників
Загальна корисна площа	$м^2$	66-96
Проектна потужність	т/рік	2000-2500
Термін одного циклу ферментації	діб	7-8
Вихід продукції за 1 цикл	т	60-80
Затрати на виробництво 1 т добрив		
техніки	маш.-год.	0,4-0,6
праці	люд.-год.	0,6-0,8
електроенергії	кВт/год.	0,14-0,23
Енергозатрати на виробництво 1 т добрив, всього	МДж	525-575
в т.ч. технологічні	МДж	240-280
Затрати на отримання 1 т добрив	грн.	60-95

Джерело: опрацьовано автором на основі практичного досвіду

Установлено, що витрати на виробництво 1 т добрив становили 0,4-0,6 маш.-год., праці – 0,6-0,8 люд.-год., електроенергії – 0,14-0,23 кВт/год. (енерговитрати на виробництво 1 т добрив всього 525-575 мДж, в т.ч. технологічні – 240-280 МДж). Собівартість переробки обходиться в 60-95 грн./т, собівартість готової продукції коливалася в межах від 165 до 280 грн./т.

При дотриманні всіх технологічних регламентів при підготовці органічних відходів до ферментації (вологість, співвідношення кількості азоту до вуглецю, кислотність) і під час біологічної ферментації (температурний режим, вміст кисню, пористість суміші, фракційний склад соломи або інших компонентів, висота ферментованого шару) отримують органічні добрива високої якості.

Перероблення органічних відходів методом прискореної біологічної ферментації здійснюється при використанні потенціалу мікроорганізмів, чому і називається біологічною ферментацією.

Підтримка нормальної життєдіяльності мікрофлори в процесі ферментації проходить при оптимальному азото-вуглецевому співвідношенні N:C = 1:20-30. При меншому співвідношенні – втрата азоту, при більшому – проходить повільно розкладання органічної речовини, а тому при підготовці компостної суміші до ферментації компонентів (гній тварин або пташиний послід), які містять недостатню кількість вуглецю (N:C – 1:12-15), необхідно додавати високовмістні вуглецевидні матеріали, з яких солома і рослинні рештки озимих зі співвідношенням озимих зернових (N:C – 1:80-110) і ярих культур (N:C –1:60-90).

Тому розрахунок кількості соломи, необхідної для внесення в компостну суміш з необхідними показниками вмісту вологи, азоту та вуглецю, необхідно проводити за формулами наступним чином:

а) визначаємо вологість кожного з компонентів за формулою:

$$\omega = \frac{a-b}{b-B} \cdot 100,$$

де *а* – вага бюкса з наважкою (близько 20 г) до висушування, г;

б – вага бюкса з наважкою після висушування, г;

В – маса бюкса, г;

w – вологість матеріалу, %;

б) визначаємо масу вологопоглинача солома на 1 т гною (посліду) для отримання суміші з вологістю 50-75% за формулою:

$$M_{вп} = \frac{Wг - Wс}{Wс - Wвв},$$

де $M_{вп}$ – маса вологопоглинача, т;

Wг, Wс, Wвп – вологість гною (посліду), суміші і вологопоглинача відповідно, %;

в) при необхідності коригуємо вологість до необхідної введенням до суміші більш сухого або вологого компонента;

г) у лабораторії визначаємо вміст азоту і вуглецю у кожному з компонентів (в % на суху речовину). Переводимо показник вмісту С та N з одиниць на суху речовину в показник на натуральну вологість за формулою:

$$\chi = \frac{a \cdot (100 - w)}{100},$$

де *X* – показник на натуральну вологу, %;

a – показник на суху речовину, %;

w – вологість матеріалу, %.

Для зворотного переведення використовуємо формулу:

$$\chi = \frac{a \cdot 100}{100 - w}.$$

Проводимо розрахунки кількості (в кг) азоту і вуглецю в масі кожного з компонентів суміші;

є) розраховуємо загальну масу (в кг) азоту і вуглецю у всіх компонентах суміші;

є) співставляємо отримані величини і вираховуємо співвідношення маси азоту до маси вуглецю. Воно повинно бути в межах 1:20-1:30;

ж) при необхідності проводили коригування маси компонентів у компостній суміші за рахунок введення компонентів з більш високим (низьким) вмістом одного з вищеназваних елементів.

Для прискорення математичних розрахунків нами була розроблена комп'ютерна програма, за допомогою якої підбирали

необхідну кількість тих чи інших компонентів. Використання цієї програми дозволяє проводити математичне моделювання кількості компонентів в компості із заданими параметрами.

Рецепт компостної суміші визначили для кожної партії розрахунковим методом за показниками вмісту вологи, азоту та вуглецю. Згідно технології прискореної біологічної ферментації пташиного посліду вологість його необхідно довести до 60-75% шляхом змішування з соломою. Розрахунок необхідної кількості соломи різної вологості, залежно від вологості пташиного посліду, наведений в таблиці 2.

Таблиця 2

Розхід соломи озимої пшениці залежно від її вологості

№ п/п	Вологість соломи	Вологість посліду, %			Вологість суміші, %
		81,2	82,5	84	
		Розхід соломи т/т			
1	12	0,292	0,331	0,347	65
	14	0,306	0,333	0,359	
	16	0,318	0,345	0,371	
	18	0,340	0,357	0,383	
2	12	0,178	0,215	0,231	70
	14	0,186	0,223	0,239	
	16	0,193	0,231	0,248	
	18	0,201	0,239	0,251	
3	12	0,082	0,119	0,134	75
	14	0,085	0,123	0,139	
	16	0,090	0,127	0,144	
	18	0,095	0,131	0,149	

Як видно з даних таблиці, для приготування послідо-солом'яної суміші необхідно використовувати суху солому вологістю 12-14%.

Отже, для отримання високоякісних органічних добрив методом прискореної біологічної ферментації при підготовці компостної суміші необхідно, залежно від вологості компонентів і співвідношення в них вмісту N:C, додавати на кожних 100 т компостної суміші 7-15 т різаної (5-10 мм) соломи озимих і ярих культур, що дасть можливість отримувати високоякісні добрива.

Органічні добрива нового покоління, отримані в результаті пере-

робки органічних відходів методом біологічної ферментації не містять патогенної мікрофлори і екологічно безпечні, без неприємного запаху, з великим вмістом гумінових кислот і рухомих форм основних елементів живлення, мають, залежно від вихідної сировини, темно-коричневий або чорний колір, сипучу, дрібну структуру з розміром частинок 2-5 мм.

За своїми агрохімічними властивостями є комплексним добривом, що містить всі макро- (азот, фосфор, калій, кальцій) і мікроелементи (мідь, цинк, бор, магній) та інші елементи живлення рослин. В 1 т добрива міститься не менше 50-60 кг діючої речовини, в тому числі: азоту – 20-35 кг, фосфору – 15-30, калію – 15-35 кг, а наявність в складі кальцію сприяє зниженню кислотності ґрунту. Залежно від родючості ґрунтів норми внесення становлять від 5 до 8 т/га 1 раз в 3-4 роки.

Однак якість добрив знижується при порушенні будь-яких з вимог вищевикладеного технологічного регламенту. Наприклад, вміст кисню в органічній суміші під час ферментації має бути 10-15%. Нестача кисню призводить до розвитку в компостах небажаних мікроорганізмів (при цьому процес може перейти в гниття), надлишок кисню призводить до переохолодження мікрофлори і подовженню термінів ферментації на 3-5 днів, а це збільшує витрати праці, техніки, електроенергії. Енерговитрати на одну тонну добрив при цьому збільшуються на 60-80 мДж, але найголовніше – знижується якість добрив (відбуваються великі втрати азоту), що призводить при їх внесенні у ґрунт до зменшення приросту врожаю та зниження рентабельності їх застосування.

Як показує економічний аналіз, затрати на будівництво і організацію роботи біоферментаційного комплексу окуповуються протягом 2-3 років. Не виключається можливість покриття цих витрат за рахунок залучення державних екологічних коштів чи інноваційних кредитів.

Результатом впровадження технології біоферментації стає незалежність від цін на міндобрива та зменшення енергозалежності, інтенсифікація виробництва за рахунок внутрішніх резервів, зняття проблем екології і перехід на високу культуру органічного землеробства.

Дано економічну оцінку по всіх технологічних параметрах аналізованих підприємств. По кожному з них розроблено конкретні про-

позиції щодо зменшення витрат на їх виробництво.

Результати польових випробувань, проведених у Волинській, Чернігівській, Херсонській, Хмельницькій, Івано-Франківській та Вінницькій областях, показали, що українські органічні добрива, отримані методом прискореної біологічної ферментації, за своїми характеристиками та впливом на врожайність і якість продукції відповідають кращим світовим аналогам. Так, в Херсонській області на зрошуваних темно-каштанових середньосуглинистих ґрунтах при внесенні «Біопроферму» в дозі 2,5 т/га врожайність становила 94,7 т/га (на 28% вище контролю), товарна врожайність – 70,5 т/га (на 22% вище контролю), при внесенні 5 т/га загальна врожайність становила 120,3 т/га (на 63% вище контролю), товарна врожайність – 93,7 т/га (на 62% вище контролю). У Чернігівській області внесення «Біопроферму» в дозі 8,0 т/га забезпечило приріст врожайності озимої пшениці 36%, у Волинській області при внесенні 5 т/га – 42%.

Впровадження технології переробки органічних відходів АПК методом біологічної ферментації має велике екологічне значення. Так, при біологічній ферментації відбувається повна утилізація всіх мінеральних хімічних речовин, залишків пестицидів тощо, які присутні в органічних відходах, відбувається знезараження вихідної сировини від хвороботворних мікроорганізмів, яєць гельмінтів, знищення схожих насінин бур'янів в компостуючій сировині, що дає можливість на 15-20% знизити витрати на придбання пестицидів, до мінімуму зменшується забруднення води, повітря, ґрунту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на основі проведеного економічного аналізу можна стверджувати, що перероблення органічних відходів птахофабрик і тваринницьких комплексів методом прискореної аеробної біологічної ферментації в органічні добрива «Біопроферм», «Біоактив» забезпечує високу економічну ефективність і охорону навколишнього середовища.

Собівартість, рентабельність виробництва добрив, окупність витрат на будівництво і організацію роботи біоферментаційного комплексу залежать від вартості органічних відходів та водопоглинаючої сировини (соломи, тирси), транспортних витрат, дотримання технологічного регламенту (вологості, кислотності, температурного режи-

му, щільності і співвідношення вуглецю до азоту в компостуючій сировині), від швидкості переробки вихідної органічної суміші, якості продукції і способів їх застосування в землеробстві.

Список використаних джерел

1. Гнидюк В.С. Еколого-агрономічне обґрунтування переробки органічних відходів тваринницьких комплексів і птахофабрик методом біологічної ферментації. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата с.-г. наук. – Дніпропетровськ, 2010. – 206 с.

2. Ковалев Н.Г. Отчет о выполнении программы сотрудничества ВНИИМЗ ВРО ВАСХНИЛ и фирмы «Биоферм» США в области переработки органического сырья в удобрения, кормовые добавки и подкормку для скота / Н.Г. Ковалев, Б.М. Малинин, И.Н. Глазков. – Калинин, 1989. – 51 с.

3. Лінник М.К. Технологія прискореного компостування органічних відходів / М.К. Лінник, О.О. Ляшенко // Вісник аграрної науки. – 1999. – № 10. –С. 56-58.

4. Пат. 50628 Україна, МПК C05F 3/00 Спосіб переробки органічних відходів птахофабрик / Гнидюк В.С., Бунчак О.М., Сендецький В.М., Колісник Н.М., Мельник І.П. заявка 19.04. 2010; опубл. 10.06. 2010, Бюл. № 11.

5. Петренко О.И. Параметры процесса компостирования помётосоломенных смесей в камерных ферментаторах / О.И. Петренко: Диссертация на соискание учёной степени кандидата технических наук. – Краснодар, 2003. – 196 с.

6. «Методика определения экономической эффективности технологий и сельскохозяйственной техники». – М.: Минсельхозпрод, 1998. – 220 с.

Аннотация. *Проанализированы экономические аспекты переработки органических отходов АПК методом ускоренной биологической ферментации. Определены производственные и капитальные затраты на организацию технологического процесса производства органических удобрений, дано экономическую оценку по всем технологическим параметрам рассматриваемых предприятий.*

Ключевые слова: *органические отходы, биоферментация, себестоимость, рентабельность, окупаемость производства.*

Зміст

К.Б. Волощук
Сутність та складові інноваційно-інвестиційного потенціалу агропромислових підприємств….....3
А.Д. Чикуркова, М.В. Горіховський
Сучасний стан кооперативного руху в Хмельницькій області.....14
В.М. Сінченко, В.І. Пиркін,
Ю.А. Пастух, А.В. Шамсутдінова, В.Р. Аскаров
Ефективність біоадаптивної технології вирощування цукрових буряків….....23
В.К. Рудик
Інвестиційний аспект ефективного функціонування накопичувального пенсійного страхування….....…34
В.Д. Слободян, Д.В. Слободян
Фінансові ризики аграрного сектору:нові виклики….....…46
Н.В. Коваль
Стан та заходи підвищення зайнятості населення.....55
Т.В. Беркута, Е.В. Добровольська
Тенденції розвитку кооперативних та інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки України…….....…69
В.В. Лаврук
Теоретико-методологічні підходи до дослідження модернізаційних економічних процесів….....78
М.А. Фугело, П.М. Фугело
Спеціальні математичні методи аналізу та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем в умовах невизначеності і ризику….....89
М.М. Чорнобай, Л.М. Чорнобай
Забезпечення комплексного розвитку сільських територій в умовах децентралізації….....102
А.В. Довбуш
Особливості обліку великої рогатої худоби у фермерських господарствах….....110

В.Г. Ковальчук, О.С. Лаврук, Ю.І. Білик
Управління економічним потенціалом підприємства….....119
Т.В. Марусей, І.М. Мушеник
Автоматизація обліку заробітної плати засобами
інформаційних технологій….....127
О.С. Бурлаков, О.Ю. Нісходовська
Інформаційне забезпечення наукових досліджень.....134
Л.А. Кушнір
Бухгалтерський контроль витрат виробництва ….....141
О.І. Лисак, Л.О. Андрєєва
Концепції відтворення трудового потенціалу….....150
Л.О. Болтянська, Б.В. Болтянський
Кооперація та інтеграція в садівництві….....158
Г.П. Педченко, Ю.О. Власюк
Комунікаційна та інформаційна політика
при формуванні іміджу вищих навчальних закладів….....166
О.В. Кучер
Вплив маркетингу на ефективність збутової
діяльності підприємства.....174
О.В. Мельничук
Актуальні проблеми оподаткування доходів
сільських домогосподарств….....181
О.В. Боднар
Збутова інфраструктура як невід'ємна складова
ланцюга формування ціни на продукцію рослинництва.....188
Н.А. Лаврук
Роль матеріального стимулювання у трудовій діяльності
жінок сільськогосподарських підприємств….....200
О.А. Дудзяк
Роль дорадництва в розвитку сільського
зеленого туризму.....211
Ю.О. Волощук
Оцінка споживання плодоягідної продукції як
індикатора продовольчої безпеки регіону….....218

О.В. Рарок, Л.А. Рарок
Мережева модель – прогресивна форма управління соціально-економічним розвитком сільських територій в умовах децентралізації влади….....228
О.В. Лаврук
Механізм управління фінансовими потоками аграрних підприємств….....240
С.І. Савіцька
Інвестиційний розвиток сільського господарства в сучасних умовах….....251
О.Д. Гринчук
Особливості поглядів науковців до трактування категорії «Економічна стабільність підприємства»….....262
С.І. Фіголь
Основні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємства….....271
І.В. Хомич, Т.Л. Білик
Сучасні тенденції на ринку праці України….....279
І.М. Маленька, С.Д. Лучик
Бюджетна підтримка аграрного сектору економіки України: стан та проблеми….....294
Л.М. Сус
Державне регулювання цін на продовольчі товари 304
А.М. Кацан
Кредитні продукти АТ «Укрексімбанк» аграрним підприємствам….....317
Н.І. Пілець
Економічні механізми підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції….....328
В.С. Олексійко
Історія розвитку пенсійного забезпечення в Україні.....337
О.А. Хоменко
Необхідність забезпечення фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу як передумова формування національної безпеки держави.....346

І.А. Бєлко
Обґрунтування стратегії розвитку
сучасного аграрного підприємства….....354
О.В. Сендецька
Економічна ефективність виробництва
органічних добрив, отриманих методом
біологічної ферментації….....366

Науково-виробниче видання

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 23

341

Збірник наукових праць: випуск 23 / Подільський державний аграрно-технічний університет; за редакцією доктора економічних наук, професора, Заслуженого працівника сільського господарства України, ректора університету (голова) В.В. Іванишина. – Кам'янець-Подільський: Подільський державний аграрно-технічний університет, 2015. – 380 с.,; табл., рис.

У збірнику наукових праць представлені результати теоретичних та експериментальних досліджень вчених науково-дослідних та освітніх установ з питань тенденцій розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу, кооперативних та інтеграційних процесів, удосконалення пенсійного забезпечення в аграрному секторі економіки тощо

УДК 63.001
ББК 40,215.1

Відповідальність за оригінальність (плагіат) тексту статей, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних, географічних назв та інших відомостей, а також за те, що в матеріалах не містяться дані, які не підлягають відкритій публікації, несуть автори наукових праць. Точки зору авторів публікацій можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії.

Передрук та переклад статей дозволяється лише за згодою редакції та автора.

Здано в набір 19.06. 2015 р. Підписано до друку 27.08. 2015 р.
Формат 60 × 84/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 22,16.
Зам. № 171. Наклад 300 прим.

Підготовлено до друку та надруковано у видавництві ПП «Медобори-2006»
32343, Хмельницька обл., Кам'янець-Подільський р-н,
с. Довжок, пров. Радянський, 6а. Тел./факс (03849) 9-09-45.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3025 від 09.11. 2007 р.
www.medobory2006.com.ua, e-mail: medobory@i.ua